

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**EDİRNE GAZİLERİNİN GÖZÜYLE KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI:
SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMASI**

Ayşenur ÖZBAŞ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ

OCAK-2021

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması sonucunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Ayşenur ÖZBAŞ

22/01/2021

ÖZ

EDİRNE GAZİLERİNİN GÖZÜYLE KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI: SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMASI

Özbaş, Ayşenur

Yüksek Lisans, Tarih

Tez Yöneticisi: Doç Dr. Sezai Öztaş

Ocak 2021

Kıbrıs, jeopolitik konumunun önemi itibariyle oldukça önemli bir adadır. Bu yüzden pek çok devlet Kıbrıs'ı yönetimi altına almak istemiştir. Rumlar ENOSİS'i gerçekleştirmek yani Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak için çok uzun zaman uğraşmışlardır. Rumlar bu hedefleri doğrultusunda Kıbrıs'ta yaşayan Türklere saldırılarda bulunmuşlardır. Özellikle 1963, 1964 ve 1967 yıllarında yoğunlaşan Rum saldırıları yüzünden, Türkiye bu saldırıları önlemek için girişimlerde bulunmuştur.

Türklerin daha fazla eziyet altında kalmalarına göz yummayan Türkiye Cumhuriyeti, 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmiştir. Adından da anlaşıldığı üzere bu harekât Kıbrıs'a barış götürmek için yapılmıştır. 20 Temmuz 1974'te başlayan Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda yapılan Cenevre Konferans'ından bir sonuca ulaşılamayınca 14 Ağustos 1974 tarihinde İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı'na başlanmıştır.

Sadece belgelere dayalı olan tarih devletlerin, devlet adamlarının, savaşların tarihi olmakta ve halktan uzaklaşmaktadır. Sözlü tarihin amacı, görülmezden gelenleri görerek, ayrıntılara inerek gerçekleri ortaya çıkarmaktır.

Bu tez çalışmasında, Edirne'deki Kıbrıs Gazilerinin gözünden Kıbrıs Barış Harekâtı anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Kıbrıs Barış Harekâtı, Kıbrıs Gazileri, Sözlü Tarih, Edirne.

ABSTRACT

CYPRUS PEACE OPERATION THROUGH THE EYES OF VETERANS EDİRNE: ORAL HISTORY STUDY

Özbaş, Ayşenur

Post Graduate, History

Thesis Manager: Associate Professor Sezai Öztaş

January, 2021

Cyprus is an important island in terms of its geopolitical position. Therefore, many states wanted to take Cyprus under their rule. The Greeks have struggled for a long time to realize ENOSİS, that is to connect Cyprus with Greece. In line with these goals, the Greeks attacked the Turks living in Cyprus. Especially because the Greeks attacks intensified in 1963, 1964 and 1967 Turkey has taken initiatives to prevent these attacks.

The Republic of Turkey did not condone cruelty to be more and it has realized the Cyprus Peace Operation on July 20, 1974. As the name suggests, this operation was carried out to bring peace to Cyprus. When no result was reached at the Geneva conference held at the end of the 1st Cyprus Peace Operation, which started on 20 July 1974, the 2nd Cyprus Peace Operation was started on 14 August 1974. History, which is only based on documents, is the history of states, statesmen and wars.

It was moving away from the public. The purpose of oral history is to reveal the facts by going into the details by seeing what has been ignored.

In this thesis, it is tried to explain Cyprus Peace Operation through the eyes of the Cyprus veterans in Edirne.

Keywords: Cyprus, Cyprus Peace Operation, Cyprus Veterans, Oral History, Edirne.

ÖNSÖZ

Kıbrıs, jeopolitik konumu nedeniyle geçmişte de, bugün de her zaman önemli bir ada olmuştur. Rumların ENOSİS emellerini gerçekleştirmek için Kıbrıs Türklerini buradan atma çabaları 1960'lerden sonra iyice artmıştır. Bu üzücü olaylar üzerine, Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin Rumlar tarafından maruz kaldığı üzücü olayları ortadan kaldırmak için 1974 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından Kıbrıs Barış Harekâtı yapılmıştır.

Edirne'deki Kıbrıs gazileri ile ilgili daha önce çalışma yapılmaması, böyle bir konu seçmemdeki önemli sebeplerden biridir. Bu çalışmanın önemi, gazilerin Kıbrıs Barış Harekâtı'nda neler yaşadıklarının kayda geçirilmesidir. Ayrıca bu çalışma, Kıbrıs Barış Harekâtı'nı resmi belgelerin yanında bizzat harekâtı yaşayanlardan öğrenme imkânı sağlamaktadır.

Covid-19 salgını sebebiyle Kıbrıs gazilerine ulaşmakta çok büyük zorluklar yaşanmıştır. Yaşanan bu sıkıntılı süreçte 65 yaş üstü olmalarından dolayı kısıtlamalara tabi olmaları ve 112'de sağlık personeli olmam bu zorlukları daha da arttırmıştır. Yoğun çalışmaya rağmen tarih bende hep tutkuydu. O yüzden pes etmedim, salgın dolayısıyla gazilerimize ulaşamama karamsarlığına kapılmadım.

Hazırlamış olduğum tezde Kıbrıs tarihi, Kıbrıs Barış Harekâtı, sözlü tarihin ne olduğu açıklanmaya çalışılmış ve Edirne'deki Kıbrıs gazilerinin Kıbrıs Barış Harekâtı'nda yaşamış oldukları onların ifadeleriyle anlatılmıştır.

Yapmış olduğum bu çalışmada Giriş bölümünde Kıbrıs tarihinden ve coğrafyasından bahsedilmiştir. Birinci bölümde Rumların Kıbrıs'taki Türklere saldırıları ve bunun sonucunda yapılan Kıbrıs Barış Harekâtı anlatılmıştır. İkinci bölümde sözlü tarihin ne olduğu ve tarihin gölgede kalan yanlarını ortaya çıkarmada nasıl etkili olduğundan bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde Edirne'deki Kıbrıs gazilerimizin Kıbrıs Barış Harekâtı'nda yaşadıkları anlatılmıştır.

Tezimde bana destek veren, her zaman yol gösteren, öğrencisi olmaktan gurur duyduğum değerli danışman hocam Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ'a derin teşekkürlerimi sunmak isterim.

Benimle görüşmeyi kabul ederek değerli bilgilerini paylaşan Kıbrıs gazilerimize teşekkürü borç bilirim.

Her zaman bana destek olan aileme ve yoğun çalışma tempomda okula gitmem gereken zamanlarda nöbetlerim konusunda bana hep yardımcı olan tüm sağlık personeli arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Ayşenur ÖZBAŞ

Ocak, 2021

Kırklareli

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKEL	: Emekçi Halkın İlerici Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
ENOSİS	: Kıbrıs'ı Yunanistan'a İlhak Etme Düşüncesi
EOKA	: Kıbrıs Rum Savaşçıları Ulusal Birliği
GATA	: Gülhane Askeri Tıp Akademisi
KATAK	: Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KMTHP	: Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi
M.Ö.	: Milattan Önce
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
PEO	: Kıbrıs İşçi Federasyonu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
vb.	: ve benzeri

İÇİNDEKİLER

BEYAN	iii
ÖZ	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	ix
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KIBRIS SORUNU VE KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI

1.1. Osmanlı Döneminde Kıbrıs.....	7
1.2. Cumhuriyetin İlanına Kadar Kıbrıs.....	10
1.3. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması.....	14
1.4. Kıbrıs Barış Harekâtı'na Kadar Yunan Saldırıları.....	17
1.5. Kıbrıs'ta Yunan Cuntası.....	27
1.6. Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı.....	29
1.7. Cenevre Konferansları.....	32
1.8. İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı.....	34
1.9. Kıbrıs Türk Federe Devleti.....	36
1.10. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu.....	38

2. BÖLÜM

SÖZLÜ TARİH

2.1. Tarih Nedir?.....	43
2.2. Tarih ile Sözlün İlişkisi.....	44
2.3. Dünyada Sözlü Tarihin Gelişimi.....	46

2.4. Sözlü Tarihin Misyonu.....	49
2.5. Sözlü Tarih Aracılığıyla Tarih Odaklarının Değişimi.....	51
2.6. Sözlü Tarih ve Bellek İlişkisi.....	55
2.7. Sözlü Tarih Sayesinde Halkın Tarihinin Yazılması.....	58
2.8. Yerel Tarih Araştırmalarının Olmazsa Olmazı Sözlü Tarih.....	67
2.9. Sözlü Tarihin Potansiyeli.....	69
2.10. Yazılı Belgelerle Tarih Yazmak Yeterli midir?.....	75
2.11. Disiplinlerarası Bir Metot Olarak Sözlü Tarih.....	78
2.12. Sözlü Tarih Araştırmaları.....	81
2.12.1. Yurt Dışındaki Sözlü Tarih Araştırmaları.....	81
2.12.2. Ülkemizdeki Sözlü Tarih Araştırmaları.....	88
2.13. Sözlü Tarihin Tarihe Kazandırdıkları.....	100
2.14. Görüşme Süreci ve Bu Süreçte Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar.....	102

3. BÖLÜM

KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI'NDA YER ALAN EDİRNE GAZİLERİYLE YAPILAN GÖRÜŞMELER

3.1. Kendinizi Tanıtır mısınız?.....	112
3.2. Askerliğinizi Nerede Yaptınız ve Göreviniz Neydi?.....	128
3.3. Kıbrıs Barış Harekâtı'ndaki Göreviniz Neydi?.....	129
3.4. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Olduğunu Nasıl Öğrendiniz?.....	130
3.5. Kıbrıs'a Nasıl Gittiğinizi ve İlk Ayak Basışınızı Anlatır mısınız?.....	132
3.6. Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Hangi Silahları Kullandınız?.....	134
3.7. Kıbrıs'a Giderken Ne Kadar Sürelik Askerdiniz ve Kıbrıs'ta Ne Kadar Süre Kaldınız?.....	135

3.8. Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Yiyecek, Temizlik Gibi Konularda Sıkıntılar Yaşadığınız Durumlar Oldu mu?.....	136
3.9. Kıbrıs'tayken Sevdiklerinizle Haberleşebiliyor muydunuz?.....	138
3.10. Kıbrıs Barış Harekâtı'ndaki Komutanlarınızın Rütbelerini ve İsimlerini Hatırlıyorsanız Söyler misiniz?.....	139
3.11. Hiç Çatışmaya Girdiniz mi? Rumlar Hangi Silahları Kullanıyordu?.....	141
3.12. Kıbrıslı Türklerin Türk Askerine Tavrıları Nasıldı?.....	144
3.13. Kıbrıslı Türkler ve Rumların Birbirleriyle Olan İlişkileri Nasıldı?.....	146
3.14. Esirlere Nasıl Davranılırdı?.....	147
3.15. Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Unutamadığınız Anlarınız Varsa Bizimle Paylaşır mısınız?.....	149
3.16. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Bittiğini Nasıl Öğrendiniz? Neler Hissettiniz?.....	151
3.17. Kıbrıs'tan Dönerken Nasıl Döndünüz? Neler Hissediyordunuz?.....	152
3.18. Döndükten Sonra Neler Hissediyordunuz? Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan Sonra Ülkenin İçinde Bulunduğu Durum Nasıldı?.....	154
3.19. Gelecek Nesillere İletmek İsteddiğiniz Bir Mesajınız Var mı?.....	157
SONUÇ.....	161
KAYNAKÇA.....	165

EKLER

EK 1: Afyon Milletvekili Ali İhsan Sabis'in Kıbrıs Meselesi ve Türk-Yunan İşbirliği Hakkındaki Soru Önergesi.....	185
--	------------

EK 2: Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasasını Hazırlamak Üzere Kıbrıs'ta Toplanan Muhtelit Komisyona Nihat Erim ile Suat Bilge'nin Katılması.....	186
EK 3: Devlet ve Hükümet Başkanı Cemal Gürsel'in Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Muvafakiyetler Mesajı.....	187
EK 4: Kıbrıs'ta Gelişen Olayların Sonucu Savaşı Gerektiren Bir Durumun Baş Göstermesi Nedeniyle Alınacak Tedbirler.....	188
EK 5: Milli Güvenlik Kurulu'nun Kıbrıs Sorunu ile İlgili Tavsiye Kararının Cenevre Görüşmelerinde de Dikkate Alınması.....	189
EK 6: Kıbrıs Sorununun Çözümü İçin Kıbrıs Türk Federe Devleti'ne Yardımcı Olmak Üzere Mümtaz Soysal'ın Görevlendirilmesi.....	190
EK 7: Edirne Muharip Gaziler Derneği Üyeleri.....	191
EK 8: Kıbrıs Barış Harekâtı Şehitleri.....	193
EK 9: Görüşme Yapılan Kıbrıs Gazileri.....	209
EK 10: Gazi Orhan Tan'ın Şerit Rozet Beratı.....	210
EK 11: Gazi Orhan Tan'ın Üstün Hizmet ve Şükran Takdirnamesi.....	211
EK 12: Muratağa Şehitleri.....	212

GİRİŞ

Kıbrıs, Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır¹. Yüzölçümü 9251 kilometre karedir². Doğu Akdeniz'de 34 derece 33 dakika ve 35 derece 41 dakika kuzey paralelleri ile 32 derece 17 dakika ve 34 derece 35 dakika doğu meridyenleri arasında yer almaktadır³. Doğusunda Suriye, batısında Girit ve Rodos, kuzeyinde Türkiye, güneyinde Mısır ile çevrilidir. Açık havalarda Kıbrıs'ın kuzeyinden Türkiye'nin güney sahilleri çıplak gözle görülebilmektedir⁴.

Kıbrıs'ta Akdeniz iklimi olan yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı bir iklim hâkimdir. Ülkenin sadece % 20'si ormanlarla kaplıdır. Kuzeyde kalan Meserya Ovası ve tepeleri çıplaktır. Geçmişte büyük orman potansiyeli olan Kıbrıs'ta, Kıbrıs'ın önemli madenleri olan bakır ve gümüşü çıkartmak, gemi yapımında kullanmak ve ormanı olmayan Mısır gibi ülkelere ilk çağlarda yapılan odun ihracatı ormanları zaman içinde azaltmıştır⁵.

Kıbrıs adı, 4500 yıl önce özellikle Mezopotamya'da ortaya çıkmış olan Akadlar'a ait ilk yazılı kayıtlarda geçmektedir. Bu dönem aynı zamanda Bakır Çağı'dır. Kolay işlenebilen bakır madeni, o dönemin en önemli madenidir ve o zamanlar Ortadoğu'nun en zengin bakır yatakları Kıbrıs'ta bulunmaktadır. Bakırın Latince adı "Cuprum" dur. "Cyprus" adı buradan gelmektedir⁶.

Kıbrıs'ın adı, Mısır ve Hitit kaynaklarında Alaşya (Alasya) olarak geçerken, Mısır kaynaklarında ayrıca Asi kelimesiyle de ifade edilmektedir⁷. Avrupa dillerinde bakırın adı Kıbrıs'ın adından çıkmıştır⁸. Kıbrıs, Dünyada bakırın işlendiği ilk yerdir⁹.

¹ Ahmet Mor ve Dursun Çitçi, "KKTC'de Kentleşme", *Doğu Coğrafya Dergisi*, C. 12, S. 18 (2007), s. 227.

² Hüner Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı*, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2005, s. 45.

³ Abdulhalak Çay, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1989, s. 1.

⁴ Harp Akademileri Komutanlığı, *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını*, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1995, s. 1.

⁵ Talip Atalay, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs İdari Yapılanma ve Din Eğitimi*, Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2003, s. 29-30.

⁶ Kemal Akmaral, *Akritas Planı ve Kıbrıs*, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları, 2004, s. 41.

⁷ Süleyman Özmen, *Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs*, İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s. 15.

Kıbrıs'ın ilk sakinleri Anadolu'dan gelmiştir. Kıbrıs'ın kuzeyinde Neolitik devre ait yerleşim yerlerinde yapılan kazılar sonucunda elde edilen buluntular, Anadolu'nun Hacılar ve Çatalhöyük Neolitik yerleşim yerlerinde elde edilen buluntularla benzerlik göstermektedir¹⁰.

Neolitik dönemde Anadolu'da olduğu gibi Kıbrıs'ta da ölümlerini evlerinin içine gömen bir kavmin yaşadığını bilinmektedir¹¹. Doğudan Fenikeliler, batıdan Egeliler ve Frenkler Kıbrıs'a gelerek yerleşmişlerse de, bunlar eski çağda azınlık teşkil etmişlerdir. Etnik çoğunluk yerli Kıbrıslılar yani Anadolululardır¹².

Tarih öncesi çağlarda Hatay bölgesine bitişik olan Kıbrıs, zaman içerisinde gerçekleşen çökmelerle Anadolu'dan kopmuştur¹³. Kıbrıs, Antalya ve Mersin körfezleri arasındaki Taşeli yöresinin denizin altında yükselmiş kıta sahanlığının bir parçasıdır.

Kıbrıs'ın kuzey kıyıları boyunca bir baştan bir başa güneye doğru hafif bir yay çizerek uzanan sıradağların batı ucu Antalya körfezini batıdan çevreleyen Tahtalı Dağları, doğu ucu ise Hatay bölgesindeki Amanos dağlarının genel doğrultusunu izlemektedir¹⁴. Kıbrıs'ın Anamur'a uzaklığı sadece 70 km'dir¹⁵.

Kıbrıs, Anadolu, Suriye, Kuzey Afrika'ya yakınlığı ile stratejik bir öneme sahiptir¹⁶. Mısır'a 420, Suriye'ye 100 km uzaklıktadır¹⁷. Avrupa,

⁸ Hasan Mutlu, *Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı* (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2007, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 209613), s. 1.

⁹ M. Şükrü Tandoğan, *Kıbrıs Barış Harekâtı Birlikler ve Muharebeleri*, Ankara: Türkiye Muharip Gaziler Derneği, 2016, s. 8.

¹⁰ Özmen, *Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs*, s. 51.

¹¹ Füzüzan Kınal, "İlk Çağlarda Kıbrıs", *Bulleten*, C. 28, S. 111 (1964), <https://www.ttk.gov.tr/yayinlarimiz/dergi/bulleten-cilt-xxviii-sayi-111-yil-1964-temmuz/>, (Erişim: 27.09.2020), s. 385.

¹² Ulvi Keser, *Kızılây Belgeleri Işığında Kıbrıs 1963-1974*, Ankara: Pulat Basımevi, 2013, s. 2.

¹³ Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı*, s. 45.

¹⁴ Erdal Yurdakul, *Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılaplarının Kıbrıs'ta Uygulanması*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2002, s. 3.

¹⁵ Zuhâl Altunbaş, *Tarih Çalışmalarına Kaynak Olarak Vatan Gazetesi'nde Kıbrıs Sorunu (1954-1974)* (Yüksek Lisans Tezi), Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2010, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 257427), s. 6.

¹⁶ İsmail Cem Feridunoğlu, "Hürriyet Gazetesi'nce 1964 Johnson Mektubu Süreci'nde Kullanılan Dilin Milliyetçi Söylem Bağlamında Söylem Analizi Yöntemiyle İncelenmesi", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, S. 2 (2017), s. 373.

¹⁷ Cumhuriyet Evcil, *Yavru Vatan Kıbrıs'ta Zaferin Hikâyesi*, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1999, s. 1.

Asya ve Afrika'ya hemen hemen eşit uzaklıkta olması açısından dünya ana kıtası içinde merkezi bir konuma sahip olan Kıbrıs, su geçiş yollarının da kesiştiği bir hat üzerindedir.

Asya ve Avrupa'yı ayıran Boğazlar ile Asya ve Afrika'yı ayıran Süveyş Kanalı arasında yer alan Kıbrıs aynı zamanda Avrasya-Afrika bağlantısının en önemli su havzaları olan Körfez ve Hazar havzaları ile Aden ve Hürmüz su yollarının da nabzını tutacak bir üs konumundadır. Kıbrıs'ı ihmal eden bir ülkenin küresel ve bölgesel politikalarda etkin olması mümkün değildir¹⁸.

Tarih boyunca Kıbrıs daima önemli bir ada olmuştur. Karşıt çıkarların ve siyasi denge hesaplarının etkilediği faaliyet dolu bir geçmişe sahiptir¹⁹. Eski İngiliz başbakanlarından Disraeli, Kıbrıs'tan "Batı Asya'nın Anahtarı" olarak bahsetmiştir²⁰.

Ortadoğu'yu kontrolü altında tutmak isteyen ülkeler için çok önemli bir üs olarak görülmüştür²¹. Doğu Akdeniz'de kilit noktası olmasından dolayı bu bölgeyi kontrolü altında tutmak isteyen devletlerin de hedefinde olmuştur²².

Kıbrıs, kontrol edebildiği coğrafyalarda ortaya çıkacak kriz ve savaşlarda, sonuç üzerinde etkili olabilecek bir coğrafya özelliği taşımaktadır. Kontrol ettiği coğrafyalardaki savaşlara Kıbrıs üzerinden doğrudan savaşan taraf olarak müdahale edilebileceği gibi, bu savaşların lojistik desteğinin sağlanması da mümkündür²³. Kıbrıs'ı elinde bulunduran güç her zaman Ortadoğu devletleri üzerinde prestij sahibi olur²⁴.

¹⁸ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik-Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları, 2001, s. 175-176.

¹⁹ Erdem Karaca, *Türk Basınında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1975-1983)* (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 257459), s. 1.

²⁰ Ulvi Keser, "Kıbrıs'ın Stratejik Önemi Bağlamında Adada Askeri Faaliyetler ile İlgili Tarafların Askeri Gücü", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 2, S. 3 (2006), s. 117.

²¹ Emine Kılıç, *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Erzincanlı Kıbrıs Gazileri* (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 599605), s. 1.

²² Aydın Olgun, *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: Kastaş Yayınları, 1999, s. 12.

²³ Osman Metin Öztürk, *Stratejik Açından Doğu Akdeniz ve Kıbrıs*, Ankara: Altinküre Yayınları, 2003, s. 52-53.

²⁴ İsmail Bozkurt "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", *AB ve Kıbrıs*, der. İrfan Kaya Ülger, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2002, s. 33.

Kıbrıs, Musul petrol sahasından gelen boru hattındaki iki terminalden Hayfa'ya sadece 250 kilometre ve diğer terminal olan Trablusşam'a ise daha az bir uzaklıktadır. Üstelik Kıbrıs Avrupa'dan Şam'a ve Doğu'ya giden doğrudan uçuş güzergâhı üstünde bulunmaktadır. Mesarya'nın büyük düzlükleri ve Leymosun lagünü üstünde deniz uçağı üssü için bol alanlar mevcuttur²⁵.

Kıbrıs, Türk sahillerinden çok uzak olmayıp derinliği birkaç yüz metreyle tanımlanabilecek olan bir denizaltı platformu tarafından ana kıtaya bağlı olan tabii bir uzantıdır²⁶. Türkiye'nin güvenliği için tartışmasız çok önemli olan bir adadır.

Strateji ilmine göre Türkiye sahilleri, Edremit Körfezi'nden Kaş Burnu'na kadar Yunanistan'ın stratejik işgali altındadır. Ege Denizi'ndeki Yunan adalarıyla kuşatılmış olan Türkiye'nin açık olan sahil kapısı güneydedir. Bu sahillerin karşısında Kıbrıs bulunmaktadır. KKTC ortadan kalkarsa Türkiye'nin açık denizlerle irtibatı kesilir ve kuşatma tamamlanmış olur²⁷.

Kıbrıs, Doğu Akdeniz'deki önemli konumundan dolayı²⁸, Etilerden günümüze kadar en az on beş kez el değiştirmiştir²⁹. Kıbrıs'taki en eski siyasal dönem 4300 yıl öncesine yani Akad dönemine aittir. Akadların ardından Kıbrıs'a Mısır egemen olmuştur. Kıbrıs'a Mısır firavunları, Persler, Asurlular hâkim olmuş Yunanlılar ticari üsler kurmuştur.

M.Ö. 4. yüzyılda Perslerden Makedonyalı İskender'e ondan sonra da Roma hâkimiyetine geçmiş olan Kıbrıs, 395 yılında Bizans'ın egemenliği altına girmiştir. Yedinci yüzyılda İslam Emevi Halifesi Muaviye, Kıbrıs'ı ele geçirmiş olmasına rağmen Bizans geri almayı başarmıştır.

Üçüncü Haçlı Seferi'nde İngiliz Kralı Aslan Yürekli Richard Bizans valisini Kıbrıs'tan kovarak Fransız Lusignan hanedanını yönetime

²⁵ George Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, çev. Nazım Can Serbest, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 526.

²⁶ Recep Dünder, *Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)* (Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1998, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 81498), s. 2.

²⁷ Ayhan Cankut, *Kıbrıs Türkünün Varoluş Mücadelesi (Türk Mukavemet Teşkilatı ve Faaliyetleri)* (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2006, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 189636), s. 4.

²⁸ Siret Hürsoy, "Eleştirel Kuram Perspektifinden Kıbrıs Sorunu", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S. 48 (2013), s. 29.

²⁹ Mor ve Çitçi, "KKTC'de Kentleşme", s. 227.

getirmiştir. On beşinci yüzyılda Venedikliler Kıbrıs'ı işgal ederek sömürgeleştirmişlerdir³⁰. Kıbrıs, Osmanlı Devleti egemenliğine girmeden önce Doğu Akdeniz'e hâkim olan devletlerin idaresine girmiştir³¹.

³⁰ Akmaral, *Akritas Planı ve Kıbrıs*, s. 42.

³¹ Ramazan Tosun, "Kıbrıs Meselesi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10 (2001), s. 95.

1. BÖLÜM

KIBRIS SORUNU VE KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI

1.1. Osmanlı Döneminde Kıbrıs

16. yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı Devleti'nin stratejik önemi büyük olan Kıbrıs'ı topraklarına katmamış olması ticaret yollarının güvenliği bakımından sorun oluşturmaya başlamıştır³². Çünkü korsanlar tarafından sıklıkla Türk gemilerine saldırı düzenlenmektedir³³. Ayrıca Osmanlı Devleti Karadeniz'i Türk gölü haline getirmeyi başarmışken, Akdeniz'i de Türk gölü haline getirmesi Kıbrıs ve Girit adalarının fethedilmesiyle mümkündür³⁴.

Lala Mustafa Paşa komutasındaki ordu tarafından³⁵ Kıbrıs 1571 yılında fethedilmiştir³⁶. Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ı her karış toprağını Türk kanı ile sulayarak fethetmiştir. Otuz bin civarında Kıbrıs fatihi aileleriyle birlikte Kıbrıs'a yerleşmişlerdir. Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ta 307 yıl hukuken ve fiilen hükümran olmuştur³⁷.

Kıbrıs Venediklilerin yönetimindeyken, Kıbrıs Ortodoks Başpiskoposu azledilmiş, Ortodoks halkın dini özgürlükleri kısıtlanmıştır. Birçok Kıbrıslı Osmanlı Devleti'ne göç ederek baskılardan kurtulmak istemiştir³⁸. Ayrıca Kıbrıs Venedik yönetimindeyken Venedikliler Kıbrıs'ı bir yerleşim yeri olmaktan ziyade askeri ya da ticari bir sömürge olarak kullanmışlardır³⁹.

³² İdris Bostan, "Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergahı", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, der. Ali Ahmetbeyoğlu ve Erhan Afyoncu, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı, 2001, s. 11.

³³ Enver Bozkurt ve Havva Demirel, *Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu*, Ankara: Nobel Yayınevi, 2004, s. 9.

³⁴ Emine Kılıç, *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Erzincanlı Kıbrıs Gazileri* (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 599605), s. 2.

³⁵ Tandoğan, *Kıbrıs Barış Harekâtı*, s. 8.

³⁶ Şevki Kıralp, "1967-1974 Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 2 (2018), <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/1437>, (Erişim: 06.07.2020), s. 445.

³⁷ Hamza Eroğlu, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 18, S. 54 (2002), s. 739.

³⁸ Fatime Nas, *Uluslararası Alanda Kıbrıs Sorunu 1960-1965* (Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2013, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 349188), s. 8.

³⁹ Müge Vatanserver, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 12, Özel S. (2010), s. 1490.

Fetihten sonra Kıbrıs bir beylerbeylik halinde teşkilatlandırılmış ve Muzaffer Paşa ilk beylerbeyi olmuştur⁴⁰. Kıbrıs Beylerbeyliği; Avdim, Baf, Girne, Hrisoho, Karpaz, Kolos, Larnaka, Limosol, Mağusa, Mazoto, Pendaiya, Piskopi, Tuzla olarak on üç kazaya bölünmüştür⁴¹.

Mühimme Defteri'nde yazılana göre, Kıbrıs'ın gereksinimlerini karşılamak üzere çeşitli mesleklerden sekiz bin aile Kıbrıs'a getirilmiştir⁴². Kıbrıs'ın fethinden sonra 14-50 yaş arası olan tüm erkekleri kapsayan ilk nüfus sayım sonucu 150.000'dir⁴³.

Kıbrıs halkı, kişisel hürriyetlerinin yanında dini hürriyetlerine de Osmanlı idaresindeyken kavuşmuştur⁴⁴. Osmanlı egemenliği süresince Kıbrıs'taki halklar barış ve huzur içinde yaşamışlardır⁴⁵. Kıbrıs doğumlu Stamatius Donatus'un, Martin Crusius'la yazışmalarında Donatus'a göre, "Kıbrıslıların Osmanlı döneminde yaşadıkları, önceki döneme göre çok daha iyidir"⁴⁶.

1821 yılında Rumların Başpiskopos Kyprianou liderliğinde başlattıkları ilk isyan hareketiyle beraber Kıbrıs sorunu kendini göstermeye başlamıştır. Kıbrıs valisi Küçük Mehmet Paşa isyanı bastırılmış ve Başpiskoposu cezalandırmıştır. Rumlar uzun süre bu olayı unutmamıştır⁴⁷.

Kıbrıs, 1571-1878 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin idaresi altında olmuştur⁴⁸. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda imzalanan antlaşmadan sonra, İngiltere Osmanlı Devleti'ne Rus ilerleyişinin

⁴⁰ Atalay, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, s.38.

⁴¹ Nuri Çevikel, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası (1570-1878)*, İstanbul: 47 Numara Yayıncılık, 2006, s. 77.

⁴² Zeynel Levent, *Kıbrıs Sorunu Ekseninde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri* (Yüksek Lisans Tezi), Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 326653), s. 6.

⁴³ İlknur Delice, *Üç Aşığın Dilinde 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı* (Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 527531), s. 8-9.

⁴⁴ Tosun, "Kıbrıs Meselesi", s. 96.

⁴⁵ Ergenekon Savrun, "Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtı'nın Belgelerle Kısa Tarihi", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C. 4, S. 9 (2018), http://www.ijhe.org/Published/201810_009_4_012.pdf, (Erişim: 10.08.2020), s. 268.

⁴⁶ George Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, çev. Nazım Can Serbest, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 4.

⁴⁷ Mehmet Gökhan, *Kıbrıs'ta Rum-Yunan Katliamları*, Ankara: Yeni Avrasya Yayınları, 2003, s. 3.

⁴⁸ Mustafa Bostancı, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı ve Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 34, S. 57 (2015), s. 320.

önlenebilmesi için yardım teklifinde bulunmuştur. Bu teklifin hayata geçirilebilmesi için ise Kıbrıs'ın siyasi yönetiminin kendisine devredilmesini istemiştir⁴⁹.

1878 yılında İngiltere, sömürge imparatorluğunun yollarını emniyete almak, Rusya'nın güneye sarkmasını önlemek amacıyla Akdeniz'de üsler formülünü desteklemeye başlamıştır. Bu formüle en uygun ada Kıbrıs'tır⁵⁰. 4 Haziran 1878 tarihinde Osmanlı Devleti ve İngiltere arasında imzalanan antlaşma uyarınca⁵¹ Kıbrıs 1960 yılına kadar İngiltere'ye bağlı kalmıştır⁵².

12 Temmuz 1878'de Amiral Lord John Hay, Kıbrıs'ı İngiltere adına teslim almıştır. Daha sonra Kıbrıs'ın ilk İngiliz yöneticisi olan Sir Garnet Wolsely, 22 Temmuz'da görevine başlamıştır. İngiltere'nin Kıbrıs'ın yönetimini devralmasıyla birlikte Kıbrıs'ta yüzyıllardır Türkler ve Rumlar arasında var olan nüfus dengesi de Türkler aleyhine bozulmaya başlamıştır⁵³.

İngiltere başka bir deniz gücünün Kıbrıs'a sahip olmasını istememektedir çünkü böyle bir durum İngiltere için Doğu Akdeniz'deki deniz ve hava savunmasının sorunlarını arttıracaktır. Dolayısıyla Süveyş Kanalı'nın Kıbrıs'a uzaklığı 320 kilometre kadar olması sebebiyetiyle, kanal girişi yakınlarındaki merkezi bölgeye yapılacak bir denizaltı veya hava harekâtlarında Kıbrıs'ın üs olarak kullanılması mümkündür. Bu sebeplerden dolayı da Kıbrıs, İngiltere için de büyük önem arz etmektedir⁵⁴.

Osmanlı Devleti ve İngiltere arasında yapılan antlaşmaya göre, Kıbrıs Osmanlı Devleti'ne ait olmaktadır. Yalnızca askeri ve stratejik mülahazalarla İngiltere tarafından kullanılacaktır⁵⁵. Kıbrıs'ın yönetimi

⁴⁹ Erol Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2007, s. 73.

⁵⁰ İzzettin Çopur, *1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Anılar*, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2014, s. 14.

⁵¹ George Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, çev. Nazım Can Serbest, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 227.

⁵² Gürdal Hüdaoğlu, "Kıbrıs Çözümüne Ne kadar Yakın? Kıbrıslı Türkler Açısından Bir Değerlendirme", *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 62 (2012), s. 141.

⁵³ Zafer Çakmak, "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 36 (2008), s. 204.

⁵⁴ George Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, çev. Nazım Can Serbest, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 527.

⁵⁵ Bostancı, "Kuzey Kıbrıs", s. 321.

geçici olarak İngiltere'ye verilmiştir⁵⁶. Bu antlaşma uyarınca İngiltere, Osmanlı Devleti'ne 92.000 altın ödemiştir⁵⁷.

Osmanlı Devleti ve İngiltere ittifakına Rusya tepki vermemiştir. Çünkü bu ittifak öncesi Rusya ve İngiltere aralarında yaptıkları gizli bir anlaşma ile İngiltere, Rusya'nın Osmanlı Devleti'nden aldığı Ardahan, Kars ve Batum'un Rusya'da kalacağını garantisini vermiştir. Böylece İngiltere her iki devlet tarafından iki yönlü fayda sağlayarak çıkarlarını güvence altına almıştır⁵⁸.

Kıbrıs, İngiltere idaresine geçtikten sonra Yunanlılar tarafından Helen fikri her yıl bir şekilde ifade bulmuştur⁵⁹. Kıbrıs'ı tam anlamıyla ele geçirmek isteyen İngiltere, Kıbrıs'ta Rumların lehine düzenlemeler yapmıştır. Türkleri ve Rumları birbirlerine karşı kullanmayı planlamıştır⁶⁰.

İngiltere, Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin Almanya tarafında olmasını gerekçe göstererek Kıbrıs'ı ilhak ettiğini açıklamıştır⁶¹. Ne Türkiye, ne Kıbrıs'taki Türkler, ne de Türkiye'deki Kıbrıslı Türkler bu ilhaka rıza göstermemiştir⁶².

1.2. Cumhuriyetin İlanına Kadar Kıbrıs

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler, 19. yüzyılda başlayan ve uzun süren savaş yıllarından sonra, tarihlerinde ilk defa olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Veniselos'un izlemiş oldukları siyaset sonucunda, 1930'lu yıllardan itibaren biraz yumuşamaya başlayacak ve daha sonraları uzun yıllar sürmeyecek de olsa iyi komşuluk ilişkilerine dönüşecektir⁶³.

⁵⁶ Soyalp Tamçelik, *Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçışı 1878-1919*, Ankara: KKTC Cumhurbaşkanlığı, 1997, s. 25.

⁵⁷ Bilgin Ayhan, *Samsun'daki Kıbrıs Gazilerinin Gözüyle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı Üzerine Bir Sözlü Tarih Çalışması*, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 302158), s. 3.

⁵⁸ Nermin Sanlı, *Kıbrıs Olayları (1950-1974) ve Mersin Kıbrıs Gazileri* (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 572501), s. 28.

⁵⁹ George Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, çev. Nazım Can Serbest, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 424.

⁶⁰ Nermin Sanlı, *Kıbrıs Olayları (1950-1974) ve Mersin Kıbrıs Gazileri* (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 572501), s. 29.

⁶¹ Tandoğan, *Kıbrıs Barış Harekâtı*, s. 10.

⁶² Fazıl Küçük, *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, Lefkoşa: Devlet Basımevi, 2002, s. 5.

⁶³ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2014*, İstanbul: Der Yayınları, 2015, s. 1040.

Yunan ordusunun Küçük Asya’da yaşadığı hezimet, 9 Eylül 1922 tarihinde Türklerin İzmir’e girmesiyle doruk noktasına ulaşmış ve Yunanlıların ENOSİS ateşini birkaç yıl söndürmüştür⁶⁴.

Lozan Barış Antlaşması’nın imzalanmasıyla beraber İngiltere’nin Kıbrıs üzerindeki fiili egemenliği, hukuki bir dayanağa kavuştuktan sonra Türkiye ve Yunanistan bir süreliğine de olsa bu statüye uyumlu davranışlar sergilemiştir⁶⁵.

Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakını amaçlayan en önemli olaylardan biri 1931 ayaklanması olmuştur. Rumların anayasa değişikliği isteğinin reddedilmesi bu olayların bahanesi olmuştur. İsyanın sonunda Kıbrıs anayasası askıya alınarak meclis kapatılmıştır⁶⁶. Bu isyanda 67 kişi yaralanmış, 7 kişi ölmüş ve binlerce liralık maddi kayıp meydana gelmiştir⁶⁷.

Bu isyan öncesinde Kıbrıs’ta başlayan ekonomik buhran, İngiltere’nin sömürgeci siyaseti ve Rumların Yunanistan’a katılma düşüncelerinin yayılması Kıbrıs’ta başlayacak bu isyanın ayak sesleri gibi olmuştur⁶⁸. İsyanı Rumlar çıkarmış olmasına rağmen isyan yüzünden hükümetin almış olduğu tedbirlerden ve baskılardan en fazla etkilenen Kıbrıs’taki Türkler olmuştur⁶⁹.

Yunanlıların ENOSİS hayali, Kıbrıs sorununun temelini oluşturmaktadır⁷⁰. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ENOSİS hareketi hızlanmıştır⁷¹. 1947 yılında, Rum sağcı ve komünist partilerinin temsilcileri İngiltere’ye giderek İngiliz Sömürgeler Bakanı ile görüşme yapmıştır ve Kıbrıs’ın Yunanistan’la birleşmesi için yardım talep etmişlerdir. Bu isteğe

⁶⁴ George Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, çev. Nazım Can Serbest, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2016, s. 459.

⁶⁵ Akmaral, *Akritas Planı ve Kıbrıs*, s. 17.

⁶⁶ Şakir Erol, *Tarih Çalışmalarına Kaynak Olarak Hürriyet Gazetesinde Kıbrıs Sorunu (1974-1980)* (Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2010, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 313380), s. 3.

⁶⁷ Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 1998, s. 30.

⁶⁸ Gökhan Karakaya, *1964 Kıbrıs Krizi ve Türkiye Kamuoyunun Tepkisi* (Yüksek Lisans Tezi), Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı 2018, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 541698), s. 12.

⁶⁹ Bilal Güneş, Hayri Çapraz ve Celal Erdönmez, “Kıbrıs Türk Eğitimine İngiliz Müdahalesi”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 28 (2018), s. 113.

⁷⁰ Tandoğan, *Kıbrıs Barış Harekâtı*, s. 10.

⁷¹ Niyazi Kızılyürek, *Doğmamış Bir Devletin Tarihi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s. 41.

Kıbrıs'taki Türkler şiddetle karşı koymuşlardır. İngiltere de bu isteği kabul etmemiştir.

Bundan sonraki süreçlerde de Rumlar aynı amaçla İngiltere'ye sürekli temsilci göndermeye devam etmişlerdir⁷². Yunan parlamentosunda 28 Şubat 1947 tarihinde, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına yönelik şaşılacak bir karar alınmıştır⁷³.

Kıbrıs Kilisesi, Doğu Ortodoks kilisesinin özerk bir parçası olduğundan dolayı din, Kıbrıslıların Yunan kökenli olduğu düşüncesini teşvik için kullanılmıştır. Hâlbuki Kıbrıslıların ırksal açıdan Helen kavmiyle gerçek bir bağı olduğu yönünde bir kanıt bulunmamaktadır.

Hatta antropolojik kanıtlar tam tersini göstermektedir. Antik Yunan edebiyatında bu konuya dair kanıt da, M.Ö. 5. yüzyılda Kıbrıslıların anakaradaki Yunanlılar tarafından yabancı bir halk olarak görüldüklerini ortaya koymaktadır⁷⁴.

1940'lı yıllar Kıbrıs'taki Türk-Rum mücadelesinin kurumsallaştığı dönemdir. Kıbrıslı Rumlar bu dönemde PEO (Kıbrıs İşçi Federasyonu) adıyla sendika kurmuşlardır. ENOSİS düşüncesinin en büyük savunucularından ve Kıbrıs'taki siyasal tedhişin öncü kurumu olan AKEL (Emekçi Halkın İlerici Partisi) yine bu dönemde kurulan partidir⁷⁵.

Kıbrıs sorunu özellikle 1950 sonrası Türkiye'nin dış ilişkilerini etkilemiştir⁷⁶. 1950 yılında Başpiskopos Üçüncü Makarios döneminde Rumlar'ın ENOSİS faaliyetleri hız kazanmıştır⁷⁷. ENOSİS'in sözlük

⁷² Erol Mütercimler, *Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekâtı*, İstanbul: Arba Yayınları, 1998, s. 51.

⁷³ Yavuz Güler, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", *Gazi Üniversitesi Kirşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 1 (2014), s. 104.

⁷⁴ George Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, çev. Nazım Can Serbest, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2016, s. 417-418.

⁷⁵ Levent Akbulut, *Kıbrıs'ın Yunanistan'a İlhakı Amacıyla Adada Türklere Karşı Yürütülen Askeri ve Siyasi Faaliyetler (1950-1960)* (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 569449), s. 69.

⁷⁶ Cihat Göktepe, "Kıbrıs Meselesi'nde Kriz Süreci ve Türkiye (1964-1974)", *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/G%c3%96KTEPE-Cihat-KIBRIS-MESELES%c4%b0%e2%80%99NDE-KR%c4%b0Z-S%c3%9cREC%c4%b0-VE-T%c3%9cRK%c4%b0YE-1964-1974.pdf>, (Erişim: 12.01.2020), s. 1397.

⁷⁷ Yasin Coşkun, "1950'ler ve 60'larda Kıbrıs Sorunu ve Türk-İngiliz Politikaları", *Tarih Okulu Dergisi*, C. 11, S. 34 (2018), s. 855.

anlamına bakıldığında ilhak demek olduğu zaten görülür⁷⁸. Ayrıca İngiltere Kıbrıs'ı elde ettiği zamanlar, bu olay Yunanistan cephesinde ENOSİS'e yönelik bir adım olarak kutlanmıştır. 1952 yılında Afyon Milletvekili Ali İhsan Sabis, Kıbrıs sorunu ve Türk-Yunan işbirliği hakkında soru önergesi vermiştir⁷⁹.

Ayamavra'daki viskonsülün yazdığına bakıldığında hâkim olan bakış açısı, Kıbrıs'ın eninde sonunda İngiltere'den alınarak Yunanistan'la birleşmesi gerektiği yönündedir⁸⁰. Türkler de ENOSİS faaliyetlerine karşılık Kıbrıs'ın Yunanistan ve Türkiye tarafından paylaşılması yani Taksim yönündeki karşı tezi savunmaya başlamıştır⁸¹.

Türk kamuoyu Rumların faaliyetlerine tepki vermeye başlamıştır. Ankara, İstanbul ve İzmir'de yapılan mitinglerde Kıbrıs'ın Türk olduğuna dair pankartlar açılmıştır⁸². 1953 yılından itibaren Kıbrıs'la resmen ilgilenmeye başlayan Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgos Papagos ve İngiltere Başbakanı Anthony Eden görüşmeleri sırasında Eden, Kıbrıs'ın hiçbir zaman Yunanistan ile birleşmeyeceğini ifade etmiştir. Bu durum karşısında Yunanistan Kıbrıs meselesini Birleşmiş Milletler (BM)'e taşımaya karar vermiştir.

1954 yılında Başpiskopos Makarios Kıbrıs sorununu BM'de dile getirerek plesibit sonuçlarının tanınması talebinde bulunmuştur. BM'nin başvuruyu reddetmesi üzerine Başpiskopos Makarios silahlı mücadeleye karar vermiştir⁸³.

Bunun sonucunda 1955 yılında Kıbrıs'taki Rumların kurmuş olduğu EOKA adındaki örgüt kurularak Türkleri hedef almaya başlamış ve Türkler

⁷⁸ Nermin Sanlı, *Kıbrıs Olayları (1950-1974) ve Mersin Kıbrıs Gazileri* (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 572501), s. 35.

⁷⁹ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, belge no. 030.01.00.00.44.263.12, (15.09.1952) Bkz. Ek-1.

⁸⁰ George Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, çev. Nazım Can Serbest, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2016, s. 424.

⁸¹ Şevki Kıralp, "1967-1974 Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 2 (2018), <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/1437>, (Erişim: 06.07.2020), s. 445.

⁸² Feridunoğlu, "Hürriyet", s. 373.

⁸³ Dilek Yiğit Yüksel, "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 98 (2018), s. 317-318.

ile ENOSİS isteyen Rumlar arasında çatışmalar meydana gelmiştir⁸⁴. EOKA'nın lideri emekli Yunan Albay Grivas'tır. Grivas, Yunanistan'ın Türkiye'yi işgal ettiği dönemde Yunan ordusunda teğmen olarak görev yapmıştır⁸⁵.

15 Eylül 1955 tarihinde Kıbrıs Valisi Sir Armitage, EOKA'yı kanun dışı bir örgüt ilan etmiştir. Rumların yüzyıllardır süren ENOSİS istekleri karşısında Kıbrıs'taki Türkler kendi haklarını korumak için 1960 yılına kadar çeşitli cemiyetler kurmuşlardır. Bu cemiyetler 1942 yılında Fadıl Korkut başkanlığında kurulan KATAK olmak üzere, Milli Cephe Partisi ve Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi (KMTHP)'dir.

Kıbrıs Türklerinin haklarını korumak için kurulan TMT (Türk Mukavemet Teşkilatı) adında da bir örgüt kurulmuştur. Bu örgüt, Rauf Denктаş, Kemal Tanrısevdi, Burhan Nalbantoğlu gibi kişiler tarafından 27 Temmuz 1957 tarihinde kurulmuş olup 1 Ağustos 1958 tarihinde resmi kuruluşu gerçekleşmiştir⁸⁶.

1.3. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması

1958 yılında Türk, Yunan ve İngiliz tarafları Paris'te yapılan NATO toplantısına katılmışlardır. Bu toplantıda en çok konuşulan konu bağımsız bir Kıbrıs devletinin kurulması olmuştur⁸⁷. Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, Yunanistan Başbakanı Karamanlis, Türkiye Dış İşleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu ve Yunan Dış İşleri Bakanı Averof 6 Şubat 1959 tarihinde Zürih'te bir araya gelmişlerdir. Menderes ile Karamanlis'in Zürih'te imzalamış olduğu belgeler şunlardır;

* Zürih'te imzalanan belgelerin içerik ve anlamını açıklayan, uygulamanın kolaylaştırılması için, tanımlara yer veren bir Centilmenler Anlaşması

⁸⁴ Bostancı, "Kuzey", s. 322.

⁸⁵ Ergenekon Savrun, "Kıbrıs Sorununun Birleşmiş Milletlere Taşınmasının Ardından Ortaya Çıkan Yunan-Rum EOKA Tedhiş Örgütü", *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 13 (2018), s. 83.

⁸⁶ Emine Kılıç, *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Erzincanlı Kıbrıs Gazileri* (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 599605), s. 25-27.

⁸⁷ Coşkun Şenyol, *Muğla Kıbrıs Gazilerine Göre Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sosyal Bilimler Öğretimindeki Yeri* (Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla 2018, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 531157), s. 22.

* Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel yapısı

* Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında imzalanan Garanti Antlaşması

* Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan İttifak Antlaşması

11 Şubat 1959 tarihinde Türkiye ve Yunanistan arasında uzlaşma sağlandıktan sonra, Zürih'te üzerinde anlaşılmış olan belgelerin, İngiltere ve Kıbrıs'taki iki toplumun temsilcileri tarafından da kabul edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple 12 Şubat 1959 tarihinde Londra Konferansı toplanmıştır.

Londra Konferansı'nın sonucunda Zürih'te kabul edilmiş olan üç temel belgenin (Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı, Garanti Antlaşması, İttifak Antlaşması) bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ni oluşturacağı kabul edilmiştir. Ayrıca İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki egemenliğini, iki bölgeyi dışarıda bırakacak şekilde Kıbrıs Cumhuriyeti'ne bırakması ve iki bölgede egemenlik hakkıyla sahip olduğu üs alanlarını elinde bulundurmaya sürdürmesi onaylanmıştır. İngiltere'ye bırakılan iki üs Akrotiri ve Dikelia'dır⁸⁸.

Bunun sonucunda Kıbrıs'taki Türklerin ve Kıbrıs'taki Rumların kurucu ortak statüde olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur⁸⁹. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasasını hazırlamak üzere toplanan Kıbrıs'taki komisyona, Nihat Erim ile Suat Bilge'nin katılmasına karar verilmiştir⁹⁰.

Türk ve Yunan askerlerine Kıbrıs'ta üs kurma hakkı verilmiş ve 950 Yunan askeri ile 650 Türk askeri Kıbrıs'a çıkmıştır⁹¹. Türkiye Devlet Başkanı Cemal Gürsel, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne muvafakiyetler mesajı

⁸⁸ Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı*, s. 87-88.

⁸⁹ Erol Manisalı, *Avrupa Kışkırcısında Kıbrıs*, İstanbul: Derin Yayınları, 2003, s. 29.

⁹⁰ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, belge no. 030.18.01.02.152.21.5, (27.04.1959) Bkz. Ek-2.

⁹¹ Mehmet Altun, *Kıbrıs Olayları (1960-1974) ve Gaziantep Kıbrıs Gazileri* (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2016, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 454328), s. 60.

göndermiştir⁹². Kıbrıs meselesi, 16 Ağustos 1960 tarihinde Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmuş olması ile çözülmüş gibi görünmektedir⁹³.

Fakat çok geçmeden Kıbrıs sorununu çözümlenmeyi amaçlayan ve Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyetin kurulmasını sağlayan antlaşmalar, Kıbrıs Rum toplumu liderleri tarafından bozulmaya başlanacaktır⁹⁴. Makarios 12 Ağustos 1962 tarihinde yaptığı bir konuşmasında, Kıbrıs'taki Rumların EOKA tarafından başlatılmış olan işi tamamlamak için çalışmaları gerektiğini ifade etmiştir⁹⁵.

Kurulan cumhuriyetin ordusu %40 Türk, %60 Rumlardan oluşmaktadır⁹⁶ ve Kıbrıs'ta iki toplumlu, bağımsız bir devlet bulunmaktadır⁹⁷. Cumhurbaşkanı'nın görevi beş yıldır⁹⁸. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın en önemli özelliği, iki milletin varlığını tanıması ve nüfus bakımından az olan Türk toplumunun temsil yetkisini garanti etmesidir⁹⁹. Kıbrıs Cumhuriyeti esasları uyarınca yasama işleri, %70-%30 oranına göre seçilen 15 Türk milletvekili ve 35 Rum milletvekili tarafından yürütülmeye başlanmıştır¹⁰⁰.

Cumhurbaşkanı seçilmiş olan Kıbrıs Rum lideri Makarios, kurulan cumhuriyetin ilk gününden beri yapmış olduğu konuşmalarda, ENOSİS'i gerçekleştireceklerini ifade ederken diğer taraftan da Rum idaresi Türklerin

⁹² T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, belge no. 030.01.00.00.16.86.5, (06.08.1960) Bkz. Ek-3.

⁹³ Refik Turan ve öte., *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2013, s. 347.

⁹⁴ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1054.

⁹⁵ Sebahattin İsmail, *Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Nedenleri-Gelişimi-Sonuçları*, İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1988, s. 35.

⁹⁶ Vatansever, "Kıbrıs Sorununun", s. 1503.

⁹⁷ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1054.

⁹⁸ Dinora Zhumatayeva, *Kıbrıs Sorunu ve Kıbrıs Barış Harekâtının SSCB Kamuoyuna Yankıları* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 332016), s. 91.

⁹⁹ Vatansever, "Kıbrıs Sorununun", s. 1509.

¹⁰⁰ Huriye Gürdallı ve Umut Koldaş, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nden Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İnşasına Giden Süreçte Lefkoşa'da Mekanın ve Mimarının Siyasi Dönüşümü: 1963-1983", *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 4 (2017), <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/1104>, (Erişim: 01.03.2020), s. 754.

haklarını çiğnemeye ve anayasayı ihlale başlamıştır¹⁰¹. Türkiye Cumhuriyeti yetkilileri Rumları anayasa ihlalleri konusunda uyarmıştır¹⁰².

1960 Kıbrıs Anayasasına göre, Lefkoşa, Magusa, Limasol, Baf, Lamaka'da Türklerin ve Rumların ayrı belediyeleri olacaktır. Fakat bu mümkün olmamıştır. Bu durum üzerine Makarios, bu beş büyük şehirde tek belediye kurulmasını ve bu kurulan belediyelerde Türklerin nüfusları oranında temsil edilmesini istemiştir. Türkler Makarios'un bu isteğini kabul etmemiş ve iki toplum arasındaki ilişkiler gerilmiştir¹⁰³.

Üstelik Kıbrıs Anayasası da, Makarios tarafından değiştirilmek istenmektedir¹⁰⁴. ENOSİS'in gerçekleşmesi amacıyla ortalığı velveleye verenler sırf Kıbrıslı Rumlar istiyor diye Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesinin mümkün olamayacağını idrak edemeyenlerdir¹⁰⁵.

1.4. Kıbrıs Barış Harekâtı'na Kadar Yunan Saldırıları

Rumlar'ın EOKA'yı kurma sebebi, ENOSİS isteğini barışçıl yollardan gerçekleştiremeyeceklerini düşündükleri içindir¹⁰⁶. Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evin ve Türk Başkonsolosluğunun bombalandığı haberinin çıkması üzerine 6 Eylül 1955 tarihinde İstanbul, Ankara ve İzmir'de Rumlar aleyhinde gösteriler başlamıştır¹⁰⁷.

Bu durum İstanbul halkında büyük tepki oluşturmuştur. Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti'nin insanları örgütlemesi sonucunda Taksim Meydanı'nda büyük bir gösteri yapılmıştır. Bu gösteri kontrolden çıkarak azınlıklara ait iş yerleri ve kiliseler tahrip edilmiştir¹⁰⁸.

¹⁰¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2016, s. 696.

¹⁰² Turan ve öte., *Atatürk*, s. 347.

¹⁰³ Armaoğlu, *20. Yüzyıl*, s. 696.

¹⁰⁴ Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiuyurt, *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1975, s. 41.

¹⁰⁵ George Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, çev. Nazım Can Serbest, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2016, s. 419.

¹⁰⁶ Nermin Sanlı, *Kıbrıs Olayları (1950-1974) ve Mersin Kıbrıs Gazileri* (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 572501), s. 55.

¹⁰⁷ Selda Karaköse, *Celal Bayar Dönemi Türk Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 209461), s. 76.

¹⁰⁸ Erol Mütercimler, *Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekâtı*, İstanbul: Arba Yayınları, 1998, s. 70.

6-7 Eylül olayları, Yunanistan ve Kıbrıs'taki Rumların, Kıbrıs'taki Türklere yapılan saldırıların ve sürekli Türkiye aleyhtarı gösterilerin Türk kamuoyuna yansımalarıdır. Bu olaylar Türkiye'nin uluslararası platformda prestij kaybetmesine neden olmuştur¹⁰⁹.

Aralık 1963'ten itibaren Kıbrıs'ta 1960 Anayasası hükümlerini uygulamak istemeyen Rumların Türklere yönelik saldırıları artmıştır¹¹⁰. Türkiye tarafından 26 Kasım 1962 tarihinde reddedilmiş olan Makarios'un anayasa değişikliği isteği, 30 Kasım 1963 tarihinde yeniden tekrar edilmiş ve Türkiye bu teklifi reddetmiştir¹¹¹.

On üç maddeden oluşan bu teklif, Kıbrıs Türk toplumunun çıkarlarını ortadan kaldıracak değişikliği öngörmektedir¹¹². Bu değişiklikler, Cumhurbaşkanı Makarios ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük'ün veto hakkının kaldırılmasını, beş büyük şehirde tek belediyeler kurulmasını ve memuriyetlerde Türklere %30 kontenjan tanıyan hükümlerin kaldırılmasını içermektedir¹¹³.

İstedikleri anayasa değişikliğini gerçekleştirmeyince Rum yönetimi, Türkleri yok etme planı olarak bilinen "Akritas Planı"nı uygulamaya konmuştur¹¹⁴. "Akritas Planı" uyarınca "Kanlı Noel Olayları" 21 Aralık 1963 tarihinde başlamıştır¹¹⁵.

O gün Rum polisleri tarafından bir Türk kadınının öldürülmesi, Türk toplumunda gerginliği iyiden iyiye tırmandırmıştır¹¹⁶. Yine aynı gün İçişleri Bakanı Yorgacıs tarafından silahlandırılmış bulunan eski EOKA'cılarını Türklere kötü davranması nedeniyle gerginlik daha da artmıştır¹¹⁷. Bu

¹⁰⁹ Selda Karaköse, *Celal Bayar Dönemi Türk Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 209461), s. 77.

¹¹⁰ Çağrı Erhan, "ABD ve Nato'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 685.

¹¹¹ Turan ve öte., *Atatürk*, s. 347.

¹¹² Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1055.

¹¹³ Armaoğlu, *20. Yüzyıl*, s. 697.

¹¹⁴ Çay, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*, s. 57.

¹¹⁵ Gökhan Baday, *1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Kars-Ardahan Kıbrıs Şehitleri ve Gazileri* (Yüksek Lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars 2009, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 253597), s. 21.

¹¹⁶ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1056.

¹¹⁷ Ulvi Keser, "Kıbrıs'ta 21 Aralık 1963 Kanlı Noel'i ve Kızılay", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C. 12, S. 24 (2012), s. 257-258.

tarihten itibaren saldırılar daha da fazlalaşmış ve bu saldırılar “Kanlı Noel” olarak adlandırılmıştır¹¹⁸.

22 Aralık günü EOKA militanları, Lefkoşa Türk Lisesi ile Girnekapı’daki Atatürk heykellerini silahlarla taramıştır¹¹⁹. Rum saldırıları kadın, çocuk demeden devam etmiştir. 24 Aralık günü Rum terörü, 24 Türk’ü katletmiş¹²⁰ ve 40 Türk’ü yaralamıştır.

Bu olaylar Türkleri yok etme planlarının başlangıcını teşkil etmektedir¹²¹. Rum saldırıları toplu ölümlerle neticelenmiştir¹²². “Kanlı Noel” saldırıları sırasında, Binbaşı Nihat İlhan’ın eşi ve çocukları saklandıkları banyo küvetinde kurşunlanarak acımasızca katledilmiştir¹²³.

Bu saldırıların üzerine Türkiye, İngiltere ve Yunanistan 24 Aralık 1963 günü Lefkoşa’da bir bildiri yayınlayarak, iki toplum arasındaki karışıklıklara son verilmesini istemiştir. Ancak Makarios Rum saldırılarını durdurmaya yanaşmamıştır¹²⁴. Bu olaylar sonucunda Kıbrıs’taki Türkler Kıbrıs Cumhuriyeti dışına itilmiş, devletsiz bir halk durumuna düşürülmüşlerdir¹²⁵.

1963 yılında başlayan Rum saldırıları 103 köyün kaybı ve yüzlerce insanımızın canına ve ekonomik yıkıntıya mal olmuştur. Rumların Kıbrıs’taki tek hedefi, Türklerin içinde azınlık kalabileceği bir Rum Cumhuriyeti kurmaktır¹²⁶. Bu durum üzerine 24 Aralık 1963 tarihinde, Kıbrıs’taki Türk askeri birliği¹²⁷ Lefkoşa’nın Türk kesimini koruma altına

¹¹⁸ Çağrı Erhan, “ABD ve Nato’yla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 685.

¹¹⁹ Fatma Gül Kesiktaş, *Kıbrıs Sorunu’nun Türk -Amerikan İlişkilerine Yansıması: Johnson Mektubu (1960-1965)* (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2005, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 188203), s. 37.

¹²⁰ Turan ve öte., *Atatürk*, s. 347.

¹²¹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl*, s. 697.

¹²² Güler, “Kuzey Kıbrıs”, s. 107.

¹²³ Bilgin Ayhan, *Samsun’daki Kıbrıs Gazilerinin Gözüyle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı Üzerine Bir Sözlü Tarih Çalışması*, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 302158), s. 30.

¹²⁴ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1056.

¹²⁵ Ümmü Altan, *Kıbrıs Sorunu Çözüm Sürecinde Annan Planı: K.K.T.C. ve Kıbrıs Rum Basınındaki Yansımaları* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 265467), s. 240.

¹²⁶ Rauf Denktaş, *Kıbrıs Davamız*, Ankara: Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı, 1991, s. 9.

¹²⁷ Feridunoğlu, “Hürriyet”, s. 375.

almıştır¹²⁸. 25 Aralık günü, Türk savaş uçakları Kıbrıs üzerinde ihtar uçuşu yapmıştır¹²⁹.

Rumlar Kıbrıs'ın her yerinde Türklere yönelik saldırılara girişmiş ve bu nedenlerle birçok Türk evini terk etmiştir¹³⁰. 25 Aralık günü, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı L. Johnson'a bir mektup göndermiş ve Kıbrıs'ta Rumların yaptığı saldırıların durdurulması için Rum tarafına baskı yapmasını istemiştir. Ancak L. Johnson, bu soruna hem Türkiye tarafında olmamak için, hem de 1964 yılının sonunda yapılacak olan başkanlık seçiminde üç milyon Rum kökenli Amerikalıların oylarını kaybetmemek amacıyla bu duruma seyirci kalmayı tercih etmiştir¹³¹.

30 Aralık 1963 tarihinde Lefkoşa, Türk ve Rum bölgeleri olmak üzere ikiye ayrılmıştır¹³². Lefkoşa'yı ikiye ayıran ateşkes hattı, İngiliz Yüksek Temsilcisi Tümgeneral Peter Young tarafından haritaya yeşil bir kalemle işaretlenmiş ve bu yüzden bu hat, "Yeşil Hat" adıyla anılmıştır¹³³. Uygulamada "Yeşil Hat", Kıbrıs'ta iki ayrı yönetimin fiilen kurulmasının başlangıcı olmuştur.

"Yeşil Hat"ın oluşturulmasıyla Kıbrıs'taki Türklerin kafasında Kıbrıs'ta bağımsız bir Türk yönetimi oluşabileceği fikri uyanmıştır. Fazıl Küçük bir açıklama yaparak Kıbrıs için taksimden başka bir çarenin olmadığını belirtmiştir¹³⁴.

Diğer taraftan Kıbrıs'taki Rum çetelerinin vahşetinin çirkin yüzü, 13 Ocak 1964 tarihinde Ayvasıl Köyü'nde meydana çıkarılan toplu mezarlar daha da açığa çıkmıştır. 120 Türk'ün yaşadığı Ayvasıl Köyü'nden Yılmazköy'e gidebilenler haricinde Ayvasıl Köyü'nde kalanlardan 21 Türk'ün cansız bedenleri ortaya çıkarılmıştır. Bunlardan bazıları ellerini

¹²⁸ Armaoğlu, *20. Yüzyıl*, s. 697.

¹²⁹ Feridunoğlu, "Hürriyet", s. 376.

¹³⁰ Turan ve öte., *Atatürk*, s. 347.

¹³¹ Çağrı Erhan, "ABD ve Nato'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 685.

¹³² Vatansaver, "Kıbrıs Sorununun", s. 1513.

¹³³ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1057.

¹³⁴ Güneş Şahin, *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Sürecinde Türk Kamuoyu* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 330369), s. 31-32.

havaya kaldırmış vaziyette, bazıları da vücutları halka oluşturacak şekilde bağlanmış durumdadır¹³⁵.

Makarios, 1 Ocak 1964 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temellerini oluşturan Zürih ve Londra Antlaşmaları'nı tek yanlı olarak feshettiğini açıklamıştır¹³⁶. İngiliz birlikleri Kıbrıs'taki olaylara seyirci kalmıştır ve bunun üzerine Türk kesimi lideri Fazıl Küçük, Başbakan İsmet İnönü'ye telgraf çekerek Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini istemiştir.

Türkiye, 13 Şubat 1964 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne başvurmuştur¹³⁷. 15 Şubat 1964 tarihinde Türkiye, Kıbrıs'a müdahale etmeyi düşünmüş ve bunun üzerine Güvenlik Konseyi meseleye el koyarak 4 Mart 1964 tarihinde karar almıştır¹³⁸. Bu karara göre, ilgili devletler Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki durumun kötüleşmesine yol açabilecek uyuşmazlığı daha fazla şiddetlendirecek hareketlerden kaçınacaklar ve Kıbrıs'ta bir barış gücü kurulacaktır¹³⁹.

13 Mart 1964 tarihinde Türkiye, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'a bir mesaj göndererek, Türklere yapılan saldırıların durmaması halinde Türk halkının haklarının Türkiye tarafından korunacağını bildirmiştir¹⁴⁰. BM'nin emrindeki Barış Gücü 27 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs'ta göreve başlamıştır.

Alınan bu önlemlere rağmen olaylar Kıbrıs'taki Türkler aleyhine gelişmeye devam etmiştir. Bu durumların üzerine Türkiye 29 Mayıs 1964 tarihinde Yunanistan ve İngiltere'ye nota vererek durumun kötüleştiğini bildirmiştir¹⁴¹. Bu gelişmeler karşısında Türkiye, Kıbrıs'a müdahale kararını kesinleştirmiş ve 7 Haziran 1964 tarihinde Kıbrıs'a Türk askerinin çıkarılması için plan yapılmıştır¹⁴².

¹³⁵ Gökhan Baday, *1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Kars-Ardahan Kıbrıs Şehitleri ve Gazileri* (Yüksek Lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars 2009, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 253597), s. 23.

¹³⁶ Meltem Onurkan Samani, *Kıbrıs Türk Milliyetçiliği'nin Gelişimi* (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 73684), s. 91.

¹³⁷ Turan ve öte., *Atatürk*, s. 347-348.

¹³⁸ Armaoğlu, *20. Yüzyıl*, s. 698.

¹³⁹ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1057.

¹⁴⁰ Çağrı Erhan, "ABD ve Nato'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 685.

¹⁴¹ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1058.

¹⁴² Armaoğlu, *20. Yüzyıl*, s. 699.

ABD, Türkiye ve Yunanistan arasında çıkacak bir savaşın, Sovyetlerin Kıbrıs'ı kullanarak Doğu Akdeniz'e inmesine fırsat vereceğinden endişe duymaktadır. Bu sebeple ABD, Türkiye ve Yunanistan arasında barış sağlayıcı bir rol üstlenmiştir¹⁴³. Ancak 5 Haziran 1964 tarihinde Amerika Başkanı Johnson, İnönü'ye bir mektup göndermiş ve bu mektupta Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı müdahaleye karşı olduğunu bildirmiştir¹⁴⁴.

Bu mektup Türk-Amerikan ilişkilerinin gerilmesine yol açmıştır¹⁴⁵. Bu mektubun ayrıntılı içeriği saklanmış ve bir buçuk yıl sonra 13 Ocak 1966 tarihinde Hürriyet gazetesine sızdırılarak yayınlanmıştır¹⁴⁶. Johnson mektubunun gönderildiği dönemlerde Kıbrıs'taki Türkler, kendilerine gönderilen Kızılay yardımlarıyla ayakta kalabilmiştir. Türk milletvekilleri meclise sokulmamış, Rumlar Kıbrıs'ta bir idare meydana getirmişlerdir¹⁴⁷.

Johnson'un gönderdiği mektupta, Johnson Sovyet saldırısı karşısında Türkiye'nin savunulmayabileceğini ima etmiştir. Bu da NATO'nun Türkiye'nin güvenliğini ne kadar sağladığının tartışılması konusunu gündeme getirmiştir. Ayrıca bu mektup, Türkiye'deki silahların çok büyük bölümünün ABD kaynaklı olmasının yol açtığı olumsuzlukların da meydana çıkmasına neden olmuştur¹⁴⁸.

Kıbrıs sorununa çözüm bulmak için 9 Temmuz 1964 tarihinde Türkiye, İngiltere ve Yunanistan temsilcileri Cenevre'de toplanmıştır¹⁴⁹. Bu

¹⁴³ Cihat Göktepe, "Kıbrıs Meselesi'nde Kriz Süreci ve Türkiye (1964-1974)", *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/G%c3%96KTEPE-Cihat-KIBRIS-MESELES%c4%b0%e2%80%99NDE-KR%c4%b0Z-S%c3%9cREC%c4%b0-VE-T%c3%9cRK%c4%b0YE-1964-1974.pdf>, (Erişim: 12.01.2020), s. 1400.

¹⁴⁴ Turan ve öte., *Atatürk*, s. 348.

¹⁴⁵ Cihat Göktepe, "Kıbrıs Meselesi'nde Kriz Süreci ve Türkiye (1964-1974)", *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/G%c3%96KTEPE-Cihat-KIBRIS-MESELES%c4%b0%e2%80%99NDE-KR%c4%b0Z-S%c3%9cREC%c4%b0-VE-T%c3%9cRK%c4%b0YE-1964-1974.pdf>, (Erişim: 12.01.2020), s. 1401.

¹⁴⁶ Çağrı Erhan, "ABD ve Nato'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 686.

¹⁴⁷ Turan ve öte., *Atatürk*, s. 348.

¹⁴⁸ Çağrı Erhan, "ABD ve Nato'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 689-690.

¹⁴⁹ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1063.

görüşmeler 1 Eylül 1964 tarihine kadar devam etmiştir¹⁵⁰. Bu görüşmeler sonucunda “Acheson Planı” adı verilen bir çözüm ortaya çıkmıştır¹⁵¹.

Bu plana göre, Magusa’nın kuzeyindeki Boğaz ile Kıbrıs’ın kuzey kıyılarındaki Akantu geçidi arasında çizilen çizginin doğusunda kalan Karpaz Yarımadası’nın Türkiye’nin egemenliğine bırakılması kabul edilmiştir¹⁵².

“Acheson Planı” üzerine görüşmelerin devam ettiği sıralarda ise, Rumlar saldırılarını arttırmıştır. Bunun üzerine bu planda değişikliğe gidilmiş fakat Türkiye bunu kabul etmemiştir¹⁵³. 6 Ağustos 1964 tarihinde Rum Milli Muhafız Askerleri Türk yerleşim bölgelerine saldırmış ve Yunanistan Kıbrıs’a asker çıkarmıştır. Erenköy ile birlikte dört Türk köyü basılmıştır¹⁵⁴.

Kıbrıs’ta bulunan Birleşmiş Milletler Barış Gücü Kuvvetleri, Rum saldırıları karşısında hareket etmeyince, Türk Hava Kuvvetleri 8 ve 9 Ağustos 1964 tarihlerinde Rum mevzilerini bombalamışlardır¹⁵⁵. Bu hava harekâtı sırasında uçağı düşen Pilot Yüzbaşı Cengiz Topel, kazayı hafif sıyrıklarla atlattır ama Rumlar tarafından yakalandıktan sonra kötü bir şekilde şehit edilmiştir¹⁵⁶.

1964 yılında Rumların Türklere yaptıkları kötü muamelelere bir örnek de Pierre Oberling’in kitabında anlatılmaktadır. Buna göre, “1964 yaz ayında Kıbrıs’taki Türklerin durumu daha vahim bir vaziyet almıştır. 109 kasabada Türklere ait 527 ev tahrip edilmiş ve 2000 tanesi hasar görmüştür. Sadece Omorfo’da 50 ev yıkılmış, 240 evden fazlası tahrip edilmiştir.

Kamuda ve özel sektörde çalışan 4000 kişi ücretten mahrum edilmiştir. Göç eden 25000 kişinin dışında, 23000 işsiz ve çarpışmalarda sakat kalmış

¹⁵⁰ Armaoğlu, 20. Yüzyıl, s. 702.

¹⁵¹ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1063.

¹⁵² Armaoğlu, 20. Yüzyıl, s. 702.

¹⁵³ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1063.

¹⁵⁴ Erdiñç Ural, *Kıbrıs Barış Harekâtında Jandarma Birlikleri* (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2004, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 144130), s. 35.

¹⁵⁵ Armaoğlu, 20. Yüzyıl, s. 702.

¹⁵⁶ Bilgin Ayhan, *Samsun’daki Kıbrıs Gazilerinin Gözüyle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı Üzerine Bir Sözlü Tarih Çalışması*, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 302158), s. 32.

7500 kişi bulunmaktadır. Kıbrıs'taki Türk nüfusunun yarısından fazlası Rumların yapmış olduğu saldırılardan ötürü fakir düşmüştür»¹⁵⁷.

21 Nisan 1967 tarihinde Yunanistan'da iktidara el koymuş olan Albay Papadopoulos önderliğindeki askeri cunta¹⁵⁸ içeride destek bulabilmek için bir dış politika başarısına gerek duymaktadır. Yönetimdekilere göre, Kıbrıs meselesinin çözümünde atılacak bir adım bu gereksinime yanıt verebilecektir¹⁵⁹.

ENOSİS kışkırtması öğretmenler, avukatlar ve din adamlarının elinden çıkmıştır. Tarıma dayalı bir ada olan Kıbrıs'ta kendilerini düzgün ifade edebilen kesim öğretmenler, avukatlar ve din adamlarıdır¹⁶⁰. 26 Haziran 1967 tarihinde Rum vekiller oy birliği ile ENOSİS kararı almıştır¹⁶¹. Türk hükümet yetkilileri ise ENOSİS'i hiçbir zaman kabul etmeyeceklerini ifade etmişlerdir¹⁶².

Dönemin Bozkurt gazetesinin 7 Eylül 1967 tarihli baskısında, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel ve Yunanistan Başbakanı Kollias'ın bir araya gelerek görüşeceklerine dair bir haber çıkmış¹⁶³ ve Demirel ile Kollias 10 Eylül 1967 tarihinde Dedeoğaç'ta görüşmüşlerdir¹⁶⁴.

Demirel bu görüşmelerde şu isteklerde bulunmuştur; Kıbrıs, Türkiye veya Yunanistan'a tek yanlı olarak katılmayacaktır ve Lozan Antlaşması'yla Akdeniz'de kurulan güç dengesi korunacaktır¹⁶⁵. Bu görüşmelerin neticesini

¹⁵⁷ Pierre Oberling, *Bellapais'e Giden Yol*, çev. Mehmet Erdoğan, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1988, s. 102.

¹⁵⁸ Şevki Kıralp, "1967-1974 Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 2 (2018), <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/1437>, (Erişim: 06.07.2020), s. 449.

¹⁵⁹ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 735.

¹⁶⁰ George Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, çev. Nazım Can Serbest, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 423.

¹⁶¹ Şevki Kıralp, "1967-1974 Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 2 (2018), <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/1437>, (Erişim:06.07.2020), s. 449.

¹⁶² Armaoğlu, 20. *Yüzyıl*, s. 706-707.

¹⁶³ "Demirel ile Kollias 9-10 Eylül'de Görüşüyorlar", *Bozkurt Gazetesi*, 7 Eylül 1967, s. 1.

¹⁶⁴ Şevki Kıralp, "1967-1974 Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 2 (2018), <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/1437>, (Erişim: 06.07.2020), s. 449.

¹⁶⁵ Cihat Göktepe, "Kıbrıs Meselesi'nde Kriz Süreci ve Türkiye (1964-1974)", *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*,

bildirmek üzere Demirel 12 Eylül 1967 tarihinde bir basın toplantısı yapmış ve ne yazık ki Yunanistan askeri hükümetinin ENOSİS peşinde koştuğunu ve bu sebepten dolayı görüşmelerin neticeye ulaşamadığını ifade etmiştir¹⁶⁶. Çünkü görüşmeler sırasında Kollias Demirel'e, ENOSİS'in er ya da geç gerçekleşeceği şeklinde ifadelerde bulunmuştur¹⁶⁷.

15 Kasım 1967 tarihinde Yunan ordusu, bazı Türk köylerine saldırmış ve 24 Türk bu saldırılarda hayatlarını kaybetmişlerdir¹⁶⁸. Bu olaylar üzerine Türk hükümeti 15 Kasım gecesi değerlendirme yapmış ve 16 Kasım günü Kıbrıs'a müdahale kararı Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'de¹⁶⁹ yalnızca 2 boş oy ve 1 red oy olmak üzere kabul edilmiştir¹⁷⁰.

Böylelikle görülmüştür ki, Türk siyasetinde birbirlerinden farklı eğilimleri olan siyasi partiler bu durumda bir milli birlik içinde hareket etmiş bulunmaktadırlar¹⁷¹. Türkiye'nin verdiği bu tepkiler üzerine Rumlar işgal ettikleri köylerden çekilmiş, Türk esirler serbest bırakılmış ve Yunanistan'ın gizli bir şekilde Kıbrıs'a sokmuş olduğu askerlerden 12000 tanesi döndürülmüştür¹⁷².

Bu olaylardan sonra Kıbrıs Türk yönetimi, 28 Aralık 1967 tarihinde yeni bir yönetim kurmuştur Bu yönetimin adı "Geçici Türk Yönetimi"

<https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/G%c3%96KTEPE-Cihat-KIBRIS-MESELES%c4%b0%e2%80%99NDE-KR%c4%b0Z-S%c3%9cREC%c4%b0-VE-T%c3%9cRK%c4%b0YE-1964-1974.pdf>, (Erişim: 12.01.2020), s. 1404.

¹⁶⁶ Armaoğlu, 20. Yüzyıl, s. 708.

¹⁶⁷ Cihat Göktepe, "Kıbrıs Meselesi'nde Kriz Süreci ve Türkiye (1964-1974)", *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/G%c3%96KTEPE-Cihat-KIBRIS-MESELES%c4%b0%e2%80%99NDE-KR%c4%b0Z-S%c3%9cREC%c4%b0-VE-T%c3%9cRK%c4%b0YE-1964-1974.pdf>, (Erişim: 12.01.2020), s. 1405.

¹⁶⁸ Şevki Kırpalp, "1967-1974 Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 2 (2018), <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/1437>, (Erişim: 06.07.2020), s. 450.

¹⁶⁹ Armaoğlu, 20. Yüzyıl, s. 709.

¹⁷⁰ Erol Mütercimler, *Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Bilinmeyen Yönleri*, İstanbul: Yaprak Yayınları, 1990, s. 120.

¹⁷¹ Şevki Kırpalp, "1967-1974 Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 2 (2018), <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/1437>, (Erişim: 06.07.2020), s. 450

¹⁷² Turan ve öte., *Atatürk*, s. 348.

olmuştur¹⁷³. Bu yönetimin tabi olacağı 19 maddelik esaslar açıklanmıştır. Bu maddelerin en önemlileri ise şunlardır:

Madde 1- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 16 Ağustos 1960 Anayasası hükümleri tatbik edilinceye kadar, Türk kesiminde yaşayan bütün Türkler Geçici Türk Yönetimi'ne bağlanacaklardır.

Madde 2- Türk bölgelerinin yönetimi için gerekli kanunlar Temsilciler Meclisi Türk üyeleri ve Cemaat Meclisi üyelerinden kurulu Geçici Türk Yönetimi Meclisi tarafından yapılır. Temsilciler Meclisi Başkan vekili bu meclisin başkanıdır.

Madde 5- 16 Ağustos 1960 Anayasası'na göre vaaz edilen bütün kanunlar geçerli ve yürürlükte sayılırlar.

Madde 7- Türk bölgelerinde yürütme görevi, Geçici Türk Yönetimi Yürütme Kurulu tarafından ifa edilir. Bahse konu olan yürütme kurulu, cumhuriyet devrinin üç bakanına (savunma, iç ve dış münasebetler üyeliği, tarım ve tabii kaynaklar üyeliği, sağlık işleri üyeliği) ve ek olarak altı yeni üyeden, Eğitim-Kültür ve Öğretim İşleri Üyesi, Sosyal Yardım-Belediye-Vakıf ve Kooperatifler Üyesi, Adalet İşleri Üyesi, Maliye ve Bütçe İşleri üyesi, Çalışma ve Komünikasyon İşleri Üyesi, İktisadi İşler Üyesi teşekkül eder. Cumhurbaşkanı yardımcısı bu kurulun başkanı, Türk Cemaat Meclisi'nin Başkanı ise bu kurulun astbaşkanıdır.

Madde 16- Geçici Türk Yönetimi'nde yargı görevi, bağımsız Türk mahkemeleri tarafından yürütülür¹⁷⁴.

Bu gelişme, Türkiye'nin federal devlet tezi yönünde atılmış bir adımdır¹⁷⁵. Ekim 1967 tarihinde Kıbrıs Türklerinin Meclis Başkanı olan Rauf Denktaş, 1964 tarihinden bu yana Makarios Hükümeti tarafından Kıbrıs'a sokulmadığı için Kıbrıs'a gizlice gelmiş fakat yakalanarak

¹⁷³ Cihat Göktepe, "Kıbrıs Meselesi'nde Kriz Süreci ve Türkiye (1964-1974)", *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/G%c3%96KTEPE-Cihat-KIBRIS-MESELES%c4%b0%e2%80%99NDE-KR%c4%b0Z-S%c3%9cREC%c4%b0-VE-T%c3%9cRK%c4%b0YE-1964-1974.pdf>, (Erişim: 12.01.2020), s. 1412.

¹⁷⁴ Ergenekon Savrun, "Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtı'nın Belgelerle Kısa Tarihi", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C. 4, S. 9 (2018), http://www.ijhe.org/Published/201810_009_4_012.pdf, (Erişim: 10.08.2020), s. 258-259.

¹⁷⁵ Armaoğlu, 20. *Yüzyıl*, s. 710.

Türkiye'ye gönderilmiştir¹⁷⁶. Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi kurulunca ise, bir de Yürütme Kurulu oluşturulmuştur¹⁷⁷. Rauf Denктаş bu Yürütme Kurulu'nun başkan yardımcısı olarak seçilmiştir¹⁷⁸.

Türk yönetimi adındaki “Geçici” ifadesi bir süre sonra kaldırılmış ve “Türk Yönetimi” adını almıştır¹⁷⁹. Bu yapılanma ile Kıbrıs'taki Türk toplumunun yasama, yürütme ve yargı işleri düzenlenmiş ve gerçek manada federe bir devlet teşkilatı oluşturulmuştur¹⁸⁰. Türk yönetiminin başına ilk olarak Fazıl Küçük getirilmiştir¹⁸¹. 1973 yılında seçim yapılarak yönetim değişmiş ve liderliğe Rauf Denктаş getirilmiştir¹⁸².

1.5. Kıbrıs'ta Yunan Cuntası

Bilindiği üzere Doğu'da büyük güç olmak ve öyle kalmak isteyen, Kıbrıs'ı elinde tutmak zorundadır¹⁸³. 1974 Mayıs ayında Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan arasında yeni bir mesele daha gelişmiştir. Türkiye'nin Çandarlı adındaki bir petrol araştırma gemisinin, Ege Denizi'nin milletler arası sularında ve Türkiye'nin kıta sahanlığı içinde petrol araştırmaları yapmasına başlaması üzerine, Yunanistan bu suların kendisinin kıta sahanlığı içerisinde olduğu iddiasını ortaya atmıştır¹⁸⁴.

¹⁷⁶ Cihat Göktepe, “Kıbrıs Meselesi'nde Kriz Süreci ve Türkiye (1964-1974)”, *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/G%c3%96KTEPE-Cihat-KIBRIS-MESELES%c4%b0%e2%80%99NDE-KR%c4%b0Z-S%c3%9cREC%c4%b0-VE-T%c3%9cRK%c4%b0YE-1964-1974.pdf>, (Erişim: 12.01.2020), s. 1406.

¹⁷⁷ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1068.

¹⁷⁸ Cihat Göktepe, “Kıbrıs Meselesi'nde Kriz Süreci ve Türkiye (1964-1974)”, *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/G%c3%96KTEPE-Cihat-KIBRIS-MESELES%c4%b0%e2%80%99NDE-KR%c4%b0Z-S%c3%9cREC%c4%b0-VE-T%c3%9cRK%c4%b0YE-1964-1974.pdf>, (Erişim: 12.01.2020), s. 1412.

¹⁷⁹ Ergenekon Savrun, “Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtı'nın Belgelerle Kısa Tarihi”, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C. 4, S. 9 (2018), http://www.ijhe.org/Published/201810_009_4_012.pdf, (Erişim: 10.08.2020), s. 258.

¹⁸⁰ Turan ve öte., *Atatürk*, s. 348.

¹⁸¹ Ergenekon Savrun, “Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtı'nın Belgelerle Kısa Tarihi”, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C. 4, S. 9 (2018), http://www.ijhe.org/Published/201810_009_4_012.pdf, (Erişim: 10.08.2020), s. 259.

¹⁸² Turan ve öte., *Atatürk*, s. 348.

¹⁸³ George Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, çev. Nazım Can Serbest, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 525.

¹⁸⁴ Şevki Kırarp, “1967-1974 Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 2 (2018), <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/1437>, (Erişim: 06.07.2020), s. 454.

Kıta sahanlığı anlaşmazlığı devam ederken, Cumhurbaşkanı Makarios'un Yunanistan ile arası açılmaya başlamıştır¹⁸⁵. Atina, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak zamanının geldiğini düşünmekte ve Makarios'u bu ilhak için engel olarak görmektedir¹⁸⁶.

1970'li yıllarda Kıbrıs'ta ortaya çıkan manzara, EOKA'nın komutanı Grivas ve Cumhurbaşkanı Makarios'un aynı hedeflere farklı yöntemler kullanmak yoluyla ulaşma çabalarının sonuçları olarak meydana çıkan çekişmelerdir¹⁸⁷.

Makarios, birincisi 8 Mart 1970 tarihinde olmak üzere toplam üç defa suikaste uğramıştır. Askeri Cunta, Makarios'u devirmek istemektedir¹⁸⁸. ENOSİS idealini derhal gerçekleştirme isteğinde olan Grivas ve Kıbrıs'taki Türklerin ekonomik alanda çökertilerek direnişlerinin kırılması görüşünü savunan Makarios arasında başlayıp iktidar kavgasına dönen çatışmalar bu iki kişiyle birlikte Kıbrıs'ı da ateşe atmaktadır¹⁸⁹.

Makarios 5 Temmuz 1974 tarihinde verdiği demeçte, Yunan cuntasının amacının kendisini iktidardan uzaklaştırarak Kıbrıs'ta bir yönetim kurmak istediğini ifade etmiştir¹⁹⁰. Yunan cuntası ve Makarios arasındaki ilişkiler artık kopma noktasında bulunmaktadır¹⁹¹.

Kıbrıs Rum yönetimi ve Yunanistan arasındaki gerginlik tırmanırken 15 Temmuz 1974 tarihinde cunta hükümeti Makarios'u devirmeye karar vermiş

¹⁸⁵ Armaoğlu, 20. *Yüzyıl*, s. 712.

¹⁸⁶ Erdinç Ural, *Kıbrıs Barış Harekâtında Jandarma Birlikleri* (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2004, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 144130), s. 38.

¹⁸⁷ Ergenekon Savrun, "Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtı'nın Belgelerle Kısa Tarihi", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C. 4, S. 9 (2018), http://www.ijhe.org/Published/201810_009_4_012.pdf, (Erişim: 10.08.2020), s. 263.

¹⁸⁸ Şevki Kırıl, "1967-1974 Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 2 (2018), <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/1437>, (Erişim: 06.07.2020), s. 454.

¹⁸⁹ Ergenekon Savrun, "Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtı'nın Belgelerle Kısa Tarihi", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C. 4, S. 9 (2018), http://www.ijhe.org/Published/201810_009_4_012.pdf, (Erişim: 10.08.2020), s. 263.

¹⁹⁰ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1070.

¹⁹¹ Ergenekon Savrun, "Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtı'nın Belgelerle Kısa Tarihi", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C. 4, S. 9 (2018), http://www.ijhe.org/Published/201810_009_4_012.pdf, (Erişim: 10.08.2020), s. 263.

ve Milli Muhafız Birliği'ne bağlı askerler, Makarios'un başkanlık sarayını bombalamıştır¹⁹².

Bu tarihte Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit, ABD'nin tüm baskılarına rağmen haşhaş ekim yasağını kaldıran kararı açıklamak üzere hazırlık yapmaktadır. Böyle bir ortamda cereyan eden Kıbrıs'taki darbe karşısında Türkiye, yalnızca askeri olarak hazır olmakla kalmamakta, siyasal olarak da müdahalede bulunabilecek anlayıştaki iktidara sahip bulunmaktadır¹⁹³.

Makarios'a yapılan darbe sonrasında Yunanistan sessiz bir şekilde olayların gelişmesini beklemeye başlamıştır. Bu olaylar sonrasında Türkiye'nin tepkisi sert olmuştur. Toplanan Bakanlar Kurulu'nca, Başbakan Bülent Ecevit'e tam yetki verilmiştir¹⁹⁴.

1.6. Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı

15 Temmuz Pazartesi günü saat 10:25'te Kıbrıs'ta darbe olduğu haberi, Türk Dışişleri Bakanlığı telsiz servisine ulaşmıştır¹⁹⁵. Aynı gün Kıbrıs'ta Yunanistan Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı subaylar Makarios'u devirerek, Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'nin kurulduğunu açıklamışlardır¹⁹⁶. Bu darbe, ENOSİS, diğer bir ifade ile Kıbrıs'ın fiilen Yunanistan'a ilhakıdır¹⁹⁷. Bu durumda Londra ve Zürih Antlaşmaları ihlal edilmiştir¹⁹⁸.

Bakanlar Kurulu'nca olası bir müdahale için tam yetki alan Ecevit¹⁹⁹ 17 Temmuz 1974 tarihinde Londra'ya giderek o akşam İngiltere Başbakanı Herold Wilson ile görüşmüş²⁰⁰ ve ondan Garanti Antlaşması'nın dördüncü

¹⁹² Turan ve öte., *Atatürk*, s. 349.

¹⁹³ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 740-741.

¹⁹⁴ Erdiñ Ural, *Kıbrıs Barış Harekâtında Jandarma Birlikleri* (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2004, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 144130), s. 39.

¹⁹⁵ Cihat Göktepe, "Kıbrıs Meselesi'nde Kriz Süreci ve Türkiye (1964-1974)", *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/G%c3%96KTEPE-Cihat-KIBRIS-MESELES%c4%b0%e2%80%99NDE-KR%c4%b0Z-S%c3%9cREC%c4%b0-VE-T%c3%9cRK%c4%b0YE-1964-1974.pdf>, (Erişim: 12.01.2020), s. 1413.

¹⁹⁶ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1070.

¹⁹⁷ Armaoğlu, *20. Yüzyıl*, s. 713.

¹⁹⁸ Turan ve öte., *Atatürk*, s. 349.

¹⁹⁹ Ergenekon Savrun, "Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtı'nın Belgelerle Kısa Tarihi", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C. 4, S. 9 (2018), http://www.ijhe.org/Published/201810_009_4_012.pdf, (Erişim: 10.08.2020), s. 265.

²⁰⁰ Cihat Göktepe, "Kıbrıs Meselesi'nde Kriz Süreci ve Türkiye (1964-1974)", *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*,

maddesine istinaden²⁰¹ Kıbrıs'a ortak müdahale istemiştir²⁰². Ancak İngiltere müdahaleye yanaşmamış ve bazı güçlükler çıkartmıştır²⁰³.

Türkiye, 18 ve 19 Temmuz günleri Kıbrıs'tan Yunan subayların çıkarılması ve meşru yönetimin iadesi isteğini kabul ettirmeye çalışmıştır. Ancak bu istekler Yunanistan tarafından reddedilmiştir. Bu durum karşısında Türkiye, Garanti Antlaşması'nın dördüncü maddesindeki yükümlülükleri yerine getirmek için, bu antlaşmadan aldığı müdahale yetkisini kullanmak zorunda kalmıştır²⁰⁴. Kıbrıs'ta gelişen bu olaylar sonucunda savaşı gerektiren bir durumun baş göstermesi nedeniyle Türkiye'nin alacağı tedbirler kararlaştırılmıştır²⁰⁵.

Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı Barış Harekâtı, Türkiye'nin Kıbrıs Büyükelçisi Asaf İnan tarafından 19 Temmuz 1974 akşamı Ruf Denктаş'a Türkiye'nin Kıbrıs'a harekât düzenleyeceği haberini iletmesiyle Türkler arasında sevinçli bir telaş başlamıştır. Denктаş, arkadaşlarına bu durumu iletmiş, gece boyunca çalışmalar yapılmış, radyodan duyurulacak haber metni hazır edilmiştir.

Kıbrıs Barış Harekâtı, sabah saat 05:00'a kadar gizlenmiştir. Sabah saat 05:00'da Bayraktar Radyosu'ndan Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nin Kıbrıs'a çıkarma yaptığı haberi verilmiştir. Haberde, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Türklerin haklarını korumak ve Yunan Askeri Yönetimi'nin darbesini bertaraf etmek amacıyla yapıldığı açıklanmıştır²⁰⁶. Ecevit 19

<https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/G%c3%96KTEPE-Cihat-KIBRIS-MESELES%c4%b0%e2%80%99NDE-KR%c4%b0Z-S%c3%9cREC%c4%b0-VE-T%c3%9cRK%c4%b0YE-1964-1974.pdf>, (Erişim: 12.01.2020), s. 1414.

²⁰¹ Ergenekon Savrun, "Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtı'nın Belgelerle Kısa Tarihi", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C. 4, S. 9 (2018), http://www.ijhe.org/Published/201810_009_4_012.pdf, (Erişim: 10.08.2020), s. 265.

²⁰² Şevki Kıralp, "1967-1974 Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 2 (2018), <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/1437>, (Erişim: 06.07.2020), s. 454.

²⁰³ Ergenekon Savrun, "Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtı'nın Belgelerle Kısa Tarihi", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C. 4, S. 9 (2018), http://www.ijhe.org/Published/201810_009_4_012.pdf, (Erişim: 10.08.2020), s. 266.

²⁰⁴ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1071.

²⁰⁵ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, belge no. 030.18.01.02.317.47.12, (20.07.1974) Bkz. Ek-4.

²⁰⁶ Hüseyin Çakmak, *Kıbrıs'taki Gelişmelerin (1955-1974) Kütahya Basınına Yansımaları* (Yüksek Lisans Tezi), Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 621982), s. 61.

Temmuz gecesi İngiltere'den dönmüş²⁰⁷ ve 20 Temmuz günü tüm Dünya, Türkiye'nin Kıbrıs'a asker çıkardığını Ecevit'in açıklamasıyla öğrenmiştir²⁰⁸.

20 Temmuz sabahı Türk askeri Girne bölgesindeki "Pladini Plajı" denilen yerde Kıbrıs'a çıkmıştır. Aynı anda Türk Hava Kuvvetleri'nin uçakları Boğaz ve Ortaköy bölgelerine indirme harekâtı başlatmıştır²⁰⁹.

Bilindiği üzere bundan on yıl önce Türkiye yine bir harekât kararından ABD'nin baskıları sonucunda vazgeçmek durumunda kalmış ve bunun sonucu Kıbrıs'taki Türkler acılar yaşamıştır. Bu defa Kıbrıs'a harekât uygulanması kararı alınmıştır²¹⁰.

İngilizler, ABD'den Türkleri durdurmasını istemişlerdir. İngiltere ayrıca Türklerin Kıbrıs'a çıkarma yapacağı fikrine de hep ihtiyatla yaklaşmıştı. Çıkarma olsa bile 20 Temmuz'da yapılacağını öngörememişlerdir²¹¹. Bu harekât üzerine BM Güvenlik Konseyi acil toplanarak taraflara ateşkes çağrısında bulunmuştur²¹².

Bu zamana kadar Rumların uzun süredir kışkırtmalarına karşılık Türkiye daima olaylara sağduyulu yaklaşmıştır ve zorunlu kalmadıkça asla böyle bir durum istememektedir. Ancak artık bir zorunluluk durumu doğmuş bulunmaktadır²¹³.

²⁰⁷ Armaoğlu, 20. *Yüzyıl*, s. 714.

²⁰⁸ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 742.

²⁰⁹ Süleyman Koç, *Kıbrıs Sorununun Tarihsel Gelişimi ve Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türk Yunan İlişkilerine Stratejik Yaklaşımlar* (Yüksek Lisans Tezi), Gebze Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze 2004, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 146321), s. 175.

²¹⁰ Ergenekon Savrun, "Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtı'nın Belgelerle Kısa Tarihi", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C. 4, S. 9 (2018), http://www.ijhe.org/Published/201810_009_4_012.pdf, (Erişim: 10.08.2020), s. 266.

²¹¹ Cihat Göktepe, "Kıbrıs Meselesi'nde Kriz Süreci ve Türkiye (1964-1974)", *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/G%c3%96KTEPE-Cihat-KIBRIS-MESELES%c4%b0%e2%80%99NDE-KR%c4%b0Z-S%c3%9cREC%c4%b0-VE-T%c3%9cRK%c4%b0YE-1964-1974.pdf>, (Erişim: 12.01.2020), s. 1418.

²¹² Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1071.

²¹³ Ergenekon Savrun, "Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtı'nın Belgelerle Kısa Tarihi", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C. 4, S. 9 (2018), http://www.ijhe.org/Published/201810_009_4_012.pdf, (Erişim: 10.08.2020), s. 266.

İngiltere, 20 Temmuz günü saat 02:30'da çıkarmadan haberdar olmuştur²¹⁴. Avrupa'daki devletler Türkiye'yi işgalci olarak adlandırırsa da, Türkiye Kıbrıs'ı bölmek yerine sadece Kıbrıslı Türk ve Hristiyanların güvenliğini sağlamayı amaç edinmiştir²¹⁵. Ecevit kan dökülmemesi için Rumların, Türk kuvvetlerine karşı durmamalarını önermiştir²¹⁶.

Türkiye'nin harekâta başlamasıyla birlikte Rum ve Yunan birlikleri, Türk birliklerinin birleşmesini engellemek amacıyla saldırıya geçmiştir. Sahile çıkarma yapan Alay Komutanı Piyade Albay İbrahim Karaoğlanoğlu şehit olmuştur. Rumlar ayrıca Türk köylerine saldırarak Türkleri katletmişlerdir. 20 Temmuz 1974 gecesini Şahinler savunma merkezine saldıran Yunan komando birlikleri buradaki 40 mücahiti şehit etmiştir.

Kıbrıs Türk Alayı, Lefkoşa Havaalanı'nın kuzey kesimini ele geçirmiştir. Bu durum İngiltere'yi telaşlandırıp harekete geçirmiştir. İngiltere, BM Barış Gücü'nü kullanarak Türk Kuvvetleri'nin havaalanına tamamen sahip olmasını engellemiştir²¹⁷. Türk kuvvetleri 22 Temmuz 1974 tarihinde Girne'yi ele geçirmiştir²¹⁸. Aynı gün saat 17:00'dan itibaren Türkiye ateşkes ilan etmiştir²¹⁹.

1.7. Cenevre Konferansları

Kıbrıs'ta anayasa düzeninin tekrar kurulması için Türkiye, İngiltere, Yunanistan dış işleri bakanları²²⁰ Turan Güneş, James Callaghan, George Myros²²¹ 25 Temmuz 1974 tarihinde Cenevre'de toplanmışlar ve 30

²¹⁴ Cihat Göktepe, "Kıbrıs Meselesi'nde Kriz Süreci ve Türkiye (1964-1974)", *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/G%c3%96KTEPE-Cihat-KIBRIS-MESELES%c4%b0%e2%80%99NDE-KR%c4%b0Z-S%c3%9cREC%c4%b0-VE-T%c3%9cRK%c4%b0YE-1964-1974.pdf>, (Erişim: 12.01.2020), s. 1418.

²¹⁵ Hasan Duran, "BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 21 (2008), s. 120.

²¹⁶ Ergenekon Savrun, "Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtı'nın Belgelerle Kısa Tarihi", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C. 4, S. 9 (2018), http://www.ijhe.org/Published/201810_009_4_012.pdf, (Erişim: 10.08.2020), s. 267.

²¹⁷ Hüseyin Çakmak, *Kıbrıs'taki Gelişmelerin (1955-1974) Kütahya Basınına Yansımaları* (Yüksek Lisans Tezi), Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 621982), s. 61-62.

²¹⁸ Turan ve öte., *Atatürk*, s. 349.

²¹⁹ Umut Arık, "Kıbrıs Krizi", *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 1 (2011), s. 17.

²²⁰ Armaoğlu, *20. Yüzyıl*, s. 715.

²²¹ Arık, "Kıbrıs Krizi", s. 18.

Temmuz 1974 tarihinde Cenevre Deklarasyonu denilen belgeye imza atmışlardır²²².

Bunun sonucu olarak Türkiye, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasına yönelik amacına ulaşmasını önlemiştir. Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumlarının özerk yönetimlerinin varlığı kabul edilmiştir. Kıbrıs'ta Türklerin güvenliği sağlanmış ve Rumların Kıbrıs'taki Türklere karşı saldırılarının önüne geçilmiştir. Yunanistan ve İngiltere, Türkiye'den askerlerini Kıbrıs'tan çekmesini istemiş ancak Türkiye bunu reddetmiştir²²³.

Konferansın sonrasında İkinci Cenevre Konferansı'nın 8 Ağustos 1974 tarihinde yapılması kararına varılmıştır²²⁴. Birinci Cenevre Konferansı sonunda Türk tarafı kazançlı çıkmıştır. Çünkü 22 Temmuz gününden sonra ele geçirilen yerler korunmaktadır. Takviyelerin durdurulması söz konusu değildir. Kıbrıs'taki tüm güçlerin çekilmesi ise belirli bir tarihte ve tümüyle değil, güvenliğin sağlanmasına bağlı olarak kısım kısım yapılacaktır. İşgale uğrayan Türk bölgelerinin boşaltılması, kuşatmaların kaldırılması sağlanmıştır.

Bundan sonrası da olura bırakılmamış ve İkinci Cenevre Konferansı yapılarak asıl sorunun çözülmesi öngörülmüştür²²⁵. İkinci Cenevre Konferansı'nda, Milli Güvenlik Kurulu'nun Kıbrıs meselesi ile ilgili tavsiye kararının dikkate alınmasına karar verilmiştir²²⁶.

İkinci Cenevre Konferansı, Denктаş ve Clerides'in de katılımıyla 8 Ağustos günü başlamıştır²²⁷. 9 Ağustos akşamı Güneş ve Callaghan görüşmesinde Türk heyeti görüşünü açıklamıştır: "Türkiye Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne saygılıdır. En uygun şekil, iki toplumlu ve coğrafi temele dayanan bir federasyondur"²²⁸.

²²² Armaoğlu, *20. Yüzyıl*, s. 715.

²²³ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1075.

²²⁴ Engin Kahraman, *Kıbrıs Meselesi'nin Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikasına Tesiri* (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2004, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 148422), s. 41.

²²⁵ İbrahim Artuç, *Kıbrıs'ta Savaş ve Barış*, İstanbul: Kastaş Yayınları, 1989, s. 273.

²²⁶ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, belge no. 030.18.01.02.318.53.4, (13.08.1974) Bkz. Ek-5.

²²⁷ Arık, "Kıbrıs Krizi", s. 18.

²²⁸ Mehmet Yıldırım, *Bütün Yönleriyle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı* (Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2004, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 146146), s. 141.

İkinci Cenevre Konferansı'nda Kıbrıs Türk toplumu temsilcisi Rauf Denктаş da şu önerileri sunmuştur: “Kıbrıs'ta coğrafi esasa dayanan federatif bir devlet biçimi benimsenmelidir ve merkezi hükümete verilecek yetkiler saptanırken devletin iki milletten oluştuğu göz önünde bulundurulmalıdır”²²⁹.

8 Ağustos 1974 tarihinde İkinci Cenevre Konferansı'nın yapılmakta olduğu sırada Türklerin bir iyi niyet göstergesi olarak Limasol ve Larnaka civarlarında bazı köyleri boşaltmış olmalarına rağmen EOKA işgal ettikleri yerleri boşaltmamışlar ve ellerinde bulunan esirleri serbest bırakmamışlardır²³⁰. Kıbrıs'taki Rum Milli Muhafızları'nın, Türk cephesi boyunca geniş çaplı engellemelere giriştikleri haberleri gelmiştir²³¹.

Yunanistan'ın zaman kazanmaya ve Kıbrıs'a asker çıkarmaya çalıştığını gören Türkiye 12 Ağustos günü son önerilerini sunmuştur. Bu öneriler 4 başlıkta toplanabilir. Birincisi coğrafi ayrılığa dayalı federatif sistemin kurulması, ikincisi Türkler ve Rumların ekonomik yönden bağımsız olması, üçüncüsü Lefkoşa Havaalanı'nın uluslararası bir havaalanı haline getirilmesi, dördüncüsü Kıbrıs içinde göçün serbest bırakılması ile malların takas usulüyle değiştirilebilmesi.

Bunların sonucunda Rum tarafının oyalama taktiğine gittiği görülmüştür. Bu nedenle görüşmeler 13 Ağustos'ta kesilmek zorunda kalmıştır²³². İkinci Cenevre Konferansı 14 Ağustos 1974 tarihinde hiçbir sonuca varılmadan dağılmıştır²³³.

1.8. İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı

Türkiye tüm bu durumlar karşısında, durdurmuş olduğu Kıbrıs Barış Harekâtı'nı 14 Ağustos 1974 tarihinde tekrar başlatmıştır²³⁴. 14 Ağustos

²²⁹ Melek Fırat, “Yunanistan'la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 747.

²³⁰ Turan ve öte., *Atatürk*, s. 349-350.

²³¹ Mehmet Yıldırım, *Bütün Yönleriyle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı* (Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2004, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 146146), s. 141.

²³² Yusuf Hacak, *Öncesi ve Sonrasıyla Türkiye'nin Kıbrıs Üzerindeki Garantörlük Hakkı* (Yüksek Lisans Tezi), Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2005, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 186136), s. 71.

²³³ Arık, “Kıbrıs Krizi”, s. 19.

²³⁴ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1078.

saat 06:30'dan itibaren 28 ve 39'uncu Tümenler, Magosa ve Boğaz Deniz üssünü ele geçirmek amacıyla taarruza başlamıştır.

39. Tümenin birlikleri, saat 11:30'da Kara Tepe ve İngiliz Tepe'yi ele geçirmiştir. 28. Tümen de o sıralarda Mia Milia'yı ele geçirmiştir. Saat 15.00 gibi 28. Tümen Timbu Havaalanı'nı, 39. Tümen Değirmenlik'i ele geçirmiştir.

Rumlar mağlubiyetlerinin intikamını almak için Taşkent, Atlılar, Terazi, Sandallar ve Muratağa köylerinde yüzlerce Türk'e toplu katliam yapmıştır²³⁵. 14 - 16 Ağustos 1974 tarihleri arasında TSK, "Atilla Hattı" adını verdiği hedeflere ulaşmıştır²³⁶. Lefke-Lefkoşa-Magusa hattı TSK tarafından çizilmiştir²³⁷. İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı, 16 Ağustos saat 19:00'dan itibaren başarıyla sona ermiştir²³⁸.

Kıbrıs Barış Harekâtı'nda 498 askerimiz şehit verilmiştir²³⁹. 1974 yılında gerçekleşen bu olaylardan sonra Kıbrıs'taki Türkler Kıbrıs'ın kuzeyinde, Rumlar ise güneyinde toplanmıştır. Böylece Türk ve Rum toplumları iki ayrı bölgede ve iki ayrı idareye kesin olarak ayrılmıştır²⁴⁰.

Uluslararası kamuoyu İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Türkiye'nin karşısında yer almıştır. Libya ve Pakistan Türkiye'ye destek vermiştir. Libya Devlet Başkanı Muammer Kaddafi'nin Türkiye'yi destekleyen sözleri Türk basınında yer almıştır. Çıkan haberlere göre Kaddafi, TSK'nın ihtiyacı olacak her türlü silah ve desteğin Libya tarafından karşılanacağını belirtmektedir²⁴¹.

1974 Kıbrıs krizi Türk-Amerikan ilişkilerini sarsmıştır. Rum lobisinin güçlü olduğu Amerikan Kongresi, 5 Şubat 1975 tarihinde almış olduğu kararla Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerekçe göstererek Türkiye'ye silah

²³⁵ Ömür Uğur, *Yarım Kalan Kıbrıs* (Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 306558), s. 46.

²³⁶ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 748.

²³⁷ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1078.

²³⁸ Arık, "Kıbrıs Krizi", s. 19.

²³⁹ Tandoğan, *Kıbrıs Barış Harekâtı*, s. 92.

²⁴⁰ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1079.

²⁴¹ Sami Çalık, *Kıbrıs Barış Harekâtında Hava İndirme Birlikleri ve Hava İndirme Harekâtı* (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2006, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 186279), s. 141.

ambargosu uygulamaya başlamıştır. Bu ambargo ile Türkiye uluslararası bir yalnızlığa itilmiştir. Ambargo Eylül 1978 tarihine kadar sürmüştür²⁴².

1.9. Kıbrıs Türk Federe Devleti

Türkiye, ABD'nin silah ambargosu uygulamasına başlamasından sonra Kıbrıs meselesi konusunda bazı adımlar atmaya karar vermiştir²⁴³. 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulduğu açıklanmıştır²⁴⁴. Ecevit'e göre, "Federe Türk Devleti'nin ilanı yerinde bir harekettir. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın amaçları doğrultusunda alınan ve iki toplumun barış içerisinde yan yan yana yaşayabilmeleri için gerekli olan bir karardır"²⁴⁵.

27 Ocak 1977 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denктаş ve Rum Yönetimi Başkanı Başpiskopos Makarios, iki toplum arasında yeni bir diyalogu başlatmak amacıyla Lefkoşa'da Barış Gücü Karargahı'nda bir araya gelmişlerdir.

İkinci görüşmelerini de 12 Şubat 1977 tarihinde yine Lefkoşa'da yapmışlardır. Bu görüşme sonucunda bağımsız ve iki bölgeci bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığını kabul etmişlerdir²⁴⁶. Bu görüşme sonucunda dört maddelik bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre;

*Bağımsız, bağlantısız, iki toplumlu bir Federal Cumhuriyet'in kurulması esastır.

*Her toplumun yönetimi altındaki topraklar, toprak verimliliği ile toprak mülkiyeti ölçütleri ışığında görüşülmelidir.

*Dolaşma, yerleşme özgürlüğü ve mülkiyet hakkı gibi ilke sorunları, görüşmelere açıktır. Bunların görüşülmesinde, iki toplumlu federal sistem ile Türk toplumu yönünden doğabilecek güçlükler de dikkate alınacaktır.

²⁴² Yusuf Hacak, *Öncesi ve Sonrasıyla Türkiye'nin Kıbrıs Üzerindeki Garantörlük Hakkı* (Yüksek Lisans Tezi), Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2005, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 186136), s. 72.

²⁴³ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 763-764.

²⁴⁴ Hüdaoğlu, "Kıbrıs", s. 141.

²⁴⁵ Serkan Açıkgöz, *Kıbrıs Barış Harekâtı (20 Temmuz 1974)*, (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2006, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 206791), s. 134.

²⁴⁶ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1081.

*Federal hükümetin yetkileri, devletin birliğini ve iki toplumlu niteliğini koruyacak biçimde olacaktır²⁴⁷.

Kıbrıs sorununun çözümü için Kıbrıs Türk Federe Devleti'ne yardımcı olmak üzere Mümtaz Soysal görevlendirilmiştir²⁴⁸. 31 Mart 1977 tarihinde Viyana'da yine Kıbrıs görüşmelerine devam edilmiş ve iki taraf da kendi isteklerini ortaya koymuşlardır²⁴⁹. Ancak Rumlar, Kıbrıs'ın sadece yüzde yirmisini Türklere vermeyi önermiş ve bunun yanında aşırı isteklerde bulunmuşlardır. Bu nedenlerden dolayı 7 Nisan 1977 tarihinde görüşmeler her hangi bir ilerleme olmadan sonlandırılmıştır²⁵⁰.

Durumlar bu halde kilitlenmiş bir şekildeyken, 3 Ağustos 1977 tarihinde Makarios ölmüş ve yerine Spyros Kyprianu cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Ancak Kıbrıs görüşmelerinin donukluğu bu süreçte de devam etmiştir²⁵¹.

Kesintiye uğramış olan Kıbrıs görüşmeleri 18-19 Mayıs 1979 tarihinde yeniden başlamıştır²⁵². 19 Mayıs 1979 tarihinde Spiros Kyprianou ile Rauf Denктаş arasında 10 maddelik bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre;

* Toplumlararası görüşmelerin, 15 Haziran 1979'da yeniden başlatılması kararlaştırılmıştır.

* Görüşmelerin temelini, 12 Şubat 1977'de varılan Denктаş-Makarios Anlaşması ve Kıbrıs sorununa ilişkin BM kararları oluşturacaktır.

* Cumhuriyet'in tüm yurttaşlarının insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmelidir.

* Görüşmeler, tüm toprak ve anayasa sorunlarını kapsayacaktır.

* Toprak ve anayasa sorunlarını çözebilmek amacıyla başlatılan görüşmelerde, Maraş'ın, BM gözetiminde yeniden yerleşime açılması

²⁴⁷ Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı*, s. 115.

²⁴⁸ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, belge no. 030.18.01.02.372.123.2, (10.04.1978) Bkz. Ek-6.

²⁴⁹ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 766.

²⁵⁰ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1081.

²⁵¹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl*, s. 726.

²⁵² Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 767.

konusunda bir anlaşmaya varıldıktan sonra Kıbrıs sorununun diğer yönleri ile ilgili görüşmelerin sonucu beklenmeden bu anlaşma uygulanacaktır.

* Görüşmelerin sonucunu olumsuz biçimde etkileyecek hareketlerden kaçınılması ve iyi niyeti, karşılıklı güveni ve olağan koşullara dönüşü kolaylaştırabilecek, uygulamaya dönük önlemlerin alınması kararlaştırılmıştır.

* Kıbrıs Cumhuriyeti'nin askerden arındırılması ve buna ilişkin konuların görüşülmesi öngörülmüştür.

* Cumhuriyetin bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğü ve bağlantısızlığı, bir başka ülke ile kısmen ya da bütün olarak birleşmesine ya da taksimine karşı güvence altına alınmalıdır.

* Görüşmeler gecikmelerden kaçınılarak, sürekli ve temelli bir biçimde sürdürülecektir.

* Toplumlararası görüşmeler Lefkoşa'da yapılacaktır²⁵³.

Bu anlaşmaya göre, toplumlararası görüşmeler BM'nin gözetimi altında Lefkoşa'da başlayacak ve BM'nin Kıbrıs'la ilgili kararları çerçevesinde devam edecektir²⁵⁴. Ancak bu anlaşma da Kıbrıs sorunuyla ilgili somut bir gelişme sağlamamıştır²⁵⁵.

23 Eylül 1979 tarihinde BM'de, Kıbrıs'la ilgili yalnızca Rum tarafına söz hakkı tanınmasını kabul eden şaşkıncu bir gelişme olmuştur. Yine aynı gün Dünya Postalar Birliği, Kıbrıs Türk Federe Devleti pullarını tanımadığını ilan etmiştir²⁵⁶.

1.10. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

1980-1983 yılları arasında iki toplum arasında yürütülen görüşmelerin başarısızlığının arkasında yatan temel sebep, Kıbrıs'taki Rumların, Kıbrıs'taki Türkleri eşit statüde kabul etmek istememeleridir. Kıbrıs Türk toplumunun çözüm için vazgeçilmez olarak kabul ettiği başlıca hususlar şunlardır;

²⁵³ Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı*, s. 116-117.

²⁵⁴ Armaoğlu, *20. Yüzyıl*, s. 727.

²⁵⁵ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 767.

²⁵⁶ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 1082.

Birinci husus, Kıbrıs'ta iki toplumlu, iki bölge, coğrafi temele dayalı bir federasyon kurulacaktır.

İkinci husus, Türklerin can ve mal güvenliğini güvence altında tutacak olan TSK'ya bağlı yeterince güç, Türk Federe Devleti'nin sınırları içerisinde kalacaktır.

Üçüncü husus, Kıbrıs'taki Türkler yıldırma politikasına boyun eğdirilip, Kıbrıs'tan yeniden göç etmeye zorlanmayacak ve Rumların merhametine asla terk edilmeyeceklerdir.

Dördüncü husus, Kıbrıs'taki Türk halkı, Rum yönetiminin denetimi altına kesinlikle alınmayacaktır.

Beşinci husus, ENOSİS kesinlikle önlenecektir²⁵⁷.

1982 yılı, Kıbrıs Rum tarafının görüşmelerden kaçarak Kıbrıs meselesini sürekli milletlerarası platformlarda gündeme taşıma politikasını uyguladıkları bir yıl olmuştur. Kıbrıs Rum tarafı, ilgisiz bir takım devletleri bile araya sokarak BM'den lehlerine bir karar çıkartmayı planlamaktadır. Bu durumdan ENOSİS yanlısı Andrea Papandreu'nun Başbakan oluşunun önemli rolü bulunmaktadır.

Papandreu Türkiye'yi Avrupa'da yalnız bırakmak ve hem Ege'de hem de Kıbrıs'ta yayılmacı Yunan hedeflerine ulaşabilmek için geniş bir kampanya başlatmıştır. Bu kampanya 1983 yılında hızını arttırmış ve Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Kyprianou'nun davranışlarını yönlendiren bir durum oluşturmuştur²⁵⁸.

Uzun zaman toplumlararası görüşmelerin neticesiz kalması üzerine, Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisi, 15 Kasım 1983 tarihinde bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin ilan kararını almış ve bunu deklare etmiştir²⁵⁹.

Bu devleti tanıyan ilk ülkeler Türkiye ve Bangladeş'tir. Fakat Bangladeş daha sonra BM'nin baskısı sebebiyle KKTC'yi tanımaktan

²⁵⁷ Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı*, s. 118.

²⁵⁸ Serkan Açıkgöz, *Kıbrıs Barış Harekâtı (20 Temmuz 1974)*, (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2006, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 206791), s. 145.

²⁵⁹ Bostancı, "Kuzey Kıbrıs", s. 336.

vazgeçmiştir²⁶⁰. Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve Başbakan Bülent Ulusu, Kıbrıs Türk toplumunun KKTC adı altında bağımsızlığını ilan etmesi üzerine Devlet Başkanı Rauf Denktaş'a tebrik mesajı göndermişlerdir²⁶¹.

Yunanistan, BM Güvenlik Konseyi'ne müracaat etmiştir. Bu müracaat üzerine BM Güvenlik Konseyi, 18 Kasım 1983 tarihli ve 541 sayılı kararı almıştır. Bu kararda KKTC'nin yasal bir varlık olmadığı kararına varılmıştır²⁶². KKTC'nin ilanına ABD, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Avrupa Ekonomi Topluluğu üyesi devletleri tepki göstermiştir²⁶³.

KKTC'nin ilanı Kıbrıs sorununun tarihinde bir dönüm noktası oluşturmuştur. Böylece artık Kıbrıs sorunu daha farklı bir boyuta ulaşmış ve iki toplum arasındaki mesele olmaktan çıkarak iki ayrı devlet arasındaki mesele haline gelmiştir²⁶⁴.

KKTC'nin ilanından bir süre sonra BM Genel Sekreteri Perez'in sunduğu anlaşma tasarısıyla görüşmelere başlayan Türk ve Rum tarafı ilk başlarda büyük oranlarda uzlaşma sağlamıştır. Uzlaşma metnine göre Kıbrıs Devleti, federal anayasa açısından iki toplumlu ve toprak açısından iki bölge olacaktır.

Her ne kadar anlaşma metninde uzlaşma sağlanmasıyla Kıbrıs sorununun çözümüne yaklaşıldığına dair dünya kamuoyunda iyimser bir hava esmişse de Yunanistan Başbakanı Papandreu'nun engellemeleriyle 17 Ocak 1985 tarihinde New York'ta düzenlenecek toplantıda anlaşma metni imzalanamamıştır. Papandreu göreve başladıktan sonra Türk-Yunan ilişkilerinin bozulmasına sebep olmuş ve birçok konuşmasında ENOSİS taraftarı olduğunu ifade etmiştir²⁶⁵.

²⁶⁰ Yusuf Gedikli, *Kıbrıs'ta En Uygun Çözüm Nedir?*, İstanbul: Ufuk Ötesi Yayınları, 2003, s. 35.

²⁶¹ Sebile Yıldız Aybak, *1950-1983 Yılları Arasında Kıbrıs Sorunu ve TBMM'deki Yankıları* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 462135), s. 180.

²⁶² Emine Hatip, *Kıbrıs Sorununda Avrupa Birliği'nin Rolü* (Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 361967), s. 36-37.

²⁶³ Tosun, "Kıbrıs Meselesi", s. 106.

²⁶⁴ Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı*, s. 123.

²⁶⁵ İlker Düz, *Kıbrıs Sorununa Bir Çözüm Arayışı: Annan Planı* (Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 473303), s. 20.

1984 yılında Türkiye ve KKTC arasında Ekonomik İşbirliği Protokolü imzalanmıştır. Bunun sonucunda KKTC’de bankacılık, dış ticaret, turizm ve eğitimde önemli ilerlemeler gerçekleşmiştir. 1990’lı yıllarda serbestleşme politikalarının ilkeleri temel alınırken turizm ve inşaat başta olmak üzere özellikle hizmet sektörüne yoğunlaşan politikalara ağırlık verildiği görülmektedir. Bu dönemde gündeme gelen yasal düzenlemeler, 1988-1992 KKTC Kalkınma Planı ile taraflar arasında imzalanan protokoller kapsamında ele alınmaktadır²⁶⁶.

KKTC’de nüfusun büyük bir bölümü iç ovada Lefkoşa çevresindeki köyler ile Gazimagusa ve Girne’de yaşamaktadır. Başlıca şehrsel yerleşmeleri arasında Girne, Lefke, Güzelyurt, Gazimagusa, Erenköy, Lefkoşa sayılabilir²⁶⁷.

KKTC genel olarak bir tarım ülkesidir. Elverişli toprak ve iklimik şartlar altında yer yer yapılan modern sulama metodlarıyla dört mevsimde çeşitli sebze türleri ile turunçgil üretimi kolaylıkla yapılır. Özellikle iç ovada tarla tarımı, Beşparmak Dağlarının alçak yamaçlarında zeytincilik, Karpas bölgesinde tütün ekimi, yüksek kesimlerinde koyun besiciliği önemlidir²⁶⁸.

Görüldüğü üzere Kıbrıs uluslararası bir mesele olarak ülkemizin gündemini 1950’li yıllardan başlayarak meşgul etmiştir. Kıbrıs’ın jeopolitik konumu Soğuk Savaş döneminde de Türkiye’nin yakın deniz havzasını ilgilendirdiği için önemli bir konu teşkil etmiştir. Kıbrıs sorununun çözüme kavuşması, Türk dış politikası bakımından olmazsa olmaz bir konuma ulaşmıştır²⁶⁹.

²⁶⁶ Emine Tahsin, “Kuzey Kıbrıs Özelinde Neoliberal Dönüşümün Boyutları”, *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 2 (2014), s. 83.

²⁶⁷ Selami Gözenç, *Güneybatı Asya “Ortadoğu” Ülkeler Coğrafyası*, İstanbul: Çantay Kitabevi, 1999, s. 170.

²⁶⁸ Gözenç, *Güneybatı Asya “Ortadoğu” Ülkeler Coğrafyası*, s. 172.

²⁶⁹ Ömer Kemal Şimşir, *Kıbrıs Tarihi ve Önemi Konusunun Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Yeri ile İlgili Analiz Çalışması* (Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla 2014, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 412181), s. 26.

2. BÖLÜM

SÖZLÜ TARİH

2.1. Tarih Nedir?

Tarih üzerine düşünmek “Tarih nedir? Ne içindir?” sorularına cevap aramayı gerekli kılmaktadır. Tarih kelimesi, hem geçmişte kalan insan ve olayları hem de geçmiş konu alan tarih bilimini belirtmek için kullanılan bir kavramdır²⁷⁰.

Carr’a göre tarih, “geçmişin ışığında bugünü öğrenmek ve aynı zamanda bugünün ışığında geçmişi öğrenmektir”²⁷¹. Tarih bir bilim dalıdır ve bu sebeple tarihçi olaylar üzerinde kurmaca yapamaz. Dolayısıyla tarih araştırmalarında ulaşılan sonuç objektif ve bilimseldir²⁷².

Tarih kelimesinin Batı dillerindeki karşılıkları Grekçe “İstoria” sözcüğünden gelir. İyonya lehçesinde “bildirme” anlamında kullanılan bu kelime; Attika lehçesinde “görerek, tanık olarak bilme” anlamlarının yanında daha geniş bir anlam içeriğiyle fizik, astronomi ve doğa bilgisini kapsayacak şekilde kullanılmıştır. “İstoria” kelimesini sadece doğal olaylara ilişkin birikim bilgisi anlamı ile sınırlandırmayan ilk Herodotus olmuştur²⁷³.

Tarih, Dünya hakkındaki yaşanmışlıklar ve ifadelerdir. Bu ifadeler, üzerinde yaşadığımız fiziksel maddeyi oluşturmazlar ama onu kendilerine mal ederler. Sahip olduğu tüm anlamı ona yaşanmışlıklar, ifadeler verir²⁷⁴. Geçmişte yaşamış insanların çoğunun yaşamlarını tarih kitaplarından

²⁷⁰ İbrahim Sarı, *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sözlü Tarih Etkinliklerinin Öğrenci Başarı, Beceri ve Tutumlarına Etkisi*, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 207141), s. 93.

²⁷¹ Ahmet Vurgun, “Tarih Nasıl Öğretilir?”, *Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 1, S. 2 (2012), s. 142.

²⁷² Sezai Özataş, *Tarih Öğretimi ve Filmler: Tarih Öğretiminde Film Kullanılmasının Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi*, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 206974), s. 42.

²⁷³ Ruhi Ersoy, *Sözlü Tarih Folklor İlişkisi Baraklar Örneği*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2009, s. 25.

²⁷⁴ Keith Jenkins, *Tarihi Yeniden Düşünmek*, çev. Bahadır Sina Şener, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1997, s. 17-18.

öğrenmemiz mümkün değildir. Bu bilgiler bize ancak insanlarla yapılan görüşmelerle yani sözlü tarih araştırmaları ile ulaşır²⁷⁵.

2.2. Tarih ile Sözlü İlişkisi

İnsan, varoluşsal anlamını mitolojik dönemden modern döneme kadar gelişen süreç içerisinde anlatma (narration) etkinliği içerisinde kurmuştur²⁷⁶. Antik Yunan'a bakıldığında eski zırhların detaylarının anlatılışındaki ve terk edilmiş şehirlerin isim listelerindeki kesinliğin, İlyada'nın ilk yazılı versiyonundan önceki altı yüz yıl boyunca sözlü olarak korunmuş olması araştırmacılar ve arkeologlar tarafından doğrulanmaktadır²⁷⁷. Arkeoloji biliminde bir uzmanlık alanı olmaya yeni başlayan arkeoloji tarihi için de sözlü tarih önemli bir araçtır²⁷⁸.

Sözlü tarih araştırmaları M.Ö. 5. yüzyılda dünyanın ilk tarihçileri olan Herodot ve Thukydides'e kadar gitmektedir²⁷⁹. Her ikisinin de tarihlerinin önemli bir kısmını sözlü tarih oluşturmaktadır²⁸⁰. Herodot'un yöntemi görgü tanıkları bulmak ve o kişileri sorgulayarak gerçeklere ulaşmaktır²⁸¹. Görüldüğü üzere tarih ile sözlü ilişkisi milattan önce başlamıştır²⁸².

Walter Ong'a göre, "insanlığın Dünya üzerindeki varlığı yaklaşık elli bin yıl öncesine dayanmaktadır. İlk yazı ise altı bin yıl öncesine aittir. Bu

²⁷⁵ F. Çağnur Şarman, "Mübadele: Girit'ten Anadolu'ya Göç Bir Sözlü Tarih Çalışması ve Belgesel Film Uygulaması", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Güler Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 274-275.

²⁷⁶ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 21.

²⁷⁷ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 23.

²⁷⁸ Fahri Dikkaya, "Kadim Ataları Dinlemek: Arkeoloji ve Sözlü Tarih", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 75.

²⁷⁹ Kibar Aktın ve Hürü Sağlam Tekir, "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sözlü Tarih Yapmakla İlgili Deneyimleri", *International Online Journal of Educational Sciences (Uluslararası Online Eğitim Bilimleri Dergisi)*, S. 10 (2018), <https://iojes.net/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=28bbb294-dea2-4a69-96e9-33a076668490.pdf&key=42344>, (Erişim: 19.03.2020), s. 296.

²⁸⁰ Fevzi Çakmak, "Sözel Tarihçilikte Saptamalar ve Sorunlar: Bursa Örneği", *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu*, der. Mehmet Öz, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011, s. 546.

²⁸¹ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 24.

²⁸² Esra Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, s. 136.

durumda insanlık tarihinin binlerce yıllık bilgi ve deneyimlerinin sözlerle nesilden nesile aktarıldığı söylenebilir²⁸³.

Örneğin, Ruanda'da Abasizi yani methiyeciler krallara yazılan methiyeleri muhafaza etmişlerdir. Ayrıca krallara, atalarının tarihini öğrettiklerini vurgulayıp, geleceğin geçmişten doğacağını ifade etmişlerdir²⁸⁴. Fuat Köprülü, Anadolu Selçuklu tarihinin oluşturulmasında tarihi kaynakları oluşturacak asıl materyallerin sözlü edebi kaynaklardan elde edilebileceğine dikkat çekerek²⁸⁵ sözlü kaynakların önemine özellikle vurgu yapmıştır²⁸⁶.

1952 yılında Barak Türkmen aşireti ile ilgili yapılmış olan tespitler vardır. Barak aşiret reisleri, aynı zamanda aşiretin sözlü vakanüvisidir. Reisler, Barak tarihini bilmek ve yeni nesillere öğretmek zorundadır²⁸⁷. Günümüzde sözlü gelenekten yararlanarak tarih yazma Afrika tarih yazımının önemli metotlarından birini oluşturmaktadır²⁸⁸.

Tarih biliminin çok büyük kısmı Rönesans dönemine kadar sözlü tarihe dayanırken, Rönesans döneminden sonra sözlü kaynaklar yazılı kaynaklarla birlikte kullanılmıştır²⁸⁹. İnsanın deneyim, yaşantı ve reel günlük yaşamına ilişkin birikimi, anlatma etkinliği içerisinde bir çerçeveye kavuşmaktadır²⁹⁰.

Sözlü tarih ve sosyal çalışmalar arasında önemli bağlar bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır²⁹¹. Sözlü kanıtlardan faydalanma becerisinin büyük

²⁸³ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 22.

²⁸⁴ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 20.

²⁸⁵ Ali Çelik, "Tarih Araştırmalarında Sözlü Kaynakların Önemi ve Fıkralardan Tarihi Öğrenmek", *Milli Folklor Dergisi*, S. 52 (2011), s. 79-80.

²⁸⁶ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 31.

²⁸⁷ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 65.

²⁸⁸ Celal Metin, "Sözlü Tarih ve Türkiye'deki Gelişimi", *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/akademik/arsiv/soz.htm>, (Erişim: 30.06.2019).

²⁸⁹ İsmail Hakkı Demircioğlu, *Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2010, s.102.

²⁹⁰ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 21.

²⁹¹ Paul Thompson, "21. Yüzyılda Sözlü Tarih İçin Potansiyeller ve Meydan Okumalar", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 24.

tarihçilerin başarılarından biri sayılmayı ise yakın döneme dayanmaktadır²⁹².

2.3. Dünyada Sözlü Tarihin Gelişimi

Sözlü tarihi, diğer çalışma yöntemlerinden ayıran en önemli fark bilgi toplama işidir çünkü sözlü tarihte bilgi toplayan kişinin birincil kaynakları oluşturmada aktif bir rolü vardır²⁹³. Sözlü tarih araştırmaları arkeolojiye benzer bir şekilde ilerlemektedir yani büyük bir buluş, modellerin yeniden yazılmasını gerektirir²⁹⁴.

Batılı ülkeler sözlü tarih araştırmalarına diğer ülkelerden önce girişmiştir²⁹⁵. Fransa'da savaşa katılmış eski askerlerin, iş arkadaşlarının bir araya gelmeleri hafızayı yeniden inşa etme mekanizmalarındandır²⁹⁶.

19. yüzyıldan itibaren gözlem ve görüşme yapma gibi metotlar kullanarak işçi sınıfının tarihini araştırma konusunda güçlü bir geleneğe sahip olan İngiltere, Avrupa'daki sözlü tarih araştırmalarının itici bir gücüdür²⁹⁷.

İngiltere'nin sanayisinin modern sanayi üzerinde bir tekele sahip olduğu 19. yüzyılda, elde ettiği ilerlemeyi daha da ileri götürme konusunda göstermiş olduğu başarısızlığı açıklayabilmek için tek bir sebep bulmak zordur. Sözlü araştırmalar buna benzer konularda da önemli katkılar sağlamıştır²⁹⁸.

Tarih, insanlara nerede durduklarını ve nereye gitmeleri gerektiğini görmeleri hususunda yardım eder ve İngiltere'de yakın dönem tarihinin bu kadar popüler ve önemli olmasının nedeni budur. Bu durum sözlü tarihin, hem siyasi hem toplumsal önemini de göstermektedir²⁹⁹.

²⁹² Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 19.

²⁹³ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 34.

²⁹⁴ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 117.

²⁹⁵ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 33.

²⁹⁶ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 125-126.

²⁹⁷ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 137.

²⁹⁸ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 133-134.

²⁹⁹ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 232-233.

19. yüzyılda toplanan bir sözlü tarih belgesi koleksiyonu, İngiltere hükümeti danışmanlarının raporları türü belgelere bir alternatif sunulmaktadır³⁰⁰.

Amerika'da özel fon sistemi, sözlü tarihçilerin yerel üniversitelere ve kütüphanelere pek bağlı kalmadan istediklerini yapmalarını mümkün kılması açısından olumlu sonuçlara yol açmıştır³⁰¹. Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı gibi büyük insan kitlelerinin katılımı ile gelişen olayların devlet kaynaklarına sokulmamış olması resmi tarih eleştirisi getirmiştir³⁰². İkinci Dünya Savaşı ile beraber savaş tarihinin Amerika'da yeni bir kaynağı keşfedilmektedir. O da savaşan askerlerin bellekleridir³⁰³.

Almanya'da İkinci Dünya Savaşı sırasında Yahudilerin yaşadıkları ile ilgili anlatılanlar kayıt altına alınırken, İtalya'da İkinci Dünya Savaşı sırasında Mussolini döneminin faşist yönetimi üzerine sözlü tarih araştırmaları yapılmıştır³⁰⁴.

İkinci Dünya Savaşı ile ilgili devletlere dair resmi kaynakların bütün gerçekliği yansıtmadığı ve savaş suçları gibi olaylar resmi kayıtlarda yer almadığı için sıradan insanların ifadelerinin kayıt altına alınması büyük önem arz etmektedir³⁰⁵.

İkinci Dünya Savaşı yıllarıyla ilgili sıradan insanların yaşadıklarının ve deneyimlerinin yazımı, sözlü tarihin kullanıldığı alandır. Bu sayede savaşlara, iç savaşlara, siyasi çalkantılara, travmalara, gizli kalmış yaşanmışlıklara dokunulur³⁰⁶.

İngiltere'de işçi tarihi ile, Latin Amerika'da darbeler dönemi ile başlayan sözlü tarih, kuramını 1950'li yıllardan sonra oluşturmuştur³⁰⁷.

³⁰⁰ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 127.

³⁰¹ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 59.

³⁰² Özlem Çaykent, "Sözlü Tarih", *Tarih İçin Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2015, s. 127.

³⁰³ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 135.

³⁰⁴ Oktay Gökdemir, "Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih", *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 135.

³⁰⁵ Özlem Çaykent, "Sözlü Tarih", *Tarih İçin Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2015, s. 127.

³⁰⁶ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 138.

³⁰⁷ Arzu Öztürkmen, "Sözlü Tarih: Yeni Bir Disiplinin Cazibesi", *Toplum ve Bilim Dergisi*, S. 91 (2001), s. 115.

Modern teknolojiler kullanarak yapılan çalışmalar, İkinci Dünya Savaşı'nın sebep olduğu tüm yıkımların derecesini ölçmek amacıyla yapılmıştır³⁰⁸.

Daha yetmiş yıl öncesine kadar ise savaşlarda esir düşenler, işçiler, göç edenler gibi toplumsal gruplara ne yazık ki geleneksel kaynaklarda neredeyse hiç rastlanmamaktadır³⁰⁹. İnsanlar tarihin işine yaradığı gibi, tarih de insanların işine yaramalıdır³¹⁰.

1960'lı yılların barış akımları ve insan hakları hareketleri neticesinde belgelerin azlığı ve yanlışlığı tarihçileri sözlü tarihe doğru yöneltmiştir³¹¹. 1960'lı yıllardan sonra pek çok gelişmiş ülkede kısa bir zaman içerisinde sözlü tarih araştırmacıları oluşmuştur. Çünkü tarih yazılırken dışarıda bırakılmış olan azınlıkların, kadınların, köylülerin tarihe dahil edilmesine yönelik talepler sözlü tarihi gündeme getirmiştir³¹².

1965 yılında Amerika'da yapılan bir taramanın sonucunda farklı eyaletlerde toplam 89 sözlü tarih çalışması yapıldığı ortaya çıkmıştır. Sözlü tarih araştırmaları zamanla kurumsallaşmıştır ve ilgi duyan kurumlar arasında üniversiteler, işçi sendikaları, etnik grupları temsil eden topluluklar, sağlık kurumları, dini grupları temsil eden topluluklar dahil olmaya başlamıştır³¹³.

Sözlü gelenek üzerine araştırmalar yapan Jan Vansina, sözlü gelenek bakımından zengin bir yer olan bir Belçika köyünden gelmektedir. Köylülerin okullarda öğretilen tarihe karşı çıktıklarını öğrendiği zaman sözlü tarihin önemini fark edenlerden biri kendisi olmuştur³¹⁴.

³⁰⁸ Kemal Üçüncü, "Sözlü Tarih", *Türkiye'de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s.440.

³⁰⁹ Binici, *Tarih Dilde*, s. 45.

³¹⁰ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 141.

³¹¹ Özlem Çaykent, "Sözlü Tarih", *Tarih İçin Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2015, s. 130.

³¹² Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 138.

³¹³ Özlem Çaykent, "Sözlü Tarih", *Tarih İçin Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2015, s. 129.

³¹⁴ İbrahim Sarı, *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sözlü Tarih Etkinliklerinin Öğrenci Başarı, Beceri ve Tutumlarına Etkisi* (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 207141), s. 89.

2.4. Sözlü Tarihin Misyonu

Günümüzde artık tarih yazıcılığı, tarihin daha iyi anlaşılması amacıyla genel yerine yerelin de ön plana çıkarılması ve “sıradan” insanların tarihinin de yazılması gibi eğilimlere bağlı olarak genişlemiştir. Bu genişlemenin bir parçası olarak mikro tarih, sözlü tarih gibi kavramlar tarih yazımlarında daha sık konuşulmaya başlanmıştır³¹⁵.

Tarih yazımı içinde bireyin karmaşık anlam dünyasını ön plana çıkaracak bir metodun eksikliği bulunmaktadır³¹⁶. Joseph Gould’a göre, “bir köylünün, yaşamı boyunca işçilik yapmış bir insanın, ilkokul mezunu bir ev kadınının yaşam öyküsünü ve deneyimlerini tarihe katmak sözlü tarihin misyon taşıdığı alanlardandır”³¹⁷. Sözlü tarih, bir bakıma tarihin kaynaklarına bir yenisinin eklenmesi anlamına da gelmektedir³¹⁸.

Sözlü tarih, tarihin bir anlamda sosyal tarafını ortaya koyma gayretinden kaynaklanmaktadır. Bir sokak, bir insan, kahvehaneler takip edildiğinde belki sıradan olarak nitelendirilebilir. Ancak onları öyle olmaktan öteye taşımak yani tarihin bilgisinin sosyal ve kültürel taraflarını meydana çıkarmak için sözlü tarihi kullanmak gerekmektedir³¹⁹.

İnsanların yaşanmışlıkları, kişinin kendi tarihini oluşturmaktadır³²⁰. Sözlü tarih, kaynak olarak devlet adamı dışındaki kişileri konu alır³²¹. Bireysel tarihle toplumsal tarihin çakışma noktasında sözlü tarih bulunmaktadır³²². Sözlü tarih, tüm insanların seslerini duyurmalarına imkân

³¹⁵ Fatih Yazıcı ve Gökhan Mert, “Sözlü Tarih Yönteminin 4. Sınıf Düzeyinde Etkililiği”, *Türk Tarihi Eğitim Dergisi*, C. 6, S. 2 (2017), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/354961>, (Erişim: 16.03.2020), s. 325.

³¹⁶ E. Egemen Özbek ve Y. Doğan Telli, “68’li Olmak: Hatırlamak ve Aidiyet”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 248.

³¹⁷ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 136.

³¹⁸ Ahmet Oğuz, “Sözlü Tarih Çerçevesinde Kore Gazilerinin Kore Savaşıyla İlgili Hatıraları”, *Milli Folklor Dergisi*, S. 94 (2012), s. 124.

³¹⁹ Gülsüm Kumru, *Tarih Öğretimi Açısından Sözlü Tarih Yazımı: Karaca Ahmet Dergahi Örneği* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2009, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 231816), s. 30.

³²⁰ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 21.

³²¹ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 8.

³²² Levent Eraslan, “Tarihe 1000 Canlı Tanık, Tarihte 1000 Canlı Çocuk”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, S. 1 (2004), s. 2.

sağlayan bir araştırma yöntemidir³²³. Sözlü tarih zor ama insan yaşamışlıklarını ve deneyimlerini yakalamak için de bir o kadar önemli bir tarih alanıdır³²⁴.

Sözlü tarih, araştırma yapan tarihçi için bir yöntem ve aynı zamanda bu araştırmaların meydana çıkardığı bir tarih yazma biçimidir³²⁵. Sözlü tarih yöntemi, canlı tanıklıkların yaşadıklarını kaydetmekte ve bu veriler üzerinden tarihsel çıkarsamalar yapmaktadır³²⁶.

Sözlü tarih, bilinmeyeni açığa çıkarmak ve aynı zamanda başka bir veri yok iken olayları aydınlatma biçimi de olmaktadır³²⁷. Tarih bilimi için sözlü veriler, ideolojiden bağımsız olarak yeni bir medeniyet ve toplum oluşturma düşüncesinin bir parçası olarak da değerlendirilebilir³²⁸.

Sözlü tarih araştırmaları, bilimsel bir disiplinden çok bilimsel bir yöntemdir. Fakat disiplin olarak tarihe daha yakındır ve antropoloji ile benzerlik göstermektedir. Sözlü tarih, bir kayıt faaliyetinden ibaret değil ve hatta bunun çok ötesidir. Çünkü görüşme hazırlıkları, görüşme aşaması, görüşme sonrası katılımcı gözlemcilik yöntemlerinin de uygulandığı, anlayıp çözümüleme faaliyetleridir³²⁹. Bunların başarıya ulaşabilmesi için mesleki bilginin yanında birtakım sosyal ve insani beceriler şarttır³³⁰.

Tarih yazımı denilince, ne yazık ki genelde sadece arşiv ve bilinen kaynakların kullanılıp bir tarih oluşturma akla gelmektedir. Örneğin yazılı kaynakların bulunduğu kurumlarda çalışan tarihçiler ile karşılaştırıldığında, fotoğraf arşivlerinde çalışan tarihçilerin sayısı oldukça azdır. Fotoğraf ve

³²³ Neşe Erdilek, “Türkiye’de Göç Araştırmalarında Sözlü Tarih Metodu”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 79.

³²⁴ Özlem Çaykent, “Sözlü Tarih”, *Tarih İçin Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2015, s. 126.

³²⁵ Oktay Gökdemir, “Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara, 2018, s. 131.

³²⁶ Fahri Dikkaya, “Kadim Ataları Dinlemek: Arkeoloji ve Sözlü Tarih”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 71.

³²⁷ Özlem Çaykent, “Sözlü Tarih”, *Tarih İçin Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2015, s. 126.

³²⁸ Oğuz, “Sözlü Tarih”, s. 123.

³²⁹ İbrahim Sarı, *Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Ünitelerinde Bir Yöntem Olarak Sözlü Tarih* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2002, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 113196), s. 24.

³³⁰ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 147.

resimlere yer veren tarih dergileri de oldukça azdır ve yer verildiğinde bu görselleri kullanacak tarihçi parmakla sayılacak kadar az olmaktadır³³¹.

Sözlü tarih, yazılı kültürün unutturmuş olduğu fakat toplumsal hafızada yer etmiş olayların tarihe dahil olabilmesi için uğraşan bir araştırma alanı meydana getirmiştir³³². Devlet dışı sivil bir tarihin yazılmasında önem arz etmiştir.

Bu vesileyle devlet adamı dışındaki insanların tarihi yazılıp aşağıdakilerin sesi duyulmuştur³³³. Ne yazıktır ki, devlet dışı insan yaşamışlıkları, tecrübeleri pek çok insanın ilgisini çeker fakat geleneksel tarihte pek kullanılmaz³³⁴.

Resmi devlet kayıtlarının anlatamadığı bakış açısı ve olaylar sözlü tarih sayesinde ortaya çıkar³³⁵. Örneğin Annales tarihçileri 1960'lı yıllarda toplum tabanlı araştırmalar yapmaya başladıklarında, kilise cemaatlerinin üreme davranışlarına dair tutulmuş kayıtlardan elde ettiklerinden yola çıkarak bu araştırmalarla daha geniş cinsel davranış sorunlarına yaklaşmıştır³³⁶.

2.5. Sözlü Tarih Aracılığıyla Tarih Odaklarının Değişimi

Dünyada ve ülkemizde tarih yazımı, kısa bir zaman öncesine kadar ulusal kimliğin oluşturulmasının izlerini taşımaktaydı³³⁷. Fakat artık sözlü tarihin, tarihçiler tarafından keşfinin örtbas edilmesi artık mümkün değildir. Bu sadece bir keşiften ziyade yeniden keşiftir ve bu keşif tarihe artık yazılı belgelerin önemine bağımlı olmayan bir gelecek kazandırır³³⁸.

³³¹ Peter Burke, *Afişten Heykele Minyatürden Fotoğrafa Tarihin Görgü Tanıkları*, çev. Zeynep Yelçe, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2009, s. 9.

³³² Özlem Çaykent, "Sözlü Tarih", *Tarih İçin Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2015, s. 127.

³³³ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 138.

³³⁴ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 8.

³³⁵ Neşe Erdilek, "Türkiye'de Göç Araştırmalarında Sözlü Tarih Metodu", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 79.

³³⁶ Georg G. Iggers, *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016, s. 70.

³³⁷ E. Egemen Özbek ve Y. Doğan Telli, "68'li Olmak: Hatırlamak ve Aidiyet", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 246.

³³⁸ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layıkel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 63.

Sözlü tarih ilk planda araştırmacılara belgelerin tamamen söz olarak aktarıldığı izlenimini uyandırır. Hâlbuki kişilerin not defterleri, video kayıtları, günlükleri, hatıra defterleri, kıyafetleri, eşyaları, fotoğrafları ve diğer materyaller de sözlü tarih araştırmaları kapsamındadır³³⁹.

Günümüzde, görüntü arşivlerinin kütüphane özelliği kazandığı görülmektedir³⁴⁰. Connerton'a göre, "insanların iletişim kalıplarının oluşması noktasında, sözlü kültür kapsamına sözsüz gösterime dayanan uygulamaların da dahil edilmesi gerekmektedir"³⁴¹.

Toplum tarihini yazanlar için üzerinde çalışılan tarihi, yaptıkları ettikleri şeylerle ilgili yazılı belge bırakma hususunda pek bilinci olmayan insanlar oluşturmuştur³⁴². İnsanlar yazarken ve konuşurken normalde olduklarından çok daha kontrollüdürler. Fakat sözlü tarih görüşmelerinde anlatılmak istenenin ötesine geçilmesinin çok daha çeşitli yolları bulunmaktadır. Anlatanın mimikleri, ses tonu, duraksamaları bile ipucu olur ve başarılı bir tarihçi sorduğu sorularla kişinin anlatmak istediklerinin arkasını görebilir³⁴³.

Bir hayat hikayesinde, bilinç altına itme veya çarpıtarak anlatma olduğunu keşfetmek olumsuz bir durum değildir. Çünkü yalan da bir iletişimdir ve kişinin sosyal tutumlarına hatta birçok önemli noktaya dair ipuçları verir³⁴⁴.

Sözlü tarih araştırmalarında çatışmaların, endüstriyel değişimin, nüfus artışının, kültürde yaşanan dönüşümlerin insan üzerinde bırakmış olduğu etki ve insanların gözlemlemiş olduğu farklılıklar hiçbir tarihsel kaynağın veremeyeceği kadar tarihi veri meydana çıkarır³⁴⁵.

³³⁹ Kemal Üçüncü, "Sözlü Tarih", *Türkiye'de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 436.

³⁴⁰ Sezai Öztaş, *Tarih Öğretimi ve Filmler: Tarih Öğretiminde Film Kullanılmasının Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi* (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 206974), s. 39.

³⁴¹ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 22.

³⁴² David E. Kyvig ve Myron A. Marty, *Yanıbaşımızdaki Tarih*, çev. Nalan Özsoy, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 72.

³⁴³ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 139.

³⁴⁴ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 128.

³⁴⁵ Oktay Gökdemir, "Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih", *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 132-133.

Yazılı belgelerle karşılaştırıldığında sözlü kanıtların ne kadar değerli olduğu sanayi alanı için de geçerlidir çünkü bazı araştırmalar topluluklar arasında girişimcilik kültüründeki karşıtlıklar hakkında önemli bilgiler vermiş ve bazılarının niye battığına açıklık getirmiştir³⁴⁶.

Bir toprak ağasının emrindeki işçilerin nasıl yaşam sürdükleri ve çalışma şartlarını da sözlü tarih araştırır³⁴⁷. Mevsimlik işçiliğin hâkim olduğu bir sanayii konu alan “Living the Fishing (1983)” başlıklı çalışma, görüşmelerin, her bir topluluğun girişiminin iktisat tarihinin özetini çıkarmanın en çabuk yolu olduğunu ortaya koymuştur³⁴⁸.

Göç konusunda da resmi kaynaklar, resmi belgeleri barındırmaktadır. Ancak resmi kayıtlara yansımayan göçün insani boyutunu belgelemek bakımından sözlü tarih yöntemi büyük bir önem taşımaktadır. Bunun önemi fark edilmelidir³⁴⁹.

Örneğin, Balkan Savaşı sırasında Rumeli’den Osmanlı’ya göçler olmuştur. Beyoğlu sakinlerinden Armanak Badolyan adında bir kişi bu göçlerle ilgili şahit olduğu bir olayı şöyle dile getirmiştir; “Bin türlü eza ve cefalardan sonra İstanbul’a gelebilmiş olan zavallı Rumeli göçmenleri ellerindeki pusulalarla fırınlara giderek ekmek alıyorlar. Bunlardan tesadüf ettiğim Balıkpazarı caddesindeki bir fırında bu biçarelere ve özellikle kadınlara karşı bin türlü eziyet ediyorlar. Nerede kömür gibi yanmış, bir tarafı kopmuş bayat ekmek varsa hep onları vermeye çalışıyorlar”³⁵⁰.

Sözlü kültür, toplumun ortak malı olan kalıpların, deneyimleri pekiştirecek biçimde şekillendirilmesiyle oluşur ve toplumun hafızasında yüzyıllarca gelişerek halkın bilincine varlığını yerleştirerek sürdürür³⁵¹.

Kıbrıs Barış Harekâtı’nda yaşananlara kulak verdiğimizde de orada yaşanan olayları, yaşayan kişilerin anlatımlarıyla dinlemenin olayın insani

³⁴⁶ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 66.

³⁴⁷ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 8.

³⁴⁸ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 66.

³⁴⁹ Neşe Erdilek, “Türkiye’de Göç Araştırmalarında Sözlü Tarih Metodu”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 79.

³⁵⁰ Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 132.

³⁵¹ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 21.

boyutlarında değişik farkındalıklar ve duygular uyandırabileceğini görürüz. Örneğin o dönemi yaşayan Şafak Nihat anılarında şunları anlatmıştır; “Babam ilkokul öğretmenliğinden emekliye ayrıldı. Bu yüzden babamın köyü olan Muratağa köyüne yerleştik. 20 Temmuz sabahı gökte uçaklar vardı. Bir şeyler oluyordu. Öğle vaktinde Rumlar köye geldi. Bütün köy halkını otobüslere tika basa doldurup Alaniçi ilkokuluna götürdüler. Buraya diğer köylerden topladıkları insanları da getirdiler. O gün akşama kadar okulun verandasında oturup bize ne olacak diye bekledik. Akşamüzeri bizi köyümüze gönderdiler fakat on beş ila altmış yaş arası erkekleri orada bıraktılar. Gülsen Kampına esir olarak götürüleceklerini öğrendik. Babam ve kardeşlerim de bunların arasındaydı. Korku, tedirginlik ve yokluk içinde günleri geçiriyorduk”³⁵².

Yaşanmışlıklar yaşadığımız yüzyılın tarihi için çok önemli bilgileri barındırır. Bu yaşayan bellekleri şimdi değerlendiremezsek sonsuza dek yok olacaklardır. Bu sebeple tarihçiler, insanlarla görüşmeler yaparak bu görüşmeleri görüntü ve ses kayıtlarına alarak bir arşiv oluşturmalarıdır. Bu arşivler zamanla değeri daha da iyi anlaşılacak olan çok değerli arşivlerdir³⁵³.

Sözlü tarih, siyaset tarihi, işçi tarihi, yerel tarih gibi tarih içerisinde saha çalışması geleneğinin varlığını sürdürdüğü alanlarda ya da tarihçilerin sosyoloji, psikoloji araştırmaları gibi farklı saha çalışması disiplinleriyle ilişki kurabildiği alanlarda gelişme kaydetmiştir³⁵⁴.

Sözlü tarih, toplumsal unsurların insan üzerindeki yansımalarını yine insan penceresinden ele almaktadır. Başka bir deyişle, makro görülen olayların mikro ölçekte insanlar tarafından nasıl yaşandığına ışık tutmaktadır. İnsan unsurunu ve yaşananları içerden anlamamızı sağlayacak yöntem sözlü tarih yöntemidir³⁵⁵.

³⁵² Muratağa-Atlılar-Sandallar Şehitlerini Yaşatma Derneği Yayınları, 1955-1974 *Adım Adım Soykırım Muratağa-Atlılar-Sandallar*, Lefkoşa: Ajans Yayın, 2011, s. 40-46.

³⁵³ İknur Ulutak, “Sözlü Tarih ve Belgesel Sinema”, *Kurgu Dergisi*, S. 18 (2001), s. 92.

³⁵⁴ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 59.

³⁵⁵ E. Egemen Özbek ve Y. Doğan Telli, “68’li Olmak: Hatırlamak ve Aidiyet”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 246.

Sözlü tarih, her insanın, her ailenin, her sokağın, eski her binanın bir tarihi olduğunu ve bu yaşanmışlıkların insanlarla konuşularak toplanabileceği bilgisiyle ortaya çıkmaktadır³⁵⁶. Sözlü tarihi diğer çalışma yöntemlerinden ayıran şey bilgi toplama işidir çünkü sözlü tarihte bilgi toplayan tarihçi, birincil kaynaklarını oluşturmaktadır³⁵⁷.

Resmi tarih algılayışının, sadece yazılı belgelere dayanarak tarihsel gerçekliğin peşinden koşma düşüncesiyle her zaman istenileni veremeyeceği bilinmelidir³⁵⁸. Hapsedilmiş noktalara erişimi sözlü tarih sağlar³⁵⁹. Yazılı kaynakların az olduğu tarihsel dönemlerle ilgili olarak elde yalnızca sözlü ortam kaynakları bulunur. Belgelerin az veya yanlı olduğu kanaatini uyandırdığı tarihsel olayların olduğu toplumun sözlü geleneğine başvurulduğunda, farklı açılardan aydınlatıcı ufuklar açılmaktadır³⁶⁰.

Şunu da belirtmek gerekir ki, iyi bir tarihçi görüşme yaptığı kişinin herkese anlatabileceği şeylerle yetinmez. Bir sözlü tarih araştırmasında, görüşme yapılan kişinin ablası intihar ettiği için bunu ilk görüşmelerde söylemekten utandığı ve herkese kardeşim diye bahsettiği kişilerin aslında intihar eden ablasının çocuklarının olduğunu itiraf etmesi durumuyla karşılaşmıştır³⁶¹.

2.6. Sözlü Tarih ve Bellek İlişkisi

Her türlü insani etkinliğin tarihin konusu olması nedeniyle yakın dönemlere ilişkin tarih araştırma yöntemlerinden olan sözlü tarih, insanın yaşanmışlıklarının belleğin derinliklerinden çıkararak değerlendirilmesi yöntemiyle toplum tarihinin yazılmasına araç olan bir araştırma yöntemidir³⁶².

³⁵⁶ Özlem Çaykent, "Sözlü Tarih", *Tarih İçin Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2015, s. 133.

³⁵⁷ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 22.

³⁵⁸ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 26.

³⁵⁹ Tuba Demirci, "Geçmiş Kayda Geçirmek, Belleği Çözümlemek: Hemşinli Kadınların Yaşam Anlatıları ve Düşündükleri", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 124.

³⁶⁰ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 27.

³⁶¹ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 129.

³⁶² Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 138.

Sözlü tarihin farkı, doğru olmayan ifadelerin psikolojik bakımdan doğru olmasında ve daha önce yanlış olarak kabul edilmiş olan bu ifadelerin bazı durumlarda gerçekte örtüşmekte olan ifadelerden daha fazla şey anlatmasında yatmaktadır³⁶³.

Sözlü tarih esas olarak belleğe dayandığı için, geçmişini yazmanın biraz da psikolojiyle biçimlendiğini söylemek mümkündür. Sözlü tarih araştırmalarının bir amacı, kişilerin tecrübe ve bakış açılarına yer vererek geçmişin kurcalanmasını sağlamaktır³⁶⁴.

Sözlü tarihin verilerinin sınırlılıkları konusunda bazı tarihçilerden eleştiri gelmiştir. Sözlü tarih yapan bilim insanları ise buna cevap olarak, bu sınırlılıkların dokümanlarda da olabileceğini ve sözlü tarihe katılan kişilerin aktardıklarının yazılı belgelerle ve farklı örneklem gruplarıyla karşılaştırılarak tutarlılıklarının kontrolünün sağlandığını belirtmişlerdir³⁶⁵.

İslam ve Hristiyanlık dünyalarında yazılı belgeleri taklit etmenin kolay olduğunu kısa sürede fark eden mahkemeler tanıkların dinlenmesi konusundaki isteklerini sürdürmüşlerdir çünkü ancak o şekilde kanıtlar karşılaştırılarak doğrulanabilmektedir³⁶⁶. Sözlü tanıklıklardan faydalanırken, yaşanmışlıkların verdikleri bilgileri araştırma sorumluluğu tarihçinindir³⁶⁷.

Bellek ve baskılama konularına psikanaliz, önemli bakış açısı getirmektedir³⁶⁸. Psikanaliz, belleğin açığa çıkardığı ilk tedavi sürecidir. Birçok sözlü tarih araştırması yapan tarihçi, bunu şans eseri fark etmiştir. Tarihçi kendisi ile görüşme yapılmasının bir insana bir amaç hissi hatta

³⁶³ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 123.

³⁶⁴ F. Çağnur Şarman, "Mübadale: Girit'ten Anadolu'ya Göç Bir Sözlü Tarih Çalışması ve Belgesel Film Uygulaması", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 275.

³⁶⁵ İsmail H. Demircioğlu, "Sözlü Tarihin Bir Öğretim Yaklaşımı Olarak Tarih Derslerinde Kullanımı", *İkinci Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi Van (26-28 Mayıs 2005)*, Van 2005, s. 311.

³⁶⁶ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 25.

³⁶⁷ Stephen Counce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 25.

³⁶⁸ Paul Thompson, "21. Yüzyılda Sözlü Tarih İçin Potansiyeller ve Meydan Okumalar", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 25.

bazen hastalıkla mücadele etme ve hayata dönme gücü verdiğini genellikle başka bir kişi aracılığıyla öğrenmiştir³⁶⁹.

Sözlü tarih, kişilerin yalan veya yanlış beyanlarını da değerlendirmeye tabi tutarak bu beyanlardan psikoloji biliminin yardımıyla toplumsal hafıza tartışmalarına çok önemli katkılar sağlamaktadır³⁷⁰. Görüşme yapılan kişinin yalan söylemesi bile çok şeye ipucu veriyor olmasından dolayı, tarihçi bu ipuçlarını yakalayabilmek için kişinin üstündeki baskıları araştırmalıdır³⁷¹.

Sözlü tarih görüşmelerinde neyin, nasıl anlatıldığı da bazı noktalara ışık tutma konusunda önem arz etmektedir³⁷². Az sayıdaki tarihçi psikanaliz uygulama yetisine sahiptir. Tarihçiler psikanalizden hem kendilerinin hem görüşme yaptıkları kişilerin işine yarayacak çok şey öğrenebilir.

Psikanalizin sonuçları üzerinde düşünmek, sözlü belleği kanıt olarak kabul edilmesi hususundaki gelişmelere ivme kazandırmıştır³⁷³. Sözlü tarih araştırmalarında gözden kaçmaması gereken noktalardan biri de, sesli ve görüntülü kaynakların bazen yanıltmak amacıyla yapılmış olmasıdır. Tarihçi bu noktada da dikkatli olmak zorundadır³⁷⁴.

İngiltere’de 1970’li yıllardan bu yana yapılan en önemli sözlü tarih çalışması “hatırlama terapisi” olmuştur. Bu çalışmalar Essex’te eğitim almış olan Joanna Bornat’ın öncülüğünde gelişmiştir³⁷⁵. Sözlü tarihte olayın üstünden çok uzun süre geçtikten sonra yapılan görüşme eleştirilerine cevap şudur ki, insan belleği piramidal bir yapıdır ve zaman içinde tepeden

³⁶⁹ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 138.

³⁷⁰ Bilim ve Sanat Vakfı, *Sözlü Tarih Araştırmaları İçin Pratik El Kılavuzu*, İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, 2006, s. 9.

³⁷¹ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 128.

³⁷² Tuba Demirci, “Geçmiş Kayda Geçirmek, Belleği Çözümlemek: Hemşinli Kadınların Yaşam Anlatıları ve Düşündürdükleri”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 125.

³⁷³ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 132-133.

³⁷⁴ Sezai Öztaş, *Tarih Öğretimi ve Filmler: Tarih Öğretiminde Film Kullanılmasının Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi* (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 206974), s. 39.

³⁷⁵ Paul Thompson, “21. Yüzyılda Sözlü Tarih İçin Potansiyeller ve Meydan Okumalar”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 25.

aşınmaya başlar. Yani insan belleğinin deformasyonunun en az olduğu bölümler en altlarda (en geçmişinde) saklıdır³⁷⁶.

Görüşme yapılan kişilerin yaşadıkları olaylarda neleri unuttuklarını ve neden bu kısımların özellikle unutulmuş olduğunu sorgulayan araştırmalar yapılmaktadır³⁷⁷. İnsan algısından elde edilen tarihsel kaynaklar öznedir fakat sadece sözlü kaynaklar öznelliğe meydan okunmasını, belleğin katmanlarına inilmesini ve karanlıklara girilmesini sağlar³⁷⁸.

2.7. Sözlü Tarih Sayesinde Halkın Tarihinin Yazılması

Sözlü tarih, nesiller arası bilgi ve deneyimlerin aktarımlarına olanak vermektedir³⁷⁹. Sözlü tarih, kütüphanelerin raflarına yeni kitaplar eklemeyi değil; kültürel, ekonomik, toplumsal dönüşümlerin gerçeklerini araştırıp meydana çıkarmayı amaç edinmiştir³⁸⁰.

İyi bir sözlü tarih araştırması, hem bireysel yaşamların anlaşılmasını hem de toplumların analizini kapsamaktadır³⁸¹. Ercilasun'a göre, "bugüne kadar Osmanlı Devleti gibi devlet tarihleri çok yazılmıştır. Bunlar hanedan tarihleridir. Tarihsel gerçekliğin peşinden koşarken sadece resmi tarih perspektifinden hareket etmek hiç doğru değildir. Farklı yönlerden yaklaşım araştırmalar zenginleştirilmelidir"³⁸².

Sözlü tarih, tarihin kabul edilmiş mitlerini ve yargılarını tekrar değerlendirme, tarihin toplumsal anlamını kökten değiştirme vasıtasıdır³⁸³.

³⁷⁶ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 140.

³⁷⁷ H. Neşe Özgen, "Seçici Unutmanın Tanıklıkları", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 177.

³⁷⁸ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 132.

³⁷⁹ Tuba Demirci, "Geçmiş Kayda Geçirmek, Belleği Çözümlmek: Hemşinli Kadınların Yaşam Anlatıları ve Düşündürdükleri", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 124.

³⁸⁰ Binici, *Tarih Dilde*, s. 46.

³⁸¹ Paul Thompson, "21. Yüzyılda Sözlü Tarih İçin Potansiyeller ve Meydan Okumalar", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 25.

³⁸² Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 26.

³⁸³ Süheyla Işıksoy, *Geleneksel Yozgat Evlerinde Yaşam ve Anlam: Evin Sözlü Tarihi* (Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon 2010, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 275688), s. 15.

Sözlü tarih metodunda kullanılan tanıklıklar tarihin ufkunu genişletmek demektir³⁸⁴.

Gelecekte farklılaşmış bir toplum yapısında yaşamını sürdürecektir olan toplumlar, şimdiki yaşamı sadece yazılı belgelerle anlayamazlar. Sözlü tarih olmadan insan yaşantılarının pek çok bölümü yok olur. Şiveler, diller, kültürler, günlük yaşam ritüelleri kaybolabilir³⁸⁵. Canlı bir konu olarak sözlü tarihin geleceği, tarihin sınırları içinde ama geleneksel sınırların dışında sorular sormaya ve yöntemlerle bağlantılar kurmaya dayanmaktadır³⁸⁶.

Önceki nesillerden insanların kendi tarihlerine ilişkin anlatılanlar, roman hayatlara malzeme oluşturmanın daha ötesinde yaşama ait deneyim birikimleri olarak günümüzdeki nesillere dersler ve stratejiler sunma imkânını barındırmaktadır. Bilinmelidir ki, geçmiş kayda geçirilebildiği oranda tarih olur³⁸⁷.

Almanya’da yakın tarihin yazılmasında sözlü tarih yöntemleri çok kullanılmaktadır³⁸⁸. Almanya’da 1980’li yıllarda analitik kuralları öngören sosyal bilimden taraf olanlar ile tarihin gerçek konusunu oluşturduğuna inandıkları yaşanmış tecrübeler açısından bu kuralların kötü olacağını düşünen tarih savunucuları arasında büyük bir tartışma olmuştur³⁸⁹. 1980’li yıllar sözlü tarih araştırmalarının kendisini sorguladığı ve yayıldığı yıllar olmuştur³⁹⁰.

Sözlü tarihin geleceği konusunda ise, üniversitelerdeki tarihçilerle rekabet etmek isteyen pek fazla tarihçi olmadığı gibi, sözlü tarih için veri

³⁸⁴ Belkıs Kümbetoğlu, “Buldanlı Dokumacıların Emek Süreçlerinde Değişim”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 206.

³⁸⁵ Emrullah Özer, *Sosyal Bilgiler Dersinde Yerel ve Sözlü Tarih Etkinliklerinin Programlanması* (Yüksek Lisans Tezi), Konya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 321230), s. 38-39.

³⁸⁶ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 117.

³⁸⁷ Tuba Demirci, “Geçmiş Kayda Geçirmek, Belleği Çözümlenmek: Hemşinli Kadınların Yaşam Anlatıları ve Düşündükleri”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 125.

³⁸⁸ Ulutak, “Sözlü Tarih”, s. 99.

³⁸⁹ Georg G. Iggers, *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016, s. 122.

³⁹⁰ Berrin Balay ve Ersan Ocak, “Kameranın Tanıklığı: Sözlü Tarih Çalışmalarında Video Teknolojisinin Kullanılması”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 265.

araştıranlar bu yolda fazla gitmek istemeyeceklerdir ve yalnızca aralarından bazıları olan profesyonel tarihçiler sözlü tarihi kullanacaklardır³⁹¹.

Tarihi araştırmaların neyi, nasıl ortaya çıkaracağı bilinmez. Toynbee'nin belirtmiş olduğu gibi, “tarihi güçler nükleer güçlerden bile daha patlayıcı olabilir”³⁹². Tarihçiler tarafından yeteri kadar incelenmemiş bir alan da din ve günlük hayat arasındaki ilişkidir. Bu konudaki en ilginç sözlü tarih araştırmalarından bir bölümü, Sovyet otoritelerinin dine ilişkin uygulamaları bastırmaya çalıştığı Rusya’da yapılmıştır³⁹³.

Sözlü tarih, tasvir etmekten ibaret değildir. Geçmişin dünyasının derin bir şekilde çözümlenebilmesini sağlar³⁹⁴. Şu konuların sözlü tarih araştırmaları için yüksek potansiyelleri bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, gizli kalmış seslerdir. İkincisi, gizli kalmış alanlardır. Üçüncüsü ve dördüncüsü ise, sözlü gelenekler ve yaşamlar yoluyla bağlantılar kurmaktır³⁹⁵.

Zamanla sözlü ve yazılı kaynaklar birbirinin içine geçerek devam ederken bunlara bir yeni ortam daha eklenmiştir bu da elektronik ortamdır. Bu ortam birlikteliği, yeni kaynaklar oluşmasına katkı sağlar fakat bu ortamların hiçbirinde “söz” büyüsunü kaybetmez³⁹⁶.

Sözlü tarih, tarihsel kayıtlara tarihçinin kendi katkısını eklediği, tarihçiye ait belgelerin oluşumunu sağlamaktadır³⁹⁷. Sözlü kültür ortamı, icra ortamı avantajından ötürü tarihe, yazılı belgelerde bulamayacağı alternatifler ve ayrıntılar sunmaktadır³⁹⁸. Çağdaş tarihçilik, önem arz eden

³⁹¹ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 117.

³⁹² Meriç Tokmak, “Sözlü Tarih ve Derinlemesine Görüşme”, *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 3 (2016), s. 86.

³⁹³ Paul Thompson, “21. Yüzyılda Sözlü Tarih İçin Potansiyeller ve Meydan Okumalar”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 25.

³⁹⁴ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 141.

³⁹⁵ Paul Thompson, “21. Yüzyılda Sözlü Tarih İçin Potansiyeller ve Meydan Okumalar”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 27.

³⁹⁶ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 21.

³⁹⁷ Charlotte Fischer, Stefanie Costache, Cahara Makriyianni, “Sözlü Tarihin Tanıtımı”, *DocPlayer*, <https://docplayer.biz.tr/4065223-Fotograflar-sarah-malian-and-beran-djemal-cmc-chara-makriyianni-ahdr-basim-k-l-lithofit-kibris-tasarim-gra-des-www-gra-des.html>, (Erişim:03.04.2020), s. 15.

³⁹⁸ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 29.

olayları belgelerden yola çıkarak aktarmaya çalışırken, birçok ayrıntı tarih eserlerine girememektedir³⁹⁹.

Ülkemizde belgenin hammaddesi olarak ne yazık ki sadece kağıt ve türleri akıllara gelmektedir⁴⁰⁰. Hâlbuki yazılı kaynakların yetersiz kaldığı dönemlerde bile o dönemleri yaşamış kişilerin anlatımlarından faydalanılmasını sözlü tarih sağlamıştır⁴⁰¹.

Sözlü tarih araştırmalarında görüşme yapılan kişiler sadece bir denek asla değildirler. Yapılan araştırma için önemli bilgi kaynağıdır⁴⁰². İnsanlar ne yazık ki, sözlü tarih alanının gerçekte neyi kapsadığına dair çok az fikir sahibidirler⁴⁰³.

Aile tarihi yazımında, sözlü kanıtlar olmadan ilişki ve davranışların iç örüntülerini gerçekleriyle anlayabilmek olanaksızdır⁴⁰⁴. Son yıllara kadar Balkan ve Kafkas göçleri ile ilgili, resmi kurumların yaptıkları araştırmaların dışında yayın ve arşiv çalışmaları yoktur⁴⁰⁵.

Sözlü tarih, bir akademik disiplin olarak tarihi herkesin anlayabileceği kaynakları kullanma yoluyla tarihçilerin otoritesinden kurtarmış ve tarihi sadece arkeolojik bulguları anlamlandıran ve eski yazıları bilen tarihçilerin otoritesinden çıkararak topluma yayma çabası göstermiştir⁴⁰⁶. Ancak elbette ki her tanık kullanışlı değildir ve tarihçi her tanığı değerlendirmeye almaz⁴⁰⁷.

³⁹⁹ Kemal Üçüncü, “Sözlü Tarih”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 451.

⁴⁰⁰ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 148.

⁴⁰¹ Öztürkmen, “Sözlü Tarih”, s. 116.

⁴⁰² Serpil Çakır, “Sözlü Tarih Projelerinde Yönetimsel ve Etik Sorunlar ve Bunları Çözme Yolları”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 60.

⁴⁰³ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 249.

⁴⁰⁴ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 117.

⁴⁰⁵ Neşe Erdilek, “Türkiye’de Göç Araştırmalarında Sözlü Tarih Metodu”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar, Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 80.

⁴⁰⁶ Bilim ve Sanat Vakfı, *Sözlü Tarih Araştırmaları İçin Pratik El Kılavuzu*, İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, 2006, s. 9-10.

⁴⁰⁷ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 25.

Sözlü tarih araştırmalarıyla, yazılı tarihin dikte etmiş olduğu şeylerin içerisindeki doğrular gün yüzüne çıkarılır⁴⁰⁸. Sözlü tarihin tam olarak ne olduğunun bilincinde olan kişiler bu konuyla ya çok ilgilidirler ya da bu işin içindedirler⁴⁰⁹. Sözlü tarih sayesinde, sınırlı sayıdaki yazılı belgenin oluşturduğu boşluk ve arşiv-belge merkezli tarihçilik sorgulanmaktadır⁴¹⁰.

Diğer yandan sayısal verilerle temsil edilen göç, sığınma gibi önemli konular sözlü tarih görüşmeleri ile sadece sayısal veri olmaktan çıkar ve insanlı bir zemine taşınır⁴¹¹. Sayılabilen ve ölçülebilen şeylerle çalışıldığında istatistiğe değer biçilemeyeceği doğrudur. İstatistiğe dayanan tarihçilerin, alanı ele geçirme konusundaki başarısızlıkları, tarihin insanları anlattığını ve çok yönlü olduğunun fark edilmesiyle ilgilidir⁴¹².

Bir insana ya da topluma ait olan üretimler sadece yazılı form olarak üretilip aktarılamaz. Yazı bu dışı vurum vasıtalarından yalnızca bir tanesidir⁴¹³. Sözlü tarihin, tarihin toplumsal anlamını kökten dönüştürme görevi olduğu gibi⁴¹⁴ tarihi, tarih yapanlara geri verme gibi bir amacı vardır⁴¹⁵.

Karanlıkta kalmış yaşanmışlıklar gün yüzüne çıkartılmak isteniyorsa, yaşlılara mutlaka dönülmek zorundadır. Onların deneyimlerinden faydalanılması önem arz etmektedir. Elde edilenler ise gelecek nesillere uygun bir formda aktarılmalıdır⁴¹⁶.

Bireyin hayat hikâyesi, bireyin yaşamını anlamlandırması olduğuna göre, onun kimlik oluşturma sürecinin önemli parçasıdır. Hikâyesi, bireye

⁴⁰⁸ Binici, *Tarih Dilde*, s. 44.

⁴⁰⁹ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 249.

⁴¹⁰ Oktay Gökdemir, “Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 133.

⁴¹¹ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 141.

⁴¹² Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 141.

⁴¹³ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 22.

⁴¹⁴ Tokmak, “Sözlü Tarih”, s. 87.

⁴¹⁵ Meral Salman Yıkılmış, “Sözlü Tarihin Radikal Potansiyeli”, *Vira Verita E-Dergi*, S. 3 (2016), <https://viraverita.org/sites/default/files/edergi-yazilari/sozlu-tarihin-radikal-potansiyeli.pdf>, (Erişim: 21.07.2019), s. 36.

⁴¹⁶ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 250.

kim olduğunu anlatmaktadır⁴¹⁷. Sözlü tarih araştırmalarında karşılaşılan bazı yaşamışlıklar önemli olduğu kadar korkutucudur ve dinleyenin özel becerilere sahip olması gerekmektedir⁴¹⁸.

Sözlü tarih, bireyden yola çıkıp konuyu teorik tartışmalara bağlamasıyla ve aradaki ilişkiyi canlı tutmasıyla sosyal bilimlere çok önemli bir katkı sağlama potansiyeline sahip bulunmaktadır⁴¹⁹. Sözlü tarih araştırması yapan tarihçi, tarihi olayın belgelere yansıyamayan sosyal bağlamını ortaya çıkararak tarihi belgeler arasına sıkışan insan unsurunu ve onun toplumsal boyutunu ortaya koyar⁴²⁰.

Sözlü tarih araştırmalarında öne çıkarılması gereken hususun, yaşamışlıklar ve kişilerin bu yaşamışlıkları nasıl anlamlandırdıkları olması gerektiği düşünölmektedir⁴²¹. Tarih, sadece olayları ele almaz. Bunların nasıl deneyimler olduğuyla ve insanın hayal gücünde nasıl hatırladıklarıyla tarih ilgilenir⁴²².

Osmanlı-Kırım ilişkilerine dair birçok önemli detaya vakanüvislerin eserlerinde değil o dönemde yazılan destanlarda rastlanmıştır⁴²³. Ayrıca devlet adamlarıyla ilgili bilgiler resmi kaynaklarda her ne kadar yer alıyor olsa da, bazı bilgiler sadece bu kişilerin kendisiyle görüşmelerden alınabilir⁴²⁴. Epistemolojik olarak gözlem, bilgi edinme yöntemi olarak belgeden daha önceliklidir⁴²⁵. Gelibolulu Mustafa Ali, Naima ve Peçevi de eserlerinde sözlü kaynaklara yer vermişlerdir⁴²⁶.

⁴¹⁷ E. Egemen Özbek ve Y. Doğan Tellieli, “68’li Olmak: Hatırlamak ve Aidiyet”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 252.

⁴¹⁸ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 140.

⁴¹⁹ E. Egemen Özbek ve Y. Doğan Tellieli, “68’li Olmak: Hatırlamak ve Aidiyet”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 249.

⁴²⁰ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 33.

⁴²¹ E. Egemen Özbek ve Y. Doğan Tellieli, “68’li Olmak: Hatırlamak ve Aidiyet”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 259.

⁴²² Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 123.

⁴²³ Çelik, “Tarih Araştırmalarında”, s. 81.

⁴²⁴ Tokmak, “Sözlü Tarih”, s. 92.

⁴²⁵ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 22.

⁴²⁶ Oktay Gökdemir, “Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih”, *Tarih Nasıl Yazılır?, Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 133.

Eric Hobsbawm adındaki tarihçi, Casa Viejas adlı köydeki Güney İspanya anarşist ayaklanmasını, açlığa bir tepki olarak değerlendirmiştir. Fakat Jerome Mintz, köylülerin ifadeleri sayesinde bu ayaklanmanın 1933 yılında şehirlerdeki grevler esnasında Barcelonalı militanların çağruları üzerine ortaya çıkan vicdani ve tasarlanmamış bir isyan olduğunu ortaya çıkarmıştır⁴²⁷.

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere sözlü tarih, tarihi yeniden inşa ederek otoritenin oluşturmuş olduğu tarihi sorgular. Kahramanlar ve savaşlar, kahraman olmayanların ve savaşta kaybedenlerin gözüyle de yazılır⁴²⁸.

Counce'ye göre, "tarihin şimdiye kadar sözlü malzemeler olmadan yazılmasının sebebi, tarihçilerin bunlardan yararlanmayı düşünmemeleri ya da bilmemeleridir"⁴²⁹. Sahadan toplanan ve gözlemlenen malzeme bizi daha sağlıklı sonuçlara ulaştırabilir. Bu durumda sahada yapılan sorgular orada yaşanan olayların da belgesi olabilir. Bu durum sözel kaynakların çok yönlülüğünü göstermektedir⁴³⁰.

Bir insanın hayatı boyunca gördüğü olaylar, anlattıkları aracılığıyla, yaşadığımız yakın tarihe ait önemli tarihsel bilgileri içermektedir⁴³¹. Fakat ne yazık ki insanların çok az bir kısmı, bilgilerinin başkalarını ilgilendireceğine inanmaktadır⁴³². Bazı sosyologlara göre, bazı hayat öykülerinin anlatıldığı görüşmelerde "günah çıkartma" boyutu da vardır⁴³³.

Sözlü tarih sayesinde çoğu tarihçinin lüzum görmediklerinden bir bellek oluşturulmuştur⁴³⁴. Hepimiz ailemiz, çalışma arkadaşlarımız, dostlarımız,

⁴²⁷ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 130.

⁴²⁸ Meral Salman Yıkıms, "Sözlü Tarihin Radikal Potansiyeli", *Vira Verita E-Dergi*, S. 3 (2016), <https://viraverita.org/sites/default/files/edergi-yazilari/sozlu-tarihin-radikal-potansiyeli.pdf>, (Erişim: 21.07.2019), s. 36.

⁴²⁹ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 33.

⁴³⁰ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 22.

⁴³¹ Oktay Gökdemir, "Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih", *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 132.

⁴³² Stephen Counce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 28.

⁴³³ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 140.

⁴³⁴ Kemal Üçüncü, "Sözlü Tarih", *Türkiye'de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 451.

komşularımızla ilişkiler içerisinde bulunmaktayız ve aslında her birimizin yanı başında bir tarih bulunmaktadır.

Etrafımızda, bize yaşadığı kayda değer olayları, yaşanmışlıkları ve deneyimlerini anlatmak isteyen birileri vardır. Örneğin, çevrede gördüğümüz yıkılmak üzere olan boş eski evlerde bir zamanlar yaşamış olan insanların yaşam ve kültürleri nasıldı? O evlerde bir zamanlar orada yaşayan insan sesleriyle yankılanmaktaydı⁴³⁵.

Sözlü tarih araştırmalarında yaşam öyküsü sorularında, aileye ilişkin bilgiler, ev içi ritüeller, yemek yeme alışkanlıkları, anne baba ile etki ve disiplin ilişkileri, aile etkinlikleri, dini inançlar, siyaset, anne ve babanın diğer ilgi alanları, toplum ve sosyal sınıflarla ilgili sorular da yöneltilmelidir⁴³⁶.

Sözlü tarih araştırmaları yapan tarihçiler, yazıtlar veya kâğıt yığınlarının aksine sadece hayatta olmalarından ötürü tarihçilerle çalışabilecek yaşayan kaynaklarla uğraşmaktadır. Bunun farklılığının bilincinde olunarak bu duruma önem verilmelidir⁴³⁷.

Sözlü tarih araştırmaları sosyal ve sosyo-psikolojik alanlarda bilimsel çalışmalar için önemli katkıda bulunmaktadır. İnsanların aktardıkları, ait oldukları toplumda yaşayan daha genç kişilerin kimlik duygularının gelişmesi ve kökenleri hakkında bilgi sahibi olmaları açısından da önem arz etmektedir⁴³⁸. Willa Baum da, sözlü tarih görüşmelerinin görüşülen kişilere her zaman, değişik şekillerde yarar sağladığını kanıtlamıştır⁴³⁹.

Topluluk, kişi, kurum tarihi yazma üzerinde çalışanlar için tanıklıklar önem arz etmektedir çünkü bu konularla ilgili yazılı tarihsel kaynak

⁴³⁵ Hanife Aliefendioğlu, “Yerel Tarih, Sözlü Tarih ve Resmi Tarih”, *Yenidüzen Gazetesi*, 18 Ocak 2008, <http://i-rep.emu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11129/757/1/HanifeAliefendioğluGazete1.pdf>, (Erişim: 21.05.2020).

⁴³⁶ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 153-157.

⁴³⁷ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 131.

⁴³⁸ Oktay Gökdemir, “Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 132.

⁴³⁹ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 140.

neredeysi yoktur⁴⁴⁰. Anadolu'da yüzlerce yıl yaşamış ama sıradan insanlar oldukları için tarih kitaplarında yerlerini alamamış kişi ve kitleler sözlü tarih araştırmalarıyla ele alınmaktadır⁴⁴¹. Sosyal statüsü yüksek kişilerden ziyade "sıradan" insanların verdikleri bilgiler, bilinenleri destekleyen fakat belgelerde yer almayan birçok olayın ortaya çıkmasında yardımcı olur⁴⁴².

Geleneksel tarihe konu olamamış kişilerin tecrübeleri bize ummadığımız şeyler katar. Bu yüzden ki, öldüklerinde sessizlik olacak kişilerin seslerine kulak verilmelidir⁴⁴³. Geçmişle ilgili zengin tanıklıklara ihtiyaç vardır. Çünkü daha çok tanık daha nesnel bir tarih için gereklidir⁴⁴⁴.

Sözlü tarih araştırmaları, hem sözlü malzeme sağlayanlara hem de araştırmacılara çok şeyler kazandıran ve hem bilgi toplayan tarihçilerden hem de görüşme yaptığı insanlardan bir şeyler talep eden iki yönlü bir süreçtir⁴⁴⁵.

Sosyologlara göre sözlü tarih araştırmalarında, topluma uyum sağlayamayan kişiler görüşme esnasında, beklenmeyen ölçüde sıcak cevaplar vermektedirler⁴⁴⁶. Sözlü tarih, tarihsel olayların karanlıkta kalan toplumsal yanlarını da ortaya çıkaran⁴⁴⁷ sosyolojik bir araştırma yöntemidir⁴⁴⁸.

Sözlü tarih, tarih öğretiminde okullarda kullanılırsa pedagojik açıdan önemli yararlar sağlamakta, kişilerin tarihle tanışmalarını, tanıklık ettikleri

⁴⁴⁰ Oktay Gökdemir, "Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih", *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 139.

⁴⁴¹ Kaya Yılmaz, "Postmodernist Tarih Yaklaşımı: Postmodernizmin Tarih Eğitimi İçin Doğurguları", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 34 (2013), s. 205.

⁴⁴² Fevzi Çakmak, "Sözel Tarihçilikte Saptamalar ve Sorunlar: Bursa Örneği", *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu*, der. Mehmet Öz, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011, s. 550.

⁴⁴³ Hanife Aliefendioğlu, "Yerel Tarih, Sözlü Tarih ve Resmi Tarih", *Yenidüzen Gazetesi*, 18 Ocak 2008, <http://i-rep.emu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11129/757/1/HanifeAliefendioğluGazete1.pdf>, (Erişim: 21.05.2020).

⁴⁴⁴ Aziz Can Altınok, *1970'li Yıllarda Görev Yapan Öğretmenlerin Dilinden Öğretmenlik Mesleği: Sözlü Tarih Araştırması* (Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 567042), s. 10.

⁴⁴⁵ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 29.

⁴⁴⁶ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 140.

⁴⁴⁷ Fevzi Çakmak, "Sözel Tarihçilikte Saptamalar ve Sorunlar: Bursa Örneği", *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu*, der. Mehmet Öz, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011, s. 545.

⁴⁴⁸ Binici, *Tarih Dilde*, s. 43.

yaşanmışlıklar üzerinden öğrenme ortamını “insanileştirmekte” ve nesiller buluşmasına katkı sağlamaktadır.⁴⁴⁹ Bayat’a göre, “sözlü tarih araştırmaları, aile yapısı, sosyoekonomik durum gibi geniş bir sahayı ortaya çıkaracaktır ve sözlü tarih geleceğe yönelik bellektir”⁴⁵⁰.

Sözlü tarih araştırmalarının, iktidar ilişkilerini ve mevcut olan toplumsal düzeni pekiştirme gibi etkileri vardır. Bu yüzden sözlü tarih araştırmalarının kimler tarafından yapıldığı önem taşımaktadır⁴⁵¹. Sözlü tarihle ilgili bilgiler okuyup edinmek, tarihçiyi sözlü tarih araştırmaları yapmak için yeterli olmasına yetmez⁴⁵². Görüşme yapan kişinin bazı vasıflara da sahip olması gerekir⁴⁵³.

2.8. Yerel Tarih Araştırmalarının Olmazsa Olmazı Sözlü Tarih

Yerel tarih araştırmalarında, semtte aydınlanma, güvenlik, eğlence yerleri, semtte farklı insan toplulukları ve bunların birbiriyle ilişkileri, etnik ve dini farklılıklar taşıyan komşuluk ilişkileri, farklı gelir gruplarının farklı mekanları olup olmadığı, şehre gelen köylülerin süreçleri, hastalıklar, hastaneler, ulaşım gibi konular da kişilere sorulmalıdır⁴⁵⁴.

Bir yerin değişiminin fiziksel izleri, esasen içinde barındırmış olduğu insanların yaşanmışlıkları ve deneyimleriyle beraber bir bütün olarak ele alındığı zaman değişimin bilgilerini bize tam anlamıyla sunabilir⁴⁵⁵. Yerel tarih çalışmalarına fotoğraflar da eklenmesinin önemi büyüktür⁴⁵⁶.

Sözlü tarih yöntemi insanların yaşanmışlıklarına önem vererek ve insanların deneyimlerini kaydederek, semtlerin arka planında kalmış olan

⁴⁴⁹ Mustafa Güçlü, “Eğitim Tarihi Araştırmalarında Sözlü Tarih Uygulaması”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, S. 11/1 (2013), s. 4.

⁴⁵⁰ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 30-31.

⁴⁵¹ Meral Salman Yıkıms, “Sözlü Tarihin Radikal Potansiyeli”, *Vira Verita E-Dergi*, S. 3 (2016), <https://viraverita.org/sites/default/files/edergi-yazilari/sozlu-tarihin-radikal-potansiyeli.pdf>, (Erişim: 21.07.2019), s. 38.

⁴⁵² David E. Kyvig ve Myron A. Marty, *Yanıbaşımızdaki Tarih*, çev. Nalan Özsoy, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 82.

⁴⁵³ Ulutak, “Sözlü Tarih”, s. 93.

⁴⁵⁴ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 168.

⁴⁵⁵ Aynur İlyasoğlu ve Ebru Soytemel, “Bir Haliç Semtinde Yerel Değişim, Toplumsal Dönüşüm ve Topluluk Yaşantıları”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 103.

⁴⁵⁶ Fevzi Çakmak, “Sözel Tarihçilikte Saptamalar ve Sorunlar: Bursa Örneği”, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu*, der. Mehmet Öz, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011, s. 552.

hayatın tarihini daha farklı açılardan ele alabilmeyi mümkün kılmaktadır⁴⁵⁷. Bir yerleşim yerinin mekânlarına, içinde süren hayatlara, komşuluk ilişkilerine, eğlence alışkanlıklarına, kültürlerine ve bunların değişimlerine sözlü tarih ile bakmak mümkündür⁴⁵⁸.

İnsan yaşanmışlıklarına yer veren araştırmalar arttıkça, İstanbul'un zengin kültürel mozaiğini nostaljiye indirgeyen söylemler yerine, mahallelerin ve insan yaşamlarının daha gerçek bir platformda araştırılmasının imkânları artacaktır⁴⁵⁹.

Mardin gibi çok kültürlü ve tarihi şehirlerimizde yapılacak bir sözlü tarih projesi sosyal bilimlere çok şey katabilir⁴⁶⁰. Bursa'da yapılmış bir sözlü tarih araştırması, Bursa'daki Yunan işgalinin etkilerini, gayrimüslimlerin bu işgalle nasıl bir tutum takındıklarını, Cumhuriyet'in ilk yıllarını, değişimleri, devrimlerin insanların hayatlarına yansımalarını bize aktarmada çok faydalı olmuştur⁴⁶¹.

Yerel tarih araştırmalarında kadınların görüşme yapmaktan çekindikleri gözlenmiştir⁴⁶². Sözlü tarih araştırması ile gençliğini bir sokakta geçirmiş birinin yaşamı, bir bakkalın ve bekçinin anlatmış oldukları şeyler bu sokağın geçmiş izlerini ortaya çıkarmaktadır⁴⁶³.

Thompson'ın belirttiği gibi, "sözlü tarihin neleri ortaya çıkarabileceği anlaşıldığında tarih yazımında değişim olacaktır"⁴⁶⁴. Çünkü sözlü tarih

⁴⁵⁷ Aynur İlyasoğlu ve Ebru Soytemel, "Bir Haliç Semtinde Yerel Değişim, Toplumsal Dönüşüm ve Topluluk Yaşantıları", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 115.

⁴⁵⁸ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 141.

⁴⁵⁹ Aynur İlyasoğlu ve Ebru Soytemel, "Bir Haliç Semtinde Yerel Değişim, Toplumsal Dönüşüm ve Topluluk Yaşantıları", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 115.

⁴⁶⁰ The Hollings Center, *Diyalog Raporu, Orta Doğu ve Orta Asya'da Sözlü Tarih*, <https://hollingscenter.org/wp-content/uploads/2018/07/Orta-Dogu-ve-Orta-Asyada-Sozlu-Tarih-Diyalog-Raporu.pdf>, (Erişim: 06.02.2020), s. 4.

⁴⁶¹ Fevzi Çakmak, "Sözel Tarihçilikte Saptamalar ve Sorunlar: Bursa Örneği", *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu*, der. Mehmet Öz, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011, s. 548.

⁴⁶² E. Zeynep Güler, "Çanakkale'den Savaş Dışı Anılar", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 171.

⁴⁶³ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 141.

⁴⁶⁴ Tokmak, "Sözlü Tarih", s. 87.

ayrıca, tarihin demokratikleşmesine ve sivil bir yapı içinde daha katılımcı bir tarihin ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadır⁴⁶⁵.

Bir yerde yaşayan insanların yaşam öyküleri, deneyimleri o zamanın aile içi ilişkilerine ve kültürlerine dair bilgilere ulaşmamızı sağlayıp bir yerleşim yerinin geçmişteki profilini sunma bakımından büyük önem arz etmektedir⁴⁶⁶.

2.9. Sözlü Tarihin Potansiyeli

Görüşme yapılan kişilerin yaşanmışlıklarını, tecrübelerini içeren ifadelerin o dönem tarihi içerisinde yerine oturtulması sözlü tarihin ana amaçlarından biri olmalıdır. Böylece meydana çıkarılmaya çalışılan çok sesli bilgi bütününe katkıda bulunabilir. Bu nedenle sözlü tarih araştırmaları betimleyici olmaktan daha ziyade tartışmacı olmalıdır⁴⁶⁷.

Sözlü gelenekte halk türküleri, fıkralar, adetler ve inançlar aracılığıyla üretme amacı bulunurken sözlü tarihin böyle bir özelliği bulunmamakla beraber sözlü tarih sonuçlar üretmektedir⁴⁶⁸. Yaşanmışlıklardan elde edilen tarih denebilen sözlü tarihe göre gerçek tarih, toplumdaki ve etrafımızdaki özellikle yaşlı insanların yaşanmışlıkları, tecrübeleri yani çevremizdir.

Sözlü tarih, insanların özellikle gizli tuttukları anılarını, tecrübelerini ve duygularını dışarı çıkarmaya imkân sağlayıp onları kayıt altına alan bir araştırma yöntemidir⁴⁶⁹. Thompson'a göre, "sözlü tarihin tarihe meydan okuyuşu, sözlü tarihin toplumsal amacı ile ilişkisinden kaynaklıdır"⁴⁷⁰.

Sözlü tarih teori ile pratiğin arasında köprünün kurulmasında rol oynamaktadır. Şöyle ki, bireyden yola çıkıp konuyu teorik tartışmalara bağlamasıyla ve aradaki ilişkiyi canlı tutmasıyla, sosyal bilimlere çok

⁴⁶⁵ Özlem Çaykent, "Sözlü Tarih", *Tarih İçin Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2015, s. 134.

⁴⁶⁶ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 142.

⁴⁶⁷ E. Egemen Özbek ve Y. Doğan Telliel, "68'li Olmak: Hatırlamak ve Aidiyet", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 249.

⁴⁶⁸ Tokmak, "Sözlü Tarih", s. 87.

⁴⁶⁹ Seda Kara, *Sözlü Tarih Yönteminin Ortaöğretim Öğrencilerinin Tarih Algısı Üzerindeki Yansımaları* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 559758), s. 36.

⁴⁷⁰ Meral Salman Yıkımsı, "Sözlü Tarihin Radikal Potansiyeli", *Vira Verita E-Dergi*, S. 3 (2016), <https://viraverita.org/sites/default/files/edergi-yazilari/sozlu-tarihin-radikal-potansiyeli.pdf>, (Erişim: 21.07.2019), s. 29.

önemli katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Geçmişle ve bugünle kurduğu enteresan ilişkinin bir ürünü olarak, sözlü tarihin etnografik bir yanının olduğu gözden kaçırılmamalıdır⁴⁷¹.

Sözlü tarih sayesinde her insanın hayat tecrübesi sözlü tarihin hammaddesi olmaktadır⁴⁷². Tarih araştırmalarında yalnızca literatüre bağlı bir şeyler yazmak, sonucu tam olarak ortaya koyamamaktadır. Yalnızca belli bir kesimi içeren olayı anlatmak o konuyu tam olarak anlaşılır kılmamaktadır⁴⁷³.

Yurt dışında sözlü tarih alanına yönelik bazı fonlar bulunmaktadır. Türkiye gibi ülkelerde sözlü tarih çalışmalarında ise kişisel araştırma çabaları ve maddi zorluklar ön planda olduğu için birçok tarihçi bu alana yönelmemektedir⁴⁷⁴.

Sözlü tarihin sadece akademik boyutu yoktur, öğrenim yöntemi boyutu da vardır. Şöyle ki, okullarda öğrencilere yaptırılan sözlü tarih çalışmaları sayesinde öğrenci aile tarihini, kültürünü ve etrafındaki tarihi ve kültürü keşfedip kayıt altına alacaktır. Bunun önemi özellikle gelecekte daha da büyük olacaktır⁴⁷⁵.

Sözlü tarih araştırmaları yapmak, öğrencilerin yorum yapma ve analiz yapma becerilerinin gelişmesinde de yardımcı olmaktadır⁴⁷⁶. Fakat sözlü

⁴⁷¹ E. Egemen Özbek ve Y. Doğan Telli, “68’li Olmak: Hatırlamak ve Aidiyet”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 249.

⁴⁷² Elif Mutlu Kılıç, *Neoliberal Politikalar Çerçevesinde Türkiye’de Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Mekanı Yeniden Anlamlandırma Sözlü Tarih Bilgisi: İzmir-Kadifekale Kentsel Yenileme Projesi Örneği* (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2016, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 457556), s. 38.

⁴⁷³ Hikmet Demirci, *Sosyokültürel Değişim Sürecinde Kazak Ailesi ve Çocuk Terbiyesi (Sözlü Tarih Araştırması)* (Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2013, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 340241), s. 37.

⁴⁷⁴ Fevzi Çakmak, “Sözel Tarihçilikte Saptamalar ve Sorunlar: Bursa Örneği”, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu*, der. Mehmet Öz, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011, s. 555.

⁴⁷⁵ Kibar Aktın ve Hürü Sağlam Tekir, “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sözlü Tarih Yapmakla İlgili Deneyimleri”, *International Online Journal of Educational Sciences (Uluslararası Online Eğitim Bilimleri Dergisi)*, S. 10 (2018), <https://iojes.net/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=28bbb294-dea2-4a69-96e9-33a076668490.pdf&key=42344>, (Erişim: 19.03.2020), s. 297.

⁴⁷⁶ İsmail H. Demircioğlu, “Sözlü Tarihin Bir Öğretim Yaklaşımı Olarak Tarih Derslerinde Kullanımı”, *İkinci Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi Van (26-28 Mayıs 2005)*, Van 2005, s. 311-312.

tarihin eğitim-öğretimde kullanılması mali bakımdan külfet oluşturabilir⁴⁷⁷. Pahalı bir araştırma yöntemidir. Görüşmelerin belgesel formatında kaydı çok fazla emek ister. Ekipmanlar ve donanımlar maliyetlidir. Özellikle belgesel formatında kayıt, iyi bir ses ve görüntü kalitesiyle kaydı gerektirmektedir⁴⁷⁸.

Yakın tarihin sözlü tarih yoluyla kayıt altına alınması, yakın geleceğin değişimine etki etmek için de fırsatlar sunar. Klasik tarih yazımının araştırma alanına girmeyen sözlü tarih sayesinde müziğimizi, deneyimlerimizi, atasözlerimizi, kültürümüzü geleceğe taşıyıp onları kaybolmaktan kurtarırız⁴⁷⁹.

Bir bakıma sözlü tarihe toplumsal mikroskop denilebilir çünkü insan yaşamlarında değerli yaşanmışlıklar, kayıt altına alınması gereken tecrübeler vardır ve bunlar tarihe geçirilmezse okunmamış bir dilekçe gibi kaybolup gidecektir⁴⁸⁰.

Tüm ulusların mitolojik devirlerinden başlayarak devam eden sözlü anlatımları, o ulusun zaman içerisinde edindiği sözel birikimlerle daha güçlenir ve bu sayede milli kimlik inşa edilir⁴⁸¹. Sözlü tarihin en önemli faydalarından biri, nesilleri kendi ifadelerine bağlı kalarak anlamaya çalışmaktır⁴⁸².

Geçmişle ilgili zengin tanıklığa ihtiyaç bulunmaktadır. Daha çok tanık daha nesnel bir tarih için gerekli olan verilerdir⁴⁸³. Ayrıca ne kadar çok tarihçi sözlü tarih araştırması yaparsa, bu durum insanlık için o kadar iyi sonuçlar doğuracaktır⁴⁸⁴.

⁴⁷⁷ İsmail H. Demircioğlu, "Sözlü Tarihin Bir Öğretim Yaklaşımı Olarak Tarih Derslerinde Kullanımı", *İkinci Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi Van (26-28 Mayıs 2005)*, Van 2005, s. 314.

⁴⁷⁸ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 147.

⁴⁷⁹ Togay Şenalp, *1950'lerden Bugüne Türk Makam Müziğinin Değişimi Sözlü Tarih Çalışması* (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 326693), s. 8.

⁴⁸⁰ Tokmak, "Sözlü Tarih", s. 88.

⁴⁸¹ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 36.

⁴⁸² Mehmet Sağlam, *1970-1975 Dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri: Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2010, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 309530), s. 4.

⁴⁸³ Selçuk Uygun, *Türkiye'de Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Bir Sözlü Tarih Araştırması (1937-1954)* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2003, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 127835), s. 22.

⁴⁸⁴ Stephen Counce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 30.

Katılımcılardan bazıları sözlü tarihin, yitip gidecek olan olayları gün yüzüne çıkarıp belgeleyerek sosyal adalete yardımcı olduğunu belirtmiştir. Bazı katılımcılar da sözlü tarihin, milliyetçi tarihe alternatif olduğunu öne sürmüşlerdir. Katılımcılardan bir başka grup ise, sözlü tarihin siyasal ikilemleri ortaya çıkarmanın bir yolu olduğunu ifade etmişlerdir⁴⁸⁵.

Bahaeddin Yediyıldız, tarih araştırmalarında sözlü kaynak türlerinin ve yazılı kaynak türlerinin her ikisinin de mutlaka beraber kullanılması gerektiğini özellikle vurgulamış ve bunu uygulayarak ilgi çekici sonuçlara ulaşmıştır⁴⁸⁶.

Görüşme yapılan kişilerle ortaya çıkan araştırmanın kamuya sunulması için katılımcının onayının mutlaka alınması gerektiği gözden kaçırılmamalıdır çünkü katılımcı anlattıklarının kamuyla paylaşılmasını istemiyor olabilir⁴⁸⁷.

Ayrıca, Irak gibi hükümet otoritesinin zayıf olduğu yerlerde sözlü tarih projeleri yapmakla, Suudi Arabistan gibi merkezi otoritelerin güçlü olduğu ve sözlü tarih projesi yapmak için resmi iznin mutlak şart olduğu yerlerde sözlü tarih görüşmeleri yapmak arasındaki farklara çok dikkat edilmelidir⁴⁸⁸.

Görüşme yapılan kişilere, verdikleri bilgilerin araştırma ve eğitim amaçlı kullanılmasına izin verdiklerini belirten yasal izin formlarının imzalatılması gerekmektedir⁴⁸⁹. Çünkü telif hakkı hukuki anlamda bağlayıcı bir özelliğe sahip olmaktadır. Telif hakkı, görüşülen kişi vefat ettikten sonra mirasçılara geçmekte ve bu mirasçıların mutlaka onayı gerekmektedir⁴⁹⁰. Sözlü tarih araştırmalarından oluşturulacak olan arşiv, müzelerde, filmlerde,

⁴⁸⁵ The Hollings Center, *Diyalog Raporu, Orta Doğu ve Orta Asya'da Sözlü Tarih*, <https://hollingscenter.org/wp-content/uploads/2018/07/Orta-Dogu-ve-Orta-Asyada-Sozlu-Tarih-Diyalog-Raporu.pdf>, (Erişim: 06.02.2020), s. 2.

⁴⁸⁶ Kemal Üçüncü, "Sözlü Tarih", *Türkiye'de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 445.

⁴⁸⁷ Öztürkmen, "Sözlü Tarih", s. 117.

⁴⁸⁸ The Hollings Center, *Diyalog Raporu, Orta Doğu ve Orta Asya'da Sözlü Tarih*, <https://hollingscenter.org/wp-content/uploads/2018/07/Orta-Dogu-ve-Orta-Asyada-Sozlu-Tarih-Diyalog-Raporu.pdf>, (Erişim: 06.02.2020), s. 3-4.

⁴⁸⁹ Charlotte Fischer, Stefanie Costache, Cahara Makriyianni, "Sözlü Tarihin Tanıtımı", *DocPlayer*, <https://docplayer.biz.tr/4065223-Fotograflar-sarah-malian-and-beran-djemal-cmc-chara-makriyianni-ahdr-basim-k-l-lithofit-kibris-tasarim-gra-des-www-gra-des.html>, (Erişim:03.04.2020), s. 13.

⁴⁹⁰ Bilim ve Sanat Vakfı, *Sözlü Tarih Araştırmaları İçin Pratik El Kılavuzu*, İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, 2006, s. 16.

belgeselerde, tiyatrolarda, resmi günlerde kullanılacak çok değerli arşivlerdir⁴⁹¹.

Bazı sözlü tarih çalışmalarında kadınların görüşmekten çekindikleri gözlenmiştir. Bu konuda da tarihçiye çok görev düşmektedir⁴⁹². Egemen tarih anlayışının kadın deneyimlerini ve yaşanmışlıklarını hala dışladığı günümüzde, sözlü tarih araştırmaları sonucu yazılı olmayan kaynakların da önem kazanması, tarihi kadın gözleriyle yazmayı olanaklı hale getirmiştir. Bu alanda yapılan her araştırma önem taşımaktadır ve yeni bir tarih oluşturulması için veri tabanı sağladığı unutulmamalıdır⁴⁹³.

Herhangi bir insanı, geçmişten izler taşıyan sokakları anlatmak kulağa sıradan gelebilir. Fakat tarihe yeni bir bakış açısı kazandırabilme amacıyla, insanları ve mekânları olduğundan öteye taşımak ve tarihin sosyal yanlarını gün yüzüne çıkarmak için sözlü tarihi kullanma düşüncesi geliştirilmiştir⁴⁹⁴. Bilinmelidir ki, içeriden bakışı yakalayabilmek için kullanılacak en uygun metot sözlü tarihtir. İnsanın karmaşık düşünce ve duygu bütününe sözlü tarih ulaşabilir⁴⁹⁵.

Fen bilimlerindeki matematiğin rolünü, sosyal bilimlerde tarih üstlenmiştir. Bu iki bilim dalı gerçekliğin güvencesidir. Matematikçi, eldeki verileri yanlış olduğunda sonucu yanlış bulur. Tarihçi de öyledir. Araştırma metotlarını iyi bilmezse yanlış sonuca ulaşır⁴⁹⁶.

Sözlü tarih araştırmaları yapan tarihçi, görüşme yaptığı kişilerin olaylara nasıl yaklaşımlarının olduğunu, olaylara hangi bakış açılarından ve

⁴⁹¹ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 148.

⁴⁹² Fevzi Çakmak, "Sözel Tarihçilikte Saptamalar ve Sorunlar: Bursa Örneği", *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu*, der. Mehmet Öz, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011, s. 549.

⁴⁹³ Nuran Seyhan Bayer, "Ötekinin Sesi-Yeşilçam'ın Görünmeyen Kadınları Belgeselinden Hareketle Feminist Sözlü Tarih Çalışması", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 285.

⁴⁹⁴ Emrah Cabul, *Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Sözlü Tarih Deneyimleri: Geçmişten Günümüze Bayramlar* (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 612705), s. 11.

⁴⁹⁵ E. Egemen Özbek ve Y. Doğan Telli, "68'li Olmak: Hatırlamak ve Aidiyet", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 246.

⁴⁹⁶ Çelik, "Tarih Araştırmalarında", s. 79.

nereden baktıklarını iyi araştırıp analiz etmek zorundadır⁴⁹⁷. Sözlü tarih araştırması yapan tarihçi, görüşmedeki anlatımlarla diğer kaynaklar arasında bağlantı kurmalıdır⁴⁹⁸.

Görüşme yapılırken yakın geçmiş tarihiyle yüz yüze konuşulduğu unutulmamalıdır⁴⁹⁹. Yaşam öyküsü araştırılacak olan sözlü tarih araştırmalarında, bayramlar, doğum günleri, cenazeler, düğünler, evleri dolaşan bohçacılar, misafirler, dini günlerde nelerin yapılıp yapılmadığı, batıl inançlar, yıkanma, ısınma, giysiler ve kullanım süreleri, okulda gıda yardımları, karşı cinsle ilişkiler gibi konularla ilgili de sorular sorulması unutulmamalıdır⁵⁰⁰.

Sözlü tarih metodu ile yapılan görüşmelerde, yakın tarihin farklı boyutlarını izleyerek yaşanmışlıkları derleyen tarihçi beklenmedik ve daha önce yazılı kaynaklarda karşılaşılmayan tarihi bilgilere eriştiğinin bilincinde olmalıdır⁵⁰¹.

Devlet adamları tarihi kadar kendi atalarımızın tarihlerini de bilmemiz gerekmektedir. Fransa’da köylerde yaşayan çocuklar ebeveynleri tarafından mezarlıklara götürülerek ailelerinin tarihini öğrenmeye teşvik edilmektedir⁵⁰².

Osmanlı göçmen bürolarındaki görüşme raporlarının Osmanlı Devleti’nin son dönem tarihinin aydınlatılmasında büyük katkılar sağlayacağı bir gerçektir. Ne yazık ki, Osmanlı Devleti’nin dağılma dönemindeki tarihçiler verdikleri eserlerde dönemin yaşayan tanıklarına başvurmamak gibi bir hataya düşmüşlerdir⁵⁰³.

⁴⁹⁷ Bilim ve Sanat Vakfı, *Sözlü Tarih Araştırmaları İçin Pratik El Kılavuzu*, İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, 2006, s. 20.

⁴⁹⁸ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 116.

⁴⁹⁹ Belkıs Kümbetoğlu, “Buldanlı Dokumacıların Emek Süreçlerinde Değişim”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 207.

⁵⁰⁰ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 167.

⁵⁰¹ Belkıs Kümbetoğlu, “Buldanlı Dokumacıların Emek Süreçlerinde Değişim”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 207.

⁵⁰² Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 125.

⁵⁰³ Deniz Binici, *Tarih Dilde Can Buluyor: Çekmeköy*, İstanbul: Çekmeköy Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, 2014, s. 26.

Mübadele, göç vb. konulu sözlü tarih araştırmalarında, mübadele ve göç sırasında yol boyunca konaklama, yanlarına aldıkları eşyalar ve bunları seçme nedenleri, toprağa ayak basış ve ilk izlenim, iskân mahallelerine sevk gibi konuların soruları kişiye yöneltilmelidir.

Eğer yazılan bir eserde, bir göç olayından insanların yaşadıkları topraklardan gitmeleri olarak bahsedilirse göç eden insanların yaşadıkları bilinmez. Dolayısı ile yazılacak tarih eksik olur⁵⁰⁴. Bugüne kadar tarihin konusu olamamışların, soykırıma uğramışların, soykırımla suçlananların⁵⁰⁵, hatta heteroseksüel olmayanların ve engellilerin seslerine kulak vermek sözlü tarihle mümkün olabilir⁵⁰⁶.

21. yüzyılda Türk milli kimliğinin, yeni nesillerin algılayabileceği bir kavramsal çerçevede yeniden tasarlanıp sunulması için Türk sözlü kültürü araştırmalarına sözlü tarih araştırmalarının da dahil edilmesi gerekir. Yeniden yapılanmanın oluşabilmesi için Türk sözlü kültürü, sağlıklı “rol modeli” olabilecek kahramanlara da zaten sahiptir⁵⁰⁷.

2.10. Yazılı Belgelerle Tarih Yazmak Yeterli midir?

Sözlü tarih araştırmaları yapan tarihçiler, görüşme yaptıkları kişilerin duygusal bir dayanağı haline gelmişlerdir. Görüşme yaptığı kişilerden bazı sorunları ve cinsel sapkınlıkları olan birçok kişi göz önünde bulundurulduğunda kendilerinin büyük bir yük altında olduklarını fark etmiřlerdir⁵⁰⁸. Sözlü tarih bazen öyle şeyler ortaya çıkarmıştır ki, araştırmacılarının ortaya çıkarmış oldukları araştırmalar tarihe ilgiyi arttırıp insanların yanı başlarında olup biten olaylara ilgisini çekmiřtir⁵⁰⁹.

⁵⁰⁴ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 166.

⁵⁰⁵ Georg G. Iggers, *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016, s. 134.

⁵⁰⁶ Hanife Aliefendioğlu, “Yerel Tarih, Sözlü Tarih ve Resmi Tarih”, *Yenidüzen Gazetesi*, 18 Ocak 2008, <http://i-rep.emu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11129/757/1/HanifeAliefendioğluGazete1.pdf>, (Erişim: 21.05.2020).

⁵⁰⁷ Ruhi Ersoy, “Sözlü Kültür ve Sözlü Tarih İlişkisi Üzerine Bazı Görüşler”, *Milli Folklor Dergisi*, S. 61 (2004), s. 110.

⁵⁰⁸ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 141.

⁵⁰⁹ Kemal Üçüncü, “Sözlü Tarih”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s.441.

Sözlü tarih, insanlara yaşadıkları bölgenin değişen çehresinin ve işçi ya da aile bireyi olarak yaşamış oldukları sorunların içine kendi yaşanmışlıklarının nasıl oturtulabileceğini anlamalarına yardımcı olarak, insanlara nerede durduklarını ve nereye gitmeleri gerektiği konusunda da yardım etmektedir⁵¹⁰. Tarihe dahil olan bu yeni konularla ilgili belge bulmak pek mümkün değildir ve yakın geçmişe yönelik araştırmalarda sözlü tarih en iyi veri toplama yöntemidir⁵¹¹.

David Dunaway ve Willa Baum sözlü tarihin gelişimini üç bölüme ayırmışlardır. İlk bölümde sözlü kaynakları, yaşam öyküleri oluşturmaktadır. İkinci bölümde, sözlü tarihçiler 1960'lı yıllarda yöntem bilimini daha da geliştirerek farklı alanlarda inanç, etnik, yerel tarih gibi araştırmalarda kendilerini göstermişlerdir. Üçüncü bölümde, 1980'lerden şimdiye kadar olan sözlü tarihte ise özgür bir çalışma alanı elde ederek tarih bilimi içerisinde kendine yer bulmuştur⁵¹².

İngiltere'de 1960'lı yıllarda dünyayı saran devrimci hareketlerin oluşturduğu hava, tarih ve sosyoloji bilimlerine olan ilginin artmasına neden olmuştur. O döneme dair resmi kaynakların verdiği bilgilerin, gerçekleşen sosyal patlamayı yeteri kadar yansıtamaması ve taraflı olarak yansıması durumları gibi durumlar kişilerin aktarımlarının önemini ortaya koymuştur⁵¹³. Eski Sovyetler Birliği'ne bakıldığında da, sözlü tarihin yakın tarihin inşası için kullanıldığı görülmüştür⁵¹⁴.

Aslında herkesin hayatı ve herşeyin geçmişi bir tarihtir⁵¹⁵. Bir yerel sanayinin, zanaatın, mesleğin, bir topluluğun sosyal ilişkilerinin, aile

⁵¹⁰ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 232.

⁵¹¹ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 138.

⁵¹² Müyesser Özkul, *Kütahya'da Meskun Üsküp Muhacirleri (Sözlü Tarih Çalışması)* (Yüksek Lisans Tezi), Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 622583), s. 14-15.

⁵¹³ Oktay Gökdemir, "Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih", *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 135.

⁵¹⁴ Georg G. Iggers, *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016, s. 134.

⁵¹⁵ Hanife Aliefendioğlu, "Yerel Tarih, Sözlü Tarih ve Resmi Tarih", *Yenidüzen Gazetesi*, 18 Ocak 2008, <http://i-rep.emu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11129/757/1/HanifeAliefendiogluGazete1.pdf>, (Erişim: 21.05.2020).

içindeki kültür değişimlerinin tarihi gibi konular sözlü tarih çalışmasıyla çok daha iyi ve doğru aydınlanabilir⁵¹⁶.

Amerika ve İngiltere’de gitgide önemsenmeye başlanan sözlü tarih araştırmaları bu ülkelerin tarihçileri tarafından akademik disipline sokulmuştur⁵¹⁷. Thompson’a göre, “sözlü tarih, tarihe daha kapsamlı şeyler kazandırmaktadır”⁵¹⁸. Köylülerin, işçilerin, farklı etnik grupların gözünden yazılarak⁵¹⁹ gecekondulaşma vb. konularıyla ilgili bile tarihler yazılarak daha gerçek bir tarih oluşmasına neden olmaktadır⁵²⁰.

Sözlü tarih araştırmalarında görüşme yapılan kişilerin bazılarındaki değişimler dikkat çekmiştir. Kendini toplum içine asıl kimliğiyle çıkabilecek kadar güçlü hissettiğini ifade eden bir eşcinsel, bu hareketin kaçınılmaz olarak evliliğini bitireceğini hissetmiş ve bu yüzden hayat hikâyesinin yayınlanmasını istemiştir⁵²¹.

Bu örnekten de görüldüğü üzere, her türden insani ilişkilerin, ev içi hayatların, yerleşim yerlerindeki değişmelerin, günlük yaşamın tarihi türündeki anlatıların derlenmesiyle çok değişik sonuçlar meydana gelebilmektedir⁵²².

Bazen fıkralarda dahi gizlenmiş bir tarih mevcuttur. Hatta bazen kişilerin seslendirmeye cesaret edemediği şeyler fıkralarda gizlenmiştir ve bunu işin ehli olan bir tarihçi yaptığı derin çalışmalarla meydana çıkarabilir. Bir fıkrada da yer bulmuş olan, Dördüncü Murat dönemindeki içki yasağına dair meyhaneci ile kendisi arasında geçen diyalogla ilgili, “Buyurun Cenaze Namazına” fıkrası padişah ve tebaayı analiz etmektedir⁵²³.

⁵¹⁶ Ulutak, “Sözlü Tarih”, s. 92.

⁵¹⁷ Kemal Üçüncü, “Sözlü Tarih”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s.441.

⁵¹⁸ Kibar Aktın ve Hürü Sağlam Tekir, “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sözlü Tarih Yapmakla İlgili Deneyimleri”, *International Online Journal of Educational Sciences (Uluslararası Online Eğitim Bilimleri Dergisi)*, S. 10 (2018), <https://iojes.net/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=28bbb294-dea2-4a69-96e9-33a076668490.pdf&key=42344>, (Erişim: 19.03.2020), s. 296.

⁵¹⁹ İsmail H. Demircioğlu, “Sözlü Tarihin Bir Öğretim Yaklaşımı Olarak Tarih Derslerinde Kullanımı”, *İkinci Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi Van (26-28 Mayıs 2005)*, Van 2005, s. 311.

⁵²⁰ Bilim ve Sanat Vakfı, *Sözlü Tarih Araştırmaları İçin Pratik El Kılavuzu*, İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, 2006, s. 11.

⁵²¹ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 141.

⁵²² Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 138.

⁵²³ Çelik, “Tarih Araştırmalarında”, s. 83.

Sözlü tarih araştırmaları iktisat tarihine de başka bir biçimde katkıda bulunmuştur: girişimcilerin incelenmesi. Bu bilgiler olmadan bir ekonomideki gerilemede ya da ilerlemede girişimcilerin rolünün ne olduğu bilinemez⁵²⁴. Bir bankanın bir şubesinin veya o yerleşim yerindeki ticari ilişkilerin durumu hakkında en iyi bilgileri almak sözlü tarihle mümkün olabilmektedir⁵²⁵.

2.11. Disiplinlerarası Bir Metot Olarak Sözlü Tarih

Sosyologlar, antropologlar ve belgesel filmciler için sözlü tarih çok önemli bir kaynak oluřturmaktadır⁵²⁶. Disiplin olarak tarihe yakın olan ve antropoloji ile benzerlikler gösteren sözlü tarih, bireysel tarihle toplumsal tarihin keşişme noktasındadır⁵²⁷.

Sosyal bilimlerin neredeyse tüm bilim dallarından yararlanan sözlü tarih, gelişmiş ülkelerde teknolojinin kolay elde edilmesi, sahada çalışmış olmanın vermekte olduğu haz gibi birçok nedenle büyük aşamalar katetmeye devam etmektedir⁵²⁸.

Sözlü tarih çalışması yapacak olan tarihçi çalışmayı yapmadan önce o konuyla ilgili derin araştırmalar yapmak ve konuyla alakalı yeterince bilgi ve belge sahibi olmak zorundadır ama bazen bunların yetmediği durumlar da mevcuttur⁵²⁹.

Örneğin, İspanya iç savaşında yaşananlarla ilgili sözlü tarih projesinde kişideki travmanın esasını oluşturan bölgeye girerken tarihçinin, görüşülen kişiye eşlik etmesi için kullanılan yöntemin oluşturulmasında psiko-analitik teoriden yararlanılmıřtır⁵³⁰.

⁵²⁴ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 67.

⁵²⁵ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 149.

⁵²⁶ Ulutak, "Sözlü Tarih", s. 95.

⁵²⁷ Sinem Sayımlı, *İlkokul Öğrencilerinin Sözlü Tarihe Yönelik Tutumlarının İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya 2017, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 483072), s. 9-10.

⁵²⁸ Kemal Üçüncü, "Sözlü Tarih", *Türkiye'de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s.441.

⁵²⁹ Öztürkmen, "Sözlü Tarih", s. 116.

⁵³⁰ Charlotte Fischer, Stefanie Costache, Cahara Makriyianni, "Sözlü Tarihin Tanıtımı", *DocPlayer*, <https://docplayer.biz.tr/4065223-Fotograflar-sarah-malian-and-beran-djemal-cmc-chara-makriyianni-ahdr-basim-k-l-lithofit-kibris-tasarim-gra-des-www-gra-des.html>, (Erişim:03.04.2020), s. 9.

Sözlü tarih araştırması yapan tarihçi psikoloji, sosyal psikoloji, sosyoloji, coğrafya gibi diğer disiplinlerle işbirliği içerisinde olmak zorundadır⁵³¹ ve sözlü tarih araştırmaları disiplinler arası ve disiplinler ötesi bir çabanın ürünü olarak ortaya çıkmaktadır⁵³². Bu da sözlü tarihi diğer disiplinlere yaklaştırmakta ve sözlü tarihi disiplinler arası bir yöntem haline gelmektedir⁵³³.

Sözlü tarih araştırması yapan tarihçiye yardımcı olan diğer bir disiplinin edebiyat olduğu fikrini ortaya atan araştırmacılar da mevcuttur. Edebi ürünler, geçmişte neler yaşandığına dair tarihçilere bilgi veren veriler sayesinde kültürel gelişimin nasıl nakledilerek anlatıldığını ve böylece bazı önemli verileri bize sağlamaktadır⁵³⁴.

Tarihçiler, insanlığın dünden bugüne gerçekleştirmiş olduğu ve hala yaşamakta olduğu hayat serüvenini sorgulayıp ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. İnsanlığın yaşanmışlıklarını ve sorunlarını evrensel boyutlarıyla açıklama gayretleri, tarihçileri disiplinler arası çalışmaya zorlamaktadır.

Tarihçi araştırdığı konuyu temellendirmek için tarihi kaynakların yanında inançları, destanları, efsaneleri de araştırmalıdır. Ayrıca unutulmamalıdır ki, tarihi olay kadar olayı şekillendiren psikolojik etmenler de diğer etmenler kadar önem taşımaktadır⁵³⁵.

Sözlü tarih yapmak birçok konuda bilgi ve dikkat gerektirir ki bunlardan biri de dil problemidir. Şöyle ki, herkesin kullandığı sözcüklere yükledikleri anlamlar çok farklı olabilmektedir. Bu yüzden araştırma yapan tarihçinin araştırma yapmış olduğu konuyla ilgili derin bilgi sahibi olması ve sosyokültürel altyapı çalışması yapması zorunlu olmaktadır⁵³⁶.

⁵³¹ Binici, *Tarih Dilde*, s. 20.

⁵³² Nuran Seyhan Bayer, “Ötekinin Sesi-Yeşilçam’ın Görünmeyen Kadınları Belgeselinden Hareketle Feminist Sözlü Tarih Çalışması”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 282.

⁵³³ Meral Salman Yıkılmış, “Sözlü Tarihin Radikal Potansiyeli”, *Vira Verita E-Dergi*, S. 3 (2016), <https://viraverita.org/sites/default/files/edergi-yazilari/sozlu-tarihin-radikal-potansiyeli.pdf>, (Erişim: 21.07.2019), s. 32.

⁵³⁴ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 24.

⁵³⁵ Esra Özkaya, *Çukurova Anonim Halk Edebiyatı ve Aşık Edebiyatında Sözlü Tarih* (Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2014, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 370855), s. 11.

⁵³⁶ Tokmak, “Sözlü Tarih”, s. 96.

Sözlü tarih araştırmalarında teknolojinin ilerlemesinden de faydalanmak yararlı olacaktır⁵³⁷ ve sözlü tarih çalışmasını yapan tarihçi eşyaların, mekânların, kişilerin fotoğraflarını ve veya videolarını ekebilirse bu yaptığı çalışmayı çok daha değerli kılacaktır⁵³⁸.

Görüşmelerde kişiye sorulanlar kendisiyle ilgili ise kanaat görüşmelerine, başka olaylar ile ilgili ise belgesel görüşmeye işaret etmektedir. Kanaat görüşmeleri soru kâğıdıyla yapıldıktan sonra birkaç kişi ile de görüşme gerçekleştirilirse sağlamalı bir süreç tamamlanmıştır denilebilir. Sosyal psikolojide de kişiliğin analitik olarak incelenmesi için bu metot kullanılmaktadır⁵³⁹.

Sözlü tarih araştırması yapan tarihçi, araştırma yaparken çapraz sorgu yapmalı ve anlatılanların doğruluğunu ya da yanlışlığını bu şekilde de tespit edebilmelidir⁵⁴⁰. Sözlü tarih görüşmeleri bir sohbet ya da diyalog deęildir⁵⁴¹. İnsanın kendi tarihini, köklerini bilmesi ve dünyaya başkaları tarafından kendisine dayatıldığı şekilde değil, halkın açısından bakabilmesi anlamına gelmektedir⁵⁴².

Tarihi olaylar, meydana geldikleri toplum içinde etkiler bırakır. Bu etkinin bir sonucu olarak bir sözlü kültür üretimi meydana gelir. Yakılan ağıtlar ve türküler bunlara en iyi örneklerdendir. Bu durum, insanın beyninde var olan kurgulamaları bu dünyadaki varlığını kalıcı kılabilmek amacıyla somutlaştırmaya çalışmasıyla alakalıdır⁵⁴³.

⁵³⁷ The Hollings Center, *Diyalog Raporu, Orta Doğu ve Orta Asya'da Sözlü Tarih*, <https://hollingscenter.org/wp-content/uploads/2018/07/Orta-Dogu-ve-Orta-Asyada-Sozlu-Tarih-Diyalog-Raporu.pdf>, (Erişim: 06.02.2020), s. 2.

⁵³⁸ Öztürkmen, "Sözlü Tarih", s. 117.

⁵³⁹ Tokmak, "Sözlü Tarih", s. 91.

⁵⁴⁰ Özlem aykent, "Sözlü Tarih", *Tarih İçin Metodoloji*, der. Ahmet şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2015, s. 130.

⁵⁴¹ Ulutak, "Sözlü Tarih", s. 94.

⁵⁴² Nuran Seyhan Bayer, "Ötekinin Sesi-Yeşilçam'ın Görünmeyen Kadınları Belgeselinden Hareketle Feminist Sözlü Tarih alışması", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih alışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 283.

⁵⁴³ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 23.

2.12. Sözlü Tarih Araştırmaları

2.12.1. Yurt Dışındaki Sözlü Tarih Araştırmaları

8. yüzyılda Bede tarafından yazılan “History of the English Church and People (İngiliz Kilisesinin ve Halkının Tarihi)” adındaki eserde, Bede araştırmasını başka rahiplerin ona göndermiş olduğu sözlü geleneklere dayandırmak zorundaydı fakat Canterbury’deki kayıtlardan da faydalanabiliyordu. Hatta Roma’yı ziyaret eden Londra’lı bir rahip vesilesiyle papalık arşivlerindeki bazı mektupların kopyalarını ele geçirdi. Diğer taraftan kendi bölgesi olan Northumbria’da “Hiçbir yazarın yazdıklarına bağlı değilim, kendi bildiklerimin yanı sıra gerçekleri bilen yada hatırlayan sayısız güvenilir tanığa güveniyorum.” diyecek kadar kanıtlarından emindi⁵⁴⁴.

16. yüzyılda Amerika’yı işgal etmek için giden İspanyolların yerli halkla yaptıkları İnka ve Aztek uygarlıkları hakkında bilgi veren görüşmeler sözlü tarihin önemli araştırmalarındandır⁵⁴⁵.

Clerandon, 17. yüzyıldaki İngiltere’yi anlatmış olduğu “History of Rebellion and Civil Wars England” adlı eserinde, kendi tanıklığına, “Voltaire Charls’ın Tarihi” adındaki kitabında sözlü kaynakların bilgileri teyit etmesiyle övünmüştür⁵⁴⁶.

18.yüzyıldaki önemli sözlü tarih eserlerinden biri, 1781 yılında John Millar tarafından yazılan, tarihsel ve karşılaştırmalı bir eşitsizlik teorisini ortaya atan “Origin of the Distinctions of Ranks”tır. Böylece cinsiyet eşitsizliğinin ilk tarihsel açıklamalarından biri meydana çıkmıştır⁵⁴⁷.

İlk sözlü tarih dergisi, 1815 yılında ilk baskısı yapılmış olan “The Journal” adındaki dergidir⁵⁴⁸.

⁵⁴⁴ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layıkel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 24.

⁵⁴⁵ Meral Salman Yıkılmış, “Sözlü Tarihin Radikal Potansiyeli”, *Vira Verita E-Dergi*, S. 3 (2016), <https://viraverita.org/sites/default/files/edergi-yazilari/sozlu-tarihin-radikal-potansiyeli.pdf> (Erişim: 21.07.2019), s. 30.

⁵⁴⁶ Kemal Üçüncü, “Sözlü Tarih”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s.439-440.

⁵⁴⁷ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layıkel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 31-32.

⁵⁴⁸ Yusuf Arslan, *Yerel ve Sözlü Tarihin Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Yansımaları* (Tunceli Merkez Örneği) (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 319497), s. 35.

19. yüzyılda ünlü bir Fransız tarihçi olan Sorbonne Ecole Normalede Jules Michelet, 1847-1853 yılları arasında “Historie de la Revolution Française (Fransız Devrim Tarihi)” adındaki eserini yazarken, yazılı belgelerin pek çok kaynaktan yalnızca biri olması gerektiğini düşünmüş ve eserinde sözlü tanıklara geniş yerler vermiştir⁵⁴⁹.

Edward Thompson’un “The Making of the English Working Class” adındaki eseri, 18. ve 19. yüzyıllarda sanayileşmenin İngiltere’deki insanları nasıl etkilediğini ortaya koymayı amaçlamıştır⁵⁵⁰.

Jill Liddington ve Elizabeth Roberts adındaki iki araştırmacı, kadınların istihdam biçimlerini, verilen ücretleri ve daha kapsamlı açıklamalar içeren araştırmalar üretmeye yardımcı olacak her şeyi gözden geçirmişlerdir. Bu iki araştırmacı kadın, “A Woman’s Place: An Oral History of Working Class Women 1890 – 1940 (Kadının Yeri: İşçi Sınıfı Kadınlarının Sözlü Tarihi 1890 – 1940)” adlı önemli eseri kaleme almışlardır⁵⁵¹.

Sözlü anlatımla akademik tarihi birleştirme yönündeki en iddialı araştırma, Paul Thomson ve Thea Vigne’nin iyi bir bilgisayar kullanımına dayanan “1918 Öncesinde Aile Yaşamı ve Çalışma Deneyimi” konusundaki çalışmaları olmuştur. Bu çalışmanın en kolay ulaşılabilecek ürünü, “The Edwardians: The Remaking of British Society (Edward Dönemi İnsanları: Britanya Toplumunun Yeniden Oluşumu)” adındaki eserdir⁵⁵².

Kanada’da, sözlü tarihle ilgili önemli projeleri şöyle sıralayabiliriz:

Canadian Forest Products

British Columbia Forest Products

Labour in British Columbia

Canadian Writers

Uganda Asians, Health Care

⁵⁴⁹ Kemal Üçüncü, “Sözlü Tarih”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s.439.

⁵⁵⁰ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 126-127.

⁵⁵¹ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 140.

⁵⁵² Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 118.

Canadian Forest Products⁵⁵³.

Amerika’da sözlü tarih kullanılarak başarılı biyografi eserleri ortaya çıkmıştır. Bu eserlerden önde gelenler şunlardır:

Stanley Vestol’ün “Sitting Bull” u

T. Harry William’in “Hucy Long” u

Merle Miller’in “Plan Speaking: An Oral Biography of Harry S. Truman”ı

Theodore Rosengarten’in “All God’s Dangers”ı⁵⁵⁴.

Yurt dışında, “The Edwardians” adındaki eser, sözlü veriler üzerine oturtulmuş bir sosyal tarih kitabıdır. Bu eser, sözlü tarihin tanınmasına büyük katkı sağlamıştır. Bunun sonucunda Essex Üniversitesi sözlü tarihin bir merkezi haline gelmiştir⁵⁵⁵.

Jules Michalet Fransız devrimini eserine yansıtırken yazılı belgelerin varlığına karşın, insan toplulukları arasındaki anlatılanlara yer vermiş ve çiftçilerin, kadınların, köylülerin ve işçilerin anlattıklarına yer vermiştir⁵⁵⁶.

Uzun vadeli toplumsal değişim, yaşlı kişilerle görüşmeler yapılması bakımından sözlü tarihle daha açık bir şekilde örtüşüyor ancak bu kişilere hayat hikayeleri anlatırıldığı kadar otobiyografilerini yazmaya da teşvik ediliyorlardı. W.I. Thomas ve F. Znaniecki’nin, göçü konu alan öncü çalışmaları “The Polish Peasant in Europe and America’nın (1918-20)” bir cildinin tamamını, “Life Record of an İmmigrant” başlığı altında Polonya’daki toplumsal çözülme ve göçün kökenleriyle Chicago’daki Polonyalı topluluk arasında bağ kuran bir otobiyografiye ayırmışlardı⁵⁵⁷.

1929 ekonomik buhranı ile işsiz kalan araştırmacılara iş oluşturmak için Federal Yayınlar Projesi tasarlanmıştır. Bu projede amaç, fayda çıkarılacak ürünlerden daha çok, okumuş insanların işsiz kalmamasıdır. Bu projede

⁵⁵³ İlker Dere, *Sosyal Bilgiler Derslerinde Bir Öğrenme ve Öğretme Yöntemi Olarak Sözlü Tarih* (Doktora Tezi), Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak 2017, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 459564), s. 26.

⁵⁵⁴ İbrahim Sarı, *Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Ünitelerinde Bir Yöntem Olarak Sözlü Tarih* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2002, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 113196), s. 30.

⁵⁵⁵ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 118.

⁵⁵⁶ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 136.

⁵⁵⁷ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 50.

araştırmacılarından, kırsaldaki insanların yaşam hikayelerini araştırmaları istenmiştir⁵⁵⁸. Bu yıllarda Dünyadaki ekonomik krizin aşılabilmesi amacıyla Amerika’da başlatılmış olan Amerika’nın ezilen kesimlerinin tarihlerini yazıya dökme çalışmaları, sözlü tarih çalışmaları için önemli adımlardan biri olmuştur⁵⁵⁹.

Ruth Landes’in kadınların hayat öykülerini bir araya getiren araştırmaların çok az rastlanan örneklerinden birini oluşturan ve Kanadalı göçmen ile avcı Kızıldereli topluluklarının başarılı bir çehresini yakalamış olduğu “The Ojibwa Woman (1938)” başlıklı araştırması önem taşımaktadır⁵⁶⁰.

Meksika’da sözlü tarihin gelişimine katkılar sağlayan “The National Institute of Anthropology and History”, Meksika’nın tarihini araştırmak amacıyla 1939 yılında kurulmuştur. Meksika’daki en etkili sözlü tarih çalışmaları, Eugenia Meyer tarafından “The Mexican Programa de Historia Oral” adlı programın başlatılmasıyla gerçekleşmiştir⁵⁶¹.

Sendikalarla yapılmış sözlü tarih araştırmaları vardır. Bunlardan en önemlisi “The South Wales Miners Library in Swam Sea” dir⁵⁶².

Joseph Gould 1942 yılında İkinci Dünya Savaşı sırasında askerlerle görüşmeler yaparak savaşın bilinmeyen yönlerini ortaya çıkarmıştır⁵⁶³. Joseph Gould, tarihin, savaştan oluşmadığını ve bunların sadece yüzeysel tarih olduğunu ifade etmiştir⁵⁶⁴.

⁵⁵⁸ İbrahim Sarı, *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sözlü Tarih Etkinliklerinin Öğrenci Başarı, Beceri ve Tutumlarına Etkisi* (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 207141), s. 52.

⁵⁵⁹ Kemal Üçüncü, “Sözlü Tarih”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 440.

⁵⁶⁰ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 51.

⁵⁶¹ İlker Dere, *Sosyal Bilgiler Derslerinde Bir Öğrenme ve Öğretme Yöntemi Olarak Sözlü Tarih* (Doktora Tezi), Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak 2017, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 459564), s. 25.

⁵⁶² İbrahim Sarı, *Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Ünitelerinde Bir Yöntem Olarak Sözlü Tarih* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2002, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 113196), s. 33.

⁵⁶³ Kibar Aktın ve Hürü Sağlam Tekir, “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sözlü Tarih Yapmakla İlgili Deneyimleri”, *International Online Journal of Educational Sciences (Uluslararası Online Eğitim Bilimleri Dergisi)*, S. 10 (2018), <https://iojes.net/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=28bbb294-dea2-4a69-96e9-33a076668490.pdf&key=42344>, (Erişim: 19.03.2020), s. 296.

⁵⁶⁴ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 135-136.

1944 yılında Güney Afrika’da yapılan bir araştırma ile ilk kez siyahilerin tarihi araştırılmıştır⁵⁶⁵.

1948 yılında Allan Nevins, “Grover Cleveland” adlı sözlü tarih çalışmasını yayınlamıştır. Bu çalışma, görüşmelerin yakın tarihi yazmakta nasıl önemli birer veri olduğunu göstermiştir⁵⁶⁶.

Akademik manada ilk sözlü tarih bölümü 1948 yılında Amerika’da Columbia Üniversitesi’nde kurulmuştur. Ama bundan önce Kızılderelilerin, eski kölelerin yaşantılarına dair aktarımlarının yapıldığı araştırmalar mevcuttur⁵⁶⁷.

George Ewart Evans’ın 1950’li yıllarda yapmış olduğu araştırmalar birçok yönden önem arz etmiştir. “Ask the Fellow Who Cut the Hay” gibi çalışmalarında olduğu gibi, çiftçilerin katkılarının önemi vurgulanırken diğer taraftan da bu tip kayıtlar sayesinde, içeriğin ötesinde bu insanların dil olarak kendilerini ifade etme şekilleri ortaya çıkmıştır⁵⁶⁸.

1958 yılında Çin’de köylülerin, işçilerin tarihlerini oluşturmayı teşvik eden bir hareket olan “Great Leap Forward (İleriye Doğru Büyük Adım)” hareketi, Çin’deki sözlü tarih araştırmalarının çoğalmasında oldukça etkili olmuştur⁵⁶⁹.

1958 yılında ilk “Kültür Devrimi” dalgasıyla, okuma bilmeyen işçiler dahil fabrikalarda çalışan işçilerin, köylülerin tarihi kayıt altına alınmaya ve işçi sınıfının mücadelesi araştırılmaya başlanmıştır fakat her iki kampanya da “Kültür Devrimi” yıllarında eriyip gitmiştir. Daha sonra araştırmaların tekrar ele alınması işini William Hinton adında bir Amerikalı yapmıştır ve

⁵⁶⁵ Oktay Gökdemir, “Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 135.

⁵⁶⁶ Özlem Çaykent, “Sözlü Tarih”, *Tarih İçin Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2015, s. 128.

⁵⁶⁷ Oktay Gökdemir, “Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 134.

⁵⁶⁸ Özlem Çaykent, “Sözlü Tarih”, *Tarih İçin Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2015, s. 130.

⁵⁶⁹ İlker Dere, *Sosyal Bilgiler Derslerinde Bir Öğrenme ve Öğretme Yöntemi Olarak Sözlü Tarih (Doktora Tezi)*, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak 2017, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 459564), s. 27.

ortaya “Shenfan: The Continuing Revolution in a Chinese Village” başlıklı bir sözlü tarih eseri meydana çıkarmıştır⁵⁷⁰.

1970’li yılların en büyük Amerikan projesi “Marine Corps Oral History Programme (Deniz Kuvvetleri Sözlü Tarih Projesi)” dir⁵⁷¹.

Mevsimlik işçiliğin hâkim olduğu bir sanayii konu alan “Living the Fishing (1983)” başlıklı çalışma, görüşmelerin, her bir topluluğun girişiminin iktisat tarihinin özetini çıkarmanın en kestirme yolunun olduğunu ortaya çıkarmıştır⁵⁷².

Agatha Christie, “Elephant Can Remember” adındaki eserinde, insanların yaşamışlıklarındaki gerçekleri bilmenin neyi meydana çıkaracağını önceden kestirilemeyeceğini ve bu yüzden bunların çok önemli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bizden önce yaşamış olan insanların, bizim öğrenerek kazandığımız şeyleri kolayca bilebildiklerini ve bu tecrübelerin aslında çok değerli olduğunu ifade etmiştir⁵⁷³.

Allan Nevins’in Hanry Ford şirketi ve otomotiv sanayii üzerine yazdığı endüstriyel biyografi, sözlü kanıtların, bir yenilikçinin çalışma metotlarını mevcut belgelerden nasıl daha iyi bir şekilde ortaya koyduğunu göstermiştir⁵⁷⁴.

Christopher Browning’in “Sıradan İnsanlar 101. Yedek Polis Taburu ve Polonya’da Nihai Çözüm” adındaki araştırması, Polonya’daki Yahudi sivillerin infazlarına karışmış olan 210 tabur üyesinin sorgulanmalarına dayanmaktadır. Bu araştırma, soykırım faillerinin tarihine yeni bir bakış açısı daha eklemiştir. O zamana kadar soykırımın bürokratlar tarafından masa başından yürütüldüğü düşünölmüştür. Bu araştırma kişisel olarak

⁵⁷⁰ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 53.

⁵⁷¹ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 11.

⁵⁷² Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 66.

⁵⁷³ Fahri Dikkaya, “Kadim Ataları Dinlemek: Arkeoloji ve Sözlü Tarih”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 71.

⁵⁷⁴ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 66.

birçok infazı yerine getiren daha alt tabakalardaki insanların rollerine odaklanmıştır⁵⁷⁵.

Amerika'da Başkan Kennedy ile ilgili araştırmalar için kurulan büyük arşivin bir parçasını, "Kennedy Sözlü Tarih Projesi" oluşturmaktadır⁵⁷⁶.

Amerika'da 33 öğrenciyle ve İrlanda'da 121 öğrenciyle birlikte, yakın çevrenin öğrenciler üzerinde ne tür etkileri olduğunu anlamaya yönelik bir araştırma yapılmıştır. Araştırmalar sonucunda her iki ülkede de büyükanne ve büyükbabaların anlattığı sözlü tarihin öğrenciler üzerinde etkili olduğu ortaya konulmuştur. Sözlü tarih bazen "ata sesi" dir. Halkın kendini inşa ettiği bir tarihtir⁵⁷⁷. Bazı insanlar, büyükleri tarafından kendisine anlatılan ve şaşkınlıkla dinlediği yaşanmışlıkları bir yere not alarak kayıt tutmuştur. Bu tür kayıtlar olmadığı ve toplumsal hafızaya aktarılmadığı takdirde yaşanmış olaylar yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır⁵⁷⁸.

İngiltere'de "İmperial War Museum" sözlü araştırmalar için teşvik edici bir güç olmuştur⁵⁷⁹.

İngiltere gibi ülkelerde 1970 ve 1980'li yıllardaki ulusal eğitim programlarının, kültürel mirası belirleme ve koruma araştırmaları, sözlü tarih araştırmalarını yaygınlaştırmıştır⁵⁸⁰. İngiltere'de sözlü tarih araştırmaları yapan tarihçilere konferanslar düzenleyen ve "Oral History" adındaki dergiyi yayımlayan "The Oral History Society" bulunmaktadır⁵⁸¹.

Fransa sözlü tarih araştırmalarına büyük önem vermiştir. Hatta ilköğretimden başlamak üzere eğitimin her derecesinde öğrencilere sözlü tarih araştırmaları yaptırılmıştır. İlköğretimden itibaren öğrencilerden

⁵⁷⁵ Georg G. Iggers, *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016, s. 136.

⁵⁷⁶ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 11.

⁵⁷⁷ Yusuf Arslan, *Yerel ve Sözlü Tarihin Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Yansımaları (Tunceli Merkez Örneği)* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 319497), s. 78-79.

⁵⁷⁸ Osman Aday, *Belgesel Sinema Üzerine Sözlü Tarih Uygulamaları: Göç Belgeselleri* (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2017, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 471313), s. 6.

⁵⁷⁹ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 11.

⁵⁸⁰ Kemal Üçüncü, "Sözlü Tarih", *Türkiye'de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 441.

⁵⁸¹ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 11-12.

dedeleri ve büyükanneleriyle görüşmeler yapmaları istenmiştir. Öğrenciler böylece telefon, elektrik, su, teknoloji gibi insan yaşamında meydana gelen değişimleri de anlamaktadır⁵⁸².

Sovyetler Birliği'nde, Perestrojka'dan itibaren sözlü tarih araştırmaları yapan tarihçiler Stalin döneminden yaşıyor olanlarla derinlemesine görüşmeler yapmıştır⁵⁸³.

2.12.2. Ülkemizdeki Sözlü Tarih Araştırmaları

Türkler, taş kitabelere varıncaya kadar sözlü tarihlerini, kültürlerini, düşüncelerini yaşatmışlardır. Türklerin yaşamışlıkları, sözlü olarak yaşattıkları zengin halk edebiyatlarında da mevcuttur⁵⁸⁴.

Yahşi Fakih, “Menakıb-ı Al-i Osman” adındaki eserini sözlü kaynaklara dayandırdığı için Osmanlı Devleti'ndeki ilk sözlü tarihidir denilebilir⁵⁸⁵.

Osmanlı Devleti dönemine baktığımızda saz şairleri tarafından söylenen koşmalarda Osmanlı Devleti dönemine ait birçok olayın anlatıldığı görülmektedir⁵⁸⁶.

Batılılarca, Osmanlı Devleti ile ilgili ilk sözlü tarih araştırmalarının başlangıcı, 1396-1402 yılları arasında Yıldırım Beyazıt'ın himayesindeki Alman seyyah Schiltberger'in anılarına dayanmaktadır⁵⁸⁷.

Osmanlı Devleti döneminde özellikle “Naima Tarihi” nde Naima'nın Maanzade Hüseyin ile görüşmeleri eserde önemli bir yer tutmuştur⁵⁸⁸.

⁵⁸² İbrahim Sarı, *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sözlü Tarih Etkinliklerinin Öğrenci Başarı, Beceri ve Tutumlarına Etkisi* (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 207141), s. 71.

⁵⁸³ Georg G. Iggers, *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016, s. 135.

⁵⁸⁴ Fuzuli Bayat, “Sözlü Kültür Bağlamında Eski Türk Yazıtları”, *Milli Folklor Dergisi*, S. 61 (2004), s. 14.

⁵⁸⁵ Yusuf Arslan, *Yerel ve Sözlü Tarihin Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Yansımaları (Tunceli Merkez Örneği)* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 319497), s. 36.

⁵⁸⁶ Çelik, “Tarih Araştırmalarında”, s. 81.

⁵⁸⁷ Yusuf Arslan, *Yerel ve Sözlü Tarihin Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Yansımaları (Tunceli Merkez Örneği)* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 319497), s. 33.

⁵⁸⁸ Oktay Gökdemir, “Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 133.

Osmanlı tarihini yazan Aşık Paşa, Cevdet Paşa gibi tarihçiler, hatta vakanüvisler kendi tanıklıklarına ve başkalarıyla diyaloglarına dayanarak tarih eserleri yazmışlardır. Cevdet Paşa geniş bir kaynak taraması yanında 1774-1826 dönemini kişilerle görüşmeler yaparak kaleme almıştır⁵⁸⁹.

Bir Alman bilim insanı olan Radloff, 1859 yılından başlayarak 1871 yılına kadar Sibiry'a da kalmış ve bu bölgedeki Türkleri ziyaret ederek sözlü tarih ile ilgili veriler edinmiştir. Radloff edindiği bilgilerle iki değerli eser meydana getirmiştir. Bunlardan ilki, "Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi" adındaki eseridir. ikincisi ise, "Türk Halk Edebiyatı Örnekleri" başlıklı eserdir. Radloff'un yapmış olduğu diğer bir önemli sözlü tarih çalışması ise, "Manas Destanı" dır⁵⁹⁰.

20. yüzyılda yazılmış olan Ziyad EbuZZiya'nın "Yeni Osmanlı Tarihi" adındaki eseri yazarın tanıklığına ve yazarın arkadaşlarından edindiği bilgilere dayalı olarak yazılmış bir eserdir.

Ahmet B. Kuran'ın "İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler" adındaki eseri çoğunlukla yazarın kendi tanıklıklarına dayanmaktadır. Ancak Kuran, genel tarihi bilgiyi, pek çok yazılı kaynağı kullanarak zenginleştirmiştir⁵⁹¹.

Milli Mücadele dönemine ait yaşanmışlıklar o dönemi yaşayanlarla görüşmeler sonucunda, "Yakın Tarihimiz ve Dün ve Bugün" adındaki dergilerde yayınlanmıştır⁵⁹².

Rıza Nur'un 24 Aralık 1921 tarihinde yazdığı mektup vasıtasıyla, Ziya Gökalp'in (1922) Karacadağ ve Siverek bölgesinde yapmış olduğu araştırmalardan elde ettiği verileri dönemin yetkililerine gönderdiği ve "Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler" adıyla yayımlanan eseri, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk sözlü tarih çalışmasıdır⁵⁹³.

⁵⁸⁹ Serdar Öztürk, "Türkiye'de Sözlü Tarihten İletişim Araştırmalarında Yararlanma Üzerine Notlar", *Milli Folklor Dergisi*, S. 87 (2010), s. 15.

⁵⁹⁰ Yusuf Arslan, *Yerel ve Sözlü Tarihin Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Yansımaları (Tunceli Merkez Örneği)* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 319497), s. 34-35.

⁵⁹¹ Kemal Üçüncü, "Sözlü Tarih", *Türkiye'de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 444.

⁵⁹² Kübra Kandemir, *Tarih Öğretiminde Sözlü Tarihin Yeri ve Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum 2017, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 475980), s. 9.

⁵⁹³ Yusuf Arslan, *Yerel ve Sözlü Tarihin Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Yansımaları (Tunceli Merkez Örneği)* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 319497), s. 40.

Fuat Köprülü'nün 1923 yılında yayımlanan, “Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar” adındaki eseri, sözlü anlatıların bir tarih araştırmasında ne derecede iyi kullanılabileceğine güzel bir örnek oluşturmuştur⁵⁹⁴.

Aleviliğe dair ilk sözlü tarih araştırmaları Baha Said ile başlamıştır. Said çalışmalarını 1926-1927 yıllarında “Türk Yurdu Dergisi” nde yayımlamıştır.

Yusuf Ziya Yörükân, 1950’li yıllara kadar Alevi köylerini gezerek Alevilerle ilgili sözlü tarih araştırmalarında bulunmuştur. Yörükân’ın, “Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar” adında sözlü tarih araştırmalarından oluşturduğu önemli bir eseri bulunmaktadır⁵⁹⁵.

Fuat Köprülü'nün, “Anadolu Selçuklu Tarihi'nin Yerli Kaynakları” adındaki değerli çalışması sözlü tarih için başvuru kaynaklarından bir tanesidir.

Fuat Köprülü'nün “Kul Mustafa ve Genç Osman Hikayesi 1930” adındaki eserleri sözlü gelenekteki anlatıların nasıl ele alınacağına yönelik güzel bir eserdir⁵⁹⁶.

TRT'nin “Milli Mücadelede Son Tanıklar” adındaki yapıtı önemlidir. Bu araştırma sayesinde, kişilerin anlatımıyla birçok bilinmeyen gerçek ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri, dönem tarihi anlatımlarında rastlanmayan bir durumdur. Ülkemizdeki insanlar Birinci Dünya Savaşı ile Kurtuluş Savaşı dönemi arasında çok geniş alanlarda ağır bir çekirge istilasıyla karşılaşmışlardır. Marmara bölgesinin güneyinden Akdeniz bölgesine kadar ülkemizin en verimli topraklarını etkileyen bu çekirge istilası, o dönemin sosyal ve ekonomik şartlarını anlayabilme bakımından bize önemli katkı sağlar özelliğindedir. Hâlbuki böylesine önemli bir olay geleneksel tarih yazımında yer almamaktadır⁵⁹⁷.

⁵⁹⁴ Kemal Üçüncü, “Sözlü Tarih”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 442.

⁵⁹⁵ Yusuf Arslan, *Yerel ve Sözlü Tarihin Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Yansımaları (Tunceli Merkez Örneği)* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 319497), s. 44.

⁵⁹⁶ Kemal Üçüncü, “Sözlü Tarih”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 442.

⁵⁹⁷ Alime Figen Baranoğlu, *Ayşe Cebesoy Sarıalp’in Gözüyle Cebesoy Ailesi ve Yakın Tarih (Sözlü Tarih Çalışması)* (Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2014, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 382067), s. 7.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Pertev Naili Boratav ve Niyazi Berkes'in sosyoloji ve halkbilimi temalı araştırmaları, Türkiye'de sözlü tarihin kurumsal temellerinin atılmasında önemli adımlardandır. Pertev Naili Boratav, 1930'lu yıllardan başlayarak 1940'lı yılların ortalarına kadar kasabalarda sözlü kültür ürünlerini yazıya geçirmiştir. Niyazi Berkes, 1942 yılında Ankara'nın 13 köyünde gerçekleştirdiği sosyolojik araştırmasında sözlü görüşmelerden yararlanmıştır⁵⁹⁸.

Türkiye'nin ilk antropoloğu olan şevket Aziz Kansu'nun başkanlığında 1935 yılında Ankara Üniversitesi'nde kurulan antropoloji bölümüyle çok sayıda sözlü tarih araştırmasına imza atılmış ve bunların önemli bir bölümü "Antropoloji" adlı dergide yayımlanmıştır⁵⁹⁹.

Türk eğitim tarihi alanında yapılan araştırmalarda, sözlü tarih uygulaması konusunda önemli yol alınmıştır. Bu araştırmaların büyük çoğunluğu öğretmen yetiştirme ile ilgili olmuştur. Bunların büyük bir kısmı Köy Enstitüleri ile ilgilidir. Eğitim tarihi araştırmalarında sözlü tarih yöntemi daha çok öğretmen yetiştirilen kurumlarda görev yapan öğretmenlere uygulanmasının yanı sıra okullardaki öğrencilere de uygulanmıştır. Türk eğitim tarihi ile ilgili araştırmaların büyük çoğunluğunda sözlü tarih yöntemi tek başına kullanılmaktan daha ziyade belge tarama yöntemi ile birlikte kullanılmış ve yöntem daha çok görüşme olarak ifade edilmiştir. Bu araştırmaların yöntem kısmında genellikle belge tarama hakkında yeterince açıklamaya yer verilirken sözlü tarih yönteminin kullanılmasına ilişkin çok fazla ayrıntıya girilmemiştir⁶⁰⁰.

Türkiye'de kurumsal anlamda sözlü tarihin kökleri Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra atılmıştır. Halkevlerinin uğraşları bu konuda önem arz etmektedir. Halkevlerinin, halkbilimi ürünlerine değinme çalışmalarını sözlü tarihin Türkiye'deki gelişiminde ilk önemli adımlardandır⁶⁰¹.

Behice Boran'ın Manisa'nın dağ köylerindeki karşılıklı toplum değişmelerini gözlemlemiş olduğu "Sosyoloji Araştırmalar (1942)" başlayıp

⁵⁹⁸ Öztürk, "Türkiye'de Sözlü Tarihten", s. 15.

⁵⁹⁹ Yusuf Arslan, *Yerel ve Sözlü Tarihin Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Yansımaları (Tunceli Merkez Örneği)* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 319497), s. 42.

⁶⁰⁰ Güçlü, "Eğitim Tarihi", s. 9-10.

⁶⁰¹ Öztürk, "Türkiye'de Sözlü Tarihten", s. 15.

günümüze kadar, Türkiye’de sosyolojik saha araştırmalarında sözlü kaynakların kullanımında birçok araştırmada yer almıřtır⁶⁰².

Ülkemizde tarih araştırmalarında sözlü kaynak kullanımında özellikle, çok partili siyasal hayat ve 1950’li yıllardan sonra değişen sosyal tarihin çeşitli yönleriyle ele alınarak yazılan tarihlerde sözlü kaynaklara bařvurulmuřtur⁶⁰³.

1956 yılında yayın hayatına başlayan “Türk Etnografya Dergisi”, sözlü tarih araştırmalarını içeren birçok makaleye yer vermiştir. Dergi, misyonunu Anadolu kùltürünün ürünlerini bilimsel yöntemlerle düzenleyerek yayımlamak olarak açıklamıřtır⁶⁰⁴.

1960’lı yıllarda bir yenilik olarak, halkın tarihine olan ilginin gelişmesinin bir güzel sonucu olarak, 1978 yılında Kıbrıs’taki Türkler’in Rumlara’a karşı verdikleri Taksim mücadelesini anlatan “Kıbrıs Türk Milli Mücadele Müzesi” nin açılması sayılabilir⁶⁰⁵.

1972 yılında yayına başlayan “Sivas Folklorü Dergisi” nde sözlü tarih araştırmalarının çok sayıda örneğine rastlanmaktadır. Özellikle Sivas’taki Türk folklorünü kayıt altına alan bu dergide Elazığ, Tunceli, Tokat, Malatya şehirlerindeki folklore de yer verilmiřtir⁶⁰⁶.

1960 Darbesi, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, 1980 öncesi olaylarla ilgili yapılan belgesel çalışmaları bulunmaktadır ancak bu tür çalışmaları yapan kişiler tarihçi formasyonuna sahip olmadıkları gibi yaptıkları da tarih araştırması sayılamamaktadır⁶⁰⁷.

⁶⁰² Kemal Üçüncü, “Sözlü Tarih”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 443.

⁶⁰³ Kemal Üçüncü, “Sözlü Tarih”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 446.

⁶⁰⁴ Yusuf Arslan, *Yerel ve Sözlü Tarihin Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Yansımaları (Tunceli Merkez Örneği)* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 319497), s. 46.

⁶⁰⁵ Charlotte Fischer, Stefanie Costache, Cahara Makriyianni, “Sözlü Tarihin Tanıtımı”, *DocPlayer*, <https://docplayer.biz.tr/4065223-Fotograflar-sarah-malian-and-beran-djemal-cmc-chara-makriyianni-ahdr-basim-k-l-lithofit-kibris-tasarim-gra-des-www-gra-des.html>, (Erişim:03.04.2020), s. 6.

⁶⁰⁶ Yusuf Arslan, *Yerel ve Sözlü Tarihin Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Yansımaları (Tunceli Merkez Örneği)* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 319497), s. 49.

⁶⁰⁷ Binici, *Tarih Dilde*, s. 29-30.

Kore gazilerimizin sayıları zaman geçtikçe azalmaktadır. Kıbrıs ve Güneydoğu gazilerimizle sözlü tarih çalışmaları yapılmalı ve yakın tarihimizin daha iyi aydınlanmasına yardımcı olunmalıdır⁶⁰⁸.

1970 ve 1980’li yıllarda bazı Ermeniler tarafından yapılan katliamlara tanık olmuş insanlardan elde edilen bilgilere dayalı bazı araştırmalar bulunmaktadır. Gürsoy Solmaz’ın “Tanıkların Diliyle Ermeni Vahşeti” adındaki eseri, 1983-1984 yıllarında Doğu bölgelerimizde Ermeni katliamlarına maruz kalan ve hayatta olan 125 insanımızın verdiği bilgilere dayanmaktadır⁶⁰⁹.

Arşivler ve belgeler bizi bekleyebilir ama insanlar aramızdan ayrılabilir. Sözlü tarih “aşağıya inmekte olan bir asansöre tırmanmaya benzer” bu yüzden dinlenmek için zamanınız yoktur⁶¹⁰. Sözlü tarih çalışmaları, kendine yakın duran tarihi olayları meydana çıkarmasından dolayı okuyucular tarafından büyük ilgi görmüştür⁶¹¹.

Bilim ve Sanat Vakfı’nın öncülüğünde ülkemizde sözlü tarih çalışmaları yapılmaktadır. Elde edilen sözlü tarih kayıtları tasniflenmekte, arşivlenmekte ve bununla ilgili makale yayınlanması düşünülmektedir⁶¹².

Sözlü tarih bir kavram olarak Türkiye’de ilk kez 1990’lı yıllarda duyulmaya başlanmıştır. Bunda, 1980 sonrası yaşanan “söz patlaması”nın etkisi vardır. Özel yaşamlar gazetelerde sansasyonel özellikli olarak kendisine yer bulmuştur. Hayat hikâyeleri basına bu özelliğiyle taşınmıştır. Bu arada sözlü tarih görüşmelerinden yararlanılarak “Demirkırat Belgeseli” yapılmıştır⁶¹³.

Tarih Vakfı, batıda yazılmış olan kitapları Türkçe’ye çevirmiştir. 1990’lı yıllardan itibaren tarih metodolojisi hakkında yazılmış birkaç kitabın sadece birkaç bölümünde sözlü tarihçilikten bahsedilmekteydi. Fakat tamamen sözlü tarihi konu edinen ilk yayın olan Thompson’un “The Voice

⁶⁰⁸ Oğuz, “Sözlü Tarih”, s. 134.

⁶⁰⁹ Kemal Üçüncü, “Sözlü Tarih”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 444.

⁶¹⁰ Ulutak, “Sözlü Tarih”, s. 93.

⁶¹¹ Kemal Üçüncü, “Sözlü Tarih”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 441.

⁶¹² Bilim ve Sanat Vakfı, *Sözlü Tarih Araştırmaları İçin Pratik El Kılavuzu*, İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, 2006, s. 24.

⁶¹³ Öztürk, “Türkiye’de Sözlü Tarihten”, s. 16.

of The Past Oral History” adındaki çalışması, 1998 yılında Tarih Vakfı tarafından “Geçmişin Sesi” adıyla yayımlanmıştır⁶¹⁴.

Sözlü tarih araştırmalarının örnekleri 1990’lı yıllardan itibaren popüler tarih dergilerinde görülmektedir. Örneğin Tarih Vakfı’nın çıkardığı “New Perspectives of Turkey İstanbul ve Toplumsal Tarih” dergilerinde çok sayıda sözlü tarih araştırmaları yayımlanmıştır.

1980 sonrası dönemin tarih dergilerinden olan “Tarih ve Toplum Dergisi” nin birçok sayısında da sözlü tarih ile ilgili araştırmalar bulunmaktadır.

1998’de çıkmaya başlayan “Yerel Tarih Dergisi” nde de sözlü tarih araştırmalarına yer vermiştir. “Kök Araştırmalar Dergisi (2001)” nde çıkan “Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş Döneminde Demirci’de Siyasal Değişim ve Katılım” adlı sözlü tarih çalışması da bu çalışmalar içinde yer almaktadır⁶¹⁵.

1990’lı ve 2000’li yıllar, dünyanın her yerinde sözlü tarih araştırmalarına dair farklı disiplinlerden sosyal bilimcilerin çok değişik araştırmalar yaptığı ve uluslararası kurumsallaşmanın meydana geldiği yıllar olmuştur⁶¹⁶.

Boğaziçi Üniversitesi ve Sabancı Üniversitesi’nde sözlü tarih dersleri müfredatlarda yer almaktadır⁶¹⁷. Sabancı Üniversitesi’nin bünyesinde “Sözlü Tarih Topluluğu” vardır ve internet sitesinde faaliyetlerini yayımlamaktadır⁶¹⁸.

1994-1996 yılları arasında Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı’nda, “Türkiye’de Kadın Sözlü Tarihi Projesi” ve ileri yaşlarında olan

⁶¹⁴ Oktay Gökdemir, “Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 137.

⁶¹⁵ Binici, *Tarih Dilde*, s. 32.

⁶¹⁶ Berrin Balay ve Ersan Ocak, “Sözlü Tarih Çalışmalarında Video Teknolojisinin Kullanılması”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 265.

⁶¹⁷ Kemal Üçüncü, “Sözlü Tarih”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 446.

⁶¹⁸ Binici, *Tarih Dilde*, s. 30.

kadınlarla görüşmeler yapılarak yaşanmışlıkları kayıt altına alınmıştır. Bu proje, ülkemizde kadınlara yönelik ilk sözlü tarih projesidir⁶¹⁹.

1995 yılında yapılmış olan Kadınların Sözlü Tarihi adlı atölyede, İngiliz sözlü tarihçisi Joanna Bornat, sözlü tarih alanındaki yöntemini anlattığı çalışmada sözlü tarihin ülkemizdeki gelişimine yardımcı olmuştur⁶²⁰.

1995-2000 yılları arasında, “Yunan İşgali Altında İzmir” adındaki sözlü tarih projesi gerçekleştirilmiştir. Bu projede 140 kişi ile görüşülmüştür. 1919-1923 yılları arasında neler yaşandığı ile ilgili olaylar kayıt altına alınmıştır⁶²¹.

1997-1998 yıllarında yönetmenliğini Enis Rıza'nın yaptığı “Ege Belgeseli” 19. yüzyılın son çeyreğinden başlayarak Ege'nin son yüzyılını incelemektedir. Altmış kadar akademisyen, işadamı ve Egelilerle çekimleri yapılan belgesel işgal yıllarını, kurtuluşu, mübadeleyi o günleri yaşamış Egeli insanların anıları ile insanlara aktarılmaktadır⁶²².

Leyla Neyzi'nin “İstanbul'da Hatırlamak ve Unutmak (1999)” adındaki kitabı kimliklerin sözlü tarihle incelenmesine bir örnektir. Neyzi, bu çalışmada sözlü tarihi alternatif bir tarih olarak görmektedir. Bu, tartışmalı bir görüştür. Bir sözlü tarih eseri, yerine göre tarihi zenginleştiren “daha fazla tarih” olarak üretilebileceği gibi, “alternatif tarih” bakış açısıyla da düşünülebilir⁶²³.

“Sözlü tarihin geleceğinin, tarihin sınırları içinde ama geleneksel sınırların dışında sorular sormaya dayandığına” değinen Caunce, kadınlar için önemli bir kadın tarihine yönelik araştırmayı yapacak en doğru insanların, sözlü tarihle çalışan kadınlar olması gereğine vurgu yapmıştır⁶²⁴.

⁶¹⁹ Yusuf Arslan, *Yerel ve Sözlü Tarihin Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Yansımaları (Tunceli Merkez Örneği)* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 319497), s. 52.

⁶²⁰ İbrahim Sarı, *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sözlü Tarih Etkinliklerinin Öğrenci Başarı, Beceri ve Tutumlarına Etkisi* (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 207141), s. 85-86.

⁶²¹ Yusuf Arslan, *Yerel ve Sözlü Tarihin Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Yansımaları (Tunceli Merkez Örneği)* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 319497), s. 56.

⁶²² Ulutak, “Sözlü Tarih”, s. 97.

⁶²³ Öztürk, “Türkiye’de Sözlü Tarihten”, s. 16.

⁶²⁴ Nuran Seyhan Bayer, “Ötekinin Sesi-Yeşilçam’ın Görünmeyen Kadınları Belgeselinden Hareketle Feminist Sözlü Tarih Çalışması”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 284.

1996 yılında, “Cumhuriyet’in Öncü Kadınları Sözlü Tarih Projesi” meydana getirilmiştir. Bu araştırma, bir bölümü şuan hayatta olmayan cumhuriyet sonrası neslin ilk kadınlarıyla görüşmeler yapılarak oluşturulmuştur⁶²⁵.

Türkiye’de yapılan sözlü tarih projelerinden biri “Türkiye’de Kadın Parlemlenterler” dir. Projenin sorusu kadınların ülkemizde siyasette temsil edilmelerindeki azlığın sebepleridir⁶²⁶.

2000 yılında Tarih Vakfı, Boğaziçi Üniversitesi ve Uluslararası Sözlü Tarih Birliği ile birlikte “11. Uluslararası Sözlü Tarih Konferansı” nı düzenlemiştir. Konferansa farklı disiplinlerden pek çok araştırmacı katılmış ve konferanstaki konular Boğaziçi Üniversitesi tarafından yayınlanmıştır⁶²⁷.

2002-2003 yıllarında Uludağ Üniversitesi Tarih Bölümü öğrencilerinin yapmış olduğu, “Tanıkların Anlatılarıyla Bursa Tarihi (Sözlü Tarih Arşivi 1919-1938)” adlı proje gerçekleştirilmiştir. Bu proje ülkemizde bir üniversite öncülüğünde yapılan ilk sözlü tarih çalışması olmuştur. Bu proje kapsamında 1919-1938 yıllarına tanıklık etmiş 120 insan ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yunan işgali, mübadeleyle gelen kişilerin durumları, milli mücadele, inkılaplar ve diğer yaşadıklarıyla ilgili olaylar kayıt altına alınmıştır⁶²⁸.

2003 yılında Tarih Vakfı, “Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar-Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı” nı gerçekleştirmiş ve bunu kitap olarak yayımlamıştır. Bu konferansta çok sayıda alan araştırmasına dayalı sözlü tarih örnekleri bulunmaktadır⁶²⁹.

Mine Göğüş Tan’ın (2007) “Cumhuriyette Çocuktular” adındaki araştırması, cumhuriyetin ilk yıllarında yaşamış olan çocukları, o çocukların

⁶²⁵ Yusuf Arslan, *Yerel ve Sözlü Tarihin Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Yansımaları (Tunceli Merkez Örneği)* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 319497), s. 53.

⁶²⁶ Serpil Çakır, “Sözlü Tarih Projelerinde Yöntemsel ve Etik Sorunlar ve Bu Sorunları Çözme Yolları”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 59.

⁶²⁷ Binici, *Tarih Dilde*, s. 31-32.

⁶²⁸ Yusuf Arslan, *Yerel ve Sözlü Tarihin Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Yansımaları (Tunceli Merkez Örneği)* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 319497), s. 55.

⁶²⁹ Binici, *Tarih Dilde*, s. 32.

cumhuriyet algısını ve okul yaşamlarını 115 kişinin anlattıklarıyla anlamaya yönelik bir araştırma olmuştur⁶³⁰.

2007 yılında yapılan “Rüzgârlı Sokak Belgeseli” Ankara Ulus’taki Rüzgârlı Sokak’ın tarihini sözlü tarihle ortaya çıkarmıştır. Belgeselde, dönemin gazetecileriyle, matbaacılarla ve bu sokakta yaşayan çok farklı kesitlerden insanlarla görüşmeler yapılmıştır. Bu belgesel, iletişim tarihinin henüz yeterince ortaya çıkarılmamış konularının aydınlatılmasında sözlü tarihin ne derece iyi bir görevi olduğunun çok önemli bir örneği olmuştur. Yazılı belgelerde ancak dönemin gazetelerine sınırlı bilgiyle taşınabilen Rüzgârlı Sokak’ın tarihinin sözlü tarih dışında ortaya çıkarılması pek mümkün değildir⁶³¹.

Tarih Vakfı’nın “Sözlü Tarih ve Belgesel Film Projesi” vardır. Bu proje belgesel filmlerden oluşur. Bu projenin konuları içerisinde, tel dolaptan buzdolabına mutfakların dönüşümü, ilk otomobillerin ilk elit tabakada kullanıp sonra yayılışları, kurtuluş mücadelesi sonrası yıllarının yokluk yılları, çarıktan ayakkabıya geçiş, bayramlık ayakkabı sevinçleri gibi konular ele alınmıştır⁶³².

Zeynep Güler, 2002-2003 yıllarında, “Çanakkale’den Savaş Dışı Anılar” adındaki sözlü tarih araştırmasını yapmıştır. Doğum tarihleri 1902-1938 yılları arasında olan 40 kişi ile görüşülmüştür. Bu çalışmada Çanakkale’de yaşamış insanların hayat hikâyelerinden ve ikinci kuşağın anlatımlarından hareketle o dönemin hatırlanabilen en eski yaşamışlıkları bulunmaya çalışılmıştır.⁶³³

Tarih Vakfı’nın yayınlamış olduğu ve Türk tarihçiliği bakımından sözlü tarihle ilgili yayınlanmış olan geniş kapsamlı diyebileceğimiz kitap, Esra

⁶³⁰ İbrahim Sarı, *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sözlü Tarih Etkinliklerinin Öğrenci Başarı, Beceri ve Tutumlarına Etkisi* (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 207141), s. 87-88.

⁶³¹ Öztürk, “Türkiye’de Sözlü Tarihten”, s. 17.

⁶³² Ulutak, “Sözlü Tarih”, s. 96.

⁶³³ Yusuf Arslan, *Yerel ve Sözlü Tarihin Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Yansımaları (Tunceli Merkez Örneği)* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 319497), s. 57.

Danacıoğlu'nun "Geçmişin İzleri Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz" adındaki eseridir⁶³⁴.

Tarih Vakfı, projeler dışında bazı sözlü tarih atölyeleri düzenlenmiştir:
2005 yılında "Sakarya Sözlü Tarih Atölyesi",

2009 yılında "Ankara Üniversitesi Toplum Gönüllülerine Sözlü Tarih Eğitimi",

"TMMOB Tarihi Proje Ekibine Sözlü Tarih Eğitimi Atölyesi",

"Erzincan Sözlü Tarih Envanteri Projesi Sözlü Tarih Eğitimi Atölyesi"⁶³⁵.

Yine bazı önemli sözlü tarih projeleri ve makalelerden bazıları şunlardır:

İzmir Büyükşehir Belediyesi (2013) "Gençler -Yaşlılar Elele Projesinde Sözlü Tarih Çalışması"

Metin, E. (2007) "Geçmiş Zaman İstasyonu 1: Sözlü Tarih Treni".
Çankırı: Çankırı Belediyesi Gençlik Meclisi

"Yalova Kent Konseyi Sözlü Tarih Projesi"

Kafkas Vakfı, (2014.) "Köklerini Arayan Fidan Sözlü Tarih Projesi"

Türkiye Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı "YTB Kırım Sürgünü Sözlü Tarih Çalışması Projesi"⁶³⁶.

Yönetmenliğini Samih Rifat'ın yaptığı "Simurg" adındaki belgeselde Melih Cevdet Anday, Lütfü Ömer Akad, Necil Kazım Akses, Ömer Asım Aksoy, Cevat Memduh Altar, Cahit Arf, Cihat Burak, Abidin Dino, Macit Gökberk, Ara Güler, Yaşar Kemal, Bedia Muvahhit, Aziz Nesin'in yaşam öyküleri kendileri ile yapılan söyleşiler yoluyla aktarılmıştır⁶³⁷

Kurumların tarihinin yazılmasında da sözlü tarih önemli bir birinci el kaynak olarak kullanılmaktadır. Kurum tarihiyle ilgili yapılan en iyi sözlü

⁶³⁴ Oktay Gökdemir, "Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih", *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 137.

⁶³⁵ Yusuf Arslan, *Yerel ve Sözlü Tarihin Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Yansımaları (Tunceli Merkez Örneği)* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 319497), s. 58-59.

⁶³⁶ İlker Dere, *Sosyal Bilgiler Derslerinde Bir Öğrenme ve Öğretme Yöntemi Olarak Sözlü Tarih* (Doktora Tezi), Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak 2017, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 459564), s. 32.

⁶³⁷ Ulutak, "Sözlü Tarih", s. 97.

tarikh çalışmalarından biri, “Arçelik Kurum Tarihi” çalışmasını oluşturan kişilerin yaptıkları sözlü tarih çalışması olmuřtur⁶³⁸.

Ülkemizde yine Tarih Vakfı Sözlü Tarih Arşivi'nin ürettiği bazı projeler bulunmaktadır⁶³⁹. Bunların yanında, İş bankası tarihi, Tekel tarihi, Osmanlı Bankası tarihleri arařtırılmıřtır⁶⁴⁰.

Tarih Vakfı'nın “Tarihe 1000 Canlı Tanık Sözlü Tarih Projesi” ile Türkiye'nin kültür ve tarih mirasının bugüne kadar gün yüzüne çıkmamış konularını aydınlatmayı ve böylece Türkiye kültür ve tarihinin zenginleşmesi hususunda katkıda bulunacak bir sözlü tarih arşivinin oluşturulması hedeflenmektedir. Tarih Vakfı'nın “Tarihe 1000 Canlı Tanık Sözlü Tarih Projesi” nde, ülkemiz genelinde 70 yaş üzerindeki bin kişinin yaşamlarının kaydedileceği projede görüşülecek bin kişinin tespitinde, kişinin tanık olduğu olaylar, içinde bulunduğu kültürel grup, kaybolmakta olan kültürel grupların yeliği, yaşadığı yerler, yaptığı işler, kaybolmakta olan meslekleri yapmış kişiler gibi kriterler dikkate alınmıřtır⁶⁴¹.

Türkiye'de sözlü tarih araştırmaları oldukça yenidir. Bu anlamda sahada derlemeler yapma, görüşme, zmlleme, tasnif, değerlendirme tekniklerini öğretecek akademik eğitime ihtiyaç duyulmaktadır⁶⁴². Ülkemizde sözlü tarih araştırmalarının arşivlenmesinde de problemler vardır. Sözlü tarih araştırmaları yapan kurumların web sitelerinde ve broşürlerinde bu arşivlere ulaşılamadığı gibi, kimlerle araştırma yapıldığı ve araştırmaların genel içeriği hakkında bilgiye ulaşmak ne yazık ki bazen imknsız olmaktadır⁶⁴³.

⁶³⁸ Gürkan Tekin, “Kurum Tarihi Yazımıyla İlgili Sorunlar”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 42 (2008), s. 336.

⁶³⁹ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 149.

⁶⁴⁰ Oktay Gökdemir, “Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin ağdaş Bir Metodoloji*, der. Ahmet şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 136.

⁶⁴¹ Aynur İlyasoğlu, “Yakın Dönemde Tarihe İlginin Farklılaşması Sürecinde Sözlü Tarih Alanının Türkiye'deki Gelişimine Bir Bakış”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih alışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 20.

⁶⁴² Kemal nc, “Sözlü Tarih”, *Türkiye'de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 446-447.

⁶⁴³ Berrin Balay ve Ersan Ocak, ”Sözlü Tarih alışmalarında Video Teknolojisinin Kullanılması”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih alışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 268.

2.13. Sözlü Tarihin Tarihe Kazandırdıkları

Yeniden kazanılabilecek olan geçmişin en uzak noktaları, her geçen saniye ölümlerle acımasızca yok olup gitmekte ve bunların kaybolup gitmesini sözlü tarih önlemektedir⁶⁴⁴. Tüm müzeler, sözlü kayıtları, kendi başlarına canlılık kazandırabilmeleri açısından ellerindeki verilerin temel bir parçası olarak görmektedirler⁶⁴⁵.

Sözlü tarih ve belgesel sinema birbirlerine çok yakındır. Sözlü tarih araştırması yapan tarihçiler ile belgesel sinema yapan kişilerin bir araya gelerek daha büyük bir ekiple görsel-ışitsel bir sözlü tarih araştırması yaklaşımı geliştirilmelidir⁶⁴⁶. Kayda alınmış olan sesli ve görüntülü kaynakların gelecekte bir belge özelliği kazanacağı unutulmamalıdır⁶⁴⁷.

Günümüzde sözlü tarih grupları tarafından, fabrikada çalışan işçilerin tarihi, fabrika sahibinin tarihi, eski eğlencelerin tarihi, aile içi gelenekleri gibi konularda yerel yayınlar yapılmaktadır. Bu yerel yayınlar gelecekte kullanılmak üzere tarihsel veri toplamaktadırlar, eskiden olsa bu malzemeler kaybolup giderdi⁶⁴⁸.

Sözlü tarih araştırması yapan tarihçinin bilgi arayışı belgesel hazırlayan kişiden çok farklıdır ve görüşmeler yaparak geçmişin daha önce hiç rastlanılmamış izlerini bulur⁶⁴⁹. Sözlü tarih araştırmaları yapan tarihçi yaptığı araştırmayı erişilebilir ve taranabilir yaparsa bu malzemeler başka araştırmacı ve belgesel sinemacıların araştırmalarına da katkı sağlar⁶⁵⁰.

⁶⁴⁴ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 232.

⁶⁴⁵ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 245.

⁶⁴⁶ Berrin Balay ve Ersan Ocak, "Sözlü Tarih Çalışmalarında Video Teknolojisinin Kullanılması", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 266.

⁶⁴⁷ Sezai Öztaş, *Tarih Öğretimi ve Filmler: Tarih Öğretiminde Film Kullanılmasının Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi* (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 206974), s. 39.

⁶⁴⁸ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 232.

⁶⁴⁹ David E. Kyvig ve Myron A. Marty, *Yanıbaşımızdaki Tarih*, çev. Nalan Özsoy, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 73.

⁶⁵⁰ Berrin Balay ve Ersan Ocak, "Sözlü Tarih Çalışmalarında Video Teknolojisinin Kullanılması", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 269.

Sözlü tarih araştırmaları sayesinde, akademisyenler artık masasından kalkmakta ve dışarıdaki dünya ile iletişim kurmaktadır⁶⁵¹. Sözlü tarih, tarihçiliği masa başında araştırma alanı olan tarihçilikten çıkarıp hayatın bilinmeyenlerine götüren ve bazen toplumun değişimini anlamaya çalışan bazen bir sosyolog, bazen insanlık tarihini aydınlatmaya çalışan bir antropolog, bazen edebi eserlerin yorumlanmasına çalışan bir edebiyatçı profiline geçiş yaptırır⁶⁵².

İnsanların hayatlarındaki en olağanüstü olaylara kadar tarihe kayıt düşürülmesi söz konusu olan veya kayıt düşürülmeden hafızalarda kalan her türlü insani olay sözlü kültür ortamında yařanmaktadır⁶⁵³. Sözlü tarih araştırmaları, tarih bilim dalının belge üzerinden yazı üretilmesi merkezli anlayışını kıran, buna insanın, sesin ve görüntünün kaydedilmesiyle başka bir boyut kazandıran bir disiplindir⁶⁵⁴.

Sözlü tarih diğer bilim dalları ile bağlar kurduğundan dolaydır ki, tarih ile insan deneyimlerine daha geniş bir bakış saęlamaktadır⁶⁵⁵. Sözlü tarihin olanakları tüm tarihsel alanlar için geçerlidir⁶⁵⁶. Sözlü tarih çalışmaları yapılan kişiler artık hayatta değilse, kayda geçirilmiş olan konuşmalar belge niteliğine bürünmüřtür⁶⁵⁷.

Pek çok ülkede sözlü tarih araştırmaları müzelerde arşivlenmektedir. Ülkemizde de sözlü tarih araştırmalarını içeren bir arşiv sisteminin meydana getirilmesi gerekmektedir⁶⁵⁸. Alex Haley'in sözlü tarihin önemini

⁶⁵¹ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 232.

⁶⁵² Seda Kara, *Sözlü Tarih Yönteminin Ortaöğretim Öğrencilerinin Tarih Algısı Üzerindeki Yansımaları* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 559758), s. 36.

⁶⁵³ Ersoy, *Sözlü Tarih*, s. 23.

⁶⁵⁴ Berrin Balay ve Ersan Ocak, "Sözlü Tarih Çalışmalarında Video Teknolojisinin Kullanılması", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 266.

⁶⁵⁵ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 244.

⁶⁵⁶ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 232.

⁶⁵⁷ Seza İ Öztaş, *Tarih Öğretimi ve Filmler: Tarih Öğretiminde Film Kullanılmasının Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi* (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 206974), s. 35.

⁶⁵⁸ Berrin Balay ve Ersan Ocak, "Sözlü Tarih Çalışmalarında Video Teknolojisinin Kullanılması", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 269.

vurgulayan güzel bir tespiti vardır; “Yaşlı bir insan öldüğü zaman bir kütüphaneye yanmış gibi olur”⁶⁵⁹.

Sözlü tarih araştırmaları yalnızca bir kayıt faaliyeti değildir. Görüşme hazırlığı, görüşme süreci ve görüşme sonrası katılımcı gözlemcilik tekniklerinin de kullanılmış olduğu bir etnografik araştırma tekniğidir⁶⁶⁰. Sözlü tarih insanlara tarihlerini kendi sözleriyle geri verir ve insanlara geçmişini verirken gelecek için yol göstermektedir⁶⁶¹.

2.14. Görüşme Süreci ve Bu Süreçte Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar

Sözlü tarih araştırmalarında üç temel aşama bulunmaktadır. Bu aşamalar sırasıyla tasarım, görüşme ve arşivlemedir⁶⁶². İlk adım, okuyup araştırarak ve başka yollarla bilgilerin edinilmesidir⁶⁶³. Sözlü tarih araştırmalarında okuma ve araştırma bölümünü tamamlayıp aktif bilgi toplama rolüne geçmenin korkutucu görüneceği açıktır⁶⁶⁴.

Görüşme aşaması karmaşık bir süreci içermektedir⁶⁶⁵. Sözlü tarih araştırmasında görüşülen tanıkların bilgilerinin tarih yazımında kullanabilmesi için belli ölçütlere dikkat edilmelidir⁶⁶⁶. Araştırılan konu yazılı kaynakların hiç olmadığı bir alansa ilk yapılacak ön görüşmeler içerisinde bilgi edinilmelidir⁶⁶⁷.

⁶⁵⁹ Ulutak, “Sözlü Tarih” s. 99.

⁶⁶⁰ F. Çağnur Şarman, “Mübadele: Girit’ten Anadolu’ya Göç Bir Sözlü Tarih Çalışması ve Belgesel Film Uygulaması”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 275.

⁶⁶¹ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 233.

⁶⁶² Berrin Balay ve Ersan Ocak, “Sözlü Tarih Çalışmalarında Video Teknolojisinin Kullanılması”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 263.

⁶⁶³ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 173.

⁶⁶⁴ Stephen Counce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 164.

⁶⁶⁵ E. Egemen Özbek ve Y. Doğan Telli, “68’li Olmak: Hatırlamak ve Aidiyet”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 249.

⁶⁶⁶ Kemal Üçüncü, “Sözlü Tarih”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 447.

⁶⁶⁷ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 143.

Görüşmeyi yapacak olan tarihçinin ele aldığı konuyla ilgili bilgisinin iyi olması gerekmektedir⁶⁶⁸. Tarihçinin, görüşme yapılacak olan kişiyle ilgili de araştırmalar yapmış olup bilgi sahibi olması gerekmektedir⁶⁶⁹. Bu arada bilinmelidir ki, görüşme yapılacak olan kişilerin cahil oluşu dezavantaj değildir. Örneğin, bir gemi inşasında çalışanlarla yapılan sözlü tarih araştırmasında işçilerin sorulara yanıtları, asıl durumu ayrıntılarıyla gün yüzüne çıkarmıştır⁶⁷⁰.

Görüşmeye gitmeden önce başkalarıyla provalar yapılabilir. Mikrofon karşısında tarihçi rahat olursa görüşülecek kişinin heyecanının yenmesine de yardımcı olunmuş olunur. Mikrofon kullanırsa görüşülen bazı kişiler kendi sesini ilk kez duyduğunu ifade ederek tarihçiyi şaşırtabilir⁶⁷¹. Görüşmeden önce bir ön görüşme yapılmalıdır⁶⁷².

Başarılı oturumlar, yöntemlerin mekanik olarak uygulanmasıyla değil, tarihçi ve görüşülen kişi arasındaki uyumlu ilişkiler sonucunda ortaya çıkar⁶⁷³. Görüşmeye başlamadan önce kameralar vb. cihazların ayarları yapılırken sohbet devam ettirilmeye çalışılmalıdır çünkü bu şekilde görüşme yapılacak olan kişinin heyecanının biraz yatışması sağlanabilir⁶⁷⁴. İlk görüşmeler deneme kabul edilebilir⁶⁷⁵.

Yapılacak çalışmaya uygun ekipmanlar temin edilmek zorundadır. Ekipmanlar, gerçekleştirilecek çalışma ile ne yapmak istendiğine göre değişiklik gösterir. Belgesel hazırlanılacaksa kamera kaydına, bir sunum hazırlanılacaksa fotoğraflara, müzik kaydı yapılacaksa yüksek duyarlılıklı ses kayıt cihazlarına ihtiyaç olunacaktır⁶⁷⁶.

⁶⁶⁸ Oktay Gökdemir, “Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 140.

⁶⁶⁹ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 143.

⁶⁷⁰ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 174.

⁶⁷¹ David E. Kyvig ve Myron A. Marty, *Yanıbaşımızdaki Tarih*, çev. Nalan Özsoy, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 76-77.

⁶⁷² Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 143.

⁶⁷³ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 189.

⁶⁷⁴ Güçlü, “Eğitim Tarihi”, s. 7.

⁶⁷⁵ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 142.

⁶⁷⁶ Kemal Üçüncü, “Sözlü Tarih”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 448.

Sözlü tarih çalışması kaydında araç ve ürün birbirine karıştırılmamalıdır. Sözlü tarih, kayıt cihazlarından önce de vardı ve sözlü tarihte yaşanmışlıkları kayıt altına almak için iyi bir ses kaydı yapmanın gerekli olmadığı bilinmelidir⁶⁷⁷.

Görüşmeye öncelikle kişinin özgeçmiş bilgileriyle başlanmalıdır. Görüşmenin başında sorulacak olan ad, soy ad, doğum tarihine ilişkin soruların cevapları kişi bilgi kartının doldurulmasında kolaylık sağlamaktadır⁶⁷⁸.

Tarihçiler görüştükları kişilere, anlatacakları ifadelerin telif hakkına sahip olacaklarını da bildirmelidir⁶⁷⁹. Sözlü tarih araştırmalarında telif hakları her iki tarafın imzaladığı formlardan oluşmaktadır⁶⁸⁰. Görüşme yapılacak olan kişi ne kadar çok şey biliyorsa, bir görüşmeden önemli tarihsel bilgiler elde edilmesi olasılığı o kadar yüksektir⁶⁸¹. Görüşme sırasında bir tür sosyo-drama ortamı oluşturulmaktadır. Derinlere atılmış bütün tecrübe ve yaşanmışlıkların, böylesi bir yoğunlaşma sürecinde bellek tarafından çağrılması mümkün olmaktadır⁶⁸².

Görüşme sırasında görüşülen kişinin anlattıklarına karşı çıkılmamalı ve yönlendirici sorular sorulmamaya özen gösterilmelidir⁶⁸³. Sözlü tarih çalışması yapılacak olan kişilerle görüşülürken görüşülen kişinin daha fazla heyecanlanmaması amacıyla video kayıtları için gerekli ekipmanların sayısı olabildiğince az düzeyde tutulmaya çalışılmalıdır⁶⁸⁴.

⁶⁷⁷ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 21.

⁶⁷⁸ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 144.

⁶⁷⁹ Charlotte Fischer, Stefanie Costache, Cahara Makriyianni, "Sözlü Tarihin Tanıtımı", *DocPlayer*, <https://docplayer.biz.tr/4065223-Fotograflar-sarah-malian-and-beran-djemal-cmc-chara-makriyianni-ahdr-basim-k-l-lithofit-kibris-tasarim-gra-des-www-gra-des.html>, (Erişim:03.04.2020), s. 12.

⁶⁸⁰ Berrin Balay ve Ersan Ocak, "Sözlü Tarih Çalışmalarında Video Teknolojisinin Kullanılması", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 270.

⁶⁸¹ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layikel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 174.

⁶⁸² Enis Rıza Sakızlı, "Görüntüyü Okumak: Kapalı Bilgiye Ulaşmakta Sözlü Tarih ve Belgesel Çalışmalar", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 289.

⁶⁸³ İbrahim Sarı, *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sözlü Tarih Etkinliklerinin Öğrenci Başarı, Beceri ve Tutumlarına Etkisi* (Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 207141), s. 109.

⁶⁸⁴ Ulutak, "Sözlü Tarih", s. 94.

Görüşülecek konular, ön görüşme içerisinde kişiye özgün hale getirilmelidir⁶⁸⁵. Tarihçi, düzgün biçimde kuramadığı cümleler olursa endişelenmemelidir çünkü aksine bu tarz küçük hatalar görüşülen kişinin rahatlamasına yardımcı olabilir.

Görüşme yapılan kişi çok heyecanlanmadığı takdirde kayıt cihazı açılıp kapatılmamalıdır çünkü kayıt cihazındaki gereksiz kayıt, konuşmanın akışını bozmaktan daha iyi olacaktır⁶⁸⁶. Belirlenen konular görüşme yapılacak kişilere göre değişiklik gösterir. O yüzden her görüşmeden önce konular gözden geçirilmek zorundadır⁶⁸⁷.

Görüşmenin başarısı, görüşmeyi yapan tarihçinin yeteneğine bağlıdır⁶⁸⁸. Ayrıca sözlü tarih metodunun başarılı olması, tarihçinin her insanın yaşam deneyimine vermiş olduğu önem ve paylaşılan iletişim sürecine göstereceği dikkate bağlıdır⁶⁸⁹.

Görüşmeler teke tek yapılır ama kişilerle birer birer görüştüktan sonra toplu görüşmeler de faydalı olabilir. Bu şekilde unutulmuş bazı şeyler hatırlanabilir veya çelişkili ifadeler aydınlanabilir. Görüşmenin bir nevi sağlaması da bu şekilde yapılabilir⁶⁹⁰.

Görüşme yapılan kişinin fotoğrafları ve belgeleri görsel olarak belgelenmelidir⁶⁹¹. Görüşme esnasında konuşma sadece sestense ibaret bir şey değildir. Yüzdeki ifadeyi, sesin titremesini, şiveleri, lehçeleri, sessizlikleri de kapsar⁶⁹². Hiçbir görüşme konulara veya konuların sırasına göre gitmeyecektir bu bilinmelidir⁶⁹³.

⁶⁸⁵ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 143.

⁶⁸⁶ David E. Kyvig ve Myron A. Marty, *Yanıbaşımızdaki Tarih*, çev. Nalan Özsoy, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 78.

⁶⁸⁷ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 143.

⁶⁸⁸ Oktay Gökdemir, "Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih", *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 139.

⁶⁸⁹ Belkıs Kümbetoğlu, "Buldanlı Dokumacıların Emek Süreçlerinde Değişim", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 207.

⁶⁹⁰ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 143.

⁶⁹¹ Ulutak, "Sözlü Tarih", s. 95.

⁶⁹² Berrin Balay ve Ersan Ocak, "Sözlü Tarih Çalışmalarında Video Teknolojisinin Kullanılması", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 267.

⁶⁹³ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 143.

Görüşülen kişilerin biyografisi konusuna başlarken basit sorulardan başlanarak kademeli olarak ilerlenmelidir. Görüşmede kişinin verdiği kısa cevaplar olursa tarihçi konuyu detaylandırarak özellikte soruları geliştirmeye hazırlıklı olmak zorundadır. Verilen detaylar kaçırılmamalıdır çünkü onlarda çok önemli ipuçları olabilir⁶⁹⁴.

Tarihçi, görüşmelere alışkın olan insanlarla çalışırken daha dikkatlidir çünkü bu durum tarihçiyi eleştirel olmamaya yöneltebilir⁶⁹⁵. Görüşülen kişiyi etkileyecek mimik ve ifadelerden uzak durulmalıdır⁶⁹⁶. Görüşme esnasında göz temasının önemi unutulmamalıdır⁶⁹⁷.

Görüşme esnasında özel bilgilerin meydana çıktığı zamanlarda bu bilgiler hususunda daha dikkatli olunması gerekmektedir⁶⁹⁸. Görüşme bazen tarihçinin sormadığı hatta konuyla bile ilgisi olmayan alanlara kayabilmektedir⁶⁹⁹. Görüşme esnasında görüşülen kişinin dikkatini dağıtacak durumlar önlenmelidir⁷⁰⁰.

Görüşmenin süresi 1-2 saatten fazla olmamalıdır⁷⁰¹. Görüşmede yapılan kişinin anlatımları genelde kronolojik, tematik, sonuçsal olarak üç sekans olarak ortaya çıkar. Kronolojik sekans olayları zamansal bir sırayla, tematik sekans belli bir konu çevresinde, sonuçsal sekans ise olayların birbirlerine sebep oluşlarına göre düzenler. Bu anlatım içinde üç sekans birden bulunabilir çünkü belleğin işleyişi bu yöndedir ve bu işleyiş anlatılanları anlamlı yapmaktadır⁷⁰².

⁶⁹⁴ Kemal Üçüncü, "Sözlü Tarih", *Türkiye'de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 449.

⁶⁹⁵ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 27.

⁶⁹⁶ Seda Kara, *Sözlü Tarih Yönteminin Ortaöğretim Öğrencilerinin Tarih Algısı Üzerindeki Yansımaları* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 559758), s. 42.

⁶⁹⁷ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 143.

⁶⁹⁸ David E. Kyvig ve Myron A. Marty, *Yanıbaşımızdaki Tarih*, çev. Nalan Özsoy, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 79.

⁶⁹⁹ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 144.

⁷⁰⁰ Seda Kara, *Sözlü Tarih Yönteminin Ortaöğretim Öğrencilerinin Tarih Algısı Üzerindeki Yansımaları* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 559758), s. 42.

⁷⁰¹ Kemal Üçüncü, "Sözlü Tarih", *Türkiye'de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 450.

⁷⁰² E. Egemen Özbek ve Y. Doğan Telli, "68'li Olmak: Hatırlamak ve Aidiyet", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 252.

Sözlü tarih araştırması yoluyla tarihsel araştırmaya, çoğu tarihçinin karşılaşmadığı bir unsur eklenmiştir. Oturum düzenleme ve yürütme tarihçeye aittir. Ayrıca insanlarla kişisel ilişkiler kurmak zorundadır⁷⁰³. Video araçları, sözlü tarih araştırmalarına farklı görme-duyma-kavrama-düşünme biçimleri getirmektedir⁷⁰⁴. Görüşme içerisinde görüşmenin gidişatına göre ek sorular olabilir⁷⁰⁵.

Görüşme yapılan kişinin verdiği bilgilerin kullanılmasına dair verdiği iznin güvenli bir yerde saklanması gerekmektedir⁷⁰⁶. Kişiler anlatmış oldukları şeylerden ötürü yasal bir soruşturma geçirmeyecekleri konusunda güven duymak isterler. Bazı bilgileri anlatmakta çekinebilirler. Bu konuda kişilere güvenecekleri bir ortam sağlanması gerekmektedir⁷⁰⁷.

Görüşme, tarihçinin konusuyla ilgisiz bir konuya kaymış olsa bile anlatım kesilmemelidir çünkü anılar diğer anıları çağıracaktır⁷⁰⁸. Video kullanarak kayıt yapılmasında temel amaç film yapmak değil, bir mesele üzerine görsel-işitsel bir arşiv meydana getirmektir⁷⁰⁹.

Görüşmeyi ifade eden bilgilerin bir kartın üstüne yazılarak bir dosyada saklanması gerekmekte ve bu kartta anlatılan başlıca olaylarla beraber bu konuların anlatılmaya başlandığı anlar belirtilmelidir⁷¹⁰. Sözlü tarih araştırmaları iki temel telif hakkını içermektedir. Bunlardan ilki yazılı bir metin çıkararak kişilerdir. İkincisi ise fotoğraf, ses kaydı, video kaydı, radyo ve televizyon programlarını içermektedir⁷¹¹.

⁷⁰³ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 27.

⁷⁰⁴ Berrin Balay ve Ersan Ocak, "Sözlü Tarih Çalışmalarında Video Teknolojisinin Kullanılması", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 268.

⁷⁰⁵ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 144.

⁷⁰⁶ David E. Kyvig ve Myron A. Marty, *Yanıbaşımızdaki Tarih*, çev. Nalan Özsoy, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 79.

⁷⁰⁷ Kemal Üçüncü, "Sözlü Tarih", *Türkiye'de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 450.

⁷⁰⁸ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 144.

⁷⁰⁹ Berrin Balay ve Ersan Ocak, "Sözlü Tarih Çalışmalarında Video Teknolojisinin Kullanılması", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 268.

⁷¹⁰ David E. Kyvig ve Myron A. Marty, *Yanıbaşımızdaki Tarih*, çev. Nalan Özsoy, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 79.

⁷¹¹ Berrin Balay ve Ersan Ocak, "Sözlü Tarih Çalışmalarında Video Teknolojisinin Kullanılması", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 269.

Görüşme esnasında teorik argümanlar kullanmaktan kaçınılmalı ve görüşülen kişinin anlayacağı düzeyde sorular yöneltilmeye dikkat edilmelidir⁷¹². Görüşme esnasında görüşme yapılan kişiye karşı içten davranılmalı ve kişi tarihçinin tutumu karşısında kendisini ezilmiş hissetmemelidir⁷¹³.

Görüşme talebine insanların sıcak bakmamaları ile ilgili olarak genelde şu sebeplerle karşılaşılmıştır: utanmaları, kendi yaşanmışlıklarını önemsememeleri, eğitim seviyelerini yetersiz bulmaları ve bu araştırmalarla daha önce karşılaşmadıkları için ciddiye almamaları⁷¹⁴.

Kişiye soru yöneltirken kişinin evet-hayır gibi kısa cevaplar veremeyeceği, kendi zihninde yolculuğa çıkabileceği sorular sorulması gereklidir⁷¹⁵. Görüşme anında her saniye ve her kelime önem taşımaktadır çünkü neyin neyi doğuracağı, neyin hangi anda ifade edileceği bilinmez⁷¹⁶.

Görüşme anında hikayelendirmeleri tespit etmek ve derinlemesine analiz için sorular çeşitlendirilerek ve değişik şekillerde farklı açılardan sorularak yaklaşılmalıdır⁷¹⁷. Görüşme, kaynak kişinin kendisini güvende hissedeceği bir ortamda gerçekleşmelidir⁷¹⁸.

Sözlü tarih çalışmasının bitmesinin ardından en önemli aşama analiz aşamasıdır. Kayda alınan görüşmeler defalarca dinlenir ve görüşmelerde verilen bilgilerin diğer kaynaklarla karşılaştırılması yapılır⁷¹⁹. Bakhtin'e göre, üç sesin dinlenmesi gerekir. Bunlardan ilki görüşme yapılan kişinin sesidir. İkincisi teorik çerçevedir ve tarihçiye kelimeleri, kavramları

⁷¹² Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 144.

⁷¹³ Kemal Üçüncü, "Sözlü Tarih", *Türkiye'de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 450.

⁷¹⁴ Numan Karahan, "Avanos-Kalaba Fatih Sultan Mehmet Lisesi", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 361.

⁷¹⁵ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 144.

⁷¹⁶ E. Egemen Özbek ve Y. Doğan Telli, "68'li Olmak: Hatırlamak ve Aidiyet", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 249-250.

⁷¹⁷ Özlem Çaykent, "Sözlü Tarih", *Tarih İçin Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2015, s. 134.

⁷¹⁸ Seda Kara, *Sözlü Tarih Yönteminin Ortaöğretim Öğrencilerinin Tarih Algısı Üzerindeki Yansımaları* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 559758), s. 42.

⁷¹⁹ Bilim ve Sanat Vakfı, *Sözlü Tarih Araştırmaları İçin Pratik El Kılavuzu*, İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, 2006, s. 17.

verecektir. Üçüncüsü ise okuma eyleminin yansımasıdır⁷²⁰. Bu görüşmelerin iyi analizleri neticesinde toplumsal ve siyasal tutumların sebepleri ortaya çıkabilir⁷²¹.

Araştırmanın analizlerinde disiplinler arası metotlardan yararlanmak gerekmektedir. Bir tarih araştırması çapraz araştırmalarla gerçekleşmek zorundadır⁷²². Görüşmenin sonrasında görüşme ile ilgili gözlemlerin yazılması, görüşme arşivde yer aldığına diğer araştırmacılara fayda sağlayacaktır⁷²³. Arşivleme işi sözlü tarih görüşmesinin en yaratıcı safhasıdır⁷²⁴.

Alan çalışmalarında araştırmacılar, araştırmanın çıktısı açısından sorumluluk taşımaktadırlar⁷²⁵. Türkiye’de sözlü tarih çıktılarının, görüşmelerin içerdiği bilginin kullanımı ve arşivlenmesiyle alakalı yasal bir boşluk bulunmaktadır. Bu durum, insanlardan bilgi teminini tarihçiler için güçleştirmektedir. Amerika ve Avrupa’da bu bilgilerin kullanılması sırasında kaynak kişinin mahremiyeti son derece ayrıntılı bir şekilde yasal kurallara bağlanmıştır⁷²⁶.

Arşivlemenin en önemli avantajı belgeyi kamuya taşınması ve bütün araştırmacılar, tarihçiler, antropologlar, sosyologlar, etnograflar gibi bütün meslek alanlarına yeni açılımlar kazandırması ve her mesleğin kendi içinde bilgiyi tekrar üretme imkânı doğurmasıdır⁷²⁷.

Anlatılanlar ile anlatılanları kayıt altına alan arasında ortaya çıkan sözlü belge kayıtları, hafıza çalışmalarının eşliğinde geçmiş kadar güncel

⁷²⁰ H. Neşe Özgen, “Seçici Unutmanın Tanıklıkları”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 181.

⁷²¹ Ulutak, “Sözlü Tarih”, s. 99.

⁷²² Özlem Çaykent, “Sözlü Tarih”, *Tarih İçin Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2015, s. 134.

⁷²³ Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, s. 145.

⁷²⁴ Berrin Balay ve Ersan Ocak, ”Sözlü Tarih Çalışmalarında Video Teknolojisinin Kullanılması”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 268.

⁷²⁵ Özlem Çaykent, “Sözlü Tarih”, *Tarih İçin Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2015, s. 134.

⁷²⁶ Kemal Üçüncü, “Sözlü Tarih”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 450.

⁷²⁷ Berrin Balay ve Ersan Ocak, ”Sözlü Tarih Çalışmalarında Video Teknolojisinin Kullanılması”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006, s. 268.

arasındaki ilişkiyi dikkate alarak çalışıldığında çok değerli bir kaynak meydana getirir⁷²⁸.

⁷²⁸ zlem aykent, "Sözlü Tarih", *Tarih İçin Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2015, s. 134.

3. BÖLÜM

KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI'NDA YER ALAN EDİRNE GAZİLERİYLE YAPILAN GÖRÜŞMELER

Araştırmanın bu kısmında, Kıbrıs gazileri ile görüşmeler yapılmıştır. Harekâta verdiğimiz 498 şehitten beş tanesi Edirne ilindedir⁷²⁹. Harekâta şehit olan Edirneliler şunlardır;

Coşkun Tezelli: Edirne'de 1951 yılında doğmuştur. Birliği, komando tugayı 2. komando taburu karargâh bölüğüdür. Sınıfı ve rütbesi tank üstçavuşudur. Şehit olduğu tarih 03.10.1974 tarihidir⁷³⁰.

Ahmet Özkan: Keşan'da 1954 yılında doğmuştur. Birliği, hava indirme tugayı 4. taburdur. Piyade erdir. Kırmı'da 21.07.1974 tarihinde şehit olmuştur.

Süleyman Susamcı: Keşan'da 1953 yılında doğmuştur. Birliği, komando tugayı ikinci taburdur. Piyade erdir. Girne'de 23.07.1974 tarihinde şehit olmuştur.

İsmail Yüksel: Edirne'de 1953 yılında doğmuştur. Birliği, hava indirme tugayı birinci bölüktür. Piyade erdir. Bilelli Köyü'nde 23.07.1974 tarihinde şehit olmuştur⁷³¹.

Kemal Dere: Keşan'da 1950 yılında doğmuştur. Birliği, Batman jandarma komando taburudur. Jandarma komando çavuşudur. Karatepe'de 14.08.1974 tarihinde şehit olmuştur⁷³².

Kıbrıs gazileri ile yapılan görüşmelerde gazilerin bazıları anlatacaklarının sakınca oluşturacakları düşüncesinden, bazıları ise Covid-19 salgını sebebiyle görüşmeyi reddetmiştir. Görüşmeler Kıbrıs gazilerinin vermiş olduğu bilgiler ışığında yansıtılmıştır⁷³³.

⁷²⁹ Tandoğan, *Kıbrıs Barış Harekâtı*, s. 79-92 (Bkz. Ek-8).

⁷³⁰ Tandoğan, *Kıbrıs Barış Harekâtı*, s. 80.

⁷³¹ Tandoğan, *Kıbrıs Barış Harekâtı*, s. 86-88.

⁷³² Tandoğan, *Kıbrıs Barış Harekâtı*, s. 91.

⁷³³ Bkz. Ek-9.

3.1. Kendinizi Tanıtır mısınız?

Raşit Kabasakal: 1953 yılında Keşan'da doğdum. Üç kardeşiz. İlkokul mezunuyum. Babam çiftçiydi. Ben de askerden döndükten sonra çiftçiliğe devam ettim.

Enver Can: Edirne'nin Lalapaşa ilçesine bağlı Sinanköy'de 1954 yılında doğdum. Biz iki kız ve iki erkek olmak üzere dört kardeşiz. Lise mezunuyum. Babam çiftçiydi. Askerden döndükten sonra İstanbul'da Türk Telekom'da otuz iki sene çalıştım ve oradan emekli oldum.

Orhan Tan: 1953 doğumluyum. Babam çiftçiydi. Askere gitmeden önce babamın yanında babama yardım ederdim. Beş kardeşiz. İlkokul mezunuyum. Askerden geldikten sonra köyde iki yıl hayvancılık yaptım. 2003 yılının eylül ayında Edirne'nin Lalapaşa ilçesinde kahvehane açtım. Halen de işletiyorum. Lalapaşa'da Toki'den de bir ev aldık. Lalapaşa merkeze iyice yerleştik. Bu şekilde geçinip gidiyoruz.

Habil Çakır: 1954 yılında Edirne'ye bağlı Lalapaşa ilçesinde doğdum. Beş kardeşiz. İlkokul mezunuyum. Babam işçiydi. Ben de askere gitmeden önce işçiydim. Askerden geldikten sonra bir fabrikada çalışmaya başladım. Daha sonra da Trakya Üniversitesi'nde rektörün postacısı olarak işe girdim ve oradan emekli oldum.

Mesut Kılıç: 1953 yılında doğdum. İlkokul mezunuyum. Altı kardeşiz. Babam çiftçiydi. Ben de askere gitmeden önce babama yardım ediyordum. Askerden dönünce köyde birkaç ay kaldım. Daha sonra Edirne merkeze yerleştim. Burada Petrol Ofisi'nde benzin istasyonunda çalıştım. Oradan da emekli oldum.

Kazım Pajo: 1953 yılında Edirne’de doğdum. Lise mezunuyum. Biz altı kardeşiz. Babam el süpürgesi yapıp satardı. Askerden döndükten sonra Edirne Belediyesi’nde işe girdim.

Mehmet Yıldırım: 1953 yılında Edirne'de doğdum. Dört kardeşiz. İlkokul mezunuyum. Babam çiftçiydi. Askerden geldikten sonra ben de çiftçiliğe devam ettim. Askere gitmeden önce evliydim. Çocuğum ben askerdeyken dünyaya geldi.

İbrahim Aksal: 1953 yılında Edirne’de doğdum. Lise mezunuyum. Dört kardeşiz. Babam serbest çalışandı. Askerden döndükten sonra Telekom’da işe girdim.

Ahmet Kuş: 1953 yılında Edirne’de doğdum. Dört kardeşiz. İlkokul mezunuyum. Babam çiftçiydi. Askerden döndükten sonra ben de baba mesleği olan çiftçiliğe devam ettim.

Şükrü Çankaya: 1954 yılında Edirne’de doğdum. İlkokul mezunuyum. Beş kardeşiz. Babam çiftçiydi. Askerden döndükten sonra bir fabrikada işe girip oradan da emekli oldum.

Basri Kızıltoprak: 1954 yılında Edirne'ye bağı Lalapaşa ilçesinde doğdum. İlkokul mezunuyum. Üç kardeşiz. Askere gitmeden önce nişanlıydım. Ailem çiftçiydi. Askerden döndükten sonra kamyonculuk yaptım ve emekli oldum.

Alaattin Ak: 1953 yılında Edirne'nin Lalapaşa ilçesinde doğdum. Beş kardeşiz. İlkokul mezunuyum. Ailem çiftçilikle uğraşıyordu. Askerden döndükten 1 yıl sonra bir fabrikada işe başladım ve oradan emekli oldum.

Muharrem Solak: 1953 yılında Edirne'ye bağlı Lalapaşa ilçesinde doğdum. İlkokul mezunuyum. Altı kardeşiz. Askerden döndükten sonra köyümde çalıştım, sigortamı da kendim ödedim.

Nail Cessur: 1953 yılında Edirne’de doğdum. İlkokul mezunuyum. Biz dört kardeşiz. Askere gitmeden önce evliydim ve eşim hamileydi. Ben Kıbrıs’tayken mektup geldi ve öğrendim ki çocuğum doğmuş. Askerden döndükten sonra ilk yaptığım şey, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi’ne gidip oradaki hastaları ziyaret etmek olmuştu. İstanbul-Zeytinburnu’nda bir tekstil fabrikasında işe girdim. Orada 25 yıl çalışıp emekli oldum.

Fevzi Demir: 1954 yılında Edirne’de doğdum. Lise mezunuyum. Dört kardeşiz. Ailem çiftçiydi. Askerden döndükten sonra esnafılık ve ticaretle uğraştım. Şuanda, Türkiye Muharip Gaziler Derneği Edirne Şubesi Yönetim Kurulu Üyesi ve Genel Sekreteriyim.

Ahmet İsmailoğlu: 1954 yılında doğdum. Çok uzun yıllardır Edirne merkezde yaşıyorum. Askerden döndükten sonra ticaretle uğraştım. Türkiye Muharip Gaziler Derneği Edirne Şubesi Başkanı'yım.

3.2. Askerliğinizi Nerede Yaptınız ve Göreviniz Neydi?

Raşit Kabasakal: Acemi birliğimi Burdur'da yaptım. Telsiz bölümünde muhabere eriydim. Burdur'da yemin merasiminden sonra Konya'ya şoför kursuna gittim. Oradan da Kırıkkale'ye usta birliğine gittim.

Enver Can: Acemi birliğim Isparta Eğirdir'dir. Usta birliğim Bolu Komando Tugayı Muhabere Bölüğü'dür. Ben Bolu Komando Tugayı'nda tugayın baş telsizini kullanıyordum.

Orhan Tan: Acemi birliğim Denizli'dir. Usta birliğim Ankara Çubuk 230. Piyade Alayı'dır. Havancıydım.

Habil Çakır: Askerliğimi Osmaniye'de yaptım. 50. Piyade Alayı, 1. Tabur, 2. Bölük. Piyade erdim.

Mesut Kılıç: Ben acemi birliğine Isparta'ya gittim. Usta birliğimi Gaziantep Islahiye 40. Piyade Alayı 1. Tabur Karargâh Destek Bölüğü Keşif Takımı'nda er olarak yaptım.

Kazım Pajo: Askerliğimi Doğubeyazıt'ta, 1. Mekanize Tugay Muharebe Bölüğü'nde, muharebe çavuşu olarak yaptım.

Mehmet Yıldırım: Askerliğimi Ankara'da, 28. Tümen Sıhhiye Taburu'nda Ambulans Bölüğü'nde er olarak yaptım.

İbrahim Aksal: Ben askere Amasya'ya gitmiştim. Amasya'dayken 2600 çavuş içinden 8 kişi seçtiler. Ben onlardan biriydim. Seçildikten sonra 6 ay özel eğitim aldım. 25 Eylül 1973 tarihinde Kıbrıs'taki Türkiye'yi temsil eden değiştirme birliğine gönderildim. Kıbrıs Barış Harekâtı başladığında ben Kıbrıs'taydım.

Ahmet Kuş: Askerliğimi Adana'da 39 Tümen, 50. Piyade Alayı, 1. Tabur, 2. Bölükte piyade er olarak yaptım.

Basri Kızıltoprak: Askerliğimi Batman Jandarma Komando Taburu'nda yaptım. Ben Kıbrıs'a ikinci harekâta gittim.

Şükrü Çankaya: Askerliğimi Adana'da yaptım. Karargâh destek bölümündeydim. 39 Tümen, 50. Piyade Alayı, 1. Tabur, 2. Bölükte piyade er olarak yaptım.

Alaattin Ak: Askerliğimi Ankara 28. Tümen, Savaş İstihkâm Taburu, 3. Bölükte yaptım. İstihkâm eriydim.

Muharrem Solak: Askerliğimi Gaziantep'te, 39. Tümen Keşif Bölüğünde, tank şoförü olarak yaptım.

Nail Cessur: Ben askerliğimi Gaziantep'te 2. Ordu, 6. Kolordu, 39. Tümen, 49. Mekanize Piyade Alayı, 2. Tabur, 6. Bölükte, piyade çavuş olarak yaptım.

Fevzi Demir: Askerliğimi Bolu Komando'da yaptım.

Ahmet İsmailoğlu: Askerliğimi Osmaniye'de yaptım. Kıbrıs Barış Harekâtı'na, birinci harekâta 7. Piyade Alayı olarak denizden çıkartmayla katıldım. Kıbrıs Barış Harekâtı'nda şehit düşen Albay Halil İbrahim Karaoğlanoğlu'nun birliğindeydim.

3.3. Kıbrıs Barış Harekâtı'ndaki Göreviniz Neydi?

Raşit Kabasakal: Kıbrıs Barış Harekâtı'nda telsiz telefon operatörüydüüm. Ayrıca hafif araç şoförlüğü yaptım.

Enver Can: Telsiz kullanıyordum.

Orhan Tan: Piyade erdim.

Habil Çakır: Harekâta piyade erdim.

Mesut Kılıç: Kıbrıs Barış Harekâtı'nda piyade erdim.

Kazım Pajo: Barış Harekâtı'nda muhabere çavuşuydum.

Mehmet Yıldırım: Barış Harekâtı'ndaki görevim ambulans şoförlüğüydü.

İbrahim Aksal: Ben Kıbrıs'a, Kıbrıs Barış Harekâtı olmadan bir yıl önce gitmiştim. Orada Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı'ndaydım. Subaylarla beraber 550 kişiydik.

Ahmet Kuş: Kıbrıs'ta piyade erdim.

Basri Kızıltoprak: Karacı öncü birliktedydim. Jandarma komandoydum.

Şükrü Çankaya: Harekâta piyade erdim.

Alaattin Ak: Kıbrıs'ta mayın timindeydim. Mayın toplayıp düşüyorduk.

Muharrem Solak: Kıbrıs Barış Harekâtı'nda da tank şoförlüğü yaptım.

Nail Cessur: Piyade çavuştum. 81'lik havan çavuşuydum.

Fevzi Demir: Komandoydum.

Ahmet İsmailoğlu: Ben Kıbrıs'ta nişancıydım. Benim kullandığım silahlar ağır silahtı.

3.4. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Olduğunu Nasıl Öğrendiniz?

Raşıt Kabasakal: Komutanlarımızdan öğrendik. Harekâttan bir süre önce askerler arasında Makarios'un vurulduğuna dair de bir söylenti de başlamıştı.

Enver Can: Ben Bolu Komanda Tugayı'nda tugayın baş telsizini kullanıyordum. Yani harekâtın tugaya bildirilmesi emrini zaten ben alıyordum. Haberler kapalı bir şekilde yani kripto geliyordu. Kriptodaki astsubaylar da bu haberleri çözüyordu. Astsubaylar durumu öğrenmişlerdi. Daha sonradan bu durum bize de iletildi.

Orhan Tan: Kıbrıs Barış Harekâtı'na gittiğimize dair bize hiçbir bilgi verilmedi. Fakat oraya gitmeden kısa bir süre önce bize helikopterlerle ilgili kurs verilmişti. Bir hafta kadar sonra da bizi nizamiyede askeri araçlara bindirdiklerinde anladık. Çünkü Türk bayrakları gördüğümüz tüm araçlarda vardı. Astsubaylar ve subaylar da bizi Ankara'nın çıkışında alkışlarla uğurladılar. Yola koyulup Mersin Taşucu'na gittik. Mersin Taşucu'nda dokuz kişi bir helikoptere bindik. Helikopterler sırayla kalkıyor ve her helikoptere dokuzar kişi biniyordu.

Habil Çakır: Harekât olduğunu herhangi biri bize bildirmedi. 50. Piyade Alayı olarak hepimizi alıp götürdüler. Biz nereye gittiğimizi o sırada bilmiyorduk. Gizlilik esası varmış diye düşünüyorum. Kıbrıs'a varmadan önce gemideyken öğrendik neler olduğunu.

Mesut Kılıç: Harekâtı komutanlarımızdan öğrenmiştik.

Mehmet Yıldırım: Barış Harekâtı olduğunu ve oraya gideceğimizi komutanlarımız bize bildirmişti.

Kazım Pajo: Komutanlarımız bize, Osmaniye'ye gideceğimizi söylemişlerdi. Niçin gideceğimizi söylememişlerdi. Kıbrıs Barış Harekâtı olduğunu, Kıbrıs'a gitmek üzere Mersin'den gemiye binerken öğrendik.

İbrahim Aksal: 25 Eylül 1973 tarihinde Kıbrıs'taki Türkiye'yi temsil eden değiştirme birliğine gönderildim. Yani Kıbrıs Barış Harekâtı

başladığında zaten Kıbrıs'taydım. Kıbrıs'a harekâtın olduğunu komutanlarımızdan öğrendik.

Ahmet Kuş: Biz Kıbrıs Barış Harekâtı'na gittiğimizi Mersin'den gemiye bindiğimizde öğrendik. Alay komutanımız söyledi. Alay komutanımızın adı, İbrahim Karaoğlanoğlu'ydu ve kendisi Kıbrıs Barış Harekâtı'nda şehit olmuştu.

Basri Kızıltoprak: Ben Kıbrıs'a ikinci harekâta gittim zaten. Batman havaalanına giderken halkın da harekâttan haberi vardı ve bize sevgi gösterilerinde bulunuyorlardı.

Şükrü Çankaya: Kıbrıs Barış Harekâtı'na gideceğimizi Alay komutanımız İbrahim Karaoğlanoğlu söylemişti. Kendisi harekâta şehit düşmüştü.

Alaattin Ak: Kıbrıs Barış Harekâtı'nı bize komutanlarımız bildirmişti.

Muharrem Solak: Kıbrıs Barış Harekâtı'nı komutanlarımızdan öğrendik.

Nail Cessur: Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan yaklaşık bir ay önce Tümen Komutanımız Bedrettin Demirel bize Kıbrıs'a bir harekâtın düzenlenebileceğini ve bizim de gitme ihtimalimizin olabileceğini söylemişti. Ama o zamanlar tabii ki bu sadece bir tahmindir. Fakat ailelerimizin panik yapmaması için bu durumu onlara söylememizi de tembih etmişti. Daha sonra da dediği oldu zaten.

Fevzi Demir: Kıbrıs Barış Harekâtı'nı bize komutanlarımız bildirmişti. Hepimiz düğüne, bayrama gider gibi gidiyorduk. Amacımız oradaki kardeşlerimize yardım etmektir. Biz barış sağlamak için gidiyorduk ama gördüğümüz manzaralar bizi şaşkına çevirip öfkelenirdi. Çünkü Rum çeteleri, Türk köylerine saldırıyor ve oradaki insanlara inanılmaz zulümler yapıyordu.

Ahmet İsmailoğlu: Komutanlarımızdan öğrendik. 19 Temmuz 1974 tarihinin gecesini Adana'dan Mersin'e hareket ettik. O gecenin sabahında da Girne sahiline indik. Ben Kıbrıs Barış Harekâtı'na, Birinci harekâta 7. Piyade Alayı olarak denizden çıkartmayla katıldım.

3.5. Kıbrıs'a Nasıl Gittiğinizi ve İlk Ayak Basışınızı Anlatır mısınız?

Raşit Kabasakal: Konya'da halk yollara çıkmıştı ve bize sevgi gösterilerinde bulunuyorlardı. Bizim birlik Mersin'e gittiğinde Kıbrıs'ta harekât başlamıştı. Biz Mersin'den gemiye bindik. Girne'den Kıbrıs'a giriş yaptık. Girne'ye ilk adımımızı atar atmaz silah sesleri duymaya başladık.

Enver Can: Hepimiz heyecanlıydık. Biz giderken halkın henüz harekâttan haberi yoktu. Biz Mersin'e araçlarla gittik. Mersin'den helikoptere bindik. Helikopterler sırayla kalkıyordu. Helikopterlerin etrafında helikopteri korumak için uçak vardı. Helikopterle sabah ezanı vakitlerinde karanlıkta, Kıbrıs'taki Dikomo bölgesine indik. İndiğimiz yerde eski Rum alayının barakaları vardı. Buraya inince mücahitler hemen yanımıza gelip yol gösterdi. Helikopterden indiğimizde Lefkoşa yönünden Rumlar tarafından saldırıya uğradık.

Orhan Tan: Biz Mersin Taşucu'ndan helikoptere bindik. Denizin üstünde 45 dakika gittik. Heyecanlıydık. Helikopterde dokuz kişiydik. Kıbrıs'ta Ortaköy yakınlarında indik. Helikopterden iner inmez hemen menzillerimizi kazmaya başladık. Bu sırada saldırıya uğradık. Rumlardan havan geldi. Bize uçaksavar kullandılar. Arkadaşımın biri o sırada yaralandı.

Habil Çakır: 50. Piyade Alayı'nın hepsi gitti. Kıbrıs'a hücum botlarla gittik. Kıbrıs'a Girne sahilinden giriş yaptık.

Mesut Kılıç: Gençtik, cesurduk. Hiçbirimizde korku yoktu. Mersin'den gemiye bindik. Girne'ye indik. Biz daha gemiden karaya çıkmadan Rumlar Beşparmak Dağları'ndan gemiye ateş açtılar.

Kazım Pajo: Biz Kıbrıs'a Mersin'den gemiyle gittik. Paraşütle atlayanlar komandolardı. Biz paraşütle zaten atlayamazdık çünkü eğitimini almamıştık. Nereye, niçin gittiğimizi ise gemide öğrendik. Kıbrıs'a çıkış noktamız Girne sahiliydi.

Mehmet Yıldırım: Biz harekâta Ankara'dan tüm tümen gittik. Mersin'den gemiye bindik. Gemiyle Girne'ye giriş yaptık.

İbrahim Aksal: Harekât olduğunda ben zaten Kıbrıs'taki değiştirme birliğindeydim.

Ahmet Kuş: Harekâta giderken bize zaten her hangi bir bilgi verilmemişti. Biz Kıbrıs'a gemiyle gittik. Kıbrıs'a Girne'den giriş yaptık. Gemideyken denizin ortasında Alay Komutanımız İbrahim Karaoğlanoğlu bize "Gazamız mübarek olsun Kıbrıs'a harekâta gidiyoruz" dedi. Kendisi harekâta şehit düştü. Biz Girne'ye dört gemi girdik. Ama liman olmadığı için gemi yanaşamadı. Bizi gören Rum askerleri ateş açmaya başladı. Havan toplarıyla saldırmaya başladılar. Ateş açma olayı yüzünden geminin kapakları bayağı bir süre açılmadı. Liman olmadığı için dolayısıyla da gemi yanaşmadığı için o yüzden biz direkt belimize kadar suyun içine indik.

Şükrü Çankaya: Çok sevinçliydik. Hepimizin kafasında, düşmanın hakkından gelme isteği vardı. Kıbrıs'a gemiyle gittik. Gemiye Mersin'den bindik. Kıbrıs'a çıkış noktamız Girne sahiliydi.

Basri Kızıltoprak: Biz Kıbrıs Barış Harekâtı'nda öncü birliktik. En öndeki asker bizdik yani. Ama ne giderken ne de ordayken korku hiç olmadı içimizde. Biz Batman'dan havaalanına gittik. Oradan uçağa binip Adana'da indik. Adana'dan da Mersin-Taşucu'na otobüsle gittik. Taşucu'ndan onar kişilik helikopterlere bindik. Helikopterle Lefkoşa havaalanına yakın bir yere indik.

Alaattin Ak: Giderken çok sevinçliydik ve hiçbirimizde korku hissi yoktu. Tümenin hepsi gitti. Ankara'dan Mersin'e askeri araçlarla geldik. Mersin-Taşucu'ndan gemiye bindik. Kıbrıs'a Girne'den girdik.

Muharrem Solak: Heyecan ve sevinç vardı hepimizde. Düğüne gider gibiydik. Biz tüm tabur gittik. Gaziantep'te askerdim. Gaziantep'ten tankları trene yükleyip Mersin'e geldik. Mersin'de ise tankları gemiye yükledik. Gemiyle de Girne'ye giriş yaptık.

Nail Cessur: Mutluyduk. Heyecanlıydık. 20 Temmuz 1974 günü Gaziantep'ten hareket edip Adana'ya geldik. Adana'ya geldiğimizde halk sokaklarda ellerinde bayraklarla bize tezahürat yapıyordu. Daha sonra Mersin'e gittik oradan gemiye bindik. Kıbrıs'a Girne'den giriş yaptık.

Fevzi Demir: Kıbrıs'a giderken inanın düğüne, bayrama gider gibi şendik. Amacımız oradaki kardeşlerimize yardım etmektir. 20 Temmuz

1974'te saat 08:30'da helikopterlerle Kırmı Ovası'na indik. İndikten sonra Beşparmak Dağları'na geçmeye başladık.

Ahmet İsmailoğlu: Hepimiz çok heyecanlı ve sevinçliydik. Harekâta Adana Osmaniye'den gittik. 19 Temmuz 1974 akşamı Adana'dan Mersin'e hareket ettik. O gecenin sabahında Girne sahiline indik.

3.6. Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Hangi Silahları Kullandınız?

Raşit Kabasakal: Ben harekâtta telsiz kullanıyordum, irtibatları kuruyordum.

Enver Can: Harekâtta silah olarak G3 kullandım.

Orhan Tan: Ben Kıbrıs'ta silah olarak G1 kullandım. Çatal ayaklı bir silahtır. Kıbrıs'ta 81'lik havancı piyadeydim. Havan 3 kişi tarafından taşınır. 62 kilodur.

Habil Çakır: Kıbrıs Barış Harekâtı'nda silah olarak G3 kullandım.

Mesut Kılıç: A6 makineli tüfek kullandım.

Kazım Pajo: Harekâtta Belçika yapımı G1 silah kullandım. G3 silah da kullandım.

Mehmet Yıldırım: G1 silah kullandım.

İbrahim Aksal: Harekâtta silah olarak piyade tüfeği kullandım. Ben Kıbrıs'a harekâttan bir yıl önce gitmiştim. Mücahitlerle beraberdik. Bazen onları elimizdeki eski silahlarla eğitirdik.

Ahmet Kuş: Oradayken silah olarak G1 kullanmıştım. Çatal ayaklı.

Şükrü Çankaya: Ben Kıbrıs'ta uçaksavar kullandım.

Basri Kızıltoprak: Harekâtta MG3 silahı kullandım. Bu silah otomatik nişancıdır. Alman yapımı bir silahtır.

Alaattin Ak: Harekâtta, roketatar kullandım. Ayrıca ben mayın timindeydim. Kıbrıs'ta mayın topluyor ve mayın döküyorduk.

Muharrem Solak: Harekâtta, makineli otomatik silah kullandım. Ayrıca tank kullandım. Tank elli ton ağırlığındaydı.

Nail Cessur: Kıbrıs'ta 81'lik havan kullandım. Ayrıca G3 silah kullandım. Üzerimizde 240 tane mermi bulunurdu.

Fevzi Demir: Ben komando çavuşuydum. Komando Tugay Komutanı Tuğgeneral Sabri Demirbağ'ın muhafız takımındaydım.

Ahmet İsmailoğlu: Ağır silah kullandım. Geri tepme stop. 106 mm çapında. Bu yüzden sokak çatışmalarına katılmıyordum çünkü benim kullandığım silahlar alelâde birine kullanılacak silahlar değildi. Uzun menzilli silahlardı. Belli bir mevziden 8 kilometreye etki eden bir mermi kullanıyordum. Örneğin köprü, tank, toplu hedefler gibi yerler için kullanılıyordu bu mermiler. Bu silahlar jeeplerin üzerine monte edilirdi. 180 derece sağa sola ateş edebilirdi. Çok etkili silahlardı. Biz oraya barış için gittiğimizden dolayı bize saldırı olmadığı sürece bunları kullanmıyorduk.

3.7. Kıbrıs'a Giderken Ne Kadar Sürelik Askerdiniz ve Kıbrıs'ta Ne Kadar Süre Kaldınız?

Raşit Kabasakal: On iki aylık askerdim. Kıbrıs'ta sekiz ay kaldım.

Enver Can: Beş aylık askerdim. On beş ay kaldım. Askerlik bitene kadar Kıbrıs'ta kaldım.

Orhan Tan: Dört aylık askerdim. Kıbrıs'ta dört buçuk ay kaldım aslında dört ay kalmam gerekiyordu ama on beş gün daha bizi orada beklettiler.

Habil Çakır: Üç aylık askerdim. Kıbrıs'ta on yedi ay kaldım.

Mesut Kılıç: On üç aylık askerdim. Kıbrıs'ta dört buçuk ay kaldım aslında dört ay kalacaktım ama ateşkes olduğunda harekât tekrar başlar mı diye tedbir amaçlı on beş gün daha orda kaldık. Anlayacağınız on beş gün geç bitti askerlik.

Kazım Pajo: Sekiz aylık askerdim. Kıbrıs'ta bir yıl kaldım.

Mehmet Yıldırım: Bir yıllık askerdim. Harekâttan sekiz ay sonra anavatana dönebildim.

İbrahim Aksal: Askere Amasya'ya gitmiştim. Amasya'dayken 2600 çavuş içinden 8 kişi seçtiler. Ben onlardan biriydim. Seçildikten sonra 6 ay özel eğitim aldım. 25 Eylül 1973 tarihinde Kıbrıs'taki Türkiye'yi temsil eden değiştirme birliğine gönderildim. Kıbrıs Barış Harekâtı başladığında Kıbrıs'taydım. Harekâttan iki ay sonra yurda döndüm.

Ahmet Kuş: Bir yıllık askerdim. Kıbrıs'ta altı ay kaldım.

Şükrü Çankaya: Beş aylık askerdim. Kıbrıs'ta on altı ay kaldım.

Basri Kızıltoprak: Beş aylık askerdim. Kıbrıs'ta iki ay kaldım.

Alaattin Ak: On altı aylık askerdim. Kıbrıs'ta iki ay kaldım.

Muharrem Solak: On altı aylık askerdim. Kıbrıs'ta dört ay kaldım.

Nail Cessur: Dokuz aylık askerdim. Kıbrıs'ta on bir ay kaldım.

Fevzi Demir: Dört aylık askerdim. Kıbrıs'ta on altı ay kalmıştım.

Ahmet İsmailoğlu: Dört aylık askerdim. 25.10.1975 tarihinde terhis oldum. O günün akşamı Magosa'da bizi gemiye bindirdiler. Mersin limanına indiğimizde karaya ayak basar basmaz Allah'ıma şükredip yeri öptüm.

3.8. Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Yiyecek, Temizlik Gibi Konularda Sıkıntılar Yaşadığınız Durumlar Oldu mu?

Raşit Kabasakal: Yaşadık. Yiyecek olarak peksimetlerimiz vardı ve bu peksimetlerin içinde bazen sadece dört bisküvi bulunurdu. Tüm gün yiyecek olarak bu peksimetlerle idare etmek zorunda kaldığımız zamanlar oldu. Temizlik konusunda da zor zamanlar yaşadık hatta bitlendik.

Enver Can: Yemek konusunda bir hayli zorlandık. Hatta harekât bitene kadar pek doğru düzgün yemek göremedik. Kıbrıs'ta o zamanlar su sıkıntısı da vardı. İçme suyu dahi bulamadığımız zamanlar olurdu. Hava da çok sıcaktı. Mataralarımızdaki içme sularımız da bu yüzden çok sıcaktı.

Orhan Tan: Yaşamadım. Bize paraşütlerle peksimet ve konserve atılırdı.

Habil Çakır: Yemek konusunda sorun yaşamadım. Temizlik konusuna gelince ise, banyo yapamıyorduk. Ben altı ay boyunca banyo yapamadım.

Mesut Kılıç: Temizlik konusunda sıkıntı çekmedim ama Kıbrıs'a ilk gittiğimizde aç kaldığımız zamanlar oldu ama şükür daha sonra o durumlar düzeldi.

Kazım Pajo: Ben Güzelyurt'taydım. Diğer yerlerde yıkanma konusunda çok sorunlar yaşamış ama biz yaşamadık çünkü güneş enerjisiyle çalışan banyolarımız vardı. Yemek konusunda da pek sorun yaşamadım.

Mehmet Yıldırım: Yemek konusunda bazen sorunlar yaşadığımız oluyordu. Aç kaldığımız zamanlar oluyordu.

İbrahim Aksal: Yemek konusunda sorunlar yaşadığımız zamanlar oldu ama temizlik gibi konularda sorunlar yaşamadık.

Şükrü Çankaya: Yemek konusunda çok sıkıntılar çektiğimiz zamanlar oldu. Banyo ve temizlik konularında da öyle çünkü Kıbrıs'ta içme suyu bile bulmak zordu. Su konusunda çok zorluklar yaşamıştık.

Alaattin Ak: Evet bazen yemek sıkıntısı çektiğimiz zamanlar olurdu. Böyle durumlarda mücahitler bize yemek bulmaya çalışırlardı.

Muharrem Solak: Kıbrıs'ta su bulmakta çok zorlanıyorduk. Komutanlarımız bize "su bulsanız bile sakın içmeyin çünkü tuzaklı yani içine zehir atılmış olabilir" diyorlardı. O yüzden bazen ne kadar susuz kalsak da su bulduğumuzda içemiyorduk. Bizim kendi askeri araçlarımızın arkasında su tankerleri mevcuttu. Komutanlarımız izin verirse bu tankerlerden mataramızı doldurabiliyorduk. Kıbrıs'ta çok su sıkıntısı olduğu için izin verilmediği takdirde mataralarımızı doldurup su içemezdik.

Nail Cessur: Yemek konusunda sıkıntılar yaşadık çünkü cephedeidik ve şartlar zordu. Cephede temizlik de zordu. 3 ay boyunca ayağımdan hiç bot çıkmadı. Zaten bir baskın olasılığıyla, tüfekte ve tam teçhizatlı uyumak zorundaydık.

Ahmet Kuş: Yemek konusunda sorunlar yaşıyorduk. Temizlik gibi konulara gelince ise, bizi yıkanmamız için 3 haftada bir birliğimizden alıp Girne'ye denize götürürlerdi. Sadece 3 haftada bir ve denizde yıkanabilirdik yani. Zaten Kıbrıs'ta içmeye su bile zor buluyorduk. Botlar 6 ay ayağıımızdan çıkmadı. Biz harekâttan bir süre sonra dağlardan inip birliklere geldik ve o zaman çorapları ayağıımızdan çıkarırken derilerim çoraplarımla beraber çıktı.

Basri Kızıltoprak: Yemek sorunu da, temizlik sorunu da yaşadık. Orada içmeye bile su zor bulunurdu. Hava da çok sıcaktı. Botları çıkaramıyorduk. Ayaklarımda iyileşmesi uzun süren çok kötü yaralar oluşmuştu.

Fevzi Demir: En az 15 gün banyo yapamıyorduk. Bazen fırsat bulursak belli yerlere çekilip banyo yapabiliirdik. Giyecek konusunda ise, giysilerimiz güzeldi fakat uzun süre üstümüzden çıkmadıkları için tabiri caizse kayış gibi olmuşlardı.

Ahmet İsmailoğlu: Kıbrıs'taki köylüler bize çok yardım ederdi. Bize ekme getirirlerdi çünkü bizim çok aç kaldığımız günler olmuştu. Hatta bize

gıda ikmali yapan Kocatepe adlı gemi batmıştı ve biz dağlarda aç kalmıştık. Dağlarda aç kaldığımız o günlerde bir ekmeği sekiz kişi bölerek yiyorduk ve tüm gün boyunca bize düşen o küçük payla idare etmek zorundaydık. Kıbrıs'ta su sıkıntısı da vardı. Susuz kaldığımız zamanlar çok olurdu. Hatta bir keresinde kuyudan su çekiyordum ki bir de baktım kuyunun dibinde bir ceset. Türk mü Yunan mı bilmiyoruz ve zaten ölmüş. Öyle suya ihtiyacımız vardı ki, o kuyudan çektiğimiz suyu mecburen içtik.

3.9. Kıbrıs'tayken Sevdiklerinizle Haberleşebiliyor muydunuz?

Raşit Kabasakal: Yok haberleşemedik. Hatta ailem benim yaşayıp yaşamadığım bilgisini bile şubeden öğrenmiş.

Enver Can: 4 veya 5 ayda bir mektupla haberleşirdik. Onun haricinde haberleşemezdik. Kıbrıs'ta zaten adresini askeri posta olarak bildiriyorsun. Numara var. Örneğin ASPOS 4040. Adresini bu şekilde yazıyorsun. O zamanlar haberleşmeler şimdiki gibi değildi bir hayli zordu.

Orhan Tan: Haberleşemedim. Ben hiç mektup gönderemedim. Onlar mektup göndermiş ama ulaşmadı. Çünkü mektuplar isme değil koda gelirdi. C3042 Mersin. Benim kodum buydu. Kodlara geldiği için gelen mektupların bize ulaşması çok zordu. İsimlerimiz gizliydi yani. Bu sebepten dolayı bana gelen mektup bana ulaşmamıştı. Bu durumu şöyle açıklayayım. Bölüklerin kod numaraları vardı. İsimlerimiz geçmez ve kod numaralarımız üzerinden konuşulurdu. Subayların da hiç birinin üstünde rütbeleri yoktu. Sadece tabur komutanının şapkasında vardı.

Habil Çakır: Hayır hem de hiç haberleşemedim. Zor günlerdi ama Kıbrıs'a bize ihtiyacı olan kardeşlerimize yardıma gittiğimiz için her şeye dayanmaya güç buluyorduk kendimizde.

Mesut Kılıç: İlk zamanlar hiç haberleşemedik. Daha sonraları bir kâğıt bulup bir mektup yazdım ve onu aileme yolladım. Küçük bir parça kâğıt bulup yazmıştım birkaç satır. O kâğıdı bile zor bulmuştum. Zaten evdekiler benden umudu kesip beni öldü sanmışlar. Babam benden gelen mektubu görünce ağlamaya başlamış.

İbrahim Aksal: Hayır hiç haberleşemedik çünkü haberleşme olanakları çok kısıtlıydı. Hatta ailem benden hiç haber alamayınca kalkıp Ankara'ya

Genelkurmay'a gitmiş. "Şehit haberleri yayınlanıyor ve biz oğlumuzdan hiç haber alamadık şehit düştüyse cenazesini almaya geldik" demişler.

Mehmet Yıldırım: Hiç haberleşemedik. Çok zor zamanlardı.

Şükrü Çankaya: Hiç haberleşemedik. Kalem, kâğıt bulamazdık ki. Yokluk vardı. Hatta ailem bana para göndermiş fakat bana ulaşmadı. Ulaşmadığı için de para geri gitmiş. Paranın geri geldiğini gören ailem benim şehit düştüğümü sanmışlar. Çok büyük korkular ve acılar yaşamışlar. Çok zor zamanlar geçirmişler.

Ahmet Kuş: Kâğıt bulsak kalem bulamazdık. Kalem bulsak kâğıt yoktu. Hiç unutmuyorum, bir keresinde kâğıt bulmuştuk ama kalem bulamamıştık. Biz de yaktık sopayı ve sopanın ucunda oluşan siyahlıklarla ailemize kısa mektuplar yazıp gönderdik.

Basri Kızıltoprak: Hayır hiçbir şekilde haberleşemedik.

Alaattin Ak: Bazen mektuplaşabilmişim.

Muharrem Solak: Haberleşemedim.

Nail Cessur: Mektuplaşabilmiştik ama mektuplar çok uzun sürede geliyordu.

Fevzi Demir: Biz harekâta gideceğimizi öğrendiğimizde gece saat 02:00 civarıydı. Küçük bir kâğıt ve kalem bulup aileme pusula yazmışım. Aileme Kıbrıs'a gideceğimi belirten bir pusula. Bu pusulayı postaneye atması için bir köylüye ricada bulunmuştum. Sağ olsun pusulayı atmış ve pusula ailemin eline yaklaşık on gün sonra falan geçmiş.

Kazım Pajo: Hiçbir şekilde haberleşemedim.

Ahmet İsmailoğlu: Haberleşmek zordu. Kıbrıs'ta askerken bize on gün izin verilmişti. Yol otobüsle çok uzun sürüyordu. Otobüsle gidip gelsem iznimin bir kısmı yollarda bitmiş olacaktı. Öyle olmasın diye rahmetli babam bana uçak bileti almıştı. Uçağa da ilk o zaman binmişim.

3.10. Kıbrıs Barış Harekâtı'ndaki Komutanlarınızın Rütbelerini ve İsimlerini Hatırlıyorsanız Söyler misiniz?

Raşit Kabasakal: Batarya Komutanımız Üsteğmen Ahmet Kabaca.

Asteğmen Ali Rıza Sarıtaş.

Başçavuş Seyit Adak.

Enver Can: Bölük Komutanımız Yüzbaşı Ali Özkan.

Tugay Komutanımız Tuğgeneral Sabri Demirbağ.

Orhan Tan: Eskişehirli bir komutanımız vardı. Asteğmen Ayhan Tan. Onunla soyadlarımız aynı olduğu için en çok aklımda o kalmıştı.

Bölük Komutanımız Taner Uygur'du.

Tümen Komutanımız Osman Fazıl Polat.

Habil Çakır: Bölük Komutanımız Yavuz Ölçen.

Alay Komutanımız Yaşar Tuzcu.

Aslında Alay Komutanı İbrahim Karaoğlanoğlu'ydu. Fakat kendisi harekâta şehit düşünce yerine Yaşar Tuzcu gelmişti.

Basri Kızıltoprak: Tabur Komutanımız Bekir Sıtkı Tuncer. Hatta kendisi esir düşmüştü.

Üsteğmen Mustafa Özdemir. Kendisi Malatyalı'ydı.

Ahmet Kuş: Alay komutanımız İbrahim Karaoğlanoğlu. Harekâta şehit olmuştur.

Mesut Kılıç: Alay Komutanımız Nihat Toprak.

Bölük Komutanımız Yunus Yüzbaşı.

Takım Komutanı Cezmi Erdem. Takım komutanımız Van'lı bir asteğmendî. Takım komutanımızla arkadaş gibiydik. Bize karşı çok iyiydi.

Kazım Pajo: Teğmen Mehmet Emin Temeltaş.

Başçavuş Ahmet Evrensel.

Başçavuş Atagün Dönmez.

Mehmet Yıldırım: Tabur Komutanımız Binbaşı Bünyamin Kasap.

Üsteğmen Halil Akçiçek.

Takım Komutanımız Asteğmen Ahmet Cemal Toplu.

İbrahim Aksal: Albay Mustafa Katırcıoğlu.

Yüzbaşı Vasfi Yeşildağ.

Başçavuş Hıdır Kara.

Şükrü Çankaya: Alay Komutanımız İbrahim Karaoğlanoğlu. Kendisi Kıbrıs Barış Harekâtı'nda şehit olmuştur.

Alaaattin Ak: Tümen Komutanımız Osman Fazıl Polat.

Tabur Komutanımız Cengiz Savaş.

Bölük Komutanımız Feridun Akinlı.

Komutanlarımızın bize karşı davranışları her zaman çok iyiydi. Zaten biz eğitilmiş askerlerdik. Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan 6 ay öncesinde bizi tatbikatlarla sürekli eğitmişlerdi. Özellikle Tümen Komutanı Osman Fazıl Polat geceleri bile tüm askerleri gezip dolaşır, bize moral ve eğitimler verirdi.

Nail Cessur: Hatırlayamıyorum.

Muharrem Solak: Tümgeneral Bedrettin Demirel.

Bölük Başçavuşu Hamdi Serap.

Fevzi Demir: Kurmay Başkanımız Yılmaz Akseki.

Tugay Komutanı Sabri Demirbağ.

Bölük Komutanı Önder Sipahioğlu.

Takım Komutanı Erol Tombak.

Ahmet İsmailoğlu: Alay Komutanımız Albay Halil İbrahim Karaoğlanoğlu. Kendisi Kıbrıs Barış Harekâtı'nda şehit olmuştur.

Bölük Komutanımız Cengiz Mandaş. Bölük Komutanı Cengiz Mandaş Birinci Barış Harekâtı'nın ikinci gününde yaralanmıştır.

Takım Komutanımız Salim Sipiç'tir.

Harekâttayken subayların üstlerinde rütbesi yoktu sadece şapkalarında rütbe işaretleri vardı.

3.11. Hiç Çatışmaya Girdiniz mi? Rumlar Hangi Silahları Kullanıyordu?

Raşit Kabasakal: Girdim. Topçuydum. Rumların silahları bizimkiyle hemen hemen aynıydı.

Enver Can: Çatışmalara girdim. Yara da aldım. Yüzümdeki yara izi harekâttaki çatışmadan kalmadır. Düşman silahlarının nasıl olduklarını tam olarak hatırlayamıyorum.

Orhan Tan: Girdik. İkinci Barış Harekâtı'nda Rumlar bize Hamitköy'de havanla saldırdılar. İkinci Barış Harekâtı'nda Dikomo'dan bize saldıranlardan esir toplamıştık. Dikomo denilen yer küçük bir kasabaydı. Esirleri karargâha getirdik. Karargâhta altı tane baraka vardı. Esirler bu barakalara toplanırdı. Türk askeri esirlere her zaman çok iyi davranırdı. Hiçbir zaman eziyet etmedik, kötü davranmadık. Bir gün esirleri

yine karargâha götürürken Rumlar bizi yetmiş beşlik top ateşine tuttu. Bir arkadaşımız kolundan, diğer arkadaşımız bacağından yaralandı. Kıbrıs'ta sağlıkçılar ve ambulanslar vardı. Asker yaralandığında hemen gelirlerdi. Eğer yarası hayati tehlike oluşturmuyorsa tedavi ediyorlardı. Fakat hayati tehlike oluşturuyorsa ilk müdahalesini yaptıktan sonra helikoptere telefon ediyorlardı. Helikopter de o yaralıyı alıp Ankara'ya ya da İstanbul'a götürüyordu. Bir başka çatışmada da arkadaşım Alaaddin'in topukkıran mayınıyla ayağı kopmuştu. Harekâta katıldığım için bana Şerit Rozet Beratı⁷³⁴ ve Üstün Hizmet Şükran ve Takdirnamesi⁷³⁵ verilmişti. Rumların silahları M1 idi. Rumlar çoğu zaman yapma fişek kullanırlardı. Rumlar kaçarken silahın mekanizmasını çalışmayacak hale getirip kenara atarlardı. Bizim askerler bu şekilde koca bir askeri aracı dolduracak silah toplamışlardı. Rum askeri kaçarken 81'lik havanın M4 nişan aletini alırdı. Çalışmasın diye. Fakat biz onun uzmanıydık, onun burgu sayısına göre çalıştırmasını yapabiliyorduk. Bir havanı altmış saniyede kurup ateş vaziyetine getiriyorduk.

Habil Çakır: Çok girdim ama çok şükür hiç yaralanmadım. Rumların kullandığı silahlar bizden iyiydi çünkü onlara İngiltere destek veriyordu. İngilizlerin Kıbrıs'ta iki hava üsleri vardı.

Mesut Kılıç: Rumlar bize saldırdıklarında ve onları yakaladığımızda bölüğe getirirdik. Biz aldığımız esirlere hiçbir zaman kötü muamelede bulunmadık. Bize saldıranları yakalayınca biz toplar getirirdik çünkü biz makinalı tüfekçiydik. Düşman silahlarına gelince ise, bizimkileriyle aynıydı. Mesela şöyle bir anımı anlatayım bu durumla ilgili. Bana cephaneye taşıyan yardımcı bir askerim vardı. Bizim cephaneden bazen mermi almaz ve Rumların kaçarken bıraktıkları mermileri getirirdi. Bu mermiler bizim makineli tüfeklere uyardı. O mermileri kullanıp ateş ederdim. Çünkü Rumlar bazen mermilerini ve tüfeklerini bırakıp kaçarlardı. Rum askerinin çoğu bizden korkuyor, bizi görünce kaçıyordu.

Kazım Pajo: Çatışmaya çok girdim. Çünkü ben zaten muharebeciydim. Çatışmalardayken iki arkadaşım yanımda şehit oldu.

⁷³⁴ Bkz. Ek-10.

⁷³⁵ Bkz. Ek-11.

Düşman silahları bizden çok daha iyiydi. Fakat onlar çok korkaktı, bizden çok korkuyorlardı.

Alaattin Ak: Evet çatışmalara girdim. 29 Eylül 1974 tarihinde, mayın tarlasında düşman hattındayken karşılıklı ateş anında yaralandım. Ayağım kopmuştu. Benimle beraber Bölük Komutanı Teğmen Feridun Akınlı da yaralanmıştı. Bizi hemen Kıbrıs'taki 60 yataklı seyyar hastaneye kaldırdılar. Beni oradan Adana Askeri Hastane'ye kaldırdılar. Adana Askeri Hastane'de bir hafta yattım ve oradan Ankara GATA'ya kaldırıldım. GATA'da bir ay yattım. 4 ay sonra yaram iyileşince bacağıma protez ayak takıldı. Bu olaylardan sonra terhis oldum. Düşman silahlarını tam hatırlayamıyorum.

Mehmet Yıldırım: Ben çatışmaya hiç girmedim çünkü ambulans şoförüydüm. Düşman silahları bizden sayı olarak daha fazlaydı ve daha iyiydi. Onları İngiltere destekliyordu.

İbrahim Aksal: Çatışmalara girdim. Rumların kullandığı silahlar bizden daha iyiydi.

Ahmet Kuş: Ben çatışmaya çok girdim. Düşman silahları bizden her bakımdan üstündü.

Şükrü Çankaya: Evet çatışmalara girdim. Rum silahları bizden üstündü.

Basri Kızıltoprak: Girdim. Ben zaten öncü birlikteydim. İkinci Barış Harekâtı'nın başlayışını da unutmam. Sabah 4'te uçaklar gelmişti. Ondan sonra da herkes birbirine "Gazamız mübarek olsun" demeye başladı ve ikinci harekât başlamıştı. Rumların mevzileri bizden çok daha iyiydi. Bizim şehit vermemizin bir sebebi de, mevzilerimizin kötü olması dolayısıyla açıkta olmamızdı. Biz öleceğimizi bile bile üstlerine giderdik. Benim iki arkadaşım yanımda şehit oldu. Adları Satılmış Tekke ve Mustafa Gök. Biz Kıbrıs'ta jandarma komandoyduk. Öncü birliktik. Başka bir arkadaşım daha yanımda şehit oldu, mermi gözünden girmişti. Hatta onun askerdeyken bir kızı olmuştu ama göremedi. Düşman silahlarının nasıl oldukları hakkında pek bir malumatım yoktur.

Muharrem Solak: Çatışmalara girdim. Ben tank şoförü olduğum için çatışmalara tankla girerdim. Rumların tankları ve topları bizden daha iyiydi. Bizimkiler benzinli, onlarınkiler mazotluydu.

Nail Cessur: Çatışmalara girdim. Düşman silahlarını tam olarak hatırlayamıyorum.

Fevzi Demir: 23 Temmuz günü Siskilip adlı bölgede çatışmada yaralandım. Tedavim bitince beni geri hizmete aldılar ve bir daha çatışmaya girmedim. Rum askerlerinin sayısı ve silahları bizden üstündü. Fakat kara çarpışmalarında bizim Türk askeri inanılmaz cesurdur. Bizim askerler “Allah Allah” demeye başlayınca Rum askerinin bir kısmı daha o anda kaçmaya başlıyordu. Hatta bazı arkadaşlarımızın gördüğü ve duyduğu kadarıyla, bazı Rum askerleri o kadar savaşmak istemiyormuş ki, Yunan subayları tarafından mevzideki toplara zincirle bağlanıyormuş. Rum askerlerinin bazıları, Türk askerlerinin çok kalabalık olduğunu ve yanlarında birçok kavuklu, atlı askerlerin olduğunu ifade etmişler. Hâlbuki sayıca biz üstün değildik ve yanlarımızda kavuklu, atlı kimseler de yoktu.

Ahmet İsmailoğlu: 14 Ağustos günü başımdan geçen olayı anlatayım. Çatışma çıktı. Biz Rum ateşlerine karşılık verdik. Biz ateş ettiğimizde bizdeki silahlar yerimizi belli etmekteydi çünkü mermi attığımızda arkasından toz, duman, toprak havaya kalkmaktaydı. Yanımıza bir havan mermisi düştü ve yanımdaki arkadaşımın başındaki çelik miğfer şarapnalle delindi. Şarapnel arkadaşımın kafasının içine girmişti. Tüfeği de ikiye bölündü ve havaya uçtu. Arkadaşım yanımda şehit oldu. Rumların kullandığı silahlar, klasik Amerikan silahıydı.

3.12. Kıbrıslı Türklerin Türk Askerine Tavrı Nasıl Oldu?

Raşit Kabasakal: Sivillerle muhattaplığımız olmadı. Bu yüzden bu konuda pek bir şey diyemeyeceğim.

Enver Can: Halktan pek yardım gördüğümüz söylenemez ama bize yardım edenler de olmuştu. Türk askere kötü tavır takınanla hiç karşılaşmadık. Bize yardım eden mücahitler vardı. Mücahitler paralı askerdiler. Askerlikten emekli olurlardı.

Orhan Tan: Ben hiç kötü davrananı görmedim. Çok iyi davranırlardı. Bize yiyecek verirlerdi. Askerin matarasında su kalmadığında su doldururlardı. Bize mücahitler de yardım ederdi. Özellikle esirlerin dillerinden anlamadığımız için mücahitler bize tercümanlık konusunda çok

yardımcı olurlardı. Mücahitler, tercümanlık yaparken Türk askerine asla yalan söylemeyecekleri konusunda yemin ederlerdi. Mücahitler Hamitköy'den Digomo'ya kadar kanal açmışlardı. Bu kanal yirmi beş kilometreydi. O kanallarda çeşmeler yapmışlardı ki, Türk askeri su mataralarını doldursun.

Habil Çakır: Bizi sevenler de vardı ama sevmeyenler de vardı çünkü bu kişiler Rumlarla komşuluk yapmış, onlarla kaynaşmış. Hâlbuki bizi sevmeyen kişiler, Kıbrıs'ta bulunan 40 bin kişilik Türk askeri sayesinde eziyet görmediklerinin bilincinde değillerdi.

Mesut Kılıç: Bize yiyecek verirlerdi. Bize karşı tavırları her zaman çok iyiydi. Ama kötü davranışlarla karşılaşan arkadaşlarımız olmuş. Sebeplerini tam olarak bilmiyorum.

Fevzi Demir: Kırsal kesimlerdeki Kıbrıs Türklerinin davranışları bize karşı son derece iyiydi. Fakat Lefkoşa'da yaşayan zengin Kıbrıs Türklerinin İngiltere ve Yunanistan ile ticari alışverişleri vardır. O yüzden onların tutumları bize karşı biraz daha farklıydı.

Kazım Pajo: Genelleme yapmak yanlış olur. Bize karşı iyi davrananı da vardı. Kötü davrananı da vardı. Biz Gaziler olarak 2018 yılında Kıbrıs'a gittik Kıbrıs'takilerin bazıları bize selam bile vermedi. Fakat 60 yaş üstü olanlar yani Rum çeteleri eziyeti çekenler bize selam durdular.

Mehmet Yıldırım: Bize karşı davranışları çok iyiydi. Ben kötü davranana hiç rastlamadım.

İbrahim Aksal: Kıbrıs'taki Türklerin bize karşı davranışları çok iyiydi, Ekmek, yemek bile verirlerdi.

Ahmet Kuş: Bize karşı davranışları çok iyiydi, kötü bir tutuma rastlamadım.

Şükrü Çankaya: Bize karşı gayet iyidiler. Kötü bir davranış hiç görmedim.

Basri Kızıltoprak: Bize karşı kötü davranış sergilediklerine şahit olmadım ama bizim kültürümüzden uzaklaşmış oldukları izlenimi uyandı sadece bende.

Alaattin Ak: Rumlarla ticaret yapanların tutumları bize karşı biraz daha soğuktu diyebilirim. Ama diğerleri çok iyiydi. Sadece Dipkapras kasabasında bize karşı pek hoş olmayan tutumlarla karşılaşmıştık.

Muharrem Solak: Bize karşı davranışları çok iyiydi. Kadın-erkek hepsi bizi gördüklerinde sevinirlerdi. Bize yardım eden mücahitler vardı. Mücahitler hep bizim aramızdaydılar. Ben ilk gittiğimde onların kim olduklarını anlayamamıştım. Saçlı, sakallı, sivil kıyafetliydi. Komutanlarımdan sorup öğrenmiştim aramızdaki bu kişilerin mücahitler olduklarını.

Nail Cessur: Bize karşı davranışları gayet iyiydi. Ben kötü bir davranışla karşılaşmadım.

Ahmet İsmailoğlu: Kıbrıs köylüleri bize karşı son derece iyiydi. Bize çok yardım etiler. Bizim aç kaldığımız günler olurdu ve köylüler bize yemek getirirdi.

3.13. Kıbrıslı Türkler ve Rumların Birbirleriyle Olan İlişkileri Nasıldı?

Raşit Kabasakal: Kötüydü. Eziyet görüyorlardı.

Enver Can: O konuda pek bir gözlemim olmadı.

Orhan Tan: Onların birbirleriyle arası iyiydi. Birbirleriyle alışveriş ve komşuluk yaparlardı. Kıbrıslı Türklerin konuşmaları da bizden farklıydı.

Habil Çakır: Onlar birbiriyle çok iyi anlaşıyor ve komşuluk yapıyordu. Kıbrıslı Türkler çok iyi Rumca konuşurlardı.

Ahmet Kuş: Araları çok iyiydi. Kaynaşmışlardı. Birbirleriyle evlenip yuva kuranlar vardı. Kıbrıslı Türklere saldıranlar, ENOSİS amacı güden Rum çeteleriydi.

Mesut Kılıç: O konuyu hiç bilmiyorum.

Kazım Pajo: İlişkileri hakkında bir bilgim yoktu.

Mehmet Yıldırım: Araları gayet iyiydi. Komşuluk yapıyorlardı.

Fevzi Demir: Onlar birbiriyle iç içe yaşamaktaydılar. Komşuluk ilişkileri de gayet iyiydi ve birbirlerini seviyorlardı. Kıbrıslı Türklere eziyet edenler, ENOSİS emeli yüzünden kurulan örgütlerdi.

Ahmet İsmailoğlu: O konuda pek bir bilgim yok.

İbrahim Aksal: Benim olduğum bölge Lefkoşa ve Girne Boğazı'ydı. Zaten Kıbrıs'ta Türk alayının olduğu bölgeler buralarıydı. Benim şahit olduğum kadarıyla, Türkler Rumların bazılarını sevmiyor ve bazılarında eziyet görüyorlardı.

Şükrü Çankaya: Aralarındaki ilişkileri bilmiyorum.

Basri Kızıltoprak: Birbirleriyle ilişkileri iyiydi. İç içe yaşıyorlardı.

Nail Cessur: Benim gördüğüm kadarıyla Türklerin ve Rumların arası gayet iyiydi.

Alaattin Ak: İlişkilerinin nasıl olduğunu bilmiyorum.

Muharrem Solak: Aralarındaki ilişki hakkında hiçbir bilgim olmadı.

3.14. Esirlere Nasıl Davranılırdı?

Raşit Kabasakal: Rum askerlerinin esirlere ve Kıbrıs'ta yaşayan soydaşlarımıza kötü muamelede bulduklarını duymuştuk. Hatta Rumlar'ın, Muratağa Köyü'nde birçok insanımıza katliam yaptıklarını duymuştuk⁷³⁶.

Enver Can: Onlar bizim esirlerimize zulmederlermiş diye duymuştuk ama biz hiçbir zaman Rum esirleri öyle bir muameleye maruz bırakmadık.

Orhan Tan: Biz her zaman iyi davranırdık ama onların nasıl davrandığıyla ilgili bir bilgim yok. Biz, bize saldıranları esir alırdık zaten. Rum askerleri Amerikan kumaşı elbise giyiyorlardı. Bizde çadır elbise vardı. Aklımda Rum askerleriyle ilgili bunlardan başka bir şey kalmadı.

Habil Çakır: Rum çeteleri Kıbrıs'taki tüm camileri yıkmıştı. Biz esirlere hiç kötü davranmazdık. Esirleri kiliseye toplamıştık. Rum askerleri, Türk askerlerinden korkuyordu çünkü Türk askerinin burnuna kan değdiği zaman Türk askerinin önüne geçemezsin, bunun onlar da farkındaydı. Bize saldırdıklarında biz hiç korkmadan karşılık verirdik.

Mesut Kılıç: Biz, bize saldıran esirleri toplardık makineli tüfekçi olduğumuz için. Esirleri toplayıp bölüğe getirirdik. Biz esirlere hiçbir zaman kötü bir muamelede bulunmamıştık. Rumların bizim esirlerimize nasıl

⁷³⁶ Muratağa-Atlılar-Sandallar Şehitlerini Yaşatma Derneği Yayınları, *1955-1974 Adım Adım Soykırım Muratağa-Atlılar-Sandallar*, Lefkoşa: Ajans Yayın, 2011, s. 4-5 (Bkz. Ek-12).

davrandığı konusunda bir bilgim yok. Rum askerleri korkaktılar. Bazen tüfeklerini ve mermilerini bırakıp kaçarlardı.

İbrahim Aksal: Gerçekten Rum esirlere iyi davranıldı. Hatta size bir örnek anlatayım. Yemek geldi bir gün. Makarna ve zeytin. Ben sandım bize geldi. Yemek almaya gittim. Dediler ki, yemekler esirlere geldi. Yemekler bize değil onlara verilecekti. Her zaman iyi muamele görürler, ihtiyaçları karşılanır ve asla aç bırakılmazlardı. Ben harekât başlamadan önce de Kıbrıs'taydım. Orada Rum bir asker arkadaşım vardı. Harekât sırasında çatışmada kimse kimseyi tanıyamıyor ve karşıdaki arkadaşın da olsa o sırada senin düşmanın olmuş oluyor. Onlar bize saldırdığında çatışma esnasında onu vurup öldürdüm. Ben onu öldürmesem o beni öldürecekti mecburen zaten.

Basri Kızıltoprak: Türk askeri esirlere her zaman iyi davranırdı ama onların nasıl davrandığıyla ilgili bir bilgim yoktu.

Kazım Pajo: Türk askerinin esirlere kötü davrandığını hiç duymadık. Onların nasıl davrandıklarını bilmiyorum.

Fevzi Demir: Biz her zaman iyi davrandık ama Rumlar için aynı şey söylenemez. Bayram Gümüş adındaki astsubayımız Rumlara esir düşmüş ve işkenceyle şehit edildiğini duymuştuk. Rum askerlerinin bir kısmı zaten bizden çok korkardı. Çatışma başlar başlamaz direkt kaçmaya başlardı.

Mehmet Yıldırım: Biz Rum esirlere hiç kötü davranmadık ama ne yazık ki onlar Türk esirlere hiç iyi davranmamışlar diye duymuştuk.

Ahmet Kuş: Biz Rum esirlere iyi davrandık ama onlar için aynı şey geçerli değildi. Yaşadığım bir olayı da anlatayım. Rum esir kampından kaçabilen bir aile bize sığınmıştı. Rum askerleri hemen arkalarından gelip bu aileyi bizden istedi ve vermedik. Hatta çok ısrarcı oldular ve ortam çok gerilmişti. Ateş açmaya başladık öyle olunca çekip gittiler. Bir keresinde de Rum askerinin biri bizim mevzileri keşfetmek için koyun postu giyip koyun kılığında emekleyerek geziyordu. Biz bunu fark edip yakalayıp getirdik. Rum askerlerinden edindiğim genel izlenim ise, cesur olmadıklarıydı.

Şükrü Çankaya: Bizde esirlere kötü davranılmadı ama onlar kötü davranmış diye duymuştuk.

Alaattin Ak: Türk askerinin esirlere kötü davrandığına dair bir şeye hiç şahit olmadık. Ama onların nasıl davrandıklarını bilmiyorum.

Muharrem Solak: Türk askeri Rum esirlere her zaman çok iyi davranmıştı. Rum askerlerinin nasıl davrandıkları konusunda bilgim yoktu.

Nail Cessur: Bu konuda pek bilgim olmadı ama Türk askerinin kötü davrandığına dair bir olay ya da anlatım da kulağımıza hiç gelmedi.

Ahmet İsmailoğlu: Hiç kötü davranmadık. Bir gün, bize saldıran Rumları esir olarak aldık. Elllerinde bir sürü silahları ve telsizleri vardı. Bu esirleri alıp komutanlarımıza teslim ettik. Biz esirlere asla kötü davranmıyor veya öldürmüyorduk. Getirip teslim ediyorduk.

3.15. Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Unutamadığınız Anlarınız Varsa Bizimle Paylaşır mısınız?

Raşit Kabasakal: Orada yaşadığım her şey benim için unutulmaz bir anı niteliğindeydi zaten.

Enver Can: Ben Kıbrıs'ta Saint Hilarion kalesinin oralarda bir çoban gördüm. Çoban Türk. Ama çobanın torbası dikkatimi çekti, çok doluydu. Yanımdaki binbaşıya, bu çobanın torbasının bir kişilik yemeklik olmadığını çünkü torbasının çok büyük olduğunu söyledim. Biz bu çobanı takibe aldık. Rum askerlerine yemek götürdüğünü tespit ettiğimiz bu Türk çobanı yakalayıp getirdik.

Orhan Tan: Kıbrıs'ta yaşadığım her şey benim için unutulmaz birer anı özelliği taşıyor. Özellikle Mersin Taşucu'ndan Kıbrıs'a gitmek üzere helikoptere bindiğimizde heyecanımı ve helikopter yükselirken içimin bir tuhaf oluşunu unutamıyorum.

Mesut Kılıç: Biz harekâta giderken çok genç yaştaydık. Neyin ne olduğunun farkında bile değildik desem yeridir. Gemiden daha karaya bile çıkmadan Rumlar Beşparmak Dağları'ndan gemiye ateş açtı. Çok şaşırдық. Ama hepimiz çok cesur ve vatan sevgisiyle öyle doluyduk ki bu şaşkınlığımız yerini korkuya bir saniye olsun bırakmadı.

Şükrü Çankaya: Girne'de dere yatağında iki Rum küçük kız çocuğu bulmuştuk. İki de birbirine sıkıca sarılmış korkuyla bize bakıyorlardı.

Üstlerini örtüp onları güvenli bir yere getirdik. Bu olay beni çok etkilemişti. Biz Türk askeri olarak gerçekten çok merhametliydik.

Ahmet Kuş: Biz harekâta gemilerle gittik. Fakat liman olmadığı için gemiler yanaşamamıştı. Bizim gemileri gören Rum askerleri havan toplarıyla gemilerimize saldırıp ateş etmeye başladılar. Saldırmaları yüzünden gemilerin kapakları yarım saat sonra açılabilirdi ve liman olmadığı için gemi yanaşamadığından direkt denizin içine indik.

Unutamadığım diğer bir anım da, ikinci harekâta başladığımızda Rum askerlerinin, az ilerimizde bulunan Yunan tanklarını bırakıp kaçtıklarına şahit olduk.

Basri Kızıltoprak: İki arkadaşım benim yanımda şehit oldu. Adları Satılmış Tekke ve Mustafa Gök. Hatta askerdeyken kızı doğmuştu ama göremedi.

Habil Çakır: Ben askerde piyade erdim. Öncü birlikteydim. Bizim içimizden birinin hatası arkadaki birliğin bile yok olmasına neden olabilirdi. Bu çok zor bir yükümlülüktür. Yaşamak için öldürmek zorundaydık. İnsan öldürmek zorunda kalmak çok zor bir duygu. Üstüne üstlük bir dakika sonrasını bilemeyip yaşayıp yaşamayacağını da bilmemek bir o kadar zor bir psikoloji.

Kazım Pajo: Ben bir yıl Kıbrıs'ta kaldım. Bazen aç, bazen susuz günlerim oldu. Ölümle burun burunaydık. Yanımda arkadaşlarım şehit düşüyordu. Bunun ne demek olduğunu bu duyguları yaşamayanlara anlatmak zor.

Mehmet Yıldırım: Askerler hücumla kalkarken “Allah Allah” diye hep bir ağızdan bağırarak kalkarlardı. O sıradaki ses insan sesi gibi değil gök gürültüsü gibi bir sestti. Bu beni çok etkilemişti.

İbrahim Aksal: Yaşamak için insan öldürmek zorunda kalmak ve yaşayıp yaşamayacağını bilmemek. Harekâttan önce de ben Kıbrıs'taydım ve benim Rum bir asker arkadaşım vardı. Harekâtta onlar bize saldırdığında çatışma esnasında onu vurup öldürdüm. Ben onu öldürmesem o beni öldürecekti mecburen. Bunlar inanılmaz çok zor şeyler.

Alaattin Ak: 29 Eylül 1974 tarihinde, düşman hattındayken karşılıklı ateş anında yaralandım. Ayağım koptu. Adana Askeri Hastane'de bir hafta

yattım. Oradan Ankara GATA'ya kaldırıldım. Ankara GATA'da bir ay yattım. Dört ay sonra yaram iyileşince bacağıma protez ayak takıldı. Çok zor günler geçirdim ama biz Türk milleti olarak vatan için her şeyimizi hiç düşünmeden feda ederiz.

Muharrem Solak: Kıbrıs'ta su bulmak zordur. Bir gün yine çok susamıştım. O kadar susamıştım ki, su bulurum umuduyla dayanamayıp bölüğümünden ayrılıp su aramaya başlamıştım. Geri döndüğümde bölüğü yerinde bulamadım. Aklıma bir sürü şey geldi. O anki korkumu anlatamam. Sonra yer değiştirdiklerini öğrenince rahatladım.

Nail Cessur: Kıbrıs'taki Muratağa köyünden birini tanımıştım. Beş çocuğunun Rum çeteleri tarafından diri diri gömüldüğünü anlatmıştı. Bu olay beni uzun süre etkiledi. Ayrıca ani bir baskına karşı sürekli, tam teçhizatlı olarak ve tüfekte uyurduk. Botlarım ayağımdan üç ay çıkmadı. Askerden geldikten sonra da yaşadıklarım beni uzun bir süre etkiledi.

Fevzi Demir: Unutamadığım ve beni en çok etkileyen anılarımdan biri, bir Türk askerinin Yunanlılara casusluk yaptığını öğrenmem olmuştu. Buna inanmamış ve çok üzülmüştüm.

Ahmet İsmailoğlu: 14 Ağustos günü çatışma çıktı. Bize saldırdılar. Biz ateş ettik ve biz ateş ettiğimizde bizdeki silahlar yerimizi belli etmekteydi çünkü mermi attığımızda arkasından toz, duman, toprak havaya kalkmaktaydı. Yanımıza havan mermisi düştü ve arkadaşımın başındaki miğfer şarapnalle delindi. Şarapnel arkadaşımın kafasının içine girmişti. Tüfeği de ikiye bölünüp havaya uçtu. Arkadaşım yanı başımda şehit oldu. Bu olay beni oldukça etkilemişti.

3.16. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Bittiğini Nasıl Öğrendiniz? Neler Hissettiniz?

Raşit Kabasakal: Kulaktan kulağa duyulmuştu. Çok sevindik bu habere.

Enver Can: Komutanlarımızdan duyduk. Sevindik.

Orhan Tan: Komutanlarımızdan öğrendik. Çok mutlu olduk.

Habil Çakır: Subaylarımızdan duyduk. Harekâtı başarıyla sonuçlandırdığımız için hepimiz sevinçliydik.

Mesut Kılıç: Komutanlarımızdan duyduk. Memlekete döneceğimiz için mutluyduk evet ama asıl mutluluğumuz harekâtı başarıyla sonuçlandırıp Türk kardeşlerimizi zulümden kurtarmamızdan kaynaklıydı.

İbrahim Aksal: Harekâtın sona erdiğini komutanlarımızdan duyunca çok sevindim. Memlekete döndüğümde kurban kestim.

Ahmet Kuş: Öğrendiğimde o an hiçbir şey hissetmemiştim. Çünkü sırf savaşımaya odaklanmışım. Beşparmak Dağları'na çıkarma yaptığımızda üstümüze yağmur gibi mermi yağdı. Çok şükür ki o dağlarda çok sık keçiboynuzu ağaçları vardı. Onlar bizi gizliyordu. Onları siper alıyorduk. Yoksa birimizin bile sağ kalması mümkün değildi.

Kazım Pajo: Telsizlerden duyduk. O an hiçbir şey hissedemedim. Çünkü ölümle her gün burun buruna olmak gündelik hayatımız gibi gelmeye başlamıştı. Kendimizi bu duruma kurmuştuk. Dedğim gibi, bu durumu anlamak için ancak yaşamak lazım.

Mehmet Yıldırım: Radyodan duyduk. Harekâtın başarıyla bittiğini bilmek bizi çok mutlu ediyordu.

Şükrü Çankaya: Komutanlarımızdan duyduk. Çok sevinmiştik.

Basri Kızıltoprak: Komutanlardan duyduk. Sevinmiştik tabii ki. Hem kardeşlerimiz zulümden kurtulmuştu, hem de biz zafer kazandığımız için kendimizle gurur duyup çifte mutluluk yaşıyorduk.

Muharrem Solak: Harekâtın sona erdiğini komutanlarımızdan öğrenmiştik. Harekât başarıyla sonuçlandığı için çok sevinçliydik.

Alaattin Ak: Komutanlarımızdan duyduk. Sevindim.

Nail Cessur: Subaylarımızdan duymuştuk. Sevindik.

Fevzi Demir: O zamanlar neredeyse her askerin bir cep radyosu vardı. En büyük teknolojimiz oydu. Radyoyu dinlerken ateşkes olduğunu ve Türk vatandaşlarının emniyetinin sağlandığını öğrendik. Duyduklarımız karşısında çok mutlu olduk.

Ahmet İsmailoğlu: Komutanlarımızdan duyduk. Çok sevindik.

3.17. Kıbrıs'tan Dönerken Nasıl Döndünüz? Neler Hissediyordunuz?

Raşit Kabasakal: Magosa'dan gemiye bindik. Mersin'de indik. Mersinliler bizi sevgi gösterileriyle karşıladı. Her birimiz çok gururlu ve çok mutluyduk.

Enver Can: Ben Kıbrıs'tan teskereyi alıp gemiye bindim. Oradan Mersin'e geldim. Kıbrıs Barış Harekâtı'nı zaferle sonuçlandırdığımız için ve memleketime dönüyor olduğum için mutluydum. Halk bizi Mersin'de sevinçle karşıladı.

Orhan Tan: Erkin Gemisi'yle döndük. Rumlar Kocatepe Gemisi'ni harekâta batırmıştı. Gemiyle Mersin'e döndük. Mersin'de bizi 2800 asker ve subay karşıladı. Mersin halkı da ordaydı. Vali konuşma yapmıştı. Bize tören yapılmıştı. Gemiden törenle indik. Çok sevinçliydik. Bize Kıbrıs'ta kalma teklifinde bulunuldu. Oradan ev ve yer verilmesi teklifinde bulunuldu. Fakat biz Kıbrıs'ta dört ayda deyim yerindeyse insan kılığından çıkmıştık. Bir an önce memleketimize gitmek istiyorduk. Orada kalmakta gözümüz hiç yoktu.

Habil Çakır: Magosa'dan gemiye bindik. Sağ kaldığım için şükrediyordum. Edirne'ye geldiğimde evimin yolunu bulamadım. Gittim bakkala evimin adresini sordum. Kafamı toparlayamıyordum. Psikolojim gerçekten bozulmuştu.

Mesut Kılıç: Ben Kıbrıs'ta her yerde bulundum. Güzelyurt'tan teskere aldım. O zamanlar oraya Omorfo deniyordu. Gemiyle Mersin'e geldik. Hepimiz sevinçliydik. Millet olarak hepimiz çok sevinçliydik.

Şükrü Çankaya: Kıbrıs'tan gemiye binip Mersin'e geldik. Mersin'den de otobüse bindik. Sevinçliydik.

Mehmet Yıldırım: Mersin'e gemiyle döndük. Çok sevinçliydim. Dönüşte inanılmaz güzel karşılandık. Herkes coşkulu, herkes sevinçliydi. Bu manzaraları gördükçe biz daha da mutlu oluyorduk.

İbrahim Aksal: Mersin'e gemiyle döndük. Sevinçliydik. Dönerken bize halk tarafından çok güzel tezahüratlar yapılıyordu. Sevinç gösterileri sırasında beremi aldılar. Edirne'ye vardığımda evime gitmek için otogardan taksiye bindim. Taksiciye ısrarla parasını vermek istediysem de almadı.

Kazım Pajo: Gemiyle Mersin'e döndük. Sevinçliydim.

Ahmet Kuş: Mersin'e gemiyle döndük. Oradan da otobüse bindik. Çok sevinçliydim.

Basri Kızıltoprak: Mersin'e kadar gemiyle geldik. Sevinçliydim.

Alaattin Ak: 29 Eylül 1974 tarihinde, düşman hattındayken karşılıklı ateş anında ayağım koptu. GATA'da bir ay yattım. Dört ay sonra yaram iyileşince bacağıma protez ayak takıldı. Bu olaylardan sonra ben terhis olmuşum.

Muharrem Solak: Ben teskereyi Kıbrıs'tan aldım. Mersin'e kadar gemiyle geldik. Mersin'den otobüslere binip İstanbul'a geldik. Hava çok soğuktu ama biz Kıbrıs'tan geldiğimiz için üstümüzde kısa kollu giysiler vardı. Kıbrıs'tan geldiğimizi anlayan bir lokantacı bize sıcak çorba ve yemek ısmarlamıştı.

Nail Cessur: Magosa'dan gemiye binip Mersin'de indik. Oradan da otobüslerle memleketlerimize gittik. Otobüs bileti kesenler bile bizden para almıyor ve sevinç gösterilerinde bulunuyorlardı. Mola yerlerinde durduğumuzda halk, yediğimiz yemeklerin parasını bize ödetmiyordu. Herkes bizimle gurur duyuyordu.

Fevzi Demir: Gemiyle Mersin'e döndük. Sevinçliydim.

Ahmet İsmailoğlu: Magosa'dan gemiye bindik. Mersin'e gemiyle geldik. Karaya ayak basar basmaz Allah'a şükredip yeri öptüm.

3.18. Döndükten Sonra Neler Hissediyordunuz? Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan Sonra Ülkenin İçinde Bulunduğu Durum Nasıldı?

Raşit Kabasakal: Bir süre uyku bozuklukları yaşadım.

Ülkemizin içinde bulunduğu durumu net hatırlamıyorum.

Enver Can: Döndüğümde ilk zamanlar sadece babamı tanıyabiliyordum. Annemi, abimi ve ablamı tanıyamıyordum. Sonra 6 ay kadar psikolojik tedavi gördüm.

Türkiye'nin durumu hakkında net bir şey söyleyemeyeceğim.

Orhan Tan: Bazı psikolojik sorunlar yaşadım. 2 ay boyunca kulaklarımda ve başımda bir ağırlık hissi vardı.

Ülkenin içinde bulunduğu durumu tam olarak hatırlayamıyorum.

Habil Çakır: Döndüğümde en az bir ay uyuyamadım. Çoğu gece en küçük bir seste bile baskın mı var acaba diye yataktan fırlıyordum. Oradan döndüğümüzde zaten yüzde doksanımızın psikolojisi bozuktu. Bazılarımız bunu daha kolay atlattı. Bazılarımızınki zaman aldı. Keşke devletimiz biz döndüğümüzde önce bizi psikiyatriye yönlendirseydi.

Ülkede zafer sevinci vardı. Ayrıca Amerika'nın koyduğu ambargolar ve dış devletlerin Kıbrıs Barış Harekâtı yüzünden bize olan tepkileri söz konusu olmuştu.

Kazım Pajo: Döndükten sonra gaziliğin kötü yönlerini de gördüm. Örneğin gazilerin psikolojileri kötü oluyor diye kimse pek kız vermek istemezdi. Toplumda buna benzer zorluklarla karşılaştık. Ayrıca toplum gaziliğin ne olduğunu bilmiyor. Karşısında mutlaka kolu-bacağı kopmuş insan arıyor. Ben bir yıl Kıbrıs'taydım. Bazen aç, bazen susuz kaldım. Yanımda arkadaşlarım şehit düştü. Ölümle burun buruna yaşadım. Bunların ne demek olduğunu insanlar bilmiyor.

Türkiye'de herkes Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başarıyla sonuçlanmasından ötürü çok sevinçliydi. Ancak diğer tüm ülkeler bize tepkiliydi. Özellikle silah ambargosu uygulanmıştı.

Mehmet Yıldırım: İlk zamanlar bir hayli psikolojik sorunlar yaşadım. Toparlanmam zaman aldı.

Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu tam olarak hatırlamıyorum.

İbrahim Aksal: Bir süre psikolojik tedavi gördüm.

Ülkede harekâtın başarıyla sonuçlanması dolayısıyla herkes sevinçliydi. Diğer ülkeler ise tepkiliydi. Amerika ambargo uygulamıştı. Yağ, gaz kuyrukları oluşmaya başlamıştı.

Ahmet Kuş: Savaş çok ama çok zor bir şey. Kendimi toplamam biraz zaman aldı.

Ülkenin durumuna gelince ise, gergindi. Diğer ülkelerden ambargolar ve tepkiler vardı.

Şükrü Çankaya: İnsanlar gazi kavramının ne anlama geldiğini bilmiyor. Gazi, kolu-bacağı kopmuş kişi demek sanıyorlar. Bunu göremeyenler "senin neren gazi" dediler. Bu konularda siz tarihçiler insanları bilinçlendirin. Bizim yanı başımızda arkadaşlarımız şehit oldu.

Ölümler hep burun burunaydık. Hiç tanımadığımız insanlarla çatışmalara girip vatan için ve yaşamak için öldürmek zorunda kaldık. Bunlar insan psikolojisi için kolay şeyler değil. Tüm bunlara rağmen bazı insanların bizi gazi gözüyle görmemeleri çok gücümüze gidiyor. Otobüslere bedava binmemiz bile bazı insanların gözüne batıyor. Gazi ne demektir insanlara anlatın lütfen.

Ülkenin durumuna gelince ise, Türkiye’de herkes sevinçli ve gururluydu. Yurt dışından gelen tepkilere gelince ise, Amerikan ambargosu söz konusu olmuştu.

Basri Kızıltoprak: Sağ salim sevdiğime kavuştuğum için mutluydum.

Ülkenin içinde bulunduğu durumu tam olarak hatırlayamıyorum.

Muharrem Solak: Ben döndükten sonra psikolojik bir sorun yaşamadığımı ve hemen adapte olduğumu sanıyordum. Fakat babam, ben harekâtten döndükten sekiz-dokuz ay sonra normal davranmaya başladığımı söyledi.

Türkiye’de halk mutlu ve gururluydu. Amerika ise bize, silah ambargosu uygulamıştı.

Nail Cessur: Ben askerden dönünce ilk olarak Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları hastanesindeki insanları ziyarete gittim. Onların neler yaşadığını anlamaya çalıştım.

Halkımız sevinçliydi. Kıbrıs Barış Harekâtı yüzünden yurt dışından ülkemize tepki vardı. Amerika silah ambargosu koymuştu.

Alaattin Ak: Ben harekâta ayağımı kaybettim. Döndükten sonra toparlanmam zaman aldı.

Harekât başarıyla sonuçlandığı için herkes mutlu ve sevinçliydi. Herkes bizimle gurur duyuyordu.

Fevzi Demir: Kıbrıs Barış Harekâtı’ndan döndüğümüzde insanlar bize harekâtle ilgili sorular soruyordu. Fakat biz bunları pek cevaplamak istemiyorduk çünkü travmalar yaşadık ve insanlara tekrar tekrar bunları anlattıkça hatırlayıp ruhsal olarak daha da çöküntüye uğruyorduk. Savaş çok kötü bir şey Allah ülkemize bir daha böyle şeyler göstermesin ama böyle bir

durumla tekrar karşılaşılabacak olursak kaç yaşında olursak olalım vatan için gözümüzü bile kırpmadan gereken neyse yine onu yaparız.

Kıbrıs Barış Harekâtı zaferle sonuçlandığı için halkımız mutluydu ama Amerikan ambargosuyla karşı karşıya kalmıştık. Ama devletimizin ve milletimizin bunun da üstesinden geleceğine dair hepimizin inancı tamdı.

Ahmet İsmailoğlu: Savaşın telafisi yok. Savaş öyle bir şey ki, memleketimizde beş sene ekmeksiz kalalım ama bir gün savaşa girmeyelim. Savaş o kadar kötüdür. Ama vatanımız tehlikedeyseniz gözünüzü bile kırpmadan ne gerekiyorsa yapmaya her zaman hazırız.

Yurdumuzun durumuna gelince ise, herkes bizimle gurur duyuyordu. Yurt dışından ise tepkiler mevcuttu. Amerika'dan, Avrupa'dan, İngiltere'den bize karşı tepkiler vardı.

Mesut Kılıç: Bana her şey normal geliyordu ama ailem de dahil etrafımdaki herkes Kıbrıs'tan döndüğümde benim bir süre çok sinirli biri olduğumu söylediler.

Türkiye'nin durumunu pek hatırlamıyorum.

3.19. Gelecek Nesillere İletmek İstedığınız Bir Mesajınız Var mı?

Raşit Kabasakal: Vatanımızın ne şartlarda kazanıldığını hepimiz hatta tüm dünya biliyor. O yüzden vatanımızın bekçisi olsunlar, ne pahasına olursa olsun sahip çıksınlar.

Enver Can: Hepimizin bildiği üzere vatanımız çok zor kazanıldı. Dünya Savaşında, Balkan Savaşında, Kurtuluş Savaşında çok şehitler verdik. Bu yüzden tüm nesillerimiz bu yaşananları çok iyi öğrenmeli ve asla aklından çıkarmamalı. Çünkü geçmişini bilmeyen geleceğini göremez.

Orhan Tan: Vatanımıza sahip çıksınlar. Ayrıca gazilerimizin değerinin yeterince anlaşılamadığını düşünüyorum. Bu durumların düzelmesini diliyorum.

Habil Çakır: Vatanımızın bütünlüğü, gelişmesi için çok çalışsınlar. Biz Türkler için önce vatan gelir bunu unutmasınlar.

Mesut Kılıç: Vatanımızı korumaya devam etsinler. Korkak asla olmasınlar. Çünkü zaten kaçtığı zaman arkandan kovalayan var bunu bilsinler. Öleceklerse de bu topraklarda ölsünler.

Basri Kızıltoprak: Herkes bir olsun. Hiçbir konuda asla ayrımcılık yapmasın. Her ne olursa olsun bu vatani böldürmesin. Vatanımızı çok zor geri kazandık. Bunu kimse unutmasın.

Alaattin Ak: Ben harekâta ayağımı kaybettim. Her şeyden önce vatan gelir. Unutmasınlar ki, biz Türk milleti olarak vatansız yaşayamayız başka milletlere benzemeyiz. O yüzden öncelikleri hep vatanımız olsun.

Muharrem Solak: Cumhuriyetimize sahip çıkmalarını istiyorum. Bu bayrağın (yandaki Türk bayrağını gösteriyor) dalgalanması için ne gerekiyorsa aynı bizim yapmış olduğumuz gibi gözlerini kırpmadan yapmalarını istiyorum.

Şükrü Çankaya: Durmadan, bıkmadan okusunlar. Vatanımız için çok çalışsınlar. Biz elimizden geleni yapmaya çalıştık. Onlardan da tek isteğimiz budur.

Kazım Pajo: Şimdiki nesil pek bizim gibi değil sanki. O yüzden bizim söylediklerimiz konusunda duyarlı olacaklarından çok ümidim yok. Bazıları çeşitli yollara başvurup askerlikten bile kaçmaya çalışıyor. Fakat biliyorum ki, yine de 15 yaşından 95 yaşına kadar şehit ya da gazi olmak isteyen birçok insan var. Bunlar genelde yaşam standartları yüksek olmayan insanlar. Bir atasözü vardır “zengin pazardan, garip mezardan korkmaz” diye. Ben şuan 67 yaşındayım ve vatan savunması söz konusu olsa gözümü bile kırpmam. Şehitlik mertebesi bizde zaten şereftir, seve seve şehit oluruz. Ayrıca siz tarihçilerden de bir isteğimiz var, gazilik kavramını insanlara öğretin. Çünkü insanlar sadece kolu-bacağı kopmuş insanları gazi sanıyor.

İbrahim Aksal: Savaş mecbur kalmadıkça hiçbir zaman olmasın. Savaştan daha kötü hiçbir şey olamaz. Şimdiki ve gelecek nesiller lütfen bayrağımıza, vatanımıza her zaman sahip çıksın.

Mehmet Yıldırım: Savaş mecbur kalınmadığı sürece asla yapılmamalıdır. Savaş sadece kaybeden için değil, kazanan için bile kötüdür. Ama tabii ki bugün vatan müdafaası söz konusu olsa yine bir saniye bile düşünmeden savaşımaya hep hazırız.

Ahmet Kuş: Gençlere en büyük tavsiyem, ellerinden kalemi bırakmasınlar. Bu vatanın geleceği için durmadan okusunlar araştırsınlar.

Onlardan tek ve en büyük isteğim budur. Savaş, zorunlu kalmadıkça yapılmamalıdır çünkü savaş gerçekten çok kötü bir şey.

Nail Cessur: Şimdiki gençler çok zorluk görmedi o yüzden vatana bağlılıkları bizim gibi değil sanki. Bizim zamanımızda bir yerde İstiklal Marşı okunurken yoldaki arabalar bile durup içinden insanlar inerek hazır ola geçirdi. Onların da bu konularda duyarlı olmalarını istiyorum.

Fevzi Demir: Ülkemiz için çok çalışmalarını, vatanımızı korumak için aynı bizim yaptığımız gibi gözlerini kırpmadan ne gerekiyorsa yapmalarını istiyoruz.

Ahmet İsmailoğlu: Savaşın telafisi yok. Mecbura kalınmadıkça asla yapılmamalı. Yıllarca aç kalalım ama bir gün savaş yüzü görmeyelim. Savaş o kadar kötü bir olaydır yani.

SONUÇ

Tarih öncesi çağlarda Anadolu'ya bitişik olan Kıbrıs, zamanla Anadolu'dan kopmuştur. Kıbrıs, tarihi boyunca jeopolitik önemi sebebiyle her devletin sahip olmak istediği bir ada olmuştur. Çıkar çatışmalarının etkilediği hareket dolu bir tarihi bulunmaktadır.

Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'yu kontrol altında tutmak isteyen devletler tarafından daima elde edilmek istenmiştir. Kıbrıs, Türkiye'nin güvenliği için önem arz etmektedir. KKTC'nin ortadan kalkması demek Türkiye'nin açık denizlerle irtibatının kesilmesi anlamına gelmektedir.

Kıbrıs, Osmanlı Devleti egemenliğine girmeden önce Doğu Akdeniz'e hâkim olan devletlerin yönetiminde olmuştur. Osmanlı Devleti'nin stratejik önemi büyük olan Kıbrıs'ı topraklarına katmamış olması ticaret yollarının güvenliği bakımından sorun oluşturmaya başlayınca Osmanlı Devleti bu değerli adayı topraklarına katmak istemiştir.

Kıbrıs 1571 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilmiştir. Osmanlı Devleti Kıbrıs'a hakim olunca, buradaki Ortodoks halka çok hoş görülür davranmış ve Kıbrıs halkına geniş haklar tanınmıştır. Kıbrıs, 1571-1878 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin idaresi altında olmuştur.

1878 tarihinde Osmanlı Devleti ve İngiltere arasında imzalanan antlaşmaya göre, Kıbrıs 1960 yılına kadar İngiltere idaresinde kalmıştır. İngiltere Kıbrıs'ı askeri üs konumuna getirmiş ve Kıbrıs'ı Ortadoğu'yu ele geçirmek amacıyla kullanmıştır.

Kıbrıs, İngiltere idaresine geçtikten sonra Yunanlılar tarafından Helen fikri sık sık ortaya atılmaya başlanmıştır. Yunanlıların ENOSİS hayali, Kıbrıs sorununun temelini oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ENOSİS, Rum toplumunun hedefi haline gelmiştir.

Makarios'un Kıbrıs Rumlarının liderliğini üstlenmesiyle Kıbrıs Türklerine karşı saldırıların şiddeti gitgide artmıştır. 1960 yılında Kıbrıs Anayasası hazırlanarak Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Kıbrıs Anayasası'nın Kıbrıs Türklerine tanıdığı hakları geri almak için Makarios çeşitli girişimlerde bulunmuş bundan sonuç alamayınca 1963'te Türklere karşı şiddetli saldırılara başlanmıştır.

1964 yılında Türkiye Kıbrıs'a müdahale kararı aldıysa da geri adım atılmıştır. EOKA'nın faaliyetleri durmak bilmemiş ve Kıbrıs'ta yaşayan Türkler, her türlü katliam ve eziyetlere maruz kalmışlardır. Buna karşılık Kıbrıs'taki Türkler bu yapılanlara boyun eğmeyerek Rumlara karşı örgütlenme faaliyetlerinde bulunmuşlar ve bıkip usanmadan mücadele etmişlerdir. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Rumlardan tarafından çiğnenmesi, 1967 olaylarından sonra Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'nin kurulmasına sebep olmuştur.

15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios'a darbe yapılmıştır. Yeni kurulan hükümetin Kıbrıs'taki Türkleri yok etme girişimleri Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararı almasına sebep olmuştur. Kıbrıs'taki Türklerin uğradığı zulümlere göz yummayan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekâtı'nı düzenlemiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra çıkan yeni durumun toplumda huzur ve güvenliğini sağlamak için 1975'de Kıbrıs Türk Federe Devleti ilan edilmiştir.

Rum liderliğinin bir anlaşmaya yanaşmaması ve yapılan toplumlararası görüşmelerle bir sonuca varılamaması sonucu 15 Kasım 1983 tarihinde KKTC ilan edilmiştir.

Kıbrıs Barış Harekâtı'na giden kahraman askerlerimiz orada destan yazmışlardır. Kıbrıs'ta zulme uğrayan Türkleri korumak amacıyla her türlü zorluğa göğüs gerip ölümü göze almıştır.

Sözlü tarih yöntemi sayesinde yazılı kaynaklarda yer almayan bilgilere ulaşarak tarihi araştırmalar en doğru şekilde meydana çıkarılmaktadır. Kıbrıs gazileri ile yapılan görüşmeler, sözlü tarih araştırmalarıdır. Bu araştırmalarla yazılı kaynaklarda yer almayan gazilerimizin yaşadıkları gün yüzüne çıkartılmaktadır.

Gazilerimizle yapılan görüşmelerde yazılı kaynaklarda yer almayan bilgilere ulaşıldığı gibi, olaylara farklı açılardan bakılması sağlanmış ve yaşanan olaylar daha iyi değerlendirilmiştir.

Bazı gazilerimiz anlatacak çok şey olduğunu ifade etmelerine rağmen yaşananları tekrar hatırlamak istemediklerini ifade ederek görüşme yapmak istememişlerdir. Gazilerimizin birçoğu askerden döndükten sonra bir süre psikolojik problemlerle karşılaşmışlardır.

Kıbrıs Barış Harekâtı'nda göstermiş oldukları katkıları Edirne'deki gazileri son derece mutlu etmiş ve gururlandırmıştır. Görüşmelerde, tekrar aynı durumla karşılaşılsa hiç düşünmeden tekrar aynı fedakârlıkla ellerinden geleni yapacaklarını belirtmişlerdir. Sözlü tarih çalışmaları sayesinde gazilerin, Kıbrıs Barış Harekâtı'na katılarak verdikleri mücadelenin daha iyi anlaşılması ve yaptıkları fedakârlıkların tüm nesillere daha doğru bir şekilde aktarılması büyük önem taşımaktadır.

Kıbrıs uluslararası bir mesele olarak ülkemizin gündemini 1950'li yıllardan başlayarak meşgul etmiştir. Kıbrıs sorununun çözüme kavuşması Türk dış politikası bakımından olmazsa olmaz bir konuma ulaşmıştır. Kıbrıs sorunu, birçok açıdan çözülmesi gereken ve vazgeçemeyeceğimiz bir unsur olarak meydana çıkmıştır.

KAYNAKÇA

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

Belge no. 030.01.00.00.44.263.12

Belge no. 030.18.01.02.152.21.5

Belge no. 030.01.00.00.16.86.5

Belge no. 030.18.01.02.317.47.12

Belge no. 030.18.01.02.318.53.4

Belge no. 030.18.01.02.372.123.2.

Kitap, Makale, Tezler

AÇIKGÖZ, Serkan. *Kıbrıs Barış Harekâtı (20 Temmuz 1974)*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2006. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 206791).

ADAY, Osman. *Belgesel Sinema Üzerine Sözlü Tarih Uygulamaları: Göç Belgeselleri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2017. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 471313).

AKBULUT, Levent. *Kıbrıs'ın Yunanistan'a İlhakı Amacıyla Adada Türklere Karşı Yürütülen Askeri ve Siyasi Faaliyetler (1950-1960)*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2019. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 569449).

AKMARAL, Kemal. *Akritas Planı ve Kıbrıs*, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları, 2004.

AKTIN, Kibar ve SAĞLAM TEKİR, Hürü. “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sözlü Tarih Yapmakla İlgili Deneyimleri”, *International Online Journal of Educational Sciences, (Uluslararası Online Eğitim Bilimleri Dergisi)*, <https://iojes.net/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=28bbb294-dea2-4a69-96e9-33a076668490.pdf&key=42344>, (Erişim: 19.03.2020), S. 10 (2018), ss. 295-310.

ALİEFENDİOĞLU, Hanife. “Yerel Tarih, Sözlü Tarih ve Resmi Tarih”, *Yenidüzen Gazetesi*, 18 Ocak 2008, <http://i-rep.emu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11129/757/1/HanifeAliefendiogluGazete1.pdf>, (Erişim: 21.05.2020).

ALTAN, Ümmü. *Kıbrıs Sorunu Çözüm Sürecinde Annan Planı: K.K.T.C. ve Kıbrıs Rum Basınındaki Yansımaları*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 265467).

ALTINOK, Aziz Can. *1970’li Yıllarda Görev Yapan Öğretmenlerin Dilinden Öğretmenlik Mesleği: Sözlü Tarih Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 2019. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 567042).

ALTUN, Mehmet. *Kıbrıs Olayları (1960-1974) ve Gaziantep Kıbrıs Gazileri*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2016. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 454328).

ALTUNBAŞ, Zuhâl. *Tarih Çalışmalarına Kaynak Olarak Vatan Gazetesi’nde Kıbrıs Sorunu (1954-1974)*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2010. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 257427).

ARIK, Umut. “Kıbrıs Krizi”, *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 1 (2011), ss. 3-21.

ARMAOĞLU, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.

ARSLAN, Yusuf. *Yerel ve Sözlü Tarihin Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Yansımaları (Tunceli Merkez Örneği)*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2012. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 319497).

ARTUÇ, İbrahim. *Kıbrıs’ta Savaş ve Barış*, İstanbul: Kastaş Yayınları, 1989.

ATALAY, Talip. *Geçmişten Günümüze Kıbrıs İdari Yapılanma ve Din Eğitimi*, Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2003.

AYBAK, Sebile Yıldız. *1950-1983 Yılları Arasında Kıbrıs Sorunu ve TBMM'deki Yankıları*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 462135).

AYHAN, Bilgin. *Samsun'daki Kıbrıs Gazilerinin Gözüyle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı Üzerine Bir Sözlü Tarih Çalışması*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2012. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 302158).

BADAY, Gökhan. *1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Kars-Ardahan Kıbrıs Şehitleri ve Gazileri*. Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars, 2009. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 253597).

BALAY, Berrin ve OCAK, Ersan. “Kameranın Tanıklığı: Sözlü Tarih Çalışmalarında Video Teknolojisinin Kullanılması”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006.

BARANOĞLU, Alime Figen. *Ayşe Cebesoy Sarıalp’in Gözüyle Cebesoy Ailesi ve Yakın Tarih (Sözlü Tarih Çalışması)*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2014. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 382067).

BAYAT, Fuzuli. “Sözlü Kültür Bağlamında Eski Türk Yazıtları”, *Milli Folklor Dergisi*, S. 61 (2004), ss. 13-20.

BAYER, Nuran Seyhan. “Ötekinin Sesi-Yeşilçam’ın Görünmeyen Kadınları Belgeselinden Hareketle Feminist Sözlü Tarih Çalışması”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006.

BİNİCİ, Deniz. *Tarih Dilde Can Buluyor: Çekmeköy*, İstanbul: Çekmeköy Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, 2014.

BOSTAN, İdris. “Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergahı”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, der. Ali Ahmetbeyoğlu ve Erhan Afyoncu, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı, 2001.

BOSTANCI, Mustafa. “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin İlanı ve Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 34, S. 57 (2015), ss. 317-355.

BOZKURT, Enver ve DEMİREL, Havva. *Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu*, Ankara: Nobel Yayınevi, 2004.

BOZKURT, İsmail. “Kıbrıs’ın Tarihine Kısa Bir Bakış”, *AB ve Kıbrıs*, der. İrfan Kaya Ülger, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2002.

BURKE, Peter. *Afişten Heykele Minyatürden Fotoğrafa Tarihin Görgü Tanıkları*, çev. Zeynep Yelçe, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2009.

CABUL, Emrah. *Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Sözlü Tarih Deneyimleri: Geçmişten Günümüze Bayramlar*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya, 2019. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 612705).

CANKUT, Ayhan. *Kıbrıs Türkünün Varoluş Mücadelesi (Türk Mukavemet Teşkilatı ve Faaliyetleri)*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2006. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 189636).

CAUNCE, Stephen. *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.

COŞKUN, Yasin. “1950’ler ve 60’larda Kıbrıs Sorunu ve Türk-İngiliz Politikaları”, *Tarih Okulu Dergisi*, C. 11, S. 34 (2018), ss. 853-868.

ÇAKIR, Serpil. “Sözlü Tarih Projelerinde Yönetimsel ve Etik Sorunlar ve Bunları Çözme Yolları”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006.

ÇAKMAK, Fevzi. "Sözel Tarihçilikte Saptamalar ve Sorunlar: Bursa Örneği", *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu*, der. Mehmet Öz, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.

ÇAKMAK, Hüseyin. *Kıbrıs'taki Gelişmelerin (1955-1974) Kütahya Basınına Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2019. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 621982).

ÇAKMAK, Zafer. "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 36 (2008), ss. 201-223.

ÇALIK, Sami. *Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Hava İndirme Birlikleri ve Hava İndirme Harekâtı*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2006. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 186279).

ÇAY, Abdulhalak. *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1989.

ÇAYKENT, Özlem. "Sözlü Tarih", *Tarih İçin Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2015.

ÇELİK, Ali. "Tarih Araştırmalarında Sözlü Kaynakların Önemi ve Fıkralardan Tarihi Öğrenmek", *Milli Folklor Dergisi*, S. 52 (2011), ss. 79-86.

ÇEVİKEL, Nuri. *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası (1570 – 1878)*, İstanbul: 47 Numara Yayıncılık, 2006.

ÇOPUR, İzzettin. *1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Anılar*, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2014.

DANACIOĞLU, Esra. *Geçmişin İzleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.

DAVUTOĞLU, Ahmet. *Stratejik Derinlik – Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları, 2001.

DELİCE, İlknur. *Üç Aşığın Dilinde 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 527531).

DEMİRCİ, Hikmet. *Sosyokültürel Değişim Sürecinde Kazak Ailesi ve Çocuk Terbiyesi (Sözlü Tarih Araştırması)*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2013. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 340241).

DEMİRCİ, Tuğba. “Geçmiş Kayda Geçirmek, Belleği Çözümlmek: Hemşinli Kadınların Yaşam Anlatıları ve Düşündürdükleri”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006.

DEMİRCİOĞLU, İsmail H. “Sözlü Tarihin Bir Öğretim Yaklaşımı Olarak Tarih Derslerinde Kullanımı”, *İkinci Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi Van (26-28 Mayıs 2005)*, Van, 2005, ss. 310-315.

DEMİRCİOĞLU, İsmail Hakkı. *Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2010.

“Demirel ile Kollias 9-10 Eylül’de Görüşüyorlar”. *Bozkurt Gazetesi*, 7 Eylül 1967.

DENKTAŞ, Rauf. *Kıbrıs Davamız*, Ankara: Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı, 1991.

DERE, İlker. *Sosyal Bilgiler Derslerinde Bir Öğrenme ve Öğretme Yöntemi Olarak Sözlü Tarih*. Doktora Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 2017. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 459564).

DİKKAYA, Fahri. “Kadim Ataları Dinlemek: Arkeoloji ve Sözlü Tarih”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006.

DURAN, Hasan. “BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 21 (2008), ss. 119-139.

DÜNDAR, Recep. *Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1998. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 81498).

DÜZ, İlker. *Kıbrıs Sorununa Bir Çözüm Arayışı: Annan Planı*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 473303).

ERASLAN, Levent. “Tarihe 1000 Canlı Tanık, Tarihte 1000 Canlı Çocuk”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, S. 1 (2004), ss. 1-25.

ERDİLEK Neşe. “Türkiye’de Göç Araştırmalarında Sözlü Tarih Metodu”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006.

ERHAN, Çağrı. “ABD ve Nato’yla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

EROĞLU, Hamza. “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 18, S. 54 (2002), ss. 735-793.

EROL, Şakir. *Tarih Çalışmalarına Kaynak Olarak Hürriyet Gazetesinde Kıbrıs Sorunu (1974-1980)*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2010. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 313380).

ERSOY, Ruhi. “ Sözlü Kültür ve Sözlü Tarih İlişkisi Üzerine Bazı Görüşler”, *Milli Folklor Dergisi*, S. 61 (2004), ss. 102-110.

ERSOY, Ruhi. *Sözlü Tarih Folklor İlişkisi Baraklar Örneği*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.

EVCİL, Cumhuriyet. *Yavru Vatan Kıbrıs’ta Zaferin Hikayesi*, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1999.

FERİDUNOĞLU, İsmail Cem. “Hürriyet Gazetesi’nce 1964 Johnson Mektubu Süreci’nde Kullanılan Dilin Milliyetçi Söylem Bağlamında Söylem Analizi Yöntemiyle İncelenmesi”, *KSBD*, C. 9, S. 2 (2017), ss. 371-393.

FIRAT, Melek. “Yunanistan’la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

FİSCHER, Charlotte. COSTACHE, Stefanie. MAKRIYIANNİ, Cahara. “Sözlü Tarihin Tanıtımı”, *DocPlayer*, <https://docplayer.biz.tr/4065223-Fotograflar-sarah-malian-and-beran-djemal-ccmc-chara-makriyianni-ahdr-basim-k-l-lithofit-kibris-tasarim-gra-des-www-gra-des.html>, (Erişim:03.04.2020).

GEDİKLİ, Yusuf. *Kıbrıs’ta En Uygun Çözüm Nedir?*, İstanbul: Ufuk Ötesi Yayınları, 2003.

GÖKDEMİR, Oktay. “Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, der. Ahmet Şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.

GÖKHAN, Mehmet. *Kıbrıs’ta Rum - Yunan Katliamları*, Ankara: Yeni Avrasya Yayınları, 2003.

GÖKTEPE, Cihat. “Kıbrıs Meselesi’nde Kriz Süreci ve Türkiye (1964-1974)”, *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/G%c3%96KTEPE-Cihat-KIBRIS-MESELES%c4%b0%e2%80%99NDE-KR%c4%b0Z-S%c3%9cREC%c4%b0-VE-T%c3%9cRK%c4%b0YE-1964-1974.pdf>, (Erişim: 12.01.2020), ss. 1397-1427.

GÖZENÇ, Selami. *Güneybatı Asya “Ortadoğu” Ülkeler Coğrafyası*, İstanbul: Çağatay Kitabevi, 1999.

GÜÇLÜ, Mustafa. “Eğitim Tarihi Araştırmalarında Sözlü Tarih Uygulaması”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, S. 11/1 (2013), ss. 1-13.

GÜLER, E. Zeynep. “Çanakkale’den Savaş Dışı Anılar”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006.

GÜLER, Yavuz. “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 1 (2014), ss. 101-112.

GÜNEŞ, Bilal, ÇAPRAZ, Hayri ve ERDÖNMEZ, Celal. “Kıbrıs Türk Eğitimine İngiliz Müdahalesi”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 28 (2018), ss. 111-133.

GÜRDALLI, Huriye ve KOLDAŞ, Umut. “Kıbrıs Cumhuriyeti’nden Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin İnşasına Giden Süreçte Lefkoşa’da Mekanın ve Mimarının Siyasi Dönüşümü: 1963-1983”, *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 4 (2017), <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/1104>, (Erişim: 01.03.2020), ss. 748-772.

HACEK, Yusuf. *Öncesi ve Sonrasıyla Türkiye’nin Kıbrıs Üzerindeki Garantörlük Hakkı*. Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2005. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 186136).

HALAÇOĞLU, Ahmet. *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.

Harp Akademileri Komutanlığı. *Kıbrıs’ın Dünü – Bugünü - Yarını*, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1995.

HATİP, Emine. *Kıbrıs Sorununda Avrupa Birliği’nin Rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 361967).

HILL, George. *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, çev. Nazım Can Serbest, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

HÜDAOĞLU, Gürdal. “Kıbrıs Çözümüne Ne kadar Yakın? Kıbrıslı Türkler Açısından Bir Değerlendirme”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 62 (2012), ss. 139-158.

HÜRSOY, Siret. “Eleştirel Kuram Perspektifinden Kıbrıs Sorunu”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S. 48 (2013), ss. 23-41.

IGGERS, Georg. *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016.

İŞIKSOY, Süheyla. *Geleneksel Yozgat Evlerinde Yaşam ve Anlam: Evin Sözlü Tarihi*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 2010. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 275688).

İSMAİL, Sabahattin. *Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Nedenleri – Gelişimi – Sonuçları*, İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1988.

İsmail, Sabahattin. *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 1998.

İLYASOĞLU, Aynur. “Yakın Dönemde Tarihe İlginin Farklılaşması Sürecinde Sözlü Tarih Alanının Türkiye’deki Gelişimine Bir Bakış”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006.

İLYASOĞLU, Aynur ve SOYTEMEL, Ebru. “Bir Haliç Semtinde Yerel Değişim, Toplumsal Dönüşüm ve Topluluk Yaşantıları”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006.

JENKİNS, Keith. *Tarihi Yeniden Düşünmek*, çev. Bahadır Sina Şener, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1997.

KAHRAMAN, Engin. *Kıbrıs Meselesi'nin Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikasına Tesiri*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal

Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2004. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 148422).

KANDEMİR, Kübra. *Tarih Öğretiminde Sözlü Tarihin Yeri ve Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 2017. YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 475980).

KARA, Seda. *Sözlü Tarih Yönteminin Ortaöğretim Öğrencilerinin Tarih Algısı Üzerindeki Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2019. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 559758).

KARACA, Erdem. *Türk Basınında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1975-1983)*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 257459).

KARAHAN, Numan. “Avanos-Kalaba Fatih Sultan Mehmet Lisesi”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006.

KARAKAYA, Gökhan. *1964 Kıbrıs Krizi ve Türkiye Kamuoyunun Tepkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı, 2018. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 541698).

KARAKÖSE, Selda. *Celal Bayar Dönemi Türk Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 209461).

KESER, Ulvi. “Kıbrıs’ın Stratejik Önemi Bağlamında Adada Askeri Faaliyetler ile İlgili Tarafların Askeri Gücü”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 2, S. 3 (2006), ss. 114-147.

KESER, Ulvi. “Kıbrıs’ta 21 Aralık 1963 Kanlı Noel’i ve Kızılay”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C. 12, S. 24 (2012), ss. 255-304.

KESER, Ulvi. *Kızılay Belgeleri Işığında Kıbrıs 1963-1974*, Ankara: Pulat Basımevi, 2013.

KESİKTAŞ, Fatma Gül. *Kıbrıs Sorunu'nun Türk -Amerikan İlişkilerine Yansıması: Johnson Mektubu (1960-1965)*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2005. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 188203).

KILIÇ, Emine. *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Erzincanlı Kıbrıs Gazileri*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2019. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 599605).

KINAL, Füzuran. "İlk Çağlarda Kıbrıs", *Bellekten*, C. 28, S. 111 (1964), <https://www.ttk.gov.tr/yayinlarimiz/dergi/bellekten-cilt-xxviii-sayi-111-yil-1964-temmuz/> (Erişim: 27.09.2020), ss. 383-417.

KIRALP, Şevki. "1967-1974 Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 2 (2018), <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/1437>, (Erişim: 06.07.2020), ss. 444-460.

KIZILYÜREK, Niyazi. *Doğmamış Bir Devletin Tarihi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

KOÇ, Süleyman. *Kıbrıs Sorununun Tarihsel Gelişimi ve Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türk Yunan İlişkilerine Stratejik Yaklaşımlar*. Yüksek Lisans Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze, 2004. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 146321).

KUMRU, Gülsüm. *Tarih Öğretimi Açısından Sözlü Tarih Yazımı: Karaca Ahmet Dergahı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2009. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 231816).

KÜÇÜK, Fazıl. *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, Lefkoşa: Devlet Basımevi, 2002.

KÜMBETOĞLU, Belkıs. “Buldanlı Dokumacıların Emek Süreçlerinde Değişim”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006.

KYVIG, David E., ve MARTY A. Myron. *Yanbaşımızdaki Tarih*, çev. Nalan Özsoy, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.

LEVENT, Zeynel. *Kıbrıs Sorunu Ekseninde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 326653).

MANİSALI, Erol. *Avrupa Kışkırcısında Kıbrıs*, İstanbul: Derin Yayınları, 2003.

METİN, Celal. “Sözlü Tarih ve Türkiye’deki Gelişimi”, *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/akademik/arsiv/soz.htm>, (Erişim: 30.06.2019).

MOR, Ahmet ve ÇİTÇİ, Dursun. “KKTC’de Kentleşme”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, C. 12, S. 18 (2007), ss. 225-245.

Muratağa-Atlılar-Sandallar Şehitlerini Yaşatma Derneği Yayınları, *1955-1974 Adım Adım Soykırım Muratağa-Atlılar-Sandallar*, Lefkoşa: Ajans Yayın, 2011.

MUTLU, Hasan. *Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2007. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 209613).

MUTLU KILIÇ, Elif. *Neoliberal Politikalar Çerçevesinde Türkiye’de Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Mekanı Yeniden Anlamlandırma Sözlü Tarih Bilgisi: İzmir-Kadifekale Kentsel Yenileme Projesi Örneği*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2016. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 457556).

MÜTERCİMLER, Erol. *Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekâtı*, İstanbul: Arba Yayınları, 1998.

MÜTERCİMLER, Erol. *Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Bilinmeyen Yönleri*, İstanbul: Yaprak Yayınevi, 1990.

MÜTERCİMLER, Erol. *Satılık Ada Kıbrıs*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2007.

NAS, Fatime. *Uluslararası Alanda Kıbrıs Sorunu 1960-1965*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2013. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 349188).

OBERLING, Pierre. *Bellapais'e Giden Yol*, çev. Mehmet Erdoğan, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1988.

OĞUZ, Ahmet. "Sözlü Tarih Çerçevesinde Kore Gazilerinin Kore Savaşıyla İlgili Hatıraları", *Milli Folklor Dergisi*, C. 24, S. 94 (2012), ss. 123-136.

OLGUN, Aydın. *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: Kastaş Yayınları, 1999.

ONURKAN SAMANİ, Meltem. *Kıbrıs Türk Milliyetçiliği'nin Gelişimi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1998. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 73684).

ÖZBEK, E. Egemen ve TELLİEL, Y. Doğan. "68'li Olmak: Hatırlamak ve Aidiyet", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006.

ÖZER, Emrullah. *Sosyal Bilgiler Dersinde Yerel ve Sözlü Tarih Etkinliklerinin Programlanması*. Yüksek Lisans Tezi, Konya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2012. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 321230).

ÖZGEN, H. Neşe. "Seçici Unutmanın Tanıklıkları", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006.

ÖZKAYA, Esra. *Çukurova Anonim Halk Edebiyatı ve Aşık Edebiyatında Sözlü Tarih*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2014. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 370855).

ÖZKUL, Müyesser. *Kütahya'da Meskun Üsküp Muhacirleri (Sözlü Tarih Çalışması)*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2019. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 622583).

ÖZMEN, Süleyman. *Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs*, İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

ÖZTAŞ, Sezai. *Tarih Öğretimi ve Filmler: Tarih Öğretiminde Film Kullanılmasının Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2007. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 206974).

ÖZTÜRK, Osman Metin. *Stratejik Açından Doğu Akdeniz ve Kıbrıs*, Ankara: Altinküre Yayınları, 2003.

ÖZTÜRK, Serdar. "Türkiye'de Sözlü Tarihten İletişim Araştırmalarında Yararlanma Üzerine Notlar", *Milli Folklor Dergisi*, S. 87 (2010), ss. 13-26.

ÖZTÜRKMEN, Arzu. "Sözlü Tarih: Yeni Bir Disiplinin Cazibesi", *Toplum ve Bilim Dergisi*, S. 91 (2001/2002), ss. 115-121.

SAĞLAM, Mehmet. *1970-1975 Dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri: Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2010. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 309530).

SAKIZLI, Enis Rıza. "Görüntüyü Okumak: Kapalı Bilgiye Ulaşmakta Sözlü Tarih ve Belgesel Çalışmalar", *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006.

SALMAN YIKMIŞ, Meral. "Sözlü Tarihin Radikal Potansiyeli", *Vira Verita E-Dergi*, S. 3 (2016), <https://viraverita.org/sites/default/files/edergi->

yazilari/sozlu-tarihin-radikal-potansiyeli.pdf, (Erişim: 21.07.2019), ss. 28-40.

SANLI, Nermin. *Kıbrıs Olayları (1950-1974) ve Mersin Kıbrıs Gazileri*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2019. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 572501).

SARI, İbrahim. *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sözlü Tarih Etkinliklerinin Öğrenci Başarı, Beceri ve Tutumlarına Etkisi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2007. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 207141).

SARI, İbrahim. *Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Ünitelerinde Bir Yöntem Olarak Sözlü Tarih*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2002. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 113196).

SARICA, Murat. Teziç, Erdoğan. Eskiuyurt, Özer. *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1975.

SAVRUN, Ergenekon. “Kıbrıs’ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtı’nın Belgelerle Kısa Tarihi”, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C. 4, S. 9 (2018), http://www.ijhe.org/Published/201810_009_4_012.pdf, (Erişim: 10.08.2020), ss. 258-273.

SAVRUN, Ergenekon. “Kıbrıs Sorununun Birleşmiş Milletlere Taşınmasının Ardından Ortaya Çıkan Yunan-Rum EOKA Tedhiş Örgütü”, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 13 (2018), ss. 75-89.

SAYIMLI, Sinem. *İlkokul Öğrencilerinin Sözlü Tarihe Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya, 2017. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 483072).

Sözlü Tarih Araştırmacıları İçin Pratik El Kılavuzu, İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı, 2006.

ŞAHİN, Güneş. *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Sürecinde Türk Kamuoyu*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 330369).

ŞARMAN, F. Çağnur. “Mübadele: Girit’ten Anadolu’ya Göç Bir Sözlü Tarih Çalışması ve Belgesel Film Uygulaması”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Güler Kayacan. İstanbul: Tarih Vakfı, 2006.

ŞENALP, Togay. *1950’lerden Bugüne Türk Makam Müziğinin Değişimi Sözlü Tarih Çalışması*. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 326693).

ŞENYOL, Coşkun. *Muğla Kıbrıs Gazilerine Göre Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sosyal Bilgiler Öğretimindeki Yeri*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla, 2018. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 531157).

ŞİMŞİR, Ömer Kemal. *Kıbrıs Tarihi ve Önemi Konusunun Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Yeri ile İlgili Analiz Çalışması*. Yüksek Lisans Tezi, Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla, 2014. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 412181).

TAHSİN, Emine. “Kuzey Kıbrıs Özelinde Neoliberal Dönüşümün Boyutları”, *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 2 (2014), ss. 78-95.

TAMÇELİK, Soyalp. *Kıbrıs’ın İngiliz İdaresine Geçiş 1878 – 1919*, Ankara: KKTC Cumhurbaşkanlığı, 1997.

TANDOĞAN, M. Şükrü. *Kıbrıs Barış Harekâtı Birlikler ve Muharebeleri*, Ankara: Türkiye Muharip Gaziler Derneği, 2016.

TEKİN, Gürkan. “Kurum Tarihi Yazımıyla İlgili Sorunlar”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 42 (2008), ss. 331-340.

The Hollings Center, *Diyalog Raporu, Orta Doğu ve Orta Asya'da Sözlü Tarih*, <https://hollingscenter.org/wp-content/uploads/2018/07/Orta-Dogu-ve-Orta-Asyada-Sozlu-Tarih-Diyalog-Raporu.pdf>, (Erişim: 06.02.2020).

THOMPSON, Paul. *Geçmişin Sesi*, çev. Şehnaz Layıkel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

THOMPSON, Paul. “21. Yüzyılda Sözlü Tarih İçin Potansiyeller ve Meydan Okumalar”, *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı*, der. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul: Tarih Vakfı, 2006.

TOKMAK, Meriç. “Sözlü Tarih ve Derinlemesine Görüşme”, *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 3 (2016), ss. 83-98.

TOSUN, Ramazan. “Kıbrıs Meselesi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10 (2001), ss. 95-106.

TUNCER, Hüner. *Kıbrıs Sarmalı*, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2005.

TURAN, Refik ve öte. *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2013.

UÇAROL, Rıfat. *Siyasi Tarih 1789-2014*, İstanbul: Der Yayınları, 2015.

UĞUR, Ömür. *Yarım Kalan Kıbrıs*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 306558).

ULUTAK, İlknur. “Sözlü Tarih ve Belgesel Sinema”, *Kurgu Dergisi*, S. 18 (2001), ss. 91-100.

URAL, Erdinç. *Kıbrıs Barış Harekâtında Jandarma Birlikleri*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2004. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 144130).

UYGUN, Selçuk. *Türkiye’de Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Bir Sözlü Tarih Araştırması (1937-1954)*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim

Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2003. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 127835).

ÜÇÜNCÜ, Kemal. “Sözlü Tarih”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, der. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013.

VURGUN, Ahmet, “Tarih Nasıl Öğretilir?”, *Eğitim ve Toplum Dergisi*, C. 1, S. 2 (2012), ss. 142-144.

YAZICI, Fatih ve MERT, Gökhan. “Sözlü Tarih Yönteminin 4. Sınıf Düzeyinde Etkililiği”, *Türk Tarihi Eğitim Dergisi*, C. 6, S. 2 (2017), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/354961>, (Erişim: 16.03.2020), ss.324-342.

YILDIRIM, Mehmet. *Bütün Yönleriyle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2004. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 146146).

YILMAZ, Kaya. “Postmodernist Tarih Yaklaşımı: Postmodernizmin Tarih Eğitimi İçin Doğurguları”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 34 (2013), ss. 197-209.

YURDAKUL, Erdal. *Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılaplarının Kıbrıs’ta Uygulanması*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2002.

YÜKSEL, Dilek Yiğit. “Kıbrıs’ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 98 (2018), ss. 311-376.

VATANSEVER, Müge. ” Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 12, Özel S. (2010), ss. 1487-1530.

ZHUMATAYEVA, Dinora. *Kıbrıs Sorunu ve Kıbrıs Barış Harekâtının SSCB Kamuoyuna Yankıları*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 332016).

EKLER

EK 1: Afyon Milletvekili Ali İhsan Sabis'in Kıbrıs Meselesi ve Türk-Yunan İşbirliği Hakkındaki Soru Önergesi.

15.9.1952

D.Parti Grup Yüksek Başkanlığına

DEVLET KONGRESİ GENEL BAŞKANLIĞI
CUMHURİYET ANSİYİ

Dışişleri Bakanlığınca aşağıdaki sözlü sorularına Meclis kürsüsünde cevap ve izahat verilmesini dilerim.

1- 1952 yılında Atina ve Pire de Kıbrıs hakkında bazı nümayişler yapılmış, Yunan devlet ve hükümet başkanlarına müracaat edilmiş ve Kıbrıs ile Atina ruhani reislerinin bu işlere karıştıkları duyulmuştur;

2- Kıbrıs adası hakkında bizim de düşünce ve emellerimiz olduğu ve orada yaşayan mühim bir Türk kitlesinin daima emniyet ve refah içinde yaşamalarına ehemmiyet verdiğimiz ve statüko'nun değişmesine taraftar olmadığımız icabedenlere ne zaman ve ne suretle anlatılmış veya anlatılacaktır?

3- Gerek memleketimizin komünistlere ve moskofların yapmaları muhtemel tecavüzlere karşı müdafaasında ve gerek nato müdafa cephelinin sağ kanadının temin hususunda Kıbrıs Adasının mühim bir askeri müdafa üssü teşkil ettiği aşikar olduğundan bu ada da statükonun değişmesine sebep olabilecek her çeşit talep, müracaat ve tahriklere göz yummak Atmanlık cephesinin müdafaasına zarar verebilir; biz, bu ada da böyle bir müdafa için bizlere yardım eden ve edecek olan Amerikan ve İngiliz savunma kuvvetlerinin askeri tesislerinin artırılmasına ve bunların emniyetle iş görmelerine yakından ilgili olduğumuz cihetle bu hususta Yunanlı fesatçıların ve komünist 5.nci kollarının kışkırtma hareketlerinin her birine karşı cephe almak ve münasip surette cevap vermek, mesajlar neşretmek diplomatik teşebbüsler yapmak vesaire suretleriyle hassasiyetimizi göstermek gibi hareketleri ne zaman yaptık veya yapacağız ?

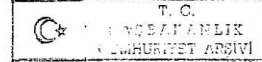
Esasen bu adanın sahibi olan Türk Devleti, vaktiyle moskoflara karşı memleketimizi müdafaaya yardım için, bu adayı muvakkaten İngiliz idaresine emanet etmişti; malın asıl sahibi sıfatıyla bizim bu ada hakkında daima söz hakkımız olduğu dikkate alınıyor mu ? Girit Adasının ve 1912 Balkan Harbinin politika oyunlarının tekrarına meydan vermemek düşüncü lüyormu ve bu düşüncelerimiz fiili hareket ve teşebbüsler ile icabedenlere anlatılıyor mu?

4- Yunanlı balıkçılara sahillerimizde balık avlamak müsaadesi için yapılmış olan müzakerelerin neticesi nedir ? Türk-Yunan işbirliğinin bir cemilesi olarak yapacağımız müsaadenin kendi balıkçılarımızın hukukunu kaybetmeye ve bizim kara sularımızda yunanlı balıkçıların futacakları balıkları bize satmalarına meydan verilmiş midir? Süngercilik ne şekilde almıştır ?

Afyon Milletvekili
General
Ali İhsan Sabis

030 01

**EK 2: Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasasını Hazırlamak Üzere
Kıbrıs'ta Toplanan Muhtelit Komisyona Nihat Erim ile Suat Bilge'nin
Katılması.**

**T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Teftik Dairesi**

Karar Sayısı
4
11560

KARARNAME

Kıbrıs'a müteallik Londra Anlaşmaları gereğince müstakbel Kıbrıs Cumhuriyetinin Anayasasını hazırlamak üzere Kıbrıs'da toplanan Muhtelit Komisyon'a Hükümetimizi temsilen Profesör Nihat Erim ile Hariciye Vekâleti Hukuk Müşaviri Suat Bilge'nin iştiraklerinin kabulü; mezkûr Vekâletin 6/4/1959 tarihli ve 740103-II/2-101 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 27/4/1959 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

(Signature)

030 18 01 152 27 5

Dosya No:
105-54
470

Başvekil Devlet Vekili Devlet Vekili ve Bas-Yay. ve Turz. V. V. Münkâlat V. V. Devlet Vekili ve Devlet Vekili ve
(Signatures)
Adliye Vekili Millî Mükâlat Vekili Dahiliye Vekili Hariciye Vekili Maliye Vekili
(Signatures)
Maarif Vekili Nafia Vekili Ticaret Vekili Sıh. ve İc. Mna. Vekili Cüm. ve İnh. Vekili
(Signatures)
Ziraat Vekili Münkâlat Vekili Çalışma Vekili Sanayi Vekili Bas-Yay. ve Turz. Vekili
(Signatures)
İmar ve İskân Vekili Koordinasyon Vekili ve Sanayi V. V.
(Signatures)

EK 3: Devlet ve Hükümet Başkanı Cemal Gürsel'in Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Muvafakiyetler Mesajı.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
GÜVENLİK BÖLÜMÜ

Türkiye ve Türk Milleti Kıbrıs'ın ve Kıbrıslıların kaderi ve istikbali ile daima yakından ilgilenmiştir. Biz Kıbrıslıların üstün vasıflarının kendilerini iftihar kıldığı bir idareye ve maddi refah seviyesine erişmesini daima istemiş ve bunun temini için mümkün olan her şeyi yapmaya çalışmışızdır. Bu itibarla, müzideki kardeş kavğalarını tamamen geride bırakarak, Kıbrıs'ın Cumhuriyet idaresine kavuşmasından memnuniyet duyduğumuzuz. Zürih ve Londra Anlaşmaları, Kıbrıs'taki kas ve Türk Cemadetlerinin karşılıklı hak ve menfaatlerine riayetkâr bir kardeşlik ve içbirliğı zihniyeti dahilinde yaşanmaları ve Kıbrıs'ın huzur ve refaha kavuşarak kültürel, siyasi, iktisadi alanda mes'ut gelişmeler kaydedebilecek için lüzumlu temelleri sağlamış olup Kıbrıs Cumhuriyeti bu temeller üzerinde vâcua bulmaktadır.

Kıbrıs'taki iki cesur liderleri arasında-
daki teğriki mesalinin bundan böyle Cusur Başkanı
ile Cusur Başkan Muavini arasındaki var teğri-
ki mesai geğini alarak Kıbrıs için daha da önemli
neticeler vereceğini kuvvetle ümit etmekteyiz.

Kıbrıslılara ve genç Kıbrıs Cumhuriyeti
Hükümetine engin muvafakiyetler ve saadetler
dilerim.

Türkiye Devlet ve Hükümet
Başkanı
Orgeneral
Cemal Gürsel

030	01			16	86	S
-----	----	--	--	----	----	---

EK 4: Kıbrıs'ta Gelişen Olayların Sonucu Savaşı Gerektiren Bir Durumun Baş Göstermesi Nedeniyle Alınacak Tedbirler.

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı : 7/ 8617

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Kıbrıs'ta gelişen olayların sonucu savaşı gerektiren bir durumun başgöstermesi nedeniyle;

1-Harekâtın devamında doğması muhtemel ihtiyaçları karşılamak amacıyla genel seferberlik ilânına,

2-Harekâtın başlangıcında personel ihtiyacının Millî Alârm Sistemi Talimatı gereğince, Genelkurmay Başkanlığının emirleri ile uygulanacak özel çağrı planlarına göre sağlanmasına,

3-7/6/1939 tarihli ve 3634 sayılı Millî Müdafaa Mükellefiyeti Kanununun lüzum görülecek maddelerinin Genelkurmay Başkanlığınca verilecek emirlerle yürürlüğe konulmasına,

4-1050 Sayılı Muhasebi Umumiye Kanununun 58 inci maddesi hükmünün Millî Savunma ve Maliye Bakanlıklarınca derhal uygulanmasına,

5-Bu Kararnamenin yayımına, Genelkurmay Başkanlığının göstereceği lüzum üzerine Başbakanlığın yetkili kılınmasına,

Genelkurmay Başkanlığının 19/7/1974 tarihli ve HRK:1115.3-1-74/Sef.Ş.(33) sayılı yazısı üzerine, 5/3/1928 tarihli ve 1211 Sayılı Seferberlik Kanununun birinci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 20/7/1974 tarihinde karar verilmiştir.

Fahri Kuvrek
CUMHURBAŞKANI

Eki

12	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı
47	Başbakan	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı
317	Başbakan Yrd.	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı
02	Adalet Bakanı	Millî Savunma Bakanı	İçişleri Bakanı	Dışişleri Bakanı
01	Millî Eğitim Bakanı	Bayanlık Bakanı	Ticaret Bakanı	Sağ. ve Sos. Y. Bakanı
18	Gıda, Tar. ve Hay. Bakanı	Ulaştırma Bakanı	Çalışma Bakanı	Sanayi ve Tek. Bakanı
03	Turizm ve Tan. Bakanı	İmar ve İskân Bakanı	Köy, İskân ve Koop. Bakanı	Orman Bakanı
				Genç. ve Spor Bakanı

Dosya No :
100-51
1254

Şambuz *Şeyh* *Çey* *A. Kerim Doğan* *C. Soyun*

EK 5: Milli Güvenlik Kurulu'nun Kıbrıs Sorunu ile İlgili Tavsiye Kararının Cenevre Görüşmelerinde de Dikkate Alınması.

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı : 7/ 8729

Milli Güvenlik Kurulu'nun 6/Ağustos/1974 günü yaptığı toplantıda Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak aldığı 198 sayılı tavsiye Kararında belirtilen hususların Cenevre'de yapılacak ikinci görüşmelere katılacak Heyetimize verilecek talimatın saptanmasında dikkate alınması ; Bakanlar Kurulunca 13 / 8 / 1974 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki

N. Demirel
CUMHURBAŞKANI

030 18 01 02 3/8 53 4

Dosya No :
100-51
1377

Başbakan	Devlet Bakanı Başbakan Yrd.	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı
<i>N. Demirel</i>	<i>A. Erbakan</i>	<i>S. G. Cengiz</i>	<i>S. G. Cengiz</i>	<i>S. G. Cengiz</i>
Adalet Bakanı	Milli Savunma Bakanı	İçişleri Bakanı	Dışişleri Bakanı	Maliye Bakanı
<i>F. Z.</i>	<i>M. C. Cengiz</i>	<i>S. G. Cengiz</i>	<i>S. G. Cengiz</i>	<i>S. G. Cengiz</i>
Milli Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı	Ticaret Bakanı	Sağ. ve Sos. Y. Bakanı	Güm. ve Tekel Bakanı
<i>M. C. Cengiz</i>	<i>M. C. Cengiz</i>	<i>M. C. Cengiz</i>	<i>M. C. Cengiz</i>	<i>M. C. Cengiz</i>
Gıda, Tar. ve Hay. Bakanı	Ulaştırma Bakanı	Çalışma Bakanı	Sanayi ve Tek. Bakanı	En. ve Tab. Kay. Bakanı
<i>M. C. Cengiz</i>	<i>M. C. Cengiz</i>	<i>M. C. Cengiz</i>	<i>M. C. Cengiz</i>	<i>M. C. Cengiz</i>
Turizm ve Tan. Bakanı	İmar ve İskân Bakanı	Köy İşleri ve Koop. Bakanı	Orman Bakanı	Genç. ve Spor Bakanı
<i>M. C. Cengiz</i>	<i>M. C. Cengiz</i>	<i>M. C. Cengiz</i>	<i>M. C. Cengiz</i>	<i>M. C. Cengiz</i>

EK 6: Kıbrıs Sorununun Çözümü İçin Kıbrıs Türk Federe Devleti'ne Yardımcı Olmak Üzere Mümtaz Soysal'ın Görevlendirilmesi.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı: 7/ 15442

Kıbrıs sorununun toplumlararası görüşmeler yoluyla çözümü için Kıbrıs Türk Federe Devleti tarafından sunulacak önerilerin hazırlanmasında Kıbrıs Türk Federe Devletine yardımcı olmak üzere Prof. Mümtaz Soysal'ın Hükümetimizce görevlendirilmesi; Dışişleri Bakanlığının 4/4/1978 tarihli ve 30/04-9010 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 10/4/1978 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki

CUMHUR BAŞKANI
N. Talat

Başbakan	Devlet Bakanı ve Başbakan Yard.	Devlet Bakanı ve Başbakan Yard.	Devlet Bakanı ve Başbakan Yard.	Devlet Bakanı
<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>T. Fırat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>
Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı
<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>
Devlet Bakanı	Adalet Bakanı	Milli Sav. Bakanı	İçişleri Bakanı	Dışişleri Bakanı
<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>
Maliye Bakanı	Milli Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı	Ticaret Bakanı	Sağ ve Sos. Y. Bakanı
<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>
Güm. ve Tek. Bakanı	Ulaştırma Bakanı	Gıda-T. ve H. Bakanı	Çalışma Bakanı	Sanayi ve T. Bakanı
<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>
İşletmeler Bakanı	Enerji ve T. K. Bakanı	Turizm ve Tan. Bakanı	İmar ve İskan Bakanı	Köyleri ve Koop. B.
<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>
Orman Bakanı	Genç. ve Spor Bakanı	Sosyal Gbv. Bakanı	Kültür Bakanı	Yerel Yönetim Bakanı
<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>	<i>M. Talat</i>

Dosya No:
152-4
943

157/292

EK 7: Edirne Muharip Gaziler Derneği Üyeleri.

- 1-) Fevzi Demir
- 2-) Ahmet İsmailoğlu
- 3-) İbrahim Aksal
- 4-) Nuri Kuru
- 5-) Alaattin Ak
- 6-) Cemil Irmak
- 7-) Enver Can
- 8-) Hasan Avcu
- 9-) Ersin Kahraman
- 10-) Mehmet Yıldırım
- 11-) Ekrem Bahçeci
- 12-) Fikret Biçer
- 13-) Fikret Atsızlar
- 14-) Hikmet Ayaz
- 15-) Hüseyin Dayıoğlu
- 16-) İbrahim Can
- 17-) İrfan Çelik
- 18-) İsmail Kösem
- 19-) İbrahim Kara
- 20-) İsmail Bayraktar
- 21-) İbrahim Güney
- 22-) Mümin Çetin
- 23-) Muharrem Solak
- 24-) Mustafa Mermer
- 25-) Mehmet Akyıldız
- 26-) Raşit Menekşe
- 27-) Rahmi Karatay
- 28-) Rıza Yılmaz
- 29-) Seyit Ali Çelebi
- 30-) Kazım Pajo
- 31-) Hüseyin Karakaya
- 32-) Bahattin Erginler

- 33-) İsmail Kaya
- 34-) Adem Keser
- 35-) Ahmet Kuş
- 36-) Ahmet Çınar
- 37-) Ali Kubilay
- 38-) Ali İhsan Pala
- 39-) Ahmet Çağlayan
- 40-) Ali Aktan
- 41-) Ahmet Karakoyun
- 42-) Fayik Top
- 43-) Fahri İnal
- 44-) Ferhat Palabıyık
- 45-) Habil Çakır
- 46-) Hasan Kel
- 47-) Hasan Çörek
- 48-) Hüseyin Taş
- 49-) Basri Kızıltoprak
- 50-) İbrahim Çalış
- 51-) İsmail Vatan
- 52-) İsmail Sabah
- 53-) Orhan Tan
- 54-) Kadir Tuna
- 55-) Kadir Can
- 56-) Kadir Bektaş
- 57-) Mesut Kılıç
- 58-) Memduh Çolak
- 59-) Mahmut Dinçer
- 60-) Nuri Kuru
- 61-) Nail Cessur
- 62-) Nurettin Büyük
- 63-) Sadık Serbest
- 64-) Şükrü Çankaya

EK 8: Kıbrıs Barış Harekâtı Şehitleri.

1. Piyade Albay İbrahim Karaoğlanoğlu
2. Piyade Binbaşı Bünyamin Kasap
3. Piyade Kıdemli Yüzbaşı Sami Akbulut
4. Piyade Kıdemli Yüzbaşı Tuncer Güngör
5. Piyade Kıdemli Yüzbaşı Dursun Özsaraç
6. Piyade Üsteğmen Nizameddin Songur
7. Piyade Üsteğmen Oğuz Yener
8. Piyade Üsteğmen Nermi Tombul
9. Piyade Üsteğmen Nazmi Saatçi
10. Piyade Üsteğmen Ünal Genç
11. Yüzbaşı Ramiz Turan
12. Üsteğmen Yavuz Sokullu
13. Üsteğmen Alpay Başaran
14. Teğmen Hüseyin Akar
15. Topçu Pilot Albay Fahrettin Aksoy
16. Topçu Pilot Yarbey Selahattin Okbay
17. Topçu Yarbey Refik Cesur
18. Topçu Pilot Yarbey İlhan Akgün
19. Teğmen Gürkan Işık
20. Tabip Üsteğmen Halil Akçiçek
21. Yedek Piyade Asteğmen İdris Doğan
22. Yedek Piyade Asteğmen Şakir Cezayir
23. Yedek Piyade Asteğmen Şevket Çil
24. Yedek Piyade Asteğmen Sıtkı Toksoy
25. Yedek Piyade Asteğmen Selçuk Ergen
26. Yedek Piyade Asteğmen M. Nafi Kıvanç
27. Yedek Piyade Asteğmen Celal Bekiroğlu
28. Yedek Piyade Asteğmen Mehmet Özel
29. Asteğmen Feyzullah Taşkınsoy
30. Asteğmen Mustafa Uygur
31. Asteğmen Ali Yavuz Yüce
32. Piyade Kıdemli Başçavuş Tahsin Yorgun

33. Piyade Kıdemli Başçavuş Kemal Yapar
34. Piyade Başçavuş A. Haydar Saban
35. Piyade Üsçavuş Cemal Yurdumgüzel
36. Piyade Üsçavuş Ramazan Ergin
37. Piyade Astsubay Çavuş Ahmet Pekdemir
38. Piyade Astsubay Çavuş Muammer Karaağaç
39. Piyade Astsubay Çavuş Hicret Akar
40. Piyade Astsubay Çavuş Mehmet Yıldız
41. Piyade Astsubay Çavuş Ali Erdemir
42. Piyade Astsubay Çavuş Enver Erol
43. Kıdemli Başçavuş Mehmet Yavuz
44. Kıdemli Başçavuş Mehmet Macit
45. Kıdemli Başçavuş Halim Şahin
46. Üstçavuş Coşkun Tezelli
47. Kıdemli Başçavuş Aslan Demircan
48. Başçavuş Kadir Gülseren
49. Kıdemli Başçavuş Bayram Gümüş
50. Astsubay Çavuş Bahadır Yalçın
51. Kıdemli Başçavuş İ. Hakkı Gedik
52. Piyade Eri Necmi Alimanoğlu
53. Piyade Çavuş Hüseyin Zont
54. Piyade Eri Aycan Aksoy
55. Çavuş Zeki Alpsoley
56. Piyade Eri Hasan Alkan
57. Piyade Eri M. Ali Arpa
58. Piyade Eri Nizamettin Aydın
59. Piyade Eri Kaya Afacan
60. Er Ülkü Akbulut
61. Piyade Eri Muharrem Aydın
62. Piyade Eri Hasan Anlatan
63. Piyade Çavuş Ali Alpaslan
64. Piyade Eri Şakir Ağaçkiran
65. Piyade Eri Süleyman Aydınlı

66. Piyade Eri Sıtkı Acar
67. Piyade Eri Ömer Abdal
68. Piyade Eri Mehmet Akdoğan
69. Piyade Eri Abdullah Altındağ
70. Piyade Eri İlyas Aydın
71. Piyade Eri Hüseyin Atıcı
72. Piyade Eri Ahmet Akbaş
73. Piyade Eri Lütfü Aras
74. Piyade Eri Alaaddin Aslan
75. Piyade Onbaşı Duran Akyüz
76. Piyade Onbaşı Ramazan Alim
77. Piyade Çavuş Kamil Alkan
78. Piyade Eri Cemal Altınok
79. Piyade Eri Ahmet Aydemir
80. Piyade Onbaşı Bekir Aksöz
81. Piyade Eri Mustafa Altınışık
82. Piyade Eri Mevlüt Akça
83. Piyade Eri Rıdvan Artarmaç
84. Piyade Çavuş Mustafa Aydoğdu
85. Piyade Eri Ali Aktaş
86. Piyade Eri Ali Alan
87. Piyade Eri Turan Arda
88. Piyade Eri Mehmet Avcı
89. Piyade Eri Bekir Aktaş
90. Piyade Eri Süleyman Avcı
91. Piyade Eri Muhsin Alptekin
92. Piyade Eri Halil Aslan
93. Er Doğan Aydın
94. Sıhhiye Onbaşı Hüseyin Aydemir
95. Piyade Eri Ahmet Alçıkaya
96. Piyade Eri Ahmet Aydemir
97. Onbaşı Ali Alay
98. Er Teslim Aydın

99. Er Mustafa Ay
100. Piyade Eri Salih Altun
101. Piyade Eri Vahap Akbıyık
102. Er Kadir Akdoğan
103. Piyade Eri Mustafa Bakar
104. Piyade Çavuş Ali Beyoğulları
105. Piyade Eri Osman Bakır
106. Piyade Eri Ali Borçin
107. Piyade Eri Recep Bilge
108. Piyade Eri Fevzi Bingöl
109. Piyade Onbaşı Kamil Balkan
110. Er Mehmet Buzlusun
111. Piyade Eri Şaban Balaban
112. Er Şadi Bal
113. Piyade Eri Cafer Bora
114. Piyade Eri Necati Balcı
115. Piyade Eri Mustafa Bingöl
116. Piyade Eri Bahattin Baklavacı
117. Piyade Eri Halil Bulut
118. Piyade Eri Muharrem Bingöl
119. Piyade Eri Süleyman Bayburt
120. Piyade Eri Kemal Balta
121. Piyade Eri Tahsin Bozkurt
122. Piyade Eri Necati Bat
123. Piyade Eri Maksut Birinci
124. Piyade Onbaşı Zeynel Bozgeyik
125. Piyade Eri Mustafa Çevik
126. Piyade Onbaşı Salih Cıbrı
127. Piyade Eri Naim Çiftçi
128. Piyade Eri Kemal Ceylan
129. Piyade Çavuş Mehmet Ceyhan
130. Piyade Eri Hasan Çelik
131. Er B. Ali Cansu

132. Piyade Eri Burhan Canbaz
133. Piyade Onbaşı Yaşar Çakmak
134. Piyade Eri Muharrem Calay
135. Piyade Eri Lütfü Çiftçi
136. Piyade Eri Cemil Çelik
137. Piyade Eri Mehmet Can
138. Piyade Eri Kazım Çalışkan
139. Er Zekeriya Çetin
140. Piyade Eri Osman Çelik
141. Piyade Eri Mahmut Camaz
142. Piyade Eri Kasım Çelik
143. Piyade Eri Cemil Çelebi
144. Piyade Eri Yunus Canbaz
145. Sıhhiye Eri Namaz Çakmak
146. Er Hüsnu Demirkıran
147. Piyade Eri Mustafa Dinçer
148. Piyade Çavuş Necdet Diler
149. Piyade Eri Alihan Demir
150. Piyade Eri Hüsnu Doğu
151. Piyade Eri Nurettin Duman
152. Piyade Eri Mahmut Demirel
153. Piyade Eri Efrahim Demir
154. Piyade Onbaşı Bayram Demir
155. Piyade Eri Nuri Demir
156. Piyade Eri Tayyar Delen
157. Piyade Eri Mehmet Doğan
158. Er Bekir Doğan
159. Piyade Eri Eyü Demir
160. Piyade Eri Akif Diktepe
161. Piyade Çavuş Ömer Doğan
162. Piyade Eri Osman Demir
163. Piyade Onbaşı İlyas Demirkıran
164. Piyade Eri Mehmet Döndü

165. Piyade Eri Mehmet Duymuş
166. Piyade Eri Mustafa Duman
167. Piyade Eri Mehmet Demir
168. Piyade Eri Enver Dönmez
169. Er Cafer Düzenli
170. Piyade Eri Adnan Damar
171. Piyade Eri Mehmet Dilber
172. Er Bayram Demirezen
173. Piyade Çavuş Muzaffer Demirel
174. Piyade Çavuş Ömer Demir
175. Çavuş Mustafa Din
176. Sıhhiye Onbaşı Şeref Demirci
177. Piyade Eri Ramazan Eroğlu
178. Piyade Onbaşı İrfan Ersoy
179. Piyade Onbaşı Ali Osman Esen
180. Piyade Eri Celal Erken
181. Er Mehmet Emik
182. Piyade Çavuş A. Bayram Erciyes
183. Piyade Onbaşı Hayrullah Ekşi
184. Piyade Eri Ramazan Ersan
185. Piyade Onbaşı Nevzat Ertuğrul
186. Piyade Eri Adem Erim
187. Piyade Eri Metin Ediz
188. Piyade Eri Rıdvan Erel
189. Er Osman Erhan
190. Piyade Eri Ali Ergün
191. Piyade Eri Hasan Ercan
192. Piyade Onbaşı Muzaffer Ekemen
193. İstihkam Eri Hikmet Erikli
194. Piyade Onbaşı Sabahattin Erdoğan
195. Piyade Eri Ömer Faydalı
196. Piyade Eri Hasan Gökboya
197. Piyade Çavuş İlhan Gürcan

198. Piyade Eri Cahit Gökalp
199. Piyade Çavuş Ömer Güvenç
200. Piyade Eri Sabahattin Gürsu
201. Er Yakup Gülen
202. Piyade Eri Bayram Gündüz
203. Piyade Eri Lütfü Gelen
204. Piyade Eri Hüseyin Göksel
205. Piyade Eri M. Ali Gümüş
206. Onbaşı Mehmet Güneş
207. Sıhhiye Eri Mustafa Girgin
208. Piyade Eri Hicri Gümüş
209. Piyade Eri Bekir Güngör
210. Piyade Eri Sadi Güler
211. Piyade Eri Halil Gök
212. Piyade Eri Mahmut Haspolat
213. İstihkam Eri Abdullah Hayran
214. Piyade Eri Mustafa Işık
215. Piyade Eri Mustafa İldeniz
216. Piyade Eri Vahit İnce
217. Piyade Eri Mustafa İleli
218. Piyade Eri Necmettin İnan
219. Çavuş İsmail İnal
220. Piyade Onbaşı Şeref Kurt
221. Piyade Eri Hasan Kılıç
222. Piyade Eri Sami Küpeli
223. Piyade Çavuş Muhittin Küspeci
224. Piyade Eri Orhan Kürkçü
225. Piyade Eri Nazmi Köse
226. Er Kazım Kara
227. Piyade Onbaşı İsmail Kurtulmuş
228. Piyade Onbaşı Cengiz Kurtuluş
229. Piyade Eri Haydar Kara
230. Piyade Eri İbrahim Kuru

231. Piyade Eri H. İbrahim Kocaaktaş
232. Piyade Çavuş Nazmi Konat
233. Piyade Eri Hacı Kaya
234. Çavuş Hikmet Koman
235. Onbaşı Mehmet Kara
236. Piyade Çavuş Efrahim Kotan
237. Piyade Eri Mustafa Koçer
238. Piyade Onbaşı Hüseyin Koç
239. Piyade Eri Şeref Kavak
240. Piyade Çavuş Ali Karpuzcu
241. Piyade Eri Ali Kaya
242. Piyade Eri Hamdi Kiracı
243. Piyade Eri Mehmet Karcı
244. Piyade Eri Hüseyin Kaşıkçioğlu
245. Piyade Eri Alaaddin Karataş
246. Çavuş Celal Kahraman
247. Piyade Eri Mustafa Kuş
248. Piyade Eri Bekir Karayeğen
249. Piyade Onbaşı Kemal Köse
250. Piyade Eri Mehmet Kemerli
251. Piyade Onbaşı İbrahim Konaşoğlu
252. Piyade Eri Hasan Karaağaç
253. Piyade Eri Hasan Karagülle
254. Piyade Eri M.Şirin Kalaş
255. Piyade Eri Musa Kazan
256. Piyade Eri Hüseyin Kurtuldu
257. Piyade Eri Halil Koç
258. Piyade Eri Hasan Kaplan
259. Piyade Eri Mehmet Kara
260. Piyade Eri Şefik Kaçar
261. Piyade Eri Ali Karaağaç
262. Piyade Eri Seçim Kılıçaslan
263. Piyade Eri İbrahim Karakoyun

264. Piyade avuş Ali Koken
265. Piyade avuş Lütfü Kıcı
266. Piyade Eri Rıza Karaoğlan
267. Piyade Eri Sabahattin Kundak
268. Piyade Onbaşı Fikret Kartal
269. Er Ali Kılıç
270. Piyade Eri Celal Keleş
271. İstihkam Eri Bektaş Karaş
272. Piyade Eri Cemil Kılıç
273. İstihkam Eri Ali Karaduman
274. İstihkam Eri Hüseyin Kocatürk
275. Piyade Eri Dursun Kanlı
276. Er Recep Karaköse
277. Piyade Eri Mehmet Karaca
278. Piyade Eri Nazım Kara
279. Sıhhiye Eri Rıfat Kar
280. Er İbrahim Köse
281. Komando avuş Cuma Karadoğan
282. Piyade avuş Ali Kalay
283. Piyade avuş Sadettin Madencioğlu
284. Piyade Eri Mevlüt Mercan
285. Piyade Eri Kadir Maranlı
286. Piyade Eri Hüsnu Nevruz
287. Onbaşı Şefik Nur
288. Piyade Eri Ali Ocak
289. Piyade Eri Ahmet Özkan
290. Piyade Onbaşı Ekrem Özkaya
291. Piyade avuş Filiz Okandan
292. Piyade Eri Hüseyin Özyurt
293. Piyade Eri Süleyman Özkan
294. Piyade Eri Abdullah Ömür
295. Piyade Eri Remzi Özipek
296. Piyade Eri Nevzat Özbay

297. Piyade Eri Fevzi Öztürk
298. Piyade Eri Mehmet Özdemir
299. Piyade Eri Ali Özdemir
300. Piyade Eri Sabahattin Özüpek
301. Piyade Eri Ferzande Özavcı
302. Piyade Eri Hüseyin Özbay
303. Piyade Eri Orhan Kurban
304. Er Atilla Öztürk
305. Er Remzi Öz
306. Piyade Eri Murat Önoğlu
307. Piyade Çavuş Tahsin Öztürk
308. Er Bulduk Polat
309. İstihkam Eri Ahmet Polat
310. Piyade Eri Mahmut Pınar
311. Piyade Eri Ali Pehlivan
312. Piyade Eri Ali Pınar
313. Piyade Eri Müslüm Polat
314. Onbaşı Recep Pekmezci
315. Piyade Eri Emin Ren
316. Piyade Onbaşı Adnan Sipahi
317. Piyade Eri Hasan Sies
318. Piyade Eri Bilgi Serbest
319. Piyade Eri Cuma Sert
320. İstihkam Eri Sabri Soydemir
321. Piyade Eri Kazım Şahin
322. Piyade Eri Mesut Şaban
323. Piyade Eri Salim Şinik
324. Piyade Eri Süleyman Susamcı
325. Piyade Eri Cengiz Sarptürk
326. Piyade Eri Durak Sülü
327. Piyade Onbaşı Gültekin Sanal
328. Levazım Eri Hasan Sarıca
329. Piyade Çavuş Aslan Seçkin

330. Piyade Eri Celal Sulu
331. Piyade Eri Kasım Sungur
332. Piyade Eri Ziyafettin Sevinç
333. Piyade Eri M. Ali Şengül
334. Piyade Eri Necati Şenol
335. İstihkam Eri Murat Şen
336. Piyade Onbaşı Yusuf Şahin
337. Er Yılmaz Şentürk
338. Piyade Eri Muhittin Satioğlu
339. Piyade Eri Halim Soylu
340. Er Mustafa Soğancı
341. Piyade Eri Hüseyin Süngü
342. Piyade Eri Necati Şentürk
343. Piyade Çavuş Kazım Turan
344. Er Agah Top
345. Piyade Eri Halil Taşkın
346. Piyade Eri Tahsin Tunç
347. Piyade Eri Salih Tunç
348. Ulaştırma Eri İsmail Tosun
349. Piyade Çavuş İlhami Topçu
350. Piyade Eri Adem Turan
351. Çavuş Duran Türközen
352. Piyade Eri Hüseyin Tüfekçi
353. Piyade Çavuş Adnan Türker
354. Piyade Eri A. Kadir Tonguç
355. Piyade Eri Hasan Toyran
356. Piyade Eri Muhsin Tuğrul
357. Piyade Eri Tahir Tüzünlü
358. Piyade Eri Halit Tekin
359. Piyade Eri Gerevan Tomay
360. Piyade Onbaşı Hüseyin Topal
361. Piyade Çavuş Galip Taş
362. Piyade Eri Recep Tezel

363. Piyade Eri İbrahim Turan
364. Piyade Eri Teymur Tari
365. İstihkam Çavuş Kasım Sarıaslan
366. Piyade Çavuş Kazım Tunç
367. Piyade Eri M. Ali Tan
368. Piyade Eri Cuma Teymur
369. Piyade Eri Atilla Türk
370. Piyade Eri M. Emin Türker
371. Piyade Eri Hasan Torun
372. Piyade Eri İzzet Tunçer
373. Er Necdet Turgut
374. Piyade Çavuş Salim Tekin
375. Piyade Çavuş Abdülkerim Uruk
376. Piyade Çavuş Hüsnü Uysal
377. Piyade Eri İrfan Uzaldı
378. Sıhhiye Eri Tevfik Uğur
379. Onbaşı Hüdaverdi Ulutaş
380. Piyade Eri Yusuf Uğur
381. Piyade Eri Rasim Uygun
382. Piyade Eri Hasan Uğurlu
383. Piyade Çavuş Ömer Uçar
384. Piyade Eri Kemal Ünal
385. Piyade Eri Cevdet Üneş
386. Piyade Eri İlhan Ülger
387. Piyade Eri Cavit Ülger
388. Piyade Eri İsmail Yüksel
389. Piyade Eri Erdoğan Yıldız
390. Piyade Eri Kemal Yıldırım
391. Piyade Eri Yılmaz Yıldız
392. Piyade Onbaşı Erol Yılmaz
393. Sıhhiye Eri Adnan Yıldız
394. Piyade Eri Cumhuriyet Yüzlü
395. Piyade Eri Ömer Yıldırım

396. Piyade Eri Arif Yiğitoğlu
397. Piyade Onbaşı Mustafa Yurdakadim
398. Piyade Eri Sabahattin Yılmaz
399. Piyade Eri Aziz Yılmaz
400. Piyade Eri Mehmet Yılmaz
401. Piyade Eri Hamdi Yılmaz
402. Piyade Onbaşı İbrahim Yalçın
403. Piyade Eri Ahmet Yıldız
404. Piyade Eri Mustafa Yerlioğlu
405. Piyade Eri İlyas Yener
406. Piyade Eri Ali Yaşar
407. Piyade Eri Mahir Yener
408. Piyade Eri Hasan Yalçın
409. Piyade Eri Osman Yıldırım
410. Piyade Eri Naci Varol
411. Piyade Onbaşı İbrahim Yolal
412. Deniz Komando Binbaşı Metin Sülüş
413. Deniz Komando Üsteğmen Necati Gürkaya
414. Deniz Teğmen Caner Gönyeli
415. Astsubay Başçavuş İsmet Yılmaz
416. Astsubay Başçavuş Temel Şimşir
417. Astsubay Başçavuş İsmail Gülgeroğlu
418. Astsubay Üstçavuş Ayhan İncekara
419. Astsubay Üstçavuş Necati Sıvacılar
420. Astsubay Üstçavuş Orhan Durusoy
421. Astsubay Üstçavuş Mehmet Kurt
422. Astsubay Üstçavuş Erhan Yıldırım
423. Astsubay Kıdemli Çavuş Hasan Diş
424. Astsubay Çavuş Yahya Bakır
425. Astsubay Çavuş Adnan Mavidemir
426. Astsubay Çavuş Cemil Akın
427. Astsubay Çavuş Nuri Urun
428. Astsubay Çavuş Mehmet Çetin

429. Astsubay Çavuş Nadir Güneş
430. Astsubay Başçavuş Selçuk Yıldırım
431. Er İbrahim Koçak
432. Er Kenan Nazlı
433. Er Naim Özkan
434. Er Osman Velet
435. Er Abdullah Yıldız
436. Er Hayati Sezer
437. Er Hasan Bayraktar
438. Er Mevlüt Ergüven
439. Er Kadir Toraman
440. Er Uğur Tatlı
441. Er İbrahim Parlar
442. Er Mustafa Aydın
443. Er Rahmi Tepetaş
444. Er Zafer Baydar
445. Er Tamer Seyhan
446. Er Bektaş Kocakafa
447. Er Ali Türkmen
448. Er Yusuf Cansevdi
449. Er Mehmet Cihan
450. Er Recep Balcı
451. Er Hasan Sönmez
452. Er Osman Nuri Ocak
453. Er Ali Nihat Gerede
454. Er Uğur Öztop
455. Er Mehmet Bozkurt
456. Er Hasan Özdemir
457. Er Cemal Yılmazsoy
458. Er Naci Kamış
459. Er Koray Munar
460. Er Gaffur Kaynar
461. Er Ömer Faruk Ercan

462. Er Ahmet Uğur
463. Er Kenan Cansev
464. Er Süleyman Teke
465. Er Asım Özdemir
466. Er Halil Kalafatoğlu
467. Er Osman Çetiner
468. Onbaşı Hasan Dutlu
469. Er Recep Aldıkaçtı
470. Er Ali Yanatma
471. Er Hüseyin Ersoy
472. Er Rıdvan Çakır
473. Onbaşı Kenan Çepni
474. Onbaşı Harun Köse
475. Onbaşı Hüseyin Kapıcı
476. Onbaşı Halil Aydemir
477. Onbaşı Osman Dağlı
478. Er Sabri Tütüncü
479. Er Hasan Özkapı
480. Sivil İşçi Ahmet Ersoy
481. Pilot Binbaşı Fehmi Ercan
482. Pilot Kıdemli Üsteğmen İlker Karter
483. Pilot Üsteğmen İbrahim Çınar
484. Pilot Üsteğmen Türker Aydın
485. Başçavuş Sami Emen
486. Jandarma Kıdemli Çavuş Kemal Dere
487. Jandarma Çavuş Ekrem Özmen
488. Jandarma Onbaşı Veli Altan
489. Jandarma Onbaşı Lütfü Özgen
490. Jandarma Er İsa Arslan
491. Jandarma Er Kemal Akıncı
492. Jandarma Er Mesruh Şanlı
493. Jandarma Er Muammer Cerah
494. Jandarma Er Satılmış Tekel

495. Jandarma Er Mustafa Gök
496. Jandarma Er Ali Osman Dal
497. Jandarma Er Hasan Güven
498. Jandarma Er Mahmut Nayır.

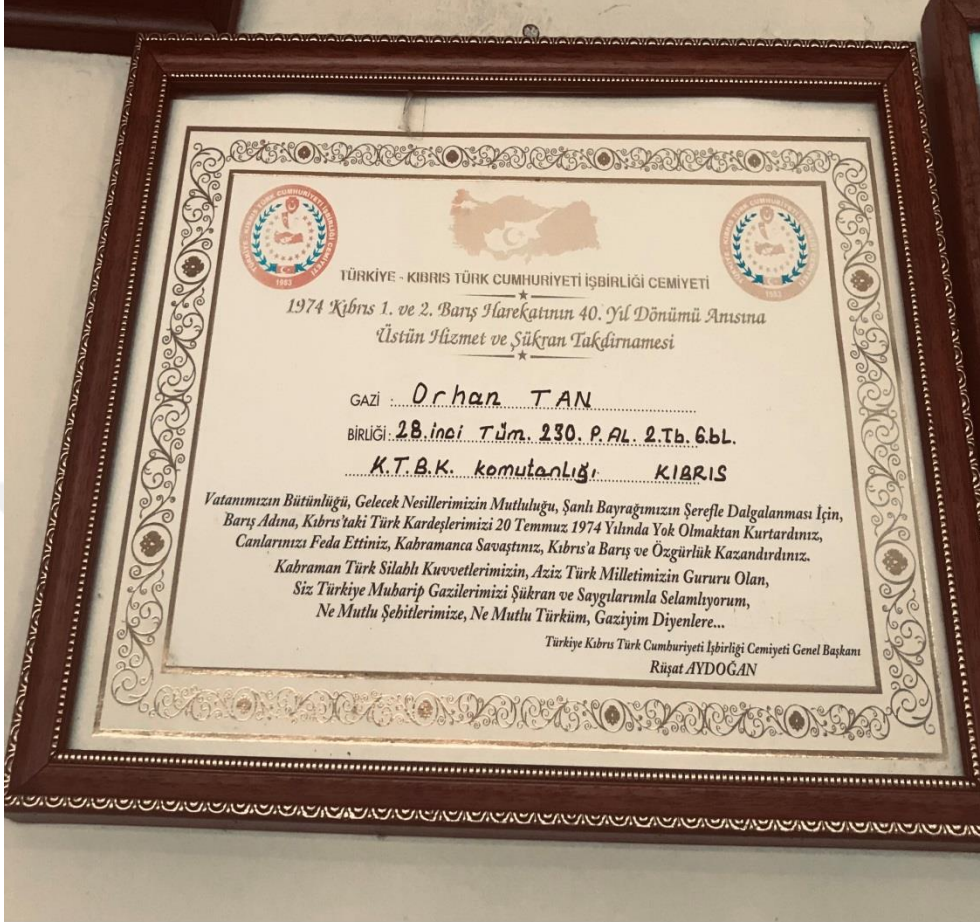
EK 9: Görüşme Yapılan Kıbrıs Gazileri.

Adı ve Soyadı	Doğum Tarihi
Ahmet İSMAİLOĞLU	1954
Ahmet KUŞ	1953
Alaattin AK	1953
Basri KIZILTOPRAK	1954
Enver CAN	1954
Fevzi DEMİR	1954
Habil ÇAKIR	1954
İbrahim AKSAL	1953
Kazım PAJO	1953
Mehmet YILDIRIM	1953
Mesut KILIÇ	1953
Muharrem SOLAK	1953
Nail CESSUR	1953
Orhan TAN	1953
Raşit KABASAKAL	1953
Şükrü ÇANKAYA	1954

EK 10: Gazi Orhan Tan'ın Şerit Rozet Berati.

EK 11: Gazi Orhan Tan'ın Üstün Hizmet ve Şükran Takdirnamesi.

EK 12: Muratağa Şehitleri

- 1-) Mustafa Rüstem (Yaş 13)
- 2-) Sezin Rüstem (Yaş 15)
- 3-) Emine Rüstem (Yaş 38)
- 4-) Erbay Rüstem (Yaş 12)
- 5-) Sibel Rüstem (Yaş 9)
- 6-) Raziye Hasan (Yaş 75)
- 7-) Mustafa Hasan (Yaş 48)
- 8-) Ayşe Süleyman (Yaş 47)
- 9-) Dinnevaz Hüseyin (Yaş 16)
- 10-) Zalihe Süleyman (Yaş 15)
- 11-) Emine Süleyman (Yaş 14)
- 12-) Aliye Süleyman (Yaş 12)
- 13-) Havva Süleyman (Yaş 11)
- 14-) Gültekin Süleyman (Yaş 9)
- 15-) Temray Mustafa (Yaş 20)
- 16-) Havva Mustafa (Yaş 40)
- 17-) Türkan Mustafa (Yaş 16)
- 18-) Taçay Mustafa (Yaş 13)
- 19-) Zalihe Hüseyin (Yaş 74)
- 20-) Hasan Sadık (Yaş 84)
- 21-) Rasime Osman (Yaş 45)
- 22-) Sezay Osman (Yaş 16)
- 23-) Hüseyin Osman (Yaş 95)
- 24-) Ayşe Hüseyin (Yaş 65)
- 25-) Zühre Mehmet (Yaş 80)
- 26-) Nadir Süleyman (Yaş 70)
- 27-) Enver Hüseyin (Yaş 65)
- 28-) Emine Bayram (Yaş 38)
- 29-) Halil Bayram (Yaş 11)
- 30-) Eren Bayram (Yaş 8)
- 31-) Şerife Bayram (Belirtilmemiş)
- 32-) Mustafa Bayram (Yaş 1)

- 33-) Ayşe Bayram (Yaş 6)
- 34-) Mehmet Osman (Yaş 82)
- 35-) Sevim Arif (Yaş 15)
- 36-) Seval Arif (Yaş 12)
- 37-) Hüseyin Arif (Yaş 11)
- 38-) Yüksel Arif (Yaş 10)
- 39-) Göksel Arif (Yaş 8)
- 40-) Şeniz Arif (Yaş 5)
- 41-) Hayriye Arif (4 Aylık)
- 42-) Fatma Arif (Yaş 35)
- 43-) Derviş Sadık (Yaş 70)
- 44-) Havva Derviş (Yaş 60)
- 45-) Hatice Derviş (Yaş 22)
- 46-) Fatma Mehmet (Yaş 35)
- 47-) Mustafa Mehmet (Yaş 10)
- 48-) Polat Mehmet (Yaş 8)
- 49-) Mustafa Mehmet (Yaş 35)
- 50-) Dudu Ali Osman (Yaş 70)
- 51-) Ayşe Mustafa (Yaş 50)
- 52-) Olcay Mustafa (Yaş 14)
- 53-) Ülfet Salih (Yaş 70)
- 54-) Halil Hüseyin (Yaş 65)
- 55-) Emine Halil (Yaş 60)
- 56-) Cemaliye Hasan (Yaş 42)
- 57-) Rahme Hasan (Yaş 19)
- 58-) Ayşe Hasan (Yaş 15)
- 59-) Ersoy Hasan (Yaş 12)
- 60-) Sevgi Hasan (Yaş 10)
- 61-) Uğur Hasan (Yaş 9)
- 62-) Özcan Hasan (Yaş 6)
- 63-) Erdoğan Aziz (Yaş 45)
- 64-) Fatma Erdoğan (Yaş 38)
- 65-) Katriye Erdoğan (Yaş 11)

- 66-) Zehra Erdoğan (Yaş 9)
67-) Ahmet Erdoğan (Yaş 8)
68-) Hüseyin Erdoğan (Yaş 6)
69-) Hasan Erdoğan (Yaş 76)
70-) Ayşe Erdoğan (Yaş 3)
71-) Aziz Fikri (Yaş 11).

